

TILA, ASUMINEN JA ARKKITEHTUURI

Henri Lefebvren teoria tilasta ja tilan tuottamisesta

Aleksi Lohtaja

Pro gradu -tutkielma

Filosofia /

Kulttuuripolitiikan

maisteriohjelma

Yhteiskuntatieteiden ja

filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Syksy 2015

TIIVISTELMÄ

TILA, ASUMINEN JA ARKKITEHTUURI

Henri Lefebvren teoria tilasta ja tilan tuottamisesta

Aleksi Lohtaja
Pro gradu -tutkielma
Filosofia / Kulttuuripolitiikan maisteriohjelma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Mikko Jakonen
Syksy 2015
Sivumäärä: 154

Tämän tutkielman aiheena on tilan (*l'espace*) käsite ranskalaisen filosofin ja marxilaisena yhteiskuntateoreetikkona tunnetun Henri Lefebvren (1901–1991) ajattelussa. Lefebvre, jonka pääteos *La Production de l'espace* ("Tilan tuottaminen") ilmestyi vuonna 1974, on yksi keskeisin 1900-luvun loppupuoliskolla yhteiskuntatieteissä tapahtuneen niin sanotun tilallisen käänteen taustateoreetikoista sekä yksi kaikista perusteellisimmin tilan käsitteen parissa työskennellyt filosofi.

Tutkielmani pääkysymyksen muodostaa tilan ja tuotannon väliseen suhteeseen ongelma Lefebvrellä. Selvitän tutkielmassani miten Lefebvren tilan tuottamisen teoria rakentuu, ja miten se kehittyi teoreettiselta tasoltaan yritykseksi muuttaa arkkitehtuuriteoriaa ja kaupunkisuunnittelua. Tutkielmani keskeinen väite on, että Lefebvren tilan tuottaminen teoria on aikaisemmin ymmärretty liian yksinkertaisesti marxilaisesta tuotannon viitekehyksestä käsin. Esitän tutkielmassani, että tuotannon ja tilan välinen suhde Lefebvrellä on kuitenkin huomattavasti tätä moninaisempi.

Lefebvren teoria tilan tuottamisesta tulisi lukea uudelleen ottamalla huomioon Lefebvren pääteoksen ohella erityisesti Lefebvren postuumisti julkaistut teokset *Éléments de rythmanalyse* (1992) sekä *Toward an Architecture of Enjoyment* (2014). *Éléments de rythmanalyse* nostaa esiin Lefebvren tilateorian vähemmän tunnetun fenomenologisen puolen. Vaikka Lefebvre suhtautuikin marxilaisena kriittisesti fenomenologiaan, niin hänen tiläkäsityksensä nojaa hyvin vahvasti fenomenologisiin, erityisesti Martin Heideggerin, Gaston Bachelardin ja Maurice Merleau-Pontyn, huomautuksiin asumisen ja tilan suhteesta. *Toward an Architecture of Enjoyment* taas osoittaa, että Lefebvren teoreettisesti orientoitunut tiläkäsitys kytkeytyy suoraan pyrkimykseen kommentoida kriittisesti vallitsevaa arkkitehtuuriteoriaa sekä tavoitteeseen tuottaa uudenlaista kokeellista kaupunkisuunnittelua.

Näiden teoreettisten huomautusten pohjalta selvitän Lefebvren tilan ja tuotannon välisten merkitysten muotoutumista ja tämän soveltamista suhteessa kaupunkitilaan liittyviin kulttuuripoliittisiin teemoihin. Siirtyminen yhä enemmän nykyiseen immateriaaliseen tuotantoon tarkoittaa myös yhä enemmän kulttuurivetoisen rakennetun ympäristön ja kaupunkitilan tuottamista. Tämä näkyy kasvaneena vaatimuksena aktivoida kaupunkilaiset ja asukkaat osaksi paremman kaupunkiympäristön tuottamista. Tätä tematiikkaa lähestyn määrittelemällä uudelleen asukkaiden keskeisen roolin tilan tuottajina Lefebvren teoriassa. Tämän pohjalta tavoitteenani on muodostaa kartoitus Lefebvren tiläkäsityksen nykyisestä relevanssista tiloja, paikkoja sekä rakennettua ympäristöä koskevassa kulttuuripoliittisessa tutkimuksessa.

Avainsanat: Henri Lefebvre, tila, tuotanto, asuminen, arkkitehtuuri, kaupunkisuunnittelu.

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	5
1.1 Tutkimuskohde.....	5
1.1.1 Henri Lefebvren teoria tilasta ja tilan tuottamisesta.....	5
1.1.2 Lefebvren tilatutkimuksen teoreettinen tausta.....	8
1.1.3 Tutkimuskysymys: tilan ja tuotannon uudelleenluku.....	11
1.2 Henri Lefebvre (1901–1991).....	15
1.3 Lefebvreä käsittelevä tutkimus.....	20
1.3.1 Aikaisempi tutkimus.....	21
1.3.2 Tutkielman viitekehys: Lefebvre ja kulttuuripolitiikka.....	22
1.4. Tutkielman rakenne.....	25
1.4.1 Tutkielmassa käytettävät käsitteet.....	26
1.4.2 Luvut.....	28
2. HENRI LEFEBVREN TILAKÄSITYS.....	31
2.1 Lähtökohta: tilan historiallisuus.....	31
2.2 Abstrakti tila.....	34
2.2.1 Uuden ajan geometria.....	34
2.2.2 Res Extensa.....	36
2.2.3 Spatium.....	39
2.2.4 Abstraktin tilan kulminoituminen Immanuel Kantin filosofiassa.....	41
2.3 Hegel, Marx & Nietzsche Lefebvren tilakäsityksen viitekehýksensä.....	43
2.3.1 Hegel: tilan historiallinen tuotanto.....	43
2.3.2 Marx: tilan tuotanto tavaramuotona.....	45
2.3.3 Nietzsche: apolloninen ja dionyysinen tila.....	48
2.4 Tilan dialektinen triadi.....	51
2.5 Lefebvren tilakäsityksen yhteenveto.....	55
3. ASUMINEN TILAN POEETTISENA TUOTTAMISENA.....	57
3.1 Johdanto: tila asuttuna ja elettyinä.....	57
3.2 Arkielämän kritiikki.....	61
3.2.1 Vieraantunut ihminen.....	61
3.2.2 Arkielämän kritiikki: asumisesta majoittumiseen.....	65
3.2.3 Strukturalismi ja teknokraattinen kaupunkisuunnittelu.....	67
3.3 Asuminen tilan poeettisena tuottamisena.....	71
3.3.1 Tilan tuottaminen ja rytmianalyysi.....	72

3.3.2 Heidegger: asuminen ja rakentaminen.....	74
3.3.3 Merleau-Ponty: keho asuu tilaa.....	78
3.3.4 Bachelard: tilan poeettisuus.....	81
3.4 Vasta-asumisen muodot.....	84
3.5 Yhteenveto.....	87
4. ARKKITEHTUURI TILAN TUOTTAMISENA.....	89
4.1 Johdanto.....	89
4.2 Arkkitehtuurin iloinen tiede.....	90
4.2.1 Arkkitehtuuri vuoden 1968 jälkeen.....	90
4.2.2 Tilan ja tuotannon muutos: marxilainen kiista arkkitehtuurista.....	92
4.3 Lefebvre ja situationistit.....	95
4.3.1 Kansainväliset situationistit.....	95
4.3.2 Speaktaakkelin urbanismin kritiikki.....	98
4.3.3 Kaupunkitilan détournement ja yhtenäinen urbanismi.....	100
4.4 Jouissancen arkkitehtuuri.....	103
4.5 Lopuksi.....	107
5. LEFEBVRE JA KULTTUURIPOLITIikka.....	110
5.1 Johdanto.....	110
5.2 Kaupunkitilan muodostuminen tuotannon kohteeksi.....	112
5.3. Kulttuurivetoinen kaupunkisuunnittelu kaupunkikehityksen uutena vaiheena.....	116
5.4 Oikeus kaupunkiin: yhteinen kaupungin tuotantovoimana.....	120
5.5 Lopuksi.....	128
TUTKIELMAN YHTEENVETO.....	131
LÄHTEET.....	136

1. JOHDANTO

Tila. Ei välttämättä äärettömiä avaruuksia, joiden äärettömyys jatkuessaan käynnistää lopulta jotain pelonkaltaista, ei myöskään jo lähes tutuiksi tulleita planeettojenvälisiä, tähtienvälisiä tai galaksienvälisiä avaruuksia, vaan paljon lähempää löytyviä tiloja, ainakin periaatteessa: esimerkiksi kaupunkeja tai vaikkapa maaseutuja, tai vaikkapa metrokäytäviä, tai vaikka puisto. Me asumme näissä tiloissa. (Perec 1992, 13.)

1.1 Tutkimuskohde

1.1.1 Henri Lefebvren teoria tilasta ja tilan tuottamisesta

Tämän tutkielman aiheena on tilan (*l'espace*) käsite ranskalaisen filosofin ja marxilaisena yhteiskuntateoreetikkona tunnetun Henri Lefebvren (1901–1991) ajattelussa. Lefebvre, jonka pääteos *La Production de l'espace* ("Tilan tuottaminen") ilmestyi vuonna 1974, on yksi keskeisin 1900-luvun loppupuoliskolla yhteiskuntatieteissä tapahtuneen niin sanotun tilallisen käänteen taustateoreetikoista sekä yksi kaikista perusteellisimmin tilan käsitteen parissa työskennellyt filosofi.

Tilallisella käänteellä (ks. esim. Warf & Arias 2008) viitataan siihen, että tilasta, paikoista sekä rakennetusta ympäristöstä on viime vuosikymmeninä muodostunut yhä keskeisimpiä tutkimuskohteita. Tilallisen käänteen¹ myötä tila on alettu nähdä laajempana sosiaalisesti ja kulttuurillisesti muotoutuneena, eikä niinkään pelkkänä geometrisena säiliönä.² Geometrisuuden sijaan tilasta on tullut pikemminkin sosiaalisilla ja kulttuurillisilla merkityksillä tuotettu ja ylläpidetty.³ Tämän myötä globalisoitunut kokemus

1 Tilallisen käänteen klassikkoteoksista voidaan mainita Lefebvrestä vaikuttuneet Derek Gregory'n *Geographical Imaginations* (1994) sekä Edward W. Sojan *Postmodern Geographies* (1989).

2 Suomalaisessa kontekstissa tilan muotoutumista yhteiskuntatieteellisen ja humanistisen tutkimuksen kohteeksi kuvaavat erityisesti Tuukka Haarnin, Sirpa Tanin, Hille Koskelan sekä Marko Karvisen toimittama *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen* (1997), Kirsi Saarikankaan toimittama *Kuvasta tilaan: Taidehistoria tänään* (1998) sekä Taina Syrjämaan ja Janne Tunturin toimittama *Eletty ja muistettu tila* (2002).

3 Tilaa ei siis enää lähestytä pelkästään rakennetun ympäristön näkökulmasta vaan siihen liittyvien

maailmasta, joka näkyy erityisesti kasvaneena keskusteluna (ks. esim. Ridell et al. 2009) virtuaalisten tilojen merkityksestä, ei jäsenny enää niinkään ajallisesti historian vaan ennen kaikkea tilallisesti erilaisten verkostojen välisten suhteiden kautta.⁴ Lisäksi aivan viime vuosina tilaan ja rakennettuun ympäristöön liittyvään materiaalisuuteen on alettu kiinnittää uudella tavalla huomiota. Tällainen tilan ja rakennetun ympäristön tutkiminen voidaan lukea osana yhteiskuntatieteissä viime vuosina tapahtunutta materiaalista käännettä, jossa fyysiset materiaalisuudet on nostettu esiin osana toimintaa ja sosiaalisten merkitysten rakentumista.⁵

Mutta mistä todella puhumme, kun puhumme tilasta?⁶ Tilan käsite pakenee tarkkaa määrittelyä. Puhuttaessa tilasta ja paikasta voidaan viitata toisistaan hyvinkin erilaisiin määritelmiin niin arkisella kuin teoreettisemmalla tasolla. Erityisesti suomalaisessa keskustelussa tämän tilallisen käänteen teoreettisen taustakysymyksen pohtiminen on jäänyt vähemmälle huomiolle.⁷ Tässä on vaarana, että yhteys teoreettisen tilan ja konkreettisen kaupunkitilan välillä jää epäselväksi esimerkiksi arkkitehtuurissa.⁸

sosiaalisten merkitysten kautta: ”Jokapäiväinen, rakennettu elinympäristö jäsentää keskeisellä tavalla ihmisten arkea ja toimintaa ja määrittää ajatuksia siitä, keitä ja missä he ovat.” (Saarikangas 2006, 9.)

- 4 Michel Foucault kuvaa tämän tilallisen verkoston lähtökohdat: ”1800-luvun suuri kiinnostus oli, kuten tiedämme, aika ja historia. – – Sen sijaan nykyinen aikakautemme on kenties ennen kaikkea tilan aikakausi. Olemme keskellä jatkuvaa samanaikaisuutta; rinnastuksia; läheisyyden ja etäisyyden välistä suhdetta; rinnakkaisuuksia ja hajallaan olemista. Olemme hetkessä. Uskon, että kokemuksemme maailmasta ei ole enää ajassa siirtymistä vaan pikemminkin oleilua verkostossa, joka yhdistää pisteitä toisiinsa muodostaen jatkuvasti uusia leikkauskohtia.” (Foucault 1986, 22.)
- 5 Tämä, erityisesti Bruno Latourista virinnyt materiaallinen keskustelu on painottanut abstraktien kaupunkitilojen ja tilallisuuksien ohella aivan konkreettisten rakennusten, sähköjohtoineen ja ilmastointikanavineen, merkitystä yhteiskuntateoreettisessa keskustelussa. Turo-Kimmo Lehtonen esittää, että uudessa materiaalisessa tutkimuksessa: ”ajatuksena on ollut, että tilaa ei pidä abstrahoida vakioksi toiminnan taustalla. Sen sijaan tilallisuuksia on monenlaisia, ja kaupunkien todellisuuden ymmärtämisen kannalta on tärkeää ottaa tämä moneus huomioon. Kaupunkien aineksena ei ole vain inhimillistä vuorovaikutusta, poliittista valtaa tai merkkejä ja kieltä, sillä nämä voivat toimia ainoastaan konkretisoitumalla tilallisiin muotoihin. Vähemmälle huomiolle on jäänyt kysymys siitä, mikä on tilallisuuden suhde sen erilaisiin materiaalsiin ilmentymiin. Yllättävää tämä on siksi, että äkkiseltään harva asia tuntuu yhtä itsestään selvän ”materiaaliselta” kuin kaupunki.” (Lehtonen 2006, 6.)
- 6 Doreen Massey on todennut: ”Osaltaan huoleni termin ’tila’ mahdollisista merkityksistä nousee yksinkertaisesti käytettyjen määritelmien paljoudesta. Monet kirjoittajat viljelevät ahkerasti termejä ’tila’ tai ’tilallinen’ olettaen, että heidän näille termeille antamansa merkitys on selkeä ja kiistämätön. Eri kirjoittajien tilalle antamat merkitykset vaihtelevat kuitenkin suuresti. Jos tilallisuutta on käytetty vertauskuvallisesti, tämä vaihtelu koskee tietysti myös vertauskuvien merkitystä. Näihin piileviin erimielisyyksiin on haudattu väittely, joka ei kuitenkaan koskaan nouse pintaan, sillä jokainen kirjoittaja olettaa kaikkien jo tietävän, mitä hänen käyttämänsä termit tarkoittavat.” (Massey 2008, 33.)
- 7 Jarkko S. Tuusvuori huomauttaa, että: ”Niin paljon kuin arkkitehtuurikeskusteluissa onkin tilasta ja tilallisuudesta puhuttu, suomen kielen ”suoja/t” ja ”tila/t” odottavat vielä kunnollista filosofista työstöään.” (Tuusvuori 2003, 21.)
- 8 Arkkitehtuurin historiassa tilan käsitteen filosofinen pohdinta on nähty perinteisesti keskeisenä osana arkkitehtuuria. Tämän filosofinen tietoisuus tilasta käytännön teknisen suunnittelun taustalla näkyy vielä olennaisena osana 1900-luvun suurien arkkitehtien, esimerkiksi Frank Lloyd Wrightin, Alvar Aallon ja Philip Johnsonin (jonka kanssa Lefebvre kävi keskusteluja arkkitehtuurista) töissä. Sen sijaan viime vuosikymmeninä näitä filosofisia painotuksia ei ole enää samalla tavalla tuotu esiin, kuin 1900-luvulla

Tähän tilalle annettaviin moninaiisiin merkityksiin liittyy tutkielman kysymys Lefebvren tilakäsityksestä. Lefebvre huomautti jo 1970-luvulla, että yhteiskuntatieteiden tilallistumisesta huolimatta on hämmästyttävää, että tilaa ei juurikaan käsitellä laajempaan filosofisena ongelmana.⁹

Lefebvren vuonna 1974 ilmestynyt pääteos *La Production de l'espace* oli yksi ensimmäisiä yrityksiä yhdistää filosofiset keskustelut tila-avaruuden määritelmästä sosiaaliseen tilaan, rakennettuun ympäristöön ja kaupunkisuunnitteluun. Lefebvre esittää teoksen alussa väitteen, että tilaa on tutkittu aikaisemmin ainoastaan vain joko teoriasta tai käytännöstä käsin. Sen sijaan tilaa tulisi kuitenkin Lefebvren mukaan tutkia sekä teoreettisella että konkreettisella tasolla samanaikaisesti. Lefebvren pääväite on, että tila on geometrisen kategorian lisäksi myös sosiaalinen sekä ennen kaikkea sosiaalisesti tuotettu, historiallisten kerrostumien ilmentymä (Lefebvre 1991, 3–68).

Tämä tilan käsitteellinen problematisointi yhdistää Lefebvren pitkää, lähes vuosisadan mittaista elämää. Tämän vuoksi suhteessa tilaan liittyvien kysymysten kasvavaan merkitykseen yhteiskuntatieteissä, on hieman erikoista, että Lefebvre on jäänyt yhteiskuntatieteissä ja laajemmin 1900-luvun filosofiassa sivulliseksi reunahahmoksi. Voisi kuvitella, että Lefebvre nousisi yhä ajankohtaisemmaksi aikana, jolloin kaupungistumisesta on tullut yhä keskeisempi poliittinen kysymys niin taloudellisesti, kulttuurillisesti kuin ekologisestikin. Tämän pohjalta Lefebvreä suhteessa kulttuurintutkimuksen kysymyksiin tutkinut Benjamin Fraser toteaa suoraan, että ”jokainen nykytutkimus joka pyrkii ymmärtämään urbaania kokemusta, jää väistämättä keskeneräiseksi, mikäli se vähättelee Lefebvren työn roolia” (Fraser 2011, 1).

Vaikka Lefebvre puhuu tilakäsityksen teoreettisista oletuksista, niin hänen

arkkitehtuurin suurnimien yhteydessä. Yksi tämän hetken tunnetuimmista arkkitehteistä ja arkkitehtiteoreetikoista Rem Koolhaas on hämmästellyt miten hän ei ole itsekään problematisoinut tilaa sen enempää: ”Ajattelin aina tilan käsitettä epärelevantiksi arkkitehtuurissa vaikka käytinkin sitä jatkuvasti.” (ks. Stanek 2012, 49.) Silti filosofiset pohdinnat tilasta ovat kuitenkin edelleen arkkitehtuurissa mukana, joskin ne ilmenevät kenties hieman eri tavalla ja artikuloidaan esimerkiksi postmodernin ajattelun kautta. Jacques Derridasta innoittuneen, edelleen työskentelevän, arkkitehti Peter Eisenmannin mukaan: ”Arkkitehtuuri on filosofian muoto. Jos olet arkkitehti, olet filosofi. Työni ovat aina sivunneet kielen ja arkkitehtuurin välistä analogiaa.” (lainattu Penttilä 2013, 19.)

9 Lefebvre esittää omaelämäkerrallisessa teoksessaan *Le temps des méprises* vuodelta 1975, että johtolankana modernin maailman tutkimiseen ja moderniteetin arvoitukseen tulisi olla juuri tila ja tilan tutkiminen (Lefebvre 1975, 18). Lefebvren näkemys siitä, että tilaa ei olisi käsitelty häntä aikaisemmin 1900-luvulla filosofisena ongelmana, on tosin monelta osin virheellinen. Lefebvre väittää, että tila nousi ajankohtaiseksi filosofiseksi ongelmaksi vasta 1960-luvulla, jonka lähtökohtana toimi 1950-luvun fenomenologia. Tällä tavoin hän pystyi myös korostamaan omaa merkitystään suhteessa aikaisempaan filosofiaan. Todellisuudessa jo 1900-luvun alussa esimerkiksi Lefebvren kritisoima Edmund Husser oli jo nostanut tilaan liittyviä kysymyksiä uudella tavalla esiin.

lähtökohtanaan on aina tilaan liittyvät poliittiset ja sosiologiset ulottuvuudet, jotka näkyvät konkreettisesti kaupunkitilassa ja asumisessa.¹⁰ Lefebvre siis laajentaa teoreettisen keskustelun tilan käsitteestä arkielämän asumismuotojen sosiologiseen kuvaukseen.¹¹ Tila ei ole siis Lefebvrelle ainoastaan teoreettinen ongelma, vaan asia jota määritämme jatkuvasti arkipäiväisissä käytännöissämme. Viimeaikaisessa Lefebvreä käsittelevässä tutkimuksessa onkin osoitettu (ks. erityisesti Stanek 2011), että Lefebvren näkemys tilan filosofisesta käsitteestä muotoutui filosofisen teoretisoinnin ohella hyvin aktiivisella osallistumisella arkkitehtuuria ja urbanismia koskeviin ajankohtaisiin kysymyksiin. Lefebvren kirjoitusajankohdan aikana käyty kriittinen kulttuuripoliittinen keskustelu kaupunkisuunnittelusta ja arkkitehtuurista oli poikkeuksellisen kiivasta erityisesti Lefebvren kotimaassa Ranskassa.¹²

1.1.2 Lefebvren tilatutkimuksen teoreettinen tausta

Kulttuurimaantieteilijä Neil Smith esittää Lefebvren ajattelun pohjalta, että tila ja tilassa tapahtuvat merkitykset nousivat yhteiskuntatieteelliseksi tutkimuskohteeksi vasta 1900-luvun loppupuoliskolla.¹³ Sitä aikaisemmin tilaa käsiteltiin lähinnä geometrisena säiliönä (Smith 2008, 95). Tämä yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tapahtunut tilallisuuden kasvanut merkitys ilmenee siis tilallisena käänteenä, josta on alettu puhua 1980-luvulta

10 Tämän Lefebvren tilakäsityksen poliittisen ulottuvuuden eräänlaisena viittauskohteena voidaan ajatella Massey'n esittelmää käsitettä valtageometriä (power-geometry) (ks. Massey 2008, 21). Massey'n vallan ja geometrian välisessä suhteessa on ajatus siitä, että kaikki eivät koe tilaa samalla tavalla, eikä kaikilla ole sukupuolen, iän tai etnisen taustan vuoksi samanlaista mahdollisuutta olla tilassa. Myöskään tässä mielessä tila ei ole koskaan pelkästään neutraali geometrinen säiliö tai filosofiassa teoretisoitava kantilainen *avaruus*.

11 Yksi Lefebvren perusajatus on, että näiden sosiaalisten seurausten muotoja on kyllä tutkittu ennen kaikkea sosiologisenä kysymyksenä, mutta niitä ei tulisi erottaa laajemmasta tilakäsityksestä joka ulottuu ontologisemmalle tasolle. Einstein ei siis pelkästään kumonnut kantilaista avaruuden käsitettä fysiikassa vaan sen seuraukset hahmottaa tila moniulotteisena prosessina muuttivat myös arjen tilakokemuksen (ks. tästä myös Grosz 1995, 96; Saarikangas 2006, 240).

12 Tämä kaupunkitilan konkreettinen analyysi teoreettisen pohdinnan ohella erottaa Lefebvren monesta muusta tilaa käsitteleistä teoreetikosta. Kirsi Saarikangas huomauttaa tämän vaivaavan teoreettisesti orientoitunutta tilatutkimusta laajasti: ”Pelkkä tilan käsitteen pohtiminen ei kuitenkaan riitä. - - Ongelmaksi muodostuu, että ansiokkaasta tilan pohdinnasta huolimatta, arkkitehtuurin ja rakennetun tilan analyysi jää edelleen yleiselle ja epämääräisellekin tasolle – ja ennen kaikkea liian kauas itse rakennetuista tiloista.” (Saarikangas 2006, 245.)

13 Poikkeuksen tästä kulttuuriteoreettisesta lähtökohdasta muodostaa Walter Benjamin, joka kirjoitti tilallisista kysymyksistä laajasti 1920-luvun lopusta lähtien. Benjamin on Lefebvren ohella marxilaisista teoreetikoista kenties merkittävin kaupunkien ja tilallisten suhteiden tutkija. Vaikka tässä tutkielmassa Benjaminia ei juuri käsitelläkään, niin Lefebvren ja Benjaminin välinen yhteys tilan, kaupungin ja marxilaisuuden luonteen näkökulmasta kaipaisi kattavaa selvitystä.

lähtien. Mutta vaikka tilallisella käännteellä viitataan erityisesti 1980-luvulla tapahtuneisiin muutoksiin yhteiskuntateoriassa, niin sen tausta on kuitenkin laajemmin 1900-luvun mannermaisessa filosofiassa, jossa tilallistumisesta¹⁴ tuli uudella tavalla tiedon kohde ensin fenomenologiassa 1900-luvun alkupuoliskolla ja myöhemmin poliittisessa filosofiassa.

Fenomenologiassa asumisen sekä geometrisen tilan välinen suhde nousi esiin erityisesti Martin Heideggerin, Maurice Merleau-Pontyn sekä Gaston Bachelardin ajattelussa. Näistä fenomenologisista avauksista, jotka osoittivat, että tila on muutakin kuin geometrinen säiliö, erityisesti Gaston Bachelardin *Tilan poetiikan* julkaisua seurasi erityisesti Ranskassa keskustelu tilan ja vallan suhteesta.¹⁵ Tässä Lefebvren lisäksi keskeisiä teoreetikoita olivat erityisesti Michel Foucault¹⁶ ja Gilles Deleuze yhdessä Felix Guattarin kanssa. Lefebvre ei kommentoi juurikaan Deleuzea, mutta Foucault'n kanssa hänen tilakäsityksensä voi nähdä käyvän jonkinlaista dialogia. Vaikka heidän näkemyksensä tilasta erosivatkin toisistaan, niin erityisesti tilan poliittisen luonteen herättäjinä heidän katsotaan jakaneen saman hankkeen (Johnsson 2006, 77–78; Saarikangas 2006 65; Tuusvuori 2003, 19).

Lefebvreä pidetään tyypillisesti juuri marxilaisena tilan poliittisena teoreetikkona. Mutta kuten tulen esittämään, myös tilan fenomenologiset vaikutukset ovat erittäin näkyviä hänen työssään. Lefebvre esittää, että ainoat 1900-luvun filosofit, jotka ovat tehneet kunnollista filosofista selvitystä tilasta ovat juuri fenomenologeja (Lefebvre 1991, 298n; Lefebvre 1996, 92). Samalla hän kuitenkin näkee oman tilateoriansa edustavan juuri poissaolevaa marxilaista lähestymistapaa joka ylittäisi fenomenologian ongelmakohdat

14 Tilallistumisen käsite on peräisin Derridalta. Sen ajatus on, että tila itsessään on aktiivinen ja tuottava, ei staattinen: ”Tilallistuminen on käsite joka sisällyttää itseensä tuottavan, positiivisen ja generoivan voiman.” (West-Pavlov 2009, 17.)

15 Arkkitehtuuriteoreetikko Gareth Griffiths kuvaa tätä siirtymää fenomenologisesta tilasta poliittiseen tilaan saman asian kahtena eri puolena : “Asian ydin on, kuten Heidegger ja poliittiset ajattelijat Henri Lefebvre ja Michael Foucault väittäisivät, että käyttäjän tila on eletty, ei representoitu tai muodostettu.” (Griffiths 2003, 36.)

16 Foucault'n mukaan Gaston Bachelardin *Tilan poetiikan* myötä siirrytään ajallisuuden kysymyksistä yhä enemmän tilallisiin kysymyksiin (Foucault 1986, 22). Foucault selvittelee tätä siirtymää suhteessa 1700-luvun keskusteluihin tilan ja vallan välisistä suhteista. Foucault'n mukaan tilasta ja arkkitehtuurista tuli erityisen poliittisista 1700-luvun lopussa jolloin väestönhallinnalliset tekniikat alkoivat jäsentyä uudella tavalla suhteessa arkkitehtuuriin ja tilan järjestämiseen (Foucault 1989 31–32; Saarikangas 2006, 29). Huomautus 1700-luvun arkkitehtuurin politisoitumisesta nousi tilallisen käänteen alkuvaiheessa 1970-luvulla uudella tavalla ajankohtaiseksi uudenlaisten tilan kontrollin mekanismien myötä, kuten Deleuze on Foucault'n pohjalta esittänyt. Tekstissään ”Jälkikirjoitus kontrolliyhteiskuntiin” Deleuze kuvaa uutta tilallista muotoa, joka perustuu yhä enemmän Foucault'n kuvailemien kuri-instituutioiden sijaan kontrollin mekanismeihin ja kontrollin tiloihin jotka ulottuvat kaikkialle yhteiskuntaan (Deleuze 2005, 118–119). Foucault'n tilakäsityksestä laajemmin ks. Crampton & Elden 2007. Deleuzen tilakäsityksestä laajemmin ks. West-Pavlov 2009.

(Lefebvre 1991, 121–122). Marxilaiselle¹⁷ Lefebvrelle tila ei ole koskaan neutraali vaan pikemminkin ideologioiden ja valtastrategioiden kulminoituma (Jameson 2000, 442). Lefebvrelle tila on ontologisesti perustavanlaatuinen poliittinen kategoria, jonka kautta ideologiat välittyvät:

Mitä olisikaan ideologia ilman tilaa johon se viittaa, tilaa jota se kuvaa, jossa sen kieli ja merkitykset ilmenevät? Mitä jäisikään jäljelle uskonnollisesta ideologiasta, vaikkapa juutalais-kristillisestä, jos se ei olisi sijoittunut sille varattuihin paikkoihin ja näitä paikkoja ilmentäviin nimityksiin: kirkkoon, alttariin, tabernaakkeeliin? Mitä kirkosta jäisi jäljelle, jos ei olisi kirkkoja? Kristillinen ideologia on luonut tiloja, jotka takaavat sen jatkuvuuden. Laajemmin sanottuna, se mitä kutsumme ideologiaksi saavuttaa yhteneväisyyden vain ottamalla sosiaalisen tilan ja sen tuotannon haltuun. (Lefebvre 1991, 44.)

Lefebvreä luettiin pitkään lähinnä tästä marxilaisesta viitekehuksesta käsin. Mutta vaikka Lefebvren tilan historiallisen tuotannon analyysi onkin monessa mielessä analoginen Marxin tavara-analyysille ja Marxin huomautuksille tuotannosta, niin Lefebvren marxilaisessa sosiaalisen tilan tuotannon teoriassa ei ole kysymys pelkästään yhteiskunnallisten tilojen ja yhteiskunnallisten tuotantosuhteiden tuottamisesta. Lefebvrelle sosiaalisen tilan tuotanto saa paljon tätä laajemman merkityksen, joka palautuu Lefebvren fenomenologisiin vaikutteisiin.

Vaikka Lefebvre ei siis halunnut sitoa omaa projektiaan tilan fenomenologiseen tutkimukseen, niin nämä vaikutteet hänen työssään ovat ilmeisiä. Tämän vuoksi Lefebvre tulisi nähdä ”Marxin ja Heideggerin välissä”, kuten Lefebvreä laajasti tutkinut Stuart Elden on ehdottanut (Elden 2004, 86).

Lefebvre jakaa Heideggerin kanssa ajatuksen siitä, että tila on muutakin kuin fyysisesti mitattavaa. Lefebvrelle se myös on havaittua, koettua, elettyä ja sosiaalisesti muotoutunutta. Tila on siis Lefebvrelle marxilaisen tuotannon ohella myös poeettista,

17 Kulttuurimaantieteilijä Michael Dear esittää, että Lefebvren teoriasta tilasta on löydettävissä neljä essentiaalisesti marxilaista piirrettä 1. Luonnollisen tilan katoaminen ja alistuminen tuotannolle. 2. Jokaisella yhteiskunnalla on oma tilallinen muotonsa, joka erottaa sen historiallisesti muista tuotannon vaiheista. 3. Tiedollinen viitekehys ideologiana vaikuttaa tapaamme nähdä tila. 4. Koska jokaisella yhteiskuntamuodolla on oma tilallinen muotonsa, vaatii yhteiskuntakriittinen tutkimus aina taaksensa keskustelun uudesta tilallisuudesta. (ks. tästä Semi 2010, 59–60.)

kuten Bachelard on esittänyt. Tämä Lefebvren tuotannon kaksinaisuus marxilaisena tavaratuotantona sekä toisaalta fenomenologisena tilan poeettisuutena muodostaa lähtökohdan, jonka kautta lähestyn Lefebvren näkemyksiä tilasta.

1.1.3 Tutkimuskysymys: tilan ja tuotannon uudelleenluku

Lefebvren teoria tilasta muodostaa laajan kokonaisuuden. Tilaa täytyy Lefebvren mukaan tutkia kaikista sen eri ulottuvuuksista (Stanek 2011, 33).¹⁸ Tilan tutkimisessa on siis kyse sekä filosofisesta että aktuaalisesta kaupunkisuunnittelun käytäntöjen välisestä yhteydestä. Tämän pohjalta tutkielmaani kokoavana lähtökohtana on Lefebvren tilan ja tuotannon käsitteiden välisen yhteyden muotoutumisen teoreettinen selvitys, ja uudelleenluku erityisesti suhteessa nykyisiin kaupunkisuunnittelua koskeviin kulttuuripoliittisiin kysymyksiin. Tutkin ensinnäkin Lefebvren tilan käsitteen teoreettista muotoutumista tuotannon kohteeksi, sekä toiseksi tämän tilan tuottamisen mallin transformaatiota aktuaalisin kaupunkisuunnittelun kysymyksiin.

Tutkimukseni kiinnittyy seuraavaan kysymykseen: mitä Lefebvre tarkoittaa esittäessään tilan olevan sosiaalisesti tuotettu? Lähtökohdan tähän antaa Lefebvren suuri filosofinen hanke käsitellä tilaa laajempänä kuin pelkkänä geometrisena muuttajana sekä abstraktina tilana. Tällainen abstrakti tilakäsitys, jota on teoretisoitu Lefebvren mukaan erityisesti uuden ajan filosofiassa Descartesista Kantiin, koostuu tilan hahmottamisesta geometrisesti staattisena ja muuttumattomana. Lefebvren mukaan tila ei ole abstrakti säiliö, vaan pikemminkin kaiken sosiaalisen toiminnan keskiössä oleva ihmisten toiminnan kautta tuotettu. Se, miten koemme tilan on aina sosiaalisesti ja historiallisesti välittynyt: ”(Sosiaalinen) tila on (sosiaalinen) tuote.” (Lefebvre 1991, 26.) Tuotannon näkökulmasta Lefebvre ei siis tutki tilaa itsessään, vaan pikemminkin niitä elementtejä jotka liittyvät sen tuottamiseen. Tämän pohjalta Lefebvre esittää, että yhden geometrisen tilan sijaan on pikemminkin kolme eri tilallista ulottuvuutta jotka vaikuttavat siihen miten koemme tilan prosessuaalisen sekä jatkuvasti muuttuvan, tuotannollisen luonteen: 1. *Havaittu tila* 2.

18 Lefebvre esittää hegeliläisittäin, että tilan tutkiminen on aloitettava teoreettisista huomautuksista ja päädyttävä konkreettiseen kaupunkitilan analysointiin: "Filosofian ja kaupungin suhteen voidaan identifioida kolme vaihetta Ensimmäisessä vaiheessa filosofia hahmottelee kaupunkia kokonaisuudessaan, kaupungin totaliteetin ydintä, maailmaa ja kosmosta. Toisessa vaiheessa filosofia reflektoi kaupungin käsitteen totaliteettia historiaan, ihmiseen, yhteiskuntaan ja valtioon. Kolmannessa vaiheessa filosofia siirtyy totaliteetista urbanismin käytäntöihin." (Lefebvre 1996, 174.)

Käsitetty tila 3. Eletty tila (Lefebvre 1991, 37).

Ei ole tietenkään mitenkään yllättävää tutkia Lefebvreä tilan tuottamisen näkökulmasta. Jos Lefebvre jostain tunnetaan, on se juuri tilan muotoutuminen sosiaalisessa tuotantoprosessissa. Tässä välittömänä lähtökohtana on tietysti Lefebvren marxilainen viitekehys, jossa tuotannon käsitteellä on keskeinen rooli. Myös valtaosa Lefebvren tilakäsityksen tuotannollista ulottuvuutta kommentoivaa tutkimusta tulkitsee Lefebvren tilan tuottamisen sillä, että kyseessä on muunnelmä marxilaisen tuotannon käsitteestä (ks. esim. Gottdiener 1985). Lefebvrestä inspiroitunut aikaisempi ihmismaantieteellinen tutkimus on siis lähinnä vain hyödyntänyt Lefebvren tilakäsitystä, eikä kriittisesti tuonut esiin sen teoreettisia ennakkoehtoja ja erityisesti sitä, miten Lefebvre yhdistää tilan ja tuotannon käsitteet.¹⁹ Kuitenkin Lefebvren tuotannon käsite ei hypoteesini mukaan palaudu ainoastaan tähän marxilaiseen tuotantoon. Tutkielmani keskeinen väite on, että Lefebvren tilan tuottamisen mallia ei tule ymmärtää ainoastaan marxilaisen viitekehysten kautta. Tätä yksinkertaista marxilaista luentaa vastaan argumentoin tässä tutkielmassa, että tuotannon ja tilan välinen suhde Lefebvrellä on huomattavasti monimutkaisempi kuin on ajateltu. Siihen liittyy laajasti tuntemattomampia puolia, erityisesti asumisen fenomenologisista huomautuksista sekä pohdintaa arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun merkityksestä suhteessa siihen, miten tila on Lefebvren mukaan sosiaalisesti tuotettu.

Esitän siis, että Lefebvren tuotannon käsite, ja sen yhteys tilaan tulisi lukea uudelleen ottamalla huomioon Lefebvren pääteoksen ohella erityisesti Lefebvren postuumisti julkaistut teokset *Éléments de rythmanalyse* (1992) sekä *Toward an Architecture of Enjoyment* (2014). Kyseiset teokset laajentavat tapaa, jolla Lefebvre käyttää tuotannon käsitettään suhteessa tilaan.

Lefebvrelle tilan tuotanto perustuu siis ensinnäkin marxilaisesti tilaan tuotettuna tavaramuotona (Lefebvre 1991, 68). Marxilaisessa taloustieteessä tuotannon käsite on yksi keskeisimpiä tavara-analyysin lähtökohtia. Marx puhuu kapitalismin synnystä juuri tuotantoprosessina Tuottaminen on Marxille yksinkertaistetusti luonnon saattamista työn kautta tavaramuotoon: ”Kaikki tuotanto on yksilön luontoon kohdistamaa haltuunottoa

19 Tässä poikkeuksen muodostavat erityisesti uudet Stuart Eldenin (2004), Christian Schmidin (2005) sekä Lukasz Stanekin (2011 & 2014) kokonaisvaltaiset ja teoreettisesti orientoituneet tulkinnat Lefebvrestä. Eldenin, Schmidin ja Stanekin tutkimukset ovat vahvistaneet että Lefebvren tilakäsitys kaipasi laajempaa tutkimusta joka sijoittaisi erityisesti epämääräisen tilan dialektisen triadin osaksi Lefebvren laajempaa näkemystä tilan tuottamisesta.

tietyn yhteiskuntamuodon puitteissa ja sen avulla.” (Marx 1975, 6).²⁰

Lefebvre kuitenkin huomauttaa, että tämä määritelmä on monessa mielessä ongelmallinen. Marxin jälkeen käsitettä on käytetty melko löysästi eri asiayhteyksissä, ja että tämä marxilainen tuotannon ja siitä muodostuva tuotteen (tavaran) käsite tulisi lukea uudestaan suhteessa luontoon ennen sen haltuunottoa (Lefebvre 1991, 69–70). Lefebvren mukaan tuotannon käsite on siis luonnon haltuunottoa huomattavasti laajempi, joka ulottuu eräässä mielessä myös *praksiksen* alueelle.²¹ Tavaroiden ohella tuotanto on Lefebvrelle siis myös luomista (Lefebvre 1996, 105). Tämän pohjalta Lefebvre tekee erottelun tavaroiden sekä *œuvren* (taideteoksen) tuottamisen välillä (Lefebvre 1996, 65). Tilantuotanto saa tämän *œuvren* kautta huomattavasti laajemman merkityksen: se on maailmassa olemisen poeettisuutta, uutta luovaa (*poiesis* [ποίησις]: luoda, keksiä, synnyttää, kuvitella, tuottaa...). Tämä tilan tuottamisen poeettisuus yhdistää Lefebvren tilan tuottamisen ja asumisen poeettisuuden välisiin yhteyksiin, jotka ovat olleet 1900-luvun filosofiassa erityisesti fenomenologiassa keskeisiä. Tilan tuottaminen on Lefebvrelle siis aina myös uuden luomista. Ihmiset tuottavat jatkuvasti tilaa asumalla siinä.

Näiden tuotannon moninaiseen käsitteeseen liittyvien huomautusten ohella tutkielmaani motivoi ajatus siitä, että Lefebvren esittämä tilan tuottaminen ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa näyttäisi olevan ajankohtaisempi kuin koskaan. Tuotamme kaupunkitilaa jatkuvasti omalla toiminnallamme.²² Siirtyminen yhä enemmän nykyiseen

20 Tämä on tietysti melko yksinkertaistava tulkinta Marxin tuotannon käsitteestä. Marx käsittelee itse laajasti myös tuotannolle vastakkaisen *praksiksen* käsitteen merkitystä hänen filosofisessa antropologiassaan, toisin kuin esimerkiksi Hannah Arendt (2002, 94) antaa ymmärtää. Tämä Marxin *praksiksen* filosofia on myös yksi keskeisimmistä piirteistä johon Lefebvren lisäksi esimerkiksi Frankfurtin koulun kriittisen teorian marxilaisuus perustuu (ks. tästä keskustelusta marxilaisuuden sisällä esim. Jay 1984).

21 *Praksis* oli Aristoteleen käyttämä yksi kolmesta inhimillisen toiminnan perusmuodoista, jonka Aristoteles asetti vastakkain teoreettiseen sekä tuotantoon (*poiesis*) perustuvan, elämäntavan kanssa. Vaikka *poiesis* käsitteenä asetetaan tyypillisesti aristoteelisessa perinteessä tuotantona *praksiksen* kanssa vastakkain (esim. Arendt 2002), niin *poiesis* ei kuitenkaan palaudu esimerkiksi Martin Heideggerin ajattelussa ainoastaan yksinkertaiseen, välttämättömään tuotantoon luonnon haltuunottona. *Praksis* pikemminkin sisällyttää itseensä *poiesiksen* erotteluna marxilaiseen tuotantoon, siinä merkityksessä kuin tässä tutkielmassa Lefebvren kautta tulkittavat tilan fenomenologit, Heidegger ja Bachelard sitä käyttävät. Heideggerin mukaan: ”Olevan piiristä voidaan erotella *pragma* ja *praksis*. Edellinen tarkoittaa asioita, joiden kanssa olemme tekemisissä ja jotka kulloinkin ovat toiminnassa käsillä. Jälkimmäinen tarkoittaa toimintaa ja tekemistä laajimmassa mielessä, joka sulkee sisäänsä myös *poiesiksen*.” (Heidegger 2010, 61.)

22 Eetu Viren huomauttaa, että nykyään kaikki tila on lefebveläisittäin jossain määrin sosiaalisesti tuotettua: ”Tila ei nykykapitalismissa enää siis merkitse maantieteellistä, homogeenista ja mittanauhalla mitattavaa tilaa vaan interaktiossa itsessään rakentuvaa yhteiskunnallista, dynaamista tai prosessuaalista tilaa (ehkä voisi sanoa, että kapitalistit ja luovan talouden konsultit ovat erinomaisesti oivaltaneet Henri Lefebvren opetukset tilan yhteiskunnallisesta, dynaamisesta ja prosessuaalisesta luonteesta.” (Viren 2011.)

immateriaaliseen tuotantoon tarkoittaa myös yhä enemmän kulttuurivetoisen rakennetun ympäristön ja kaupunkitilan tuottamista. Tämä näkyy kasvaneena vaatimuksena aktivoida kaupunkilaiset ja asukkaat osaksi paremman kaupunkiympäristön tuottamista. Tämän pohjalta nousee uudenlaisia kysymyksiä: miltä Lefebvren marxilainen teoria, jota kriitikot pitivät jo ilmestyessään vanhentuneena, tilan tuottamisesta näyttäytyy neljäkymmentä vuotta myöhemmin aikana, jolloin kaupunkisuunnittelu pyrkii osallistamaan asukkaat osaksi kaupunkitilan ja -kulttuurin tuottamista? Voidaanko Lefebvren kautta löytää välineitä ymmärtää asukkaiden ja kaupunkitilan välisen muotoutumisen suhdetta uudella tavalla? Näitä kysymyksiä lähestyn määrittelemällä uudelleen vähemmän tutkitun asumisen poeettisuuden sekä tiloja asuvien asukkaiden keskeisen roolin tilan tuottajina Lefebvren teoriassa.

Painotan, että tavoitteenani ei ole ottaa Lefebvren kautta kantaa tuotannon-käsitteestä käytävään filosofiseen keskusteluun sinänsä. Tuotannon käsitettä ei siis pidä ensisijaisesti ymmärtää Lefebvrellä suhteessa esimerkiksi hänen marxilaisuuteensa vaan ennen kaikkea suhteessa hänen kokonaisvaltaiseen tilakäsitykseensä ja sen ilmenemiseen arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun tasolla. Lefebvre tarkoittaa tuotannolla marxilaisuuden lisäksi jossain määrin samanlaista poeettisuutta kuin mitä tilan, paikan ja arkkitehtuurin fenomenologisissa sovellutuksissa on esitetty. Tässä viittauspisteinä voidaan ajatella esimerkiksi arkkitehtuuriteoreetikko Dalibor Veselyn vuonna 2004 ilmestynyttä kiiteltyä teosta *Architecture in the Age of Divided Representation. The Question of Creativity in the Shadow of Production*. Veselyn mukaan, tekniseen ja materiaalisen tuotantoon perustuvan arkkitehtuurin ohella arkkitehtuuriin kuuluu keskeisenä osana myös poeettisuus uuden tilan luomisena, joka ylittää teknisen asennoitumisen rakentamiseen. Tämä uuden tilan luominen poeettisesti asumisen kautta ”arkkitehtuurin poetiikkana” on myös laajemmin yksi tilan fenomenologian keskeisimmistä ajatuksista, ja sitä on jo ennen Veselyn teosta vaatinut maineikkaista arkkitehtuuriteoreetikoista muun muassa Christian Norberg-Schulz (1980), Alberto Pérez-Gomez (1988) sekä Juhani Pallasmaa (1996/2012). Suomalaisessa kontekstissa myös Pekka Passinmäki (2002) on kartoittanut Heideggerin kautta uuden arkkitehtuurin, joka perustuisi teknisen maailmankuvan ja siihen liittyvän tuotannon sijaan poeettisuuteen, mahdollisuutta. Passinmäen mukaan tällaista heideggerilaista poeettista tilakäsitystä arkkitehtuurissa edustaa erityisesti Alvar Aallon kokonaisvaltainen asennoituminen arkkitehtuuriin ja rakentamiseen.

Samalla tavalla kuin Lefebvre profiloitui laajemmin 1900-luvun ranskalaisessa yhteiskuntateoriassa humanistisemmän marxilaisuuden vaatijana (ks. Elden 2004), niin hänen voidaan siis katsoa vaatineen myös toisenlaista poeettisempaa tilan tuottamista oman aikansa teknokraattisen kaupunkitilan tuotannon sijaan

Näiden huomautusten pohjalta kysyn tutkielmassani: mistä Lefebvren tilan tuottaminen koostuu, ja miten se kehittyy teoreettiselta tasoltaan aktuaaliseksi yritykseksi muuttaa arkkitehtuuriteoriaa ja kaupunkisuunnittelua?

1.2 Henri Lefebvre (1901–1991)

Lefebvren²³ ajattelun voi jakaa karkeasti kolmeen vaiheeseen: 1. Ennen toista maailmansotaa julkaistuihin kirjoituksiin vieraantuneen yhteiskunnan eri ulottuvuuksista Hegelin, Marxin ja Nietzschen pohjalta. 2. Toisen maailmansodan jälkeisen uudenlaisen kulutukseen perustuvan yhteiskunnan ja arkielämän kriittiseen sosiologiseen analyysiin. 3. Siirtymiseen tilallisten kysymysten pariin erityisesti vuoden 1968 aiheuttaman kulttuurillisen murroksen seurauksena.²⁴

Lefebvre kirjoitti poikkeuksellisen laaja-alaisesti filosofiasta, sosiologiasta, kaupungeista ja maaseudusta sekä yleisesti kulttuurista laskentatavasta riippuen yhteensä noin 70 kirjaa.²⁵ Lisäksi Lefebvre, yhdessä Norbert Gutermanin kanssa, oli yksi ensimmäisiä Hegeliä ja Marxia ranskaksi kääntäneistä. Lefebvren 60–70²⁶ teoksesta,

23 Koska Lefebvrea ei nykyisin pidetä yhtenä 1900-luvun keskeisimpänä ranskalaisena filosofina, niin myös valtaosaa Lefebvrea käsittelevää kirjallisuutta leimaa oireellisesti pyrkimys nostaa Lefebvre esiin, lukea häntä väärinymmärrettyinä teoreetikkona ja tehdä hänelle kunnianpalautus. Itse suhtaudun kuitenkin kriittisesti tällaisiin luentayrityksiin Lefebvren ”romanttisesta vallankumouksellisuudesta” (Shields 1999), nostalgisesta ”mahdollisuuden politiikasta” (Elden 2004) sekä ”sydämetään nuorekkaasta” ajattelijasta (Merrifield 2006). Tavoitteenani on esittää ainoastaan kriittinen luenta Lefebvren tilakäsityksestä ja sen nykyisistä soveltamismahdollisuuksista, ei niinkään keskittyä siihen tulisiko Lefebvre nostaa laajemmin esiin ranskalaisen yhteiskuntateorian kaanonissa. Myös tämä lyhyt elämäkerrallinen osuus pyrkii taustoittamaan lähinnä Lefebvren teoriaa tilasta, ei Lefebvren elämää sinänsä.

24 Nämä teemat kuitenkin menevät toistensa päälle. Christian Schmid toteaa teoksessaan *Stadt, Raum, Gesellschaft: Henri Lefebvre und die Theorie der Produktion des Raumes*, että toisin kuin pitkään on ajateltu, Lefebvren ajattelusta ei ole löydettävissä epistemologisia katkoksia esimerkiksi marxilaisuuden, arkielämän tutkimuksen sekä tilallisten kysymysten väliltä. Lefebvren ajattelu on kokonaisvaltainen yhtenäinen projekti (Schmid 2005, 17–18).

25 Lefebvren täydellisestä kirjallisuusluettelosta ks. esim Shields 1999, 190–203 & Elden 2004, 275–262.

26 En käsittele tässä kuin Lefebvren tilateorian kannalta keskeisiä teoksia. Suurin osa Lefebvren teoksista on suunnattu alun perin filosofian oppikirjoiksi, joiden kirjoittamiselle ei ollut juuri muuta syytä kuin Lefebvren epävarmassa akateemisessa tilanteessa ollut tarve hankkia lisätuloja kirjoittamalla. Stuart Elden uskoo (Elden 2004, 7), että Lefebvren alkutuotantoon laajemmin tutustumisen sekä mahdollisen kääntämisen olevan avain Lefebvren laajempaan ymmärtämiseen, mutta mielestäni näiden merkitys

käännöksestä ja toimitetusta kirjoituskokoelmasta yksinomaan Marxia käsitteleviä teoksia on yli kymmenen.²⁷

Lefebvre syntyi²⁸ vuonna 1901 Ranskan Hagetmaun kunnassa suhteellisen vauraaseen keskiluokkaiseen perheeseen. Lefebvren ollessa kouluikäinen perhe muutti Pohjois-Ranskaan, jossa Lefebvre pyrki opiskelemaan arvostettuun Saint-Brieucun Ecole Saint-Charlesiin. Koulu valmisti oppilaitaan insinööripainotteisiin opintoihin. Ensimmäisen maailmansodan syttyminen vuonna 1914 muutti kuitenkin suunnitelmat ja Lefebvren perhe joutui muutamaan Pariisiin sotaisasta Pohjois-Ranskasta. Pariisissa Lefebvre tutustui kirjallisuuteen ja filosofiaan, erityisesti Nietzscheen, Spinozaan ja Schopenhaueriin. Lefebvre oli jo ehtinyt aloittamaan insinööripainotteisen koulutuksen, mutta sairastuttuaan pahoin sota-ajan kulkutautien vuoksi, hän ei voinut suorittaa vuotuisia insinöörikokeitaan. Tämän seurauksena hänet lähetettiin vuonna 1918 toipumaan Etelä-Ranskaan, jossa hän alkoi opiskella filosofiaa Aix-en-Provencen yliopistossa.

Lefebvre muutti takaisin Pariisiin vuonna 1919 suorittamaan *DES*-tutkintoa filosofiasta *Sorbonnen yliopistosta*. Sorbonnessa Lefebvre muodostui osaksi *Jeunes Philosophes*²⁹ (Nuoret filosofit) -ryhmittymää, jolla oli yhteyksiä samanaikaisesti syntymässä olleeseen surrealismiin kiinnittyvien henkilöiden kanssa. Lefebvre ystävystyi tätä kautta André Bretonin kanssa, joka myös tutustutti Lefebvren Hegelin *Logiikan tieteeseen*. Hegelin kautta Lefebvre alkoi lukemaan myös Marxin tuotantoa tarkemmin. Lefebvre perusti muun muassa ystävänsä Norbert Gutermanin kanssa Ranskan ensimmäisen marxilaisen journalin, *La revue marxiste*:n, ja liittyi vuonna 1928 Ranskan kommunistiseen puolueeseen (*PCF*).

Lefebvrellä ei vielä tuolloin ollut vakituista akateemista virkaa, joten hän joutui muun muassa ajamaan hetken taksia Pariisissa. Jouduttuaan taksikuskina auto-

suhteessa Lefebvren tilateoriaan on melko rajallinen.

27 Osittain teosten suuren lukumäärän selittää myös se, että niitä ei ole juurikaan viimeistelty. Kirjoittamisen sijaan Lefebvre saneli suurimman osan teoksistaan, ja jätti monet ristiriitaiset ja keskeneräiseltä vaikuttavat kohdat lopulliseen tekstiin. Tämä vaikeuttaa suuresti myös Lefebvren nykyistä tutkimusta (ks. tästä esim. Shields 2002, 13).

28 Tässä kappaleessa esitetyt Lefebvren elämäkerralliset tiedot perustuvat Lefebvrea käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen (ks. Shields 1999, 8–28; Elden 2004, 1–15; Stanek 2011, 1–79).

29 Ryhmä kritisoi ennen kaikkea ajan muodikasta bergsonilaisuutta. Lefebvren lisäksi ryhmittymän perustajajäseniä ovat Georges Politzer, Norbert Guterman, Georges Friedmann ja Pierre Morhange. Nuoria filosofiaopiskelijoita yhdisti näkemys siitä, että perinteinen ranskalainen filosofia ei käsittele ensimmäinen maailmansodan jälkeistä rauhatonta aikalaistunnelmaa millään tavoin. Sen sijaan Lefebvre (jota pidettiin ryhmässä filosofisesti lahjakkaimpana) ja muut ryhmään kuuluvat löysivät uudenlaisia filosofisia kysymyksiä ennen kaikkea Nietzscheä sekä toiseksi taiteen alueella juuri muotoutumassa olleelta avantgardistisesta liikehdinnästä. Ryhmittymästä laajemmin ks. Burkhard 2000.

onnettomuuteen vuonna 1930, Lefebvre päätti kuitenkin palata takaisin filosofian pariin saaden viran Montargisin kunnan lyseosta. Samaan aikaan Lefebvre alkoi tekemään uudelleen yhteistyötä Gutermanin kanssa. He toimittivat vuonna 1934 Marxin tekstejä ranskaksi. Käännösten joukossa olivat muun muassa vasta muutama vuosi aikaisemmin löytyneet *Vuoden 1844 taloudellis-filosofiset käsikirjoitukset*. Kaksi vuotta myöhemmin Lefebvre ja Guterman julkaisivat yhdessä esikoisteoksensa *La conscience mystifiée*. Vuonna 1937 Lefebvre julkaisi ensimmäisen oman kirjansa nimellä *Le nationalisme contre les nations*. Teosten kirjoittamisajankohtana hän vieraili useaan otteeseen Saksassa 1930-luvulla. Saksan muuttunutta ilmapiiriä dokumentoi vuonna 1938 julkaistu *Hitler au pouvoir; les enseignements de cinq années de fascisme en Allemagne*, joka joutui myöhemmin Ranskan miehityksen aikana tuhottavien kirjojen joukkoon.

Ensimmäinen Lefebvren laajemmin tunnettu ja hyvin myynyt teos oli vuonna 1940 ilmestynyt *Le Matérialisme Dialectique* ("Dialektinen materialismi"), josta tuli myöhemmin laajalti luettu filosofian oppikirja ranskalaisissa kouluissa. Teoksen nimi viittasi Stalinin vuonna 1939 julkaisemaan teokseen *Dialektisesta ja historiallisesta materialismista*, jonka dogmaattisia näkemyksiä hän teoksessaan arvosteli saaden epäluottamusta puolueessa, sillä Stalinin teoksesta oli tullut myös Ranskan kommunistisen puolueen virallinen ohjekirja. Omassa teoksessaan dialektisesta materialismista Lefebvre taas pyrki sanoutumaan irti kaikista staattisista ja dogmaattisista Marx-tulkinnosta huomauttaen, että Marx ei koskaan edes itse käyttänyt käsitettä dialektinen materialismi (Lefebvre 2009a, 74).

Lefebvre oli siirtynyt myös vuonna 1941 Saint-Etiennen lyseoon opettamaan, mutta joutui käytännössä heti jättämään opetusvirkinsä, kun *Vichyn* hallinto määräsi kaikki kommunistiseen puolueeseen kuuluvat erotettaviksi julkisista viroista Ranskan miehityksen jälkimainingeissa. Tämän seurauksena hän siirtyi Marseilleen, jossa hän toimi vastarintajoukoissa saksalaista miehitystä ja Vichyn Ranskaa vastaan. Lefebvren toiminta vastarintajoukoissa kuitenkin hiipui vuonna 1943, kun hänelle tarjoutui mahdollisuus aloittaa väitöskirjatutkimus osana laajempaa tutkimushanketta Ranskan maaseudun rakennemuutoksesta. Tutkimuksen rahoitti *Chantiers Intellectuelles* -toiminta, joka työllisti laajemminkin sodan vuoksi työttömäksi jääneitä tutkijoita. Lefebvre kirjoitti väitöskirjaa työnimellä "La pensée française et l'individualisme" etnografi Georges-Henri Rivièren

johdolla. Tutkimuksessa Lefebvre alkoi selvittämään erityisesti asumisen sosiologisista muodoissa tapahtuneita rakenteellisia muutoksia.

Lefebvren väitöskirjatutkimuksen pohjalta syntyi myös toisen maailmansodan jälkeen ilmestynyt Lefebvren laajemman yleisön tietoisuuteen nostanut arkielämässä tapahtunutta rakennemuutosta selvittänyt vuonna 1947 ilmestynyt *Critique de la vie quotidienne* ("Arkielämän kritiikki").³⁰ Teoksen hyvän vastaanoton seurauksena Lefebvre työllistyi vuonna 1948 Ranskan valtiolliseen *Centre national de la recherche* (CNRS) -tutkimusinstituuttiin, jossa hän alkoi viimeistelemaan väitöskirjaansa. Lefebvren väitös valmistui vuonna 1954 Sorbonnen yliopistoon, ja väitöksen lopullisena ohjaajana toimi Georges Gurvitch.³¹

1950-luvun loppupuoliskoa Lefebvren elämässä ja ajattelussa leimasi marxilaisuuden muuttunut luonne. Ratkaiseva muutos oli vuonna 1956 tapahtunut Unkarin kansannousu, ja sen tapahtumille vastareaktiona syntynyt joukkoeroaminen Ranskan kommunistisesta puolueesta, joka samalla myös kyseenalaisti marxilaisuuden muotoja monessa suhteessa Ranskan älymystön keskuudessa. Vaikka valtaosa ranskalaisesta älymystöstä olikin eronnut Ranskan kommunistisesta puolueesta heti vuonna 1956, niin Lefebvre pysytteli puolueessa vuoteen 1958 asti.³² Toinen keskeinen muutos Lefebvren marxilaisuudessa oli tutustuminen täysin erilaista marxilaisuutta edustaviin situationisteihin ja erityisesti heidän johtohahmoon Guy Debordiin.

30 Vaikka Lefebvre alkoi saada julkisuutta laajemmin vasta *Arkielämän kritiikin* ilmestyessä, niin hänen nimensä oli noussut esiin jo vuotta aikaisemmin eksistentialismia kritisoivan *L'Existentialisme* -teoksensa (ks. Lefebvre 2003e) myötä. Teos oli hyökkäys erityisesti Jean-Paul Sartren Heidegger-tulkintaa vastaan. Lefebvre väitti, että eksistentialismi on romantiikan ja surrealismin tavoin historiallinen nuoruuden ajattelutapa, johon Sartre, joka ei tiedä Heideggerista juuri mitään, on sairastunut, ja että Lefebvre oli itsekin nuorena mieltynyt tähän ajattelutapaan, mutta "parantunut" siitä marxilaisuuden myötä (Elden 2004, 19). Odotetusti Lefebvre ja Sartre riitautuivat rajusti kirjan myötä. Myös Simone de Beauvoir julkaisi vuonna 1947 teoksensa *Moniselitteisyyden etiikka*, jota on pidetty (ks. Heinämaa & Ruonakoski 2011, 9) vastauksena eksistentialismin kohtaamaan marxilaiseen kritiikkiin. Yhdeksi näistä kriitikoista de Beauvoir mainitsee juuri Lefebvren. Lefebvre katui kuitenkin myöhemmin rajusti omaa kritiikkiään. Myös tutkielmani kannalta on ratkaisevaa, että Lefebvre sanoutuu tämän teoksen melko huonosti perustellusta kritiikistä irti kirjoituksissaan tilasta ja asumisesta. Esitykseni siitä, että Lefebvren teoria nojaa laajasti marxilaisuuden ohella fenomenologisiin avauksiin tilasta ja asumisesta kuulostaakin melko erikoiselta mikäli sitä arvioi ainoastaan suhteessa *L'Existentialisme* -teokseen.

31 Väitös julkaistiin tosin kirjana vasta vuonna 1963 nimellä *La vallée de Campan: Étude de sociologie rurale*.

32 Eron jälkeen Lefebvre julkaisi heti marxilaisuuden tilaa ruotivat teokset *Problemes actuels de marxisme* sekä yhdessä Lucien Goldmannin, Claude Royn sekä Tristan Tzaran kanssa teoksen *Le romantisme révolutionnaire*. Lefebvre pohti myös hänen ja PCF:n suhdetta lukuisissa artikkeleissa, jotka julkaistiin vuonna 1962 *Introduction à la modernité* -nimisenä teoksena.

Lefebvren pitkä tutkimus ranskalaisen yliopistomaailman reunoilla päättyi kun hän sai sosiologian professuurin vuonna 1961 Strasbourgin yliopistosta. Samana vuonna ilmestyi arkielämän kritiikin toinen osa *Critique de la vie quotidienne II, Fondements d'une sociologie de la quotidienneté*. Vuonna 1965 Lefebvre sai toisen professuurinsa tuoreesta Nanterren yliopistosta (*Paris X*) Pariisin esikaupungista, jossa Lefebvre toimi vuoteen 1973 asti. Kyseinen yliopisto tuli myöhemmin tunnetuksi vuoden 1968 opiskelijamellakoiden lähtöalustana. Nanterren sosiologian laitoksen toisena professorina toimi Alain Touraine. Myös Jean Baudrillard sekä Manuel Castells toimivat Lefebvren tutkimusassistentteina. Lefebvre ja Nanterren sosiologian laitos tuli tunnetuksi vallitsevan strukturalistisen ajattelun kyseenalaistajana. Lefebvren strukturalismikritiikki ilmenee erityisesti strukturalistista marxilaisuutta edustaneen Louis Althusserin kritiikkinä. Lefebvre kritisoi Althusseria erityisesti kirjoituskokoelmassaan *Positions: Contre les technocrates* (1967), jossa Lefebvre rinnastaa strukturalismin teknokraattiseen ajatteluun. Lefebvren siirtyessä Nanterren yliopistoon myös opiskelijaliikkeessä Ranskassa alkoi kuohua. Myöhemmin on esitetty, että Lefebvrellä oli erittäin keskeinen rooli vasemmistolaisen opiskelijasukupolven radikalisoimisessa.³³ Myös Strasbourgissa Lefebvren entisen opiskelijat aiheuttivat korkeakoulupoliittisen skandaalin julkaisemalla vuonna 1966 pamfletin nimellä ”Opiskelijaelämän köyhyydestä”, jossa kyseenalaistettiin rajusti ahkeran opiskelun palkintona luvattu (työ)elämässä menestyminen. Pamfletista seurannut jännite yliopistoissa huipentui kevään 1968 Pariisin mellakoihin, joissa opiskelijaliikkeellä oli keskeinen rooli.³⁴

Vuoden 1968 aiheuttama murros näkyy Lefebvrellä erityisesti siirtymisenä tilan tutkimiseen. Lefebvreltä ilmestyi alkuvuodesta 1968 teos *Le Droit à la ville*. Teosta seurasi kirjoituskokoelma *Du rural à l'urbain* (1970), *La révolution urbaine* (1970), *Le*

33 Lefebvren merkitystä Nanterren sukupolven opettajana on analysoinut erityisesti Sue Middleton teoksessaan *Henri Lefebvre and Education* (2013).

34 Vuoden 1968 toukokuu osoitti Lefebvrelle, että toisenlainen yhteiskunta ja toisenlainen tilallisuus on mahdollista saavuttaa ainakin hetkellisesti. Vuoden 1968 mellakat alkoivat toukokuussa 3.5 Sorbonnen yliopistolla tapahtuneen välikohtauksen seurauksena. Sorbonnen yliopistolle oli kokoontunut opiskelija-aktiiveja puimaan Nanterren yliopistolla aikaisemmin keväällä tapahtunutta välikohtausta jonka seurauksena useita opiskelijoita uhkasi kurinpidolliset toimet. *Sorbonnen* ympärille oli kokoontunut laajasti opiskelijoita osoittamaan tukensa syytetyille, jonka seurauksena järjestystä turvaavien poliisien ja ulkopuolella protestoivien opiskelijoiden välille syntyi riitaisuuksia. Poliisien ylilyönneistä johtuen tilanne kärjistyi mellakoiksi. Ylilyöntien seurauksena opiskelijat saivat myös laajasti tukea ranskalaisilta intellektuelleilta sekä myös laajemmin työväenluokalta. Tämän seurauksensa levottomuudet levisivät Sorbonnen edustalta laajemmin muun muassa tehtaisiin ja lopulta koko yhteiskuntaan. Kahden viikon sisällä mellakat olivat levinneet laajasti koko Ranskaan joka näkyi muun muassa tehtaiden ja koulujen valtaamisena. Julkinen valta ja viranomaiset pelkäsivät jopa uutta sisällissotaa Ranskaan mellakoiden seurauksena. (Pyhtilä 2005, 178–190.)

pensée marxiste et ville (1972) sekä kirjoituskokoelma *Espace et politique* (1972). Lefebvre toimitti myös urbanismia käsittelevää *Espaces et sociétés* -journalia Venäjältä emigroituneen tunnetun arkkitehti ja urbanisti Anatole Koppin kanssa, ja osallistui aktiivisesti uudenlaiseen kokeellisen arkkitehtuurikulttuurin muotoutumiseen lukuisissa seminaareissa, haastatteluissa ja mielenosoituksissa. Lefebvren projekti päättyi vuonna 1974 julkaistuun *La Production de l'espace* -teokseen. Sitä pohjusti myös vuotta aikaisemmin ilmestynyt *La survie du capitalisme: la re-production des rapports de production*. Näiden teosten jälkeen Lefebvre kirjoitti vielä neliosaisen valtioteoriaa käsittelevän *De l'Etat* -kirjasarjan vuosina 1976–1978.

Vuonna 1981 Lefebvre julkaisi Arkielämän kritiikin kolmannen osan *Critique de la vie quotidienne, III. De la modernité au modernisme (Pour une métaphilosophie du quotidien)*. Samana vuonna Ranskan vasemmisto voitti ensimmäistä kertaa 5. Tasavallan aikana presidentinvaalit. Ranskan sosialistisen puolueen tuore asuntonministeri Michel Delebarre julisti, että Lefebvren *Le Droit à la ville* tulisi olemaan Ranskan uuden asunto- ja kaupunkipolitiikan teoreettinen perusta. Lefebvre jatkoi työskentelyä korkeasta iästään huolimatta. Vuosina 1983–1984 Lefebvre työskenteli lukuvuoden Kaliforniassa Fredric Jamesonin kutsumana. Lisäksi vuonna 1986 Lefebvre osallistui yhdessä arkkitehtien Serge Renaudien ja Pierre Guilbaudin kanssa Uuden Belgradi kansainväliseen kaavoituskilpailuun "International Competition for the New Belgrade Urban Structure Improvement" valmistelemalla ehdotuksellaan. Tämä suunnitelma pohjasi vahvasti Lefebvren aikaisempaan tilateoriaan.

Aivan viimeiset vuodet Lefebvre vietti hänen sukunsa omistamassa maalaistalossa Navarrenxin kylässä, jossa Lefebvre myös kuoli 90-vuotiaana vuonna 1991. Samana vuonna Lefebvren pääteos sai laajempaa huomiota ilmestyessään englanniksi nimellä *The Production of Space*. Vuonna 1992 Lefebvreltä julkaistiin vielä postuumisti teos *Elements de rythmanalyse: Introduction a la connaissance de rythmes*.

1.3 Lefebvreä käsittelevä tutkimus

1.3.1 Aikaisempi tutkimus

Lefebvreä on tutkittu³⁵ systemaattisesti viimeistään 1980-luvulta lähtien. Keskeisin Lefebvren ajattelua Ranskan ulkopuolelle välittänyt teoreetikko on David Harvey (ks. esim. 1973/2010), joka on pyrkinyt laajasti Lefebvren kautta tuomaan marxilaisuutta ihmismaantieteisiin. Kulttuurimaantieteellisestä näkökulmasta Lefebvreä on tuonut esiin myös Derek Gregory (1994), Neil Smith (1996; 2008), Mark Gottdiener (1985) Edward W. Soja (1989), Fredric Jameson (2000) ja Kristin Ross (2007).³⁶

Vuonna 1999 ilmestynyt Rob Shieldsin *Henri Lefebvre. Love and Struggle – Spatial Dialectics* osoitti, että aikaisemmat ihmismaantieteelliset tutkimukset lukivat Lefebvreä melko yksinkertaistavasti (Kipfer et al. 2012, 117). Shieldsin jälkeen Lefebvren kokonaisvaltaista ajattelua on tutkinut laajemmin erityisesti Stuart Elden (2004), Christian Schmid (2005), Andy Merrifield (2006), Chris Butler (2012) ja Benjamin Fraser (2011). Myös 2000-luvun alun kokoelmateokset, jotka keräävät yhteen toisen aallon Lefebvre-teoreetikoita, *Space, Difference, Everyday Life: Reading Henri Lefebvre* (Goonewardena et.al. 2008) sekä *Maintenant Henri Lefebvre: Renaissance de la Pensée Critique* (Ajzenberg et.al. 2011) osoittavat sekä filosofisen Lefebvre-tutkimuksen että soveltavan Lefebvreä käsittelevän tutkimuksen vakiintuneen yhteneväiseksi kokonaisuudeksi. Teoreettisten kirjoitusten ohella myös Lefebvren empiirinen toiminta tilallisten kysymysten parissa on noussut uudestaan esiin erityisesti Łukasz Stanekin kattavien tutkimusten myötä (2011; 2014).

Aivan viime vuosina Lefebvreä käsittelevä tutkimus on selvästi ollut nousussa.³⁷ Vuonna 2014, 40 vuotta Lefebvren pääteoksen ilmestymisestä julkaistiin postuumisti Lefebvren teos *Toward an Architecture of Enjoyment*. Lisäksi lyhyen ajan sisällä ilmestyi kaksi Lefebvren teorian soveltamista empiiriseen tutkimukseen kartoittavaa

35 Lefebvre-tutkimuksen historiallisesta muotoutumisesta nykypäivään ks. esim. Kipfer et al. 2012.

36 Siinä missä David Harveyn kautta Lefebvre nousi 1980-luvulla yhä tunnetummaksi ajattelijaksi Yhdysvalloissa, laski hänen suosionsa jatkuvasti Ranskassa. Toisaalta Lefebvren suhde ranskalaiseen filosofiaan ja sen aikalaiskiistoihin on jo lähtökohtaisesti läpi Lefebvren elämän ollut hyvin ongelmallinen Ranskan merkittävin Lefebvre-tutkija on pitkään ollut Lefebvren entinen oppilas Rémi Hess (1988).

37 Lefebvren nimi nousi hetkeksi monen vuosikymmenen jälkeen uudestaan myös valtamediassa ranskalaisten sanomalehtien sivuille Ranskan presidentinvaalien aikaan. Kyseessä oli vasemmistoallianssi Front de Gauchen kampanja, jossa otettiin kantaa Ranskan kaventuneeseen kaupunkitilaan. Lefebvren ikoninen oikeus kaupunkiin näyttäytyi kampanjassa vuosien tauon jälkeen vastavoimana Ranskan asuntopolitiikalle sekä jälleen ajankohtaisena erityisesti suhteessa paperittomien siirtolaisten asumiskysymyksiin (Kipfer et al. 2013,115).

kokoelmateosta, vuonna 2013 Neil Brennerin toimittama *Implosions/Explosions: Towards a Study of Planetary Urbanization* ja vuonna 2014 Łukasz Stanekin, Christian Schmidin ja Akos Moravánszkyn toimittama *Urban Revolution Now: Henri Lefebvre in Social Research and Architecture*. Lisäksi vuonna 2015 ilmestyi Lefebvreä arkkitehtuurin konkreettisesti soveltava Nathaniel Colemanin kirjoittama *Lefebvre for Architects*.

Vaikka kansainvälisesti Lefebvre on herättänyt yhä enemmän mielenkiintoa, niin edelleenkin Suomessa Lefebvre ei ole erityisen tunnettu. Hänen laajasta tuotannostaan ei ole käännetty mitään eikä Lefebvrestä ole suomeksi tehty yhtään kokonaisvaltaista systemaattista teoreettista tutkimusta. Suomessa tehty Lefebvre tutkimus on ollut pääosin soveltavaa kulttuurintutkimusta tai kulttuurimaantiedettä artikkeleissa, väitöskirjoissa ja muissa opinnäytteissä. Mutta vaikka suomeksi ei olekaan kattavaa monografiaa Lefebvrestä, niin Lefebvreä on kuitenkin sovellettu Suomessakin kiintoisalla tavalla. Tutkielmani kannalta merkittävimmät suomalaiset Lefebvreä käsittelevät tutkimukset ovat Kirsi Saarikankaan artikkelit Lefebvrestä (2006), Panu Lehtovuoren tutkimukset Lefebvrestä toisenlaisen kaupunkisuunnittelun taustana (2005; 2012), Jussi Semin väitöskirja (2010) jossa on paljon perustutkimusta Lefebvren tilakäsityksestä, Sampo Villasen (ks. myös Villanen 2004) ja Mervi Ilmosen esittely Lefebvren käsitteistä suomalaisille kaupunkitutkijoille (2002) sekä Kaisu Kumpulaisen väitöskirja Lefebvrestä suhteessa suomalaisen maaseudun kulttuuripolitiikkaan (2012).

1.3.2 Tutkielman viitekehys: Lefebvre ja kulttuuripolitiikka

Suhteessa aikaisempaan tutkimukseen, selvitän Lefebvren tilateorian muotoutumista filosofisen näkökulman ohella kaupunkitutkimukseen liittyvän kulttuuripoliittisen tutkimuksen näkökulmasta. Lähtökohtanani on Łukasz Stanekin (2011) vahvaksi tulkinnaksi muodostunut esitys siitä, että vastoin ensimmäisiä Lefebvre-tulkintoja, Lefebvren teoria tilasta on luettava teoreettisen analyysin ja aktuaalisen kaupunkisuunnittelun välisenä keskusteluna. Lefebvren lukeminen kaupunkisuunnittelun ja filosofian välillä muodostaa tällä tavoin eräänlaisen teoreettis-metodologisen maaperän nykyiselle tilaa ja kaupunkisuunnittelua koskevalle kulttuuripolitiikalle.³⁸

³⁸ Esimerkiksi Marja Järvelä on esittänyt, että Lefebvren sosiaalinen tila on yksi merkittävimmistä avauksista tilan kulttuurillisen merkityksen ja kulttuuripolitiikan teoreettisesta avaamisesta (Järvelä 2009, 163).

Kulttuuripolitiikan tutkimuksen näkökulmasta tutkielma pyrkii kartoittamaan kokonaisvaltaisesti Lefebvren teorian relevanssia kulttuurillisen sekä tilallisen käänteen kontekstissa, ja tätä kautta löytämään Lefebvren ajattelusta käsitteellisiä työkaluja tilan kulttuurillisen monimerkityksellisyyden sekä kaupunkisuunnittelun kulttuurillisten representaatioiden analysoimiseen. Esitän, että Lefebvren tilateorian voi nähdä pyrkimyksensä politisoida teoreettisen kritiikin kautta kaupunkisuunnittelun neutraaliksi koettuja valtakursseja, ja tämän vuoksi se on edelleen kulttuuripoliittisesti relevantti.³⁹

Miltä Lefebvren hypoteesi tilan sosiaalisesta tuottamisesta sitten näyttäytyy kulttuuripoliittisesta viitekehuksesta? Rakennetun ympäristön kasvanut merkitys on vaikuttanut myös tapaan ymmärtää kulttuuripolitiikka. Taustalla tässä vaikuttaa laajempi taloudellinen ja tuotannollinen muutos, jossa kaupunkitilasta, rakennetusta ympäristöstä ja kulttuurin merkityksestä on tullut yhä keskeisempi osa kokonaistuotantoa. Tämän vuoksi myös kulttuuripolitiikka on laajentunut koskemaan sille perinteisen taidepolitiikan näkökulmasta ulkopuolisia alueita. Yksi näistä on alueellinen identiteettipolitiikka johon liittyy laajemmin tilan ja paikan kulttuurilliset ja poliittiset merkitykset (Kangas 2001, 18).

Myös talouden ja kulttuuripolitiikan yhteyttä tutkinut David Throsby on esittänyt (Throsby 2010, 131–145), että nykyinen taloudellinen tuotanto perustuu fyysisen infrastruktuurin sijaan yhä enemmän kulttuurilliseen infrastruktuuriin. Throsbyn mukaan arkkitehtuuri ja kaupunkisuunnittelu, jotka ovat perinteisesti olleet kulttuuripolitiikan reuna-alueella verrattuna taidepolitiikkaan, tulevat ne nyt uudella tavalla keskiöön samalla kun tuotannon paikat ovat siirtyneet yhä enemmän tehtaista luoviin kaupunkeihin. Kaupungit ovat Throsbyn mukaan paikkoja, joissa kulttuuripääoma kohtaa taloudellisen ja sosiaalisen pääoman. Kulttuuripolitiikka pyrkii omalta osaltaan vahvistamaan eri pääoman muotojen vuorovaikutuksesta näistä kulttuurillisista lähtökohdista käsin.⁴⁰

39 Se, miten Lefebvren tilan teoreettinen ajattelu jäsentyy yhteen hänen toimintaansa aktuaalisten yhdyskuntasuunnittelun policyjen parissa tulee esiin Lefebvren vuonna 1970 Pariisissa Institut d'Urbanismen konferenssissa pitämässään presentaatiossa otsikolla ”Réflexions sur la politique de l'espace” (Huomautuksia tilan politiikasta ja policyista). Lefebvre puhuu tekstisään ennen kaikkea tilan politiikasta kapeasti yhdyskuntasuunnittelun käytäntöinä suhteessa siihen, miten tapa ymmärtää yhdyskuntasuunnittelu ja urbanismi muuttui radikaalisti 1960-luvun alun Ranskassa. Olemme vasta hiljattain Lefebvren mukaan ymmärtäneet sen, että tila ei ole pelkästään tieteellinen objekti. Sen sijaan tilalla on myös yhdyskuntasuunnittelun policyissa poliittinen ja strateginen merkitys (Lefebvre 2009c, 170). Lefebvren mukaan meidän on siis eräällä tavalla päästävä pois kapeasta yhdyskunta- ja kaupunkisuunnittelun policy-ulottuvuudesta ja antaa tilalle laajempi poliittinen merkitys. Tämä kiteytyy Lefebvren paljon lainattuun määritelmään tilasta: ”On olemassa tilan politiikkaa koska tila on poliittista.” (il y a politique de l'espace, parce que l'espace est politique.) (Lefebvre 2009c, 174.)

40 Suhteessa tähän Jussi Vähämäki esittää, että: ”Tuotannon yhteiskunnallistuminen, joka on näkynyt Suomessa muun muassa sellaisten termien kuin seutu ja rakennettu ympäristö inflatorisena käyttönä erilaisissa seminaareissa ja raporteissa, on synnyttänyt ajatuksen hyvästä ja huonosta

Tämä Throsbyn kuvailema muutos ei kuitenkaan tarkoita pelkästään tilan kulttuurillistumista talouden näkökulmasta vaan samalla myös sen politisoitumista uudella tavalla. Erityisesti italialaisen Antonio Negrin mukaan kapitalistisen tuotannon ja työn luonteen muuttuessa tuotanto ja siihen liittyvät poliittinen toiminta ovat myös laajentuneet osaksi laajempaa kysymystä kaupunkitilasta ja sen muutoksesta (Negri 2008). Negrin mukaan kaupungeista on tehtaiden sijaan tullut uusia tuotannon paikkoja.⁴¹ Tämä muutos nostaa esiin myös uudenlaisia kaupunkitilaan liittyviä poliittisia kysymyksiä, joita Lefebvre mielestäni sivusi melko osuvasti jo 1970-luvulla.

Kulttuurivetoinen tuotanto ja luova kaupunkiympäristö sisällyttää itseensä siis myös laajempia poliittisia kysymyksiä. Tämän takia myös tilaan liittyvä kulttuuripolitiikka on ymmärrettävä policy-ulottuvuutta laajempaan poliittisena merkitysjärjestelmänä. Tällaisen laajan kulttuuripolitiikan ymmärtämisen taustalla on ajatus siitä, että eksplisiittisillä kulttuuripoliittisilla päätöksillä on myös laajemmin yhteiskunnallisiin valtastrategioihin liittyviä implisiittisiä ulottuvuuksia, jotka eivät palaudu enää kulttuuripolitiikan kapeaan policy-merkitykseen (ks. tästä esim. Palonen 2003; Pirnes 2008; Sokka 2014).

Tämä kulttuuripolitiikan implisiittisiä vaikutuksia käsittelevä tutkimus ilmenee tyypillisesti niin sanottuna kriittisenä kulttuuripolitiikan tutkimuksena (*Critical cultural policy*). Se tarkoittaa siis sitä, että sektoripäätösten sijaan on tuotava esiin laajemmat yhteiskunnalliset suhteet jotka vaikuttavat kulttuuripolitiikkaan.⁴² Tällaisen laajan

tuotantoympäristöstä, mutta myös ajatuksen hyvän tuotantoympäristön rakentamisesta. On rakennettava ympäristö, joka on mahdollisimman täydellisesti muokattu tehokkaan tuotannon tarpeiden mukaisesti ja joka vastaa nopeasti ja joustavasti kansainvälisen kilpailutilanteen vaatimuksiin. Tuotantoympäristön rakentamista säästää uudenlaisen, joustavan ja mitä tahansa tekemään valmiin ihmisen tekeminen, tuottajan tuottaminen, tuottajan, joka rakennetussa ympäristössään toimii aina oikein ja mahdollisimman tehokkaasti. Tuotannon yhteiskunnallistumista vastaa näin yhteiskunnan tuottaminen. Tässä yhteiskunnan, kulttuurin ja arvojen tuottamisessa kulttuuriteollisuudella on olennainen tehtävä." (Vähämäki 2009, 133.)

41 Negrin mukaan: "Metropolin tilasta on tullut arvonmuodostuksen paikka. Siellä tapahtuvat myös sosiaaliset taistelut. Tästä puhuttiin jo 70-luvulla, kun kiinnitettiin huomiota siihen, että tehtaat katoavat ja antagonismit leviävät yhteiskuntaan. Tällöin esiteltiin "yhteiskunnallisen työläisen" käsite. Muutos on nähtävissä aina vain vahvemmin. Kun tuotannosta tulee yhteiskunnallista, kognitiivista ja verkostomaista, tehdasjärjestelmä romahtaa. Kun elämästä itsestään tulee osa tuotantoa, metropolin tilan läpäisevät kaikki ne ristiriidat, joita pääoman tuotanto asettaa, kasvattaa ja mystifioi. Metropolista on tullut valtava toiminnan ja riiston allas Metropolin ehdoilla pyrkii toimimaan myös uusi patruuna: hän asettaa kontrolleja uuden elävän työn rakentamaan metropolin tilaan ja pyrkii vahvistamaan niitä sulkeumien ja hierarkioiden avulla." (Negri 2008, suom. Eetu Viren.)

42 Tämän kriittisen kulttuuripolitiikan yksi tunnetuimmista teoreetikoista Jim McGuigan esittää, että kriittiselle ja refleksiiviselle kulttuuripolitiikalle on kaksi ominaista piirrettä. Ensinnäkin se muodostaa teoreettisen yhteyden laajemman kulttuurianalyysin ja kulttuuripolitiikan välillä. Toiseksi sen analyysin keskiössä on erityisesti nykyinen tietokykykapitalismin luonne. (McGuigan 2004, 1–6.)

kulttuuripolitiikan merkityksiä kartoittavan tutkimuksen lähtökohtana pidetään tyypillisesti Raymond Williamsin laajaa elämäntapaperusteista kulttuurin määritelmää ja siihen liittyvää yhteiskunnallista ja taloudellista tuotantoa. Tällaisen kriittisen lähestymistavan mukaan kulttuuripolitiikkaa ei voi tutkia ilman laajempaa tuotannon analyysia (Sokka 2014, 218). Tämän pohjalta esitän, että emme voi myöskään tutkia kaupunkitilaan liittyvää kulttuuripolitiikkaa ilman laajempaa tilan ja tilan tuotannon analyysiä.

Kulttuurin käsitettä kulttuuripolitiikan sisällä tutkinut Esa Pirnes on vaatinut kulttuuripolitiikan ottavan lähtökohdaksi laajan kulttuurin käsitteen, jotta se ei jää vain yhdeksi sektoripolitiikan osa-alueeksi (ks. Pirnes 2008). Laaja kulttuurikäsite kykenee tunnistamaan kulttuuripolitiikkaan liittyvät laajemmat taloudellis-poliittiset heijastelusuhteet. Tämän pohjalta esitän itse tässä tutkielmassa, että myös kaupunkitilaa ja rakennettua ympäristöä koskevassa kulttuuripolitiikassa, erityisesti kulttuurivetoisessa kaupunkisuunnittelussa olisi otettava lähtökohdaksi tilan käsitteen laaja teoreettisempi käsittelytapa, jonka avulla pystytään osoittamaan niitä ongelmakohtia, joiden seurauksena kulttuurin rooli kaupunkisuunnittelussa jää vastoin tavoitteitaan usein ainoastaan kapean välineelliseksi.

Kriittisen kulttuuripolitiikkaa käsittelevän tutkimuksen nostamat kysymykset muistuttavat siis monessa mielessä Lefebvren tapaa ajatella kaupunkitilaan liittyvä poliittisuus. Erityisesti uusiin luoviin kaupunkeihin liittyy yhä laajempia kysymyksiä eriarvoistumisesta ja rakenteellisesta segregaatiosta osana luovan kulttuuripolitiikan ja kulttuurivetoisen tuotannon implisiittisiä vaikutuksia. Esimerkiksi kulttuurimaantieteilijä Neil Smith näkee koko koko Lefebvren teorian tilasta jäsentyvän suhteessa juuri tällaiseen sosiologiseen kritiikkiin epätasa-arvoisesta kaupunkikehityksestä, jonka näkyvin ilmentymä on gentrifikaatio ja sen eri muodot (Smith 1996; ks. myös Brenner 2000, 361). Julkisen tilan kaventuessa (Mitchell 2003), sekä kaupunkitilan kontrollin ja turvallistamisen lisääntyessä (Koskela 2009), näyttäytyy myös Lefebvre uudella tavalla relevanttina aikana, jolloin yritämme ajatella jatkuvasti mitä kaikille avoin ja kulttuurillisesti monimuotoinen tila tarkoittaa.

1.4. Tutkielman rakenne

1.4.1 Tutkielmassa käytettävät käsitteet

Lefebvren usein käyttämä, Hegeliltä lainattu, motto tilan tutkimiseen oli ”*Das Bekannte überhaupt ist darum, weil es bekannt ist, nicht erkannt*” (Mikä on tunnettua, ei välttämättä ole tiedettyä) (Lefebvre 2003d, 111). Tämä ohje pätee mielestäni edelleen suhteessa tilan käsitteeseen liittyvään moniulotteisuuteen ja sen tutkimiseen.

Erityisesti suomeksi tilan käsite aiheuttaa ongelmia. Tilan käsite viittaa sekä avaruuteen että tilaan, jotka ovat monessa kielessä sama sana (*space/espace/raum*). Tälle sanaleikille muun muassa Lefebvren ystävän ja kollegan kirjailija Georges Perecin *Tilaja/Avaruuksia (Espèces d'espaces)* rakentuu. Tämä sekä arkisen tilan että filosofisen avaruuden luonnetta filosofian historian kautta hyödyntävä lähestymistapa on myös Lefebvren ajattelussa erittäin keskeinen. Lefebvre käyttääkin tilan käsitettä usein tarkoituksellisen monimerkityksellisesti viitaten samaan aikaan avaruudelliseen tilaan että sosiaaliseen tilaan osoittaen näin sosiaalisenkin tilan laajan ulottuvuuden.

Jussi Semi on selventänyt suomenkielisen tilan etymologiaa suhteessa Lefebvreen: ”Etymologisesti suomen kielen tila tarkoittaa siten yhtäältä rajattua, toisaalta avointa ja jatkuvasti tulossa olevaa kokonaisuutta. Näin ollen siihen on liittyneenä ajatus ainutlaatuisesta hetkestä ja muutoksesta.” (Semi 2010, 16.)

Suomeksi tila viittaa myös laajempaan asioiden olemassaolon tapaan, vallitseviin olotiloihin. Lefebvre ei kuitenkaan käytä tilaa tässä merkityksessä, joten on syytä korostaa, että tällaista *asiantilan (état)* merkitystä ei tässä yhteydessä käytettävällä tilan käsitteellä ole.

Lisäksi on tehtävä ero tilan (*l'espace/Raum*) ja paikan (*lieu/Platz*) välillä. Tilan ja paikan välinen suhde on yksi keskeisin ”tilan filosofian” ongelma. Tätä erottelua on kenties tunnetuimmin pohtinut Edward S. Casey (2013), joka kuvaa alun perin vuonna 1997 julkaistussa teoksessaan *The Fate of Place* kuinka länsimainen filosofia on suosinut geometrista tilaa antropologisemman paikkakäsityksen sijaan. Casey'n pohjalta voidaan esittää, tila on rationaalisesti laskettava, määriteltävä ja mitattava, kun taas paikkaan liittyy laajempia geometrisen spatialisaation ylittäviä määreitä. Casey'n mukaan erityisesti uuden ajan filosofia on käsitellyt tilaa yksipuolisesti ainoastaan avaruuteen rinnastettavana kategoriana, vaikka tilaan ja tilan kokemukseen liittyy aina myös toisenlaisia paikkakokemuksia. Nämä laajemmat paikkakokemukset ovat Casey'n mukaan nousseet

uudelleen esiin erityisesti 1900-luvun filosofiassa fenomenologiassa ja siitä vaikuttuneessa myöhemmässä mannermaisessa filosofiassa. Erityisesti Heidegger on korostanut paikan ensisijaisuutta suhteessa tilaan:

Oliot, jotka tällä tavalla ovat paikkoja, luovat aina ensin tilat. Mitä saksan *Raum*, tila nimeää, sen sanoo sanan vanha merkitys. *Raum*, *Rum* tarkoitti uudisasutukselle tai leirille vapaaksi tehtyä paikkaa [*Platz*]. *Raum* on jotakin järjestettyä, vapautettua, jossakin rajassa, kreikaksi *peras*. Rajalla jokin ei lakkaa, vaan rajassa jokin aloittaa oleskelunsa, kuten kreikkalaiset tiesivät. Siksi on käsite *horismos*, horisontti eli raja. Tila on olennaisesti järjestettyä, se on päästetty rajoihinsa. Järjestetty tila luovutetaan ja liitetään, eli kootaan johonkin paikkaan, sillan kaltaiseen olioön. *Näin tilat saavat olemuksensa paikoista eivätkä 'tilasta'*. (Heidegger 2009, 33.)

Caseyn ajatus siitä, että 1900-luvun filosofiassa paikan käsite on tullut uudella tavalla esiin muodostaa kiinnostavan teoreettisen lähtökohdan tilan ja paikan väliselle ongelmalle. Tässä yhteydessä on kuitenkin huomautettava, että on erittäin ongelmallista, että Casey ei teoksessaan kommentoi Lefebvrea muulla tavalla kuin mainitsemalla hänen nimensä yhtenä tilaa sivuavista filosofeista. Lefebvre ei Caseyn tapaan tee yhtä radikaalia erottelua paikan ja tilan välille. Pikemminkin Lefebvre pyrkii teoriassaan useasta erilaisesta tilallisuudesta osoittamaan, että tila saa jatkuvan tuottamisen kautta prosessuaalisen, muuttuvan ja aktiivisen luonteen staattisuuden sijaan. Lefebvrelle paikat ovat siis yksi osa tilallisuuden moninaisuutta tilan geometrisen käsitteellistämisen ohella.

Myös konkreettisemmat Lefebvren käyttämät tilaan liittyvät määreet kaipaavat tarkennusta. Erityisesti käsite *l'urbanisme*, jota sekä Lefebvre että situationistit käyttävät saa merkitykseltään hieman erilaisia konnotaatioita, kuin sille tyypillisesti annettavat suomennokset urbanismi, yhdyskuntasuunnittelu tai kaupunkisuunnittelu (ks. käsitteen suomalaisesta historiasta Jauhiainen & Niemenmaa 2006, 22–23). *L'urbanisme* yhdistää sekä yhdyskuntasuunnittelun että urbaanit ilmiöt. Suomenkielisellä urbanismilla ei ole samaa hallintateknologista ulottuvuutta, kuin mikä Lefebvren merkityksessä käsitteellä on. Toisaalta sen paras käsitteellinen vastine, yhdyskuntasuunnittelu, taas on itsessään liian tekninen, siltä puuttuu kulttuurillinen, sosiaalinen ja poliittinen ulottuvuus. Yhdyskuntasuunnittelu vakiintui Suomessa toisen maailmansodan jälkeen, sitä

aikaisemmin puhuttiin asemakaavaopista. Nykyisin yhdyskuntasuunnittelun rinnalla puhtaan myös alueellisesta suunnittelusta tai kaupunkisuunnittelusta. Käsitteillä viitataan kuitenkin käytännössä samaan asiaan. Tässä yhteydessä käytetään rinnakkain niin urbanismin, yhdyskuntasuunnittelun ja kaupunkisuunnittelun käsitteitä, jotta tavoitetaan käsitteen niin kulttuurillinen kuin hallintateknologinen merkitys Lefebvrellä.

Muissa Lefebvren käsitteissä noudattelen tutkielmassani Sampo Villasen ja Mervi Ilmosen vuonna *Yhdyskuntasuunnittelu*-lehden Henri Lefebvre -teemanumerossa tekemää keskeisten käsitteiden suomenkielisten vastineiden sanastoa (ks. Villanen & Ilmonen 2002, 38–39).

Käsitteiden ja lähteiden käytön suhteen olen päätenyt käyttämään pääosin englanninkielisiä lähteitä. Olen kääntänyt kaikki Lefebvren lainaukset pääosin englanninkielisistä käännöksistä, ja pyrkinyt tarkastamaan niitä mahdollisuuksien mukaan ranskankielisistä teksteistä. Vaikka tämä onkin paikoin ongelmallinen menettely, niin on huomattava, että keskustelu Lefebvren tilateoriasta alkoi laajemmin vasta hänen pääteoksensa englanninkielisen käännöksen ilmestyttyä, aikana jolloin Ranskassa teos oli lähes täysin unohtunut. Tässä mielessä siitä kumpuavat käännösvalinnat ovat vakiintuneet Lefebvre-tutkimuksessa standardeiksi.

1.4.2 Luvut

Tutkielma rakentuu kolmeen pääluvun varaan, joissa selvitän Lefebvren tilan ja tuotannon välistä suhdetta eri näkökulmista. Näiden lukujen pohjalta tutkielman viimeisessä luvussa kuvaan alustavasti Lefebvren nykyistä relevanssia kulttuuripolitiikassa erityisesti suhteessa kulttuurivetoisen kaupunkisuunnittelun yleistymiseen osana kaupunkien kehitystä.

Johdannon jälkeisessä toisessa luvussa käyn läpi Lefebvren tilan tuottamisen teoreettisia lähtökohtia suhteessa Lefebvren laajempaan filosofiseen taustaan. Lefebvren teoria tilan tuotannosta muodostuu kritiikkinä geometriseen ja staattiseen tapaan käsitellä tilaa. Lefebvren mukaan tila ei ole staattinen, muutumaton kategoria vaan historiallisesti tuotettu. Tämän osoittaa Lefebvren oman filosofinen viitekehys Hegel, Marx ja Nietzsche. Tämän viitekehysten pohjalta Lefebvre esittää tunnetun tilan dialektisen triadinsa, jonka perusteella tilaa tuotetaan jatkuvasti havaitun, käsitetyn ja eletyn tilan välillä.

Kolmannessa luvussa nostan esiin Lefebvren tilateorian vähemmän tunnetun fenomenologisen puolen. Osoitan luvussa, että vaikka Lefebvre suhtautuikin marxilaisena kriittisesti fenomenologiaan, niin hänen tilakäsityksensä nojaa hyvin vahvasti fenomenologisiin, erityisesti Martin Heideggerin, Gaston Bachelardin ja Maurice Merleau-Pontyn, huomautuksiin asumisen ja tilan suhteesta. Nämä fenomenologiset huomautukset asumisesta yhdistyvät Lefebvren sosiologiseen tutkimukseen arkielämän muuttuneista asumiskäytännöistä. Sekä fenomenologisten että sosiologisten asumiskäytäntöjen pohjalta Lefebvre päätyy esittämään, että tilaa tuotetaan marxilaisten yhteiskuntasuhteiden ohella myös arkielämässä rakentuvista yksittäisissä tilallisista käytännöissä, joilla ihmiset asuttavat maailmaa. Tämän kautta avautuu myös mahdollisuus asuttaa, siis tuottaa, tilaa myös toisin. Luvussa tulkitseen näitä Lefebvren vasta-asumisen poeettisia muotoja suhteessa ranskalaisen sosiologi Michel de Certeau'n tekemään avaukseen arkipäivän poeettisesta kekseliäisyydestä.

Neljännessä luvussa analysoin Lefebvren tilan tuottamisen suhdetta arkkitehtuuriin ja kaupunkisuunnitteluun. Luvun lähtökohtana on vuonna 2014 postuumisti julkaistu Lefebvren eksplisiittisesti arkkitehtuuria käsittelevä käsikirjoitus *Toward an Architecture of Enjoyment*, jonka pohjalta esitän että Lefebvren teoreettisesti orientoitunut tilakäsitys kytkeytyy suoraan pyrkimykseen kommentoida kriittisesti vallitsevaa arkkitehtuuriteoriaa, sekä tuottaa uudenlaista kaupunkisuunnittelua. Lefebvre pyrki kehittämään vaihtoehtoista kaupunkisuunnittelua ja arkkitehtuuria vuorovaikutuksessa erityisesti Kansainväliset situationistit (*Situationist international*) -nimisen ryhmittymän kanssa. Yhteistyötä leimasi vahva perinteisen arkkitehtuurin kyseenalaistaminen, jonka Lefebvre otti lähtökohdaksi vaihtoehtoiselle, toisenlaisen kaupunkisuunnittelun ja arkkitehtuurin mahdollisuudelle postuumisti julkaistussa teoksessaan.

Lopuksi näiden kolmen Lefebvren tilakäsityksen eri ulottuvuutta analysoivien lukujen jälkeen selvitän tutkielman pohjalta Lefebvren nykyistä kulttuuripoliittista relevanssia suhteessa kulttuurivetoiseen kaupunkisuunnitteluun. Tämän kulttuurivetoisen kaupunkisuunnittelun kasvaneen merkityksen voi nähdä perustuvan laajempaan muutokseen, joka taloudessa on viime vuosikymmeninä tapahtunut. Muutoksen myötä rakennetusta ympäristöstä, ja siinä tapahtuvassa ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta, on tullut yhä keskeisempi uuden kulttuurillistuneeseen tuotannon lähtökohta. Luvussa kysytään, voisiko Lefebvren teoria tilan sosiaalisesta tuottamisesta toimia teoreettis-

metodologisena kehikkona tällaisen kulttuurillistuneen kaupunkisuunnittelun ja siihen liittyvän kulttuuripolitiikan analysointiin.

2. HENRI LEFEBVREN TILAKÄSITYS

Puhe tilan tuottamisesta kuulostaa oudolta. Pidämme edelleen lujasti kiinni ajatuksesta, että tila on ainoastaan tyhjä säiliö. Ketään ei tunnu kiinnostavan mitä sen sisällä tapahtuu. (Lefebvre 1991, 15.)

2.1 Lähtökohta: tilan historiallisuus

Tilan käsite muodostaa Henri Lefebvren ajattelun ytimen. Tässä luvussa analysoin tutkielman keskeisiä teoreettisia lähtökohtia ja kysymyksiä siitä, mistä Lefebvren tilakäsitys ja sen suhde tuotannon-käsitteeseen muodostuu. Lefebvren filosofisen projektin ytimeksi on aikaisempien tutkimusten pohjalta luonnehdittu tilan käsitteen laajentamista staattisesta tilakäsityksessä, joka perustuu sekä kartesiolaiseen abstraktiin tilakäsitykseen (Coleman 2015, 59) että kantilaiseen ajatukseen tilasta transsendentaalisena kategoriana (Kirsch 1995, 533). Lefebvren mukaan tila ei ole staattinen, muutumaton kategoria vaan historiallisesti tuotettu.

Lefebvren kuvailemaan abstraktin tilan (*l'espace abstrait*) kartesiolaiseen malliin perustui myös esimerkiksi Newtonin oletukset fysiikasta, joissa tilan (avaruuden) representaatio oli absoluuttinen, muuttumaton säiliö, jossa kappaleiden välinen liike tapahtui autonomisena suhteessa tilaan ja aikaan. Lefebvren mukaan tämä kartesiolais-newtonilainen tila perustuu euklidisen geometrian⁴³ perusolettamuksiin, vaikka kartesiolainen geometria ei euklidista geometriaa sen alkuperäisessä merkityksessä olekaan (Elden 2004, 190). Lefebvre viittaa itse tähän abstraktin tilan konstellaatioon ”euklidis-kartesiolais-newtonilaisena” tilana (Lefebvre 2003h, 206). Myöhemmin hän lisää tähän analyysiin vielä Kantin huomautuksen tilasta ja avaruudesta. Lefebvren käyttämien käsitteiden sekavuuden vuoksi on syytä painottaa, että Lefebvre käyttää abstraktia tilakäsitystä lähinnä poliittisena metaforana selvittämättä juurikaan sen laajempaa matemaattista merkitystä. Lefebvren kuvailema abstrakti tila on siis uuden ajan filosofiassa muotoutunut tilakäsitys, jossa yhdistyneitä piirteitä ei voi palauttaa enää

43 Euklidinen geometria on kreikkalaisen matemaatikko Eukleides Aleksandrialaisen noin vuonna 300 eaa kehittämä geometria, joka mahdollisti oletuksen tilasta muuttumattomana ja staattisena.

suoraan esimerkiksi Descartesin tilakäsitykseen vaan siihen on sekoittunut niin tieteellisiä, poliittisia kuin arkkitehtonisia piirteitä:

Eikö noin 1500-luvulta (renessanssista ja renessanssin kaupungista) 1800-luvulle ollut olemassa yhtenäinen arkkitehtoninen, urbanistinen ja poliittinen merkitysjärjestelmä, joka muodosti yhteisen kielen niin kansalaisille, viranomaisille ja taiteilijoille? Merkitysjärjestelmä, joka salli tilan, ei pelkästään lukemisen vaan myös rakentamisen. Jos tällainen merkitysjärjestelmä todella esiintyi, niin milloin se tuli voimaan? Ja milloin se katosi? Nämä ovat kysymyksiä, joihin toivon vastaavani. (Lefebvre 1991, 7.)

Nämä kaikki ulottuvuudet ovat Lefebvren mukaan palautettavissa abstraktiin tilakäsitykseen, joka Lefebvren mukaan nojaa uuden ajan tieteen tulkintaan euklidisesta geometriasta. Lefebvre esittää, että 1500-luvun lopusta 1800-luvun alkuun niin tiedollisesti (geometria) kuin poliittisesti (valtiollinen alue ja suvereeni) käsitys perustui klassiseen perspektiivisyyteen: ”Jos noin 1500-luvulta 1800-luvulle tällaisen merkitysjärjestelmän voidaan sanoa ilmenneen maaseudun, kaupungin ja poliittisen alueen välillä, niin sen merkitysjärjestelmän perusteet on löydettävissä perspektiivisestä ja euklidisesta tilasta.” (Lefebvre 1991, 17.)

1800-luvulla tämä tilakäsitys oli kuitenkin muuttunut kokonaisvaltaisesta harmoniasta fragmentaariseksi ja euklidisen geometrian perusolettamukset osoitettu virheellisiksi 1800-luvulla kehitetyissä epäeuklidisen geometrian suuntauksissa. Epäeuklidinen geometria toimi myöhemmin keskeisenä viittauspisteenä myös Albert Einsteinin suhteellisuusteorialle, joka mullisti tilan ja ajan käsitteiden käytön 1900-luvulla. Lefebvren mukaan tämä tilan käsitteellinen murros 1800-luvulla ei kuitenkaan perustu ainoastaan epäeuklidiseen geometriaan vaan että sitä voi hahmotella myös laajemmin 1800-luvun filosofian, erityisesti Georg Wilhelm Friedrich Hegelin, Karl Marxin ja Friedrich Nietzschen ajattelun kautta. Teoksessaan *Hegel, Marx, Nietzsche ou le royaume des ombres* (Lefebvre 2003c) Lefebvre esittää, että kaikki kolme ajattelijaa lähestyvät samaa moderniteetin ongelmaa ja sitä kautta myös kysymystä moderniteetin tilasta, erilaisista mutta toisiaan täydentävistä näkökulmista. Hegel kuvaa moderniteettia valtion näkökulmasta, Marx yhteiskunnan ja Nietzsche sivilisaation näkökulmasta (Elden 2004,

73). Tämä moderniteetin fragmentaarinen tila osoittaa, että tila ei ole staattinen vaan jatkuvassa muutoksessa oman historiallisen tuottamisensa kautta.

1900-luvun tilakäsitystä vauhditti siis erityisesti Einsteinin suhteellisuusteoria. Einstein esitti vuonna 1905 artikkelissaan ”Elektrodynamik bewegter Körper”, että sekä aika että avaruus ovat suhteellisia eivätkä muuttumattomia absoluutteja kuten Newton oli oletanut.⁴⁴ Tällä oli laajoja teoreettisia seurauksia, mutta suhteellisuusteoria toimi myös kulttuurillisesti suorana vaikuttajana erityisesti kubistiselle maalaustaiteelle ja modernille arkkitehtuurille. Fysikaalisen teoretisoinnin ohella käsitys tilasta muuttui Einsteinin myötä siis myös kulttuurillisesti.⁴⁵ Einsteinin suhdetta arkkitehtuurin ja taiteen uusiin muotoihin analysoi ensimmäisenä sveitsiläinen taide- ja arkkitehtuurikriitikko Sigfried Giedion teoksessaan *Space, Time and Architecture: The Growth of a New Tradition* vuodelta 1941, jota Lefebvre piti vaikuttavana esikuvana omalla tilan historian kuvaukselleen (Lefebvre 1991, 126–128). Lefebvre toteaa Giedionin tulkinnan pohjalta, että tila on ”siirtynyt newtonilaisen järjestelmän absoluuttisesta ja staattisesta kokonaisuudesta einsteinilaiseen samanaikaisuuteen, jossa tilaa on lähestyttävä kubistisesti eli yhtäaikaisesti monesta näkökulmasta” (Lefebvre 1991, 126).

Lefebvre kritisoi, että puhuttaessa tilasta 1900-luvun filosofiassa tätä havaintoa ei ole kuitenkaan ymmärretty. Lefebvre kritisoi erityisesti Louis Althusserin, Michel Foucault’n, Julia Kristevan ja Maurice Blanchotin ”strukturealistisia”⁴⁶ näkemyksiä tilasta

44 Käyn läpi tätä Einsteinin suhteellisuusteorian vaikutusta fysikaalisen tai matemaattisen analyysin sijaan kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta, koska Lefebvrelle oli keskeistä tilan poliittinen ulottuvuus, ei niinkään niiden tieteellinen paikkansapitävyys. Noudattelen näiden fysikaalisten avaruuden ja ajan määritelmien tietoista kulttuurillista käsittehistoriaa (tällaisesta lähestymistavasta laajemmin ks. Kern 2003).

45 Edmund Husserl on tosin esittänyt, että Einsteinin suhteellisuusteoria ei itsessään muuttanut ihmisten kokemusta tilasta. Pikemminkin siitä avautuvat mahdollisuudet saattoivat avata esimerkiksi taiteessa uudenlaisia tapoja kokea tila, mutta ne eivät palaudu suoraan suhteellisuusteoriaan: ”Einsteinin vallankumoukselliset keksinnöt koskevat niitä kaavoja, joiden avulla idealisoitua – – fysiikkaa käsitellään. Mutta ne eivät kerro mitään siitä, miten kaavat ylipäätään, miten matemaattinen objektivikaatio saa merkityksensä elämän perustasta ja intuitiivisesti annetusta ympäristöstä - niinpä Einstein ei uudista sitä aika-avaruutta, jossa elämämme kulkee.” (Husserl, lainattu Heinämaa 2000, 35–36.) Einsteinin suhteellisuusteoria ei siis uudista suoraan ihmisten kokemusta tilasta, mutta sen tarjoamat mahdollisuudet alkavat näkyä sovellettuna erityisesti maalaustaiteessa ja arkkitehtuurissa. Tätä kautta se välittyy myös ihmisten jokapäiväiseen kokemukseen esimerkiksi uudenlaisen kubististen muotojen kautta.

46 Tämän kritiikin taustalla vaikuttaa Lefebvren laajempi kritiikki strukturalismia kohtaan, jota selvitetään laajemmin seuraavassa luvussa. On kuitenkin muistettava, että Lefebvren luenta vastaa hänen omia tarkoituseriään. Toisin kuin Lefebvre esittää, kaikki Lefebvren kritisoimat ajattelijat kuvailivat tilaa epämääräisen metaforan lisäksi hyvinkin konkreettisesti ja perusteellisesti. Tämä näkyy erityisesti siinä miten Lefebvre syyttää Foucault’n epistemologisten teosten *Sanojen ja asioiden sekä Tiedon arkeologian* hämärtävän tilan käsitteen epämääräiseksi metaforaksi. Foucault on kuitenkin myöhemmin esittänyt omasta tutkimuksestaan täysin toisenlaisen huomautuksen kuin mitä Lefebvre antaa ymmärtää:

(Lefebvre 1991, 8–9). Vaikka 1900-luvulla tilan käsite onkin siis noussut uudella tavalla esiin, niin siitä huolimatta sen käyttö jää epämääräiseksi ja nojaa edelleen samoihin euklidisen geometrian tilakäsitykseen ja Kantin tiedon ehtoihin tilasta transsendentaalisena kategoriana kuin aikaisemmin (Lefebvre 1991, 3).

Tila on Lefebvren mukaan staattisuuden sijaan dialektinen, neokantilaisten ja neokartesiolaisten tilakäsitysten sijaan tila historiallisen tuotannon tulosta (Lefebvre 1991, 24–26). Analysoin tämän pohjalta tässä luvussa ensinnäkin sitä, miten abstrakti tila on Lefebvren mukaan muotoutunut. Toiseksi osoitan miten Lefebvre muodostaa kritiikkinsä abstraktia tilakäsitystä Hegelin, Marxin & Nietzschen kautta. Lopuksi kertaan, miten tämän pohjalta Lefebvre tulee esittäneeksi, että tila on staattisen geometrian sijaan pikemminkin kolmen eri tilallisuuden välillä prosessuaalisesti muodostettu.

2.2 Abstrakti tila

2.2.1 Uuden ajan geometria

Lefebvre esittää Hegelin pohjalta, että tilan historiallisen tuotannon voi jakaa kolmeen vaiheeseen. Nämä ovat 1. Luonnollinen tila (*l'espace absolu*) 2. Abstrakti tila (*l'espace abstrait*) ja 3. Ristiriitainen tila (*l'espace contradictoire*) (Lefebvre 1991, 48–49; 292; Schmid 2005).⁴⁷ Luonnollisen tilan voi nähdä eräänlaisena tilan tuottamisen hegeliläisenä lähtökohtana. Luonnollisella tilalla Lefebvre viittaa esimerkiksi Aristoteleen *Fysiikassa* ilmenneeseen ajatukseen, että tila on lähtökohtaisesti olemassa oleva kategoria (Lefebvre 1991,1). Lefebvren varsinaisen analyysin keskiössä on kuitenkin 1600-luvulla sekä tieteellisen vallankumouksen että Euroopassa tapahtuneiden poliittisten mullistuksen seurauksena syntynyt tilallisuuden muoto, jota Lefebvre kutsuu abstraktiksi tilaksi

“Kiinnostuttuani tilan ongelmasta käytin *Sanat ja asiat* -teoksessa lukuisia tilallisia metaforia, mutta ne eivät olleet pelkästään havainnollistuksia vaan nimenomaan tutkimukseni kohteita. 1600-luvun episteemin murroksessa on hämmästyttävää miten tilallistumisesta tuli tiedon kohde. – – Kaikki nämä ehdot olivat spatiaalisia tekniikoita eivät metaforia.” (Foucault 1989, 50.)

47 Myöhemmin Lefebvre tarkentaa näkemystään suhteessa näihin kolmeen vaiheeseen löytäen niiden sisältä vielä erilaisia tilallisia kaupunkimuotoja. Lefebvren tarkentaa, että tilan historiallisessa tuotannosta on löydettävissä yhteensä kuusi eri vaihetta: 1. luonnollinen tila (*l'espace absolu*) 2. Pyhä ja poliittinen tila (*l'espace sacré*) 3. Historiallinen tila (*l'espace historique*) 4. Abstrakti tila (*l'espace abstrait*) 5. Ristiriitojen tila (*l'espace contradictoire*) 6. Erilaisuuksien tila (*l'espace différentiel*). (Shields 1999, 172–173; Villanen & Ilmonen 2001, 39.)

(Lefebvre 1991, 275). Ristiriitainen tila taas ajoittuu 1800-luvun alkuun jolloin epäeuklidisen geometrian periaatteet todistettiin. Tätä tilan ristiriitaista tai fragmentaarista luonnetta Lefebvre lähestyy Hegelin, Marxin ja Nietzschen kautta.

On huomattava, että näiden ei ole tarkoitus olla ensisijaisesti historiallisia kuvauksia eri yhteiskuntien tilallisuuksista vaan pikemminkin osoitus siitä, miten tilaa on hahmoteltu ontologisesti eri aikakausina, eri maailmankuvista käsin ja eri tavalla. Sitä tulisi siis verrata tarkan empiirisen ja historiallisen analyysin sijaan esimerkiksi Martin Heideggerin ajatukseen teoksessaan siitä, että jokaisella aikakaudella on oma metafyyminen muotonsa johon myös totuuden olemus perustuu. Heideggerin mukaan 1600-luvun keskeisin piirre on luonnontieteellis-matemaattinen maailmankuva: ”Uuden ajan fysiikka on matemaattista, sillä se soveltaa erityisellä tavalla aivan tiettyä matematiikkaa.” (Heidegger 2000, 12.) Lefebvre taas vertaa tätä uuden ajan teknistä maailmankuvaa suhteessa uuden ajan abstraktiin tilakäsitykseen. Tämän pohjalta Lefebvre esittää, että uudenlainen matemaattinen lähestymistapa perustuu erityisesti geometriseen tapaan kuvata maailmaa (Lefebvre 2009e, 226).

Geometrisen ajattelun korostuminen 1600-luvulla näkyy niin uuden ajan tieteestä (Galilei, Descartes, Newton) kuin sen poliittisen geometrian sovellutuksissa (Hobbes) (ks. tästä esim. Siukonen 1995; Jakonen 2010). Kartesiolainen geometria ei siis rajoittunut Lefebvren mukaan pelkästään tieteellisiin uudistuksiin vaan sen pohjalta tilaa alettiin hallitsemaan ja tuottamaan uudella tavalla. Tämän seurauksena Lefebvren mukaan myös eurooppalaisten valtioiden kaupungistuminen alkaa tieteellisestä vallankumouksesta Descartesin ajattelun myötä (Elden 2004, 92–93).

Lefebvre suhtautuu Descartesin tilakäsitykseen kriittisesti erityisesti siksi, että se abstrahoi tilaan liittyvät moninaiset ulottuvuudet yhdeksi muuttujaksi (Lefebvre 1991, 14; Lefebvre 2002, 247). Jos vielä kreikkalaisilla suhde tilaan ja geometriaan oli suora, niin uudella ajalla tila välittyi enää ainoastaan matemaattisten käytäntöjen ja mittaamiseksi.⁴⁸ Descartes siis redusoi tilaan liittyvät ulottuvuudet *res extensaksi* kuten Heidegger toteaa (Heidegger 2000b, 127).

Selvittäessään abstraktin tilan syntyä Lefebvre selventää 1600-luvulla nousutta

48 On tietysti selvää, että mittaaminen oli erittäin keskeisessä asemassa jo kreikkalaisessa geometriassa (γεωμετρία – maanmittaus), mutta uuden ajan filosofiassa mittaamiseen tieteen lähtökohtana alettiin asennoitua uudella tavalla, keinona saavuttaa varmaa tietoa ainoastaan geometrisesti. Tätä mittaamisen käytäntöjen muutosta antiikin, uuden ajan ja modernin tieteen välillä selventää laajemmin esimerkiksi Tuukka Perhoniemen teos *Mitan muunnelmat* (2014).

kiistanalaista kysymystä siitä, onko tila metafysisesti pohjimmiltaan mielen geometrinen laajentuma (*res extensa*) ja muuttumaton absoluutti vai relationaalinen tilassa olevien kappaleiden suhdejärjestelmä (*spatium*). Kiista henkilöityi 1600-luvulla erityisesti Isaac Newtonin ja Gottfried Leibnizin välillä, mutta myös monet muut 1600-luvun uuden ajan filosofian keskeiset henkilöt ovat ottaneet kantaa tähän kiistaa. Erityisesti René Descartes sekä Baruch Spinoza jakoivat näkemyksen Newtonin näkemyksen tilasta absoluuttisena säiliönä, kun taas myöhempi moderni matematiikka, epäeuklidinen geometria ja Einstein ovat ottaneet lähtökohdakseen Leibnizin kannan (Lefebvre 1991, 169).

Kiista kulminoitui Leibnizin tunnetussa kirjeenvaihdossa newtonilaisen Samuel Clarcken kanssa, jossa absoluuttinen tilakäsitys sekä relationaalinen tilakäsitys kohtasivat. Vertailen seuraavaksi näitä eri näkemyksiä, joiden kautta voidaan ymmärtää sitä miten abstrakti tilakäsitys muodostui ja miten se välittyi Immanuel Kantin kautta 1800-luvulle, jonka jälkeen epäeuklidisen geometrian myötä sekä Lefebvren mukaan myös Hegelin, Marxin ja Nietzschen myötä sitä aletaan kyseenalaistamaan.

Painotan, että nojaan tässä Lefebvren tulkintaan, joka voi nykytutkimuksen valossa näyttää osin vanhentuneelta, hyvin yksinkertaistavalta sekä osin jopa virheelliseltä. On erityisesti epäselvää miksi Lefebvre näkee Kantin osana tätä abstraktia tilaa. Vaikka Lefebvre itse väittää, että vasta 1800-luvun ajattelijat Hegel, Marx ja Nietzsche tarjoavat välineitä problematisoida abstraktia tilaa, niin yleisen ajatuksen mukaan jo Kantin omat näkemykset tilasta tai avaruudesta osana Kantin laajempaa ”kopernikaanista käännettä” muuttivat kartesiolaisen tai newtonilaisen tavan ymmärtää tila. Lefebvren tulkinta tästä uuden ajan geometriasta ja abstraktista tilasta sekä Kantin tilan määrittelystä perustuu siis melko valikoivaan luentaan. Filosofisesti luotettavampana selvityksenä aihetta lähestyy esimerkiksi jo aikaisemmin mainittu Edward S. Caseyn *The Fate of Place*.

2.2.2 Res Extensa

Tilan käsittäminen ulkoisena muuttumattomana substanssina saa muotonsa ensimmäisenä Descartesin ajattelussa. Descartes esittää teoksessaan *Mietiskelyjä ensimmäisestä filosofiasta* vaikutusvaltaisen jaottelunsa maailmasta kahteen substanssiin: sisäiseen (*res cognitae*) ja ulkoiseen (*res extensa*) (Descartes 2002, 37–44).⁴⁹ Descartesille rinnastaa

⁴⁹ Tämän dualistisen jaottelun ohella Descartes tunnistaa kuitenkin myös Jumalan olemassaolon kolmantena substanssina.

ensin mainitun ihmisen mieleen, kun taas *res extensa* on mielelle alisteinen ja materiaallinen substanssi mielen kuvan laajentumasta.⁵⁰ Tätä kautta *res extensa* asettaa myös tilan tai avaruuden käsitteen geometrisesti mitattavaksi ulkoiseksi maailmaksi (Elden 2007, 187).

Descartes havainnollistaa tätä erottelua tunnetulla ”vaha-argumentillaan”. Descartesille tila on vahankaltaista ulkoista materiaa. Samalla tavalla kuin voimme kokea tilan eri tavalla ja maailmassa näyttäisi olevan erilaisia tilallisuuksia, niin voimme muovata myös vahasta erilaisia muotoja. Nämä muodot ovat kuitenkin Descartesin mukaan pohjimmiltaan mielen työstämiä muotoja, jonka kautta kyseinen vahamassa saa muotonsa. Samalla tavalla myös tilalle/avaruudelle annettavat muodot *res extensana* koostuvat pohjimmiltaan muuttumattomasta materiasta, jonka mieli muovaa tiettyyn muotoon sen laajennettuna oliona (Descartes 2002, 42).

Esittelyni Descartesin luonnonfilosofiasta on tässä kohtaa hyvin rajallinen ja yksinkertaistava. On myös muistettava, että *res extensan* rinnastaminen yksinomaan tilaan on virheellistä. Descartes viittaa sillä yleisesti mielen ulkoiseen ja materiaaliseen maailmaan. Lisäksi Descartes kirjoitti tilan ongelmasta laajasti tämän jaottelun ulkopuolella. Mikäli Descartesin tilakäsitystä selvittäisi tarkemmin, olisi tuotava perusteellisesti esiin erityisesti teokset *Geometria* sekä *Optiikka*. Tässä kohtaa tyydyn kuitenkin vain Lefebvren pohjalta toteamaan jo aikaisemmin esitetyn huomautuksen siitä, että Descartes tekee tilasta abstraktin abstrahoimalla sen mittasuureksi. Tämän vahvistaa myös Casey'n tutkielma:

Laajentuma (*extensa*) on ydinkäsite Descartesin tilakäsityksessä. Se ei ole ainoastaan materian ja avaruuden yhtenäinen olemus, sillä se myös determinoi tilan määreet ja dimensiot – ja siksi samalla myös kaikki mittasuhteet ja välimatkat. (Casey 2013, 153.)

Descartesin näkemykset tilasta pohjimmiltaan muuttumattomana materiaana vaikuttivat myös Newtonin näkemyksiin tilasta. Newton johtaa Descartesin pohjalta ajatuksen absoluuttisesta ajasta ja avaruudesta, jotka pysyvät muuttumattomina ulkoisista kappaleista riippumatta. Tämän pohjalta Lefebvre tekee melko suoran rinnastuksen Descartesin ja

50 Tämän havainnollistaa tarkka käänös latinasta, jonka mukaan *res extensa* tarkoittaa ”laajennettua oliota”.

Newtonin välillä. Näillä on kuitenkin laajoja eroja, kuten esimerkiksi Casey on osoittanut (Casey 2013, 137). Sen sijaan Lefebvren kuvaus abstraktin tilan synnystä perustuu Lefebvren omaan tietoisien tarkoitushakuiseen näkemykseen uuden ajan geometrisen ajattelun sovellutuksista. Tavoitteena Lefebvrellä oli ennen kaikkea politisoida tämä näkemys tilasta ja nostaa esiin kysymys siitä, mitä vaikutuksia esimerkiksi kaupunkitilan ja arkisen tilakokemuksen kannalta on, jos ymmärrämme tilan ainoastaan geometrisesti mitattavalla tavalla.

Suhteessa tällaiseen Lefebvren tilan poliittiseen luentaan on osuvaa, että Descartes nostaa yhdeksi uuden ajan tieteen metaforaksi juuri rationalisoivan geometrisen arkkitehtuurin ja suunnittelun asiantuntijuuden:

Vanhat kaupungit, jotka ovat ajan mittaan kehittyneet pelkistä kylistä suuriksi kaupungeiksi, ovat tavallisesti kovin kehnosti järjestettyjä kun niitä verrataan säännöllisiin asemakaavoihin, jotka suunnittelija on laatinut tasaisille alueille.
– – Voitaisiin sanoa, että ne on sijoitellut pikemminkin sattuma kuin järkea käyttävien ihmisten tahto. (Descartes 2001, 127.)⁵¹

Descartes halusi ottaa epämääräisen tilan haltuun järkeistämällä sen suhteessa keskiajan tilalliseen epäjärjestykseen (Lefebvre 1991, 283). Lefebvren mukaan tämä epäjärjestyksen uhka Descartesille ei ollut pelkästään epistemologinen vaan se ulottui laajemmin tilalliseen järjestämiseen ja poliittiseen geometriaan hallintakeinona. Tämä selventää myös miksi utooppisesta ajattelusta tuli uudella ajalla niin suosittua (ks. tästä esim. Siukonen 1995). Näissä utopioissa kyse oli kokonaisvaltaisessa maailman rationaalisesta järjestämisestä, ja siksi 1600-luvulla tiedolliset utopiat limittyivät niin vahvasti konkreettisempiin spatiaalisiin utopioihin (Lefebvre 2014, 148).

51 Vanhempi suomennos "Vanhat kaupungit, jotka alussa vain olivat pieniä kauppaloita, mutta joista aikojen kuluessa on paisunut suuria kaupunkeja, ovat tavallisesti sangen huonosti laaditut verrattuina niihin, jotka insinööri mielensä mukaan piirustuksiensa johdolla sovittaa tasangolle", tavoittaa tällaisen insinööriaspektin Descartesissa paremmin. Tämän pohjalta voisikin esittää, että kartesiolainen geometria liittyy suoraan keskiaikaisten elämää kuhisevien kaupunkien järkeistämiprojekteihin ja sen perintö näkyy edelleen kuten Kirsi Määttänen piikittelevästi puolitosissaan toteaa "Descartes ja lähiöt"-tekstikatkelmassaan: "Descartesin perimmäisen projektin metodinen perusohje: on annettava yhdelle ja nimenomaan yhdelle miehelle täydellinen valta suunnitella ja toteuttaa (toteututtaa) uutta." (Määttänen 1994, 32.)

2.2.3 Spatium

Leibnizin mukaan avaruus ei ole Newtonin kuvailema tilallinen absoluutti vaan pikemminkin kappaleiden ja olioiden suhdeverkosto. Leibniz hyökkää Newtonia ja laajemmin myös Descartesia ja Spinozaa kohtaan ajan tapaan osoittamalla, että heidän esittämänsä käsitys avaruuden luonteesta on ensinnäkin teologisesti ongelmallinen:

Nämä herrat siis kannattavat sitä, että avaruus on todellinen absoluuttinen olio, mutta tämä johtaa heidät suuriin vaikeuksiin. Vaikuttaa näet siltä, että tämän olion täytyy olla ikuinen ja ääretön. Siksi jotkut ovat uskoneet, että se on itse Jumala tai hänen attribuuttinsa, hänen äärettömyytensä. Mutta koska avaruudella on osia, se ei sovi yhteen Jumalan kanssa. (Leibniz 2011, 356.)

Tämä huomion kiinnittäminen yhden absoluuttisen avaruuden sijaan avaruuden (tai) tilan osiin on lefebvreläisestä näkökulmasta keskeinen yritys osoittaa tilan olevan yhteneväisyyden ja staattisuuden sijaan moninaisista osista koostuva ja historiallisesti muotoutuva. Leibniz tunnistaa, että tila ei ole Descartesin kuvailema mielen laajentuma, tai Newtonin kuvailema yhtenäinen absoluutti. Tämän taustalla vaikuttaa Leibnizin laajempi ontologinen käsitys todellisuuden luoteesta ”monadologisena” eli monadien välisistä suhteista koostuvana.⁵² Kaikki, mikä tilassa tapahtuu tapahtuu monadien välisissä suhteissa. (Siukonen 1995, 101). Vastoin Newtonin absoluuttista tilakäsitystä tila on jatkuvasti laajeneva (*spatium*) ja muodostuu relaatioiden verkostosta (Leibniz 2011, 381).

Spatium on näiden monadien muodostamien suhteiden välinen tila. Tämä tulee ymmärrettäväksi käsitteen etymologian kautta. Esimerkiksi Heidegger paljastaa sen alkuperäksi stadionin: ”Matkana se on, mitä sama sana *stadion* latinaksi sanoo, *spatium*, välinen tila.” (Heidegger 2009, 34.) Leibnizin tilakäsityksen ytimessä on siis kyse monadien välisestä tilasta. Tämä on Leibnizin suuri oivallus, jonka erityisesti Einstein myöhemmin toisti. Einsteinin mukaan fyysiset kappaleet eivät ole tilassa itsessään vaan tilasuhteessa (*spatium* – välinen tila) toisiinsa. Tämän myötä Einsteinin mukaan myös

52 Monadit ovat Leibnizin pääteoksena pidetyssä *Monadologiassa* esitellyt, hieman atomienkaltaiset, metafysiset perusyksiköt tai pisteet joista todellisuus koostuu. Vaikka Leibnizin tilakäsityksessä onkin karkeasti kyse näiden monadien välisistä suhteista, niin on kuitenkin muistettava, että nämä monadit eivät ole varsinaisia aktiivisia toimijoita siinä mielessä, että ne muodostaisivat kausaalisesti intentionaalisia suhteita toisiinsa. Niitä välisiä suhteita ohjaa pikemminkin Jumalan asettama harmonia.

ajatus newtonilaisesta tyhjästä tilasta käy virheelliseksi.

Leibnizin tila monadien välisenä verkostona toimii myös selvänä vaikuttajana Lefebvren tilan sosiaaliselle tuottamiselle. Lefebvre ottaa Leibnizin ensimmäiseksi historialliseksi osoitukseksi siitä, että tila ei ole staattinen vaan pikemminkin fragmentaarinen, jatkuvassa liikkeessä sekä vuorovaikutuksellisesti tuotettu (Butler 2012, 38). Leibnizin ajatus tilasta monadien välisten suhteiden verkostosta ei tietenkään vastaa suoraan Lefebvren ajatusta tilan sosiaalisesta tuottamisesta, mutta silti suhteessa Newtonin kuvailemaan tilan absoluuttiin, Leibnizin eräänlainen monadologinen verkostomalli tilasta voi sovellettuna antaa lavean mallin ymmärtää myös Lefebvren huomautusta tilan sosiaalisesta muodostumisesta osana relaatioiden verkostoa.

Jos Descartes käyttää vahaa tilan olemuksen havainnollistajana, niin Leibnizille relationaalinen tilan monadologisen mallin esikuvan tarjosi puutarha ja kirjasto: ”Leibnizin kaupunki/kirjasto on keskenään loputtomasti risteilevien reittien verkosto, jossa jokainen piste on alku- ja keskipiste.” (Siukonen 1995 103.) Leibniz käyttää puutarhan esimerkkiä myös kirjeenvaihdossaan Samuel Clarken kanssa pyrkiessään kumoamaan tyhjän (siis tyhjän tilan) ajatuskokeen paikkansapitävyyden (Leibniz 2011, 363). Puutarha on Leibnizille tällainen paikka, joka paljastaa geometrinen kokonaisuuden sisältä yhä pienempiä verkostoja jotka näyttäisivät ulottuvan äärettömyyteen samalla tavalla kuin kirjastoissa kirjat muodostavat suhteessa toisiinsa äärettömiä viittauskohtia (Siukonen 1995, 106). Esimerkki havainnollistaa, että Leibnizin tila ei rakennu yhden viivan ympärille vaan se on ”perspektiiveiltään moninkertaistettu” (Siukonen 1995, 103). Tätä painotti myös Gilles Deleuze teoksessaan *Le Pli Leibniz et le Baroque* (1988) Leibnizista poimun (*le pli*) käsitteen muodosta. Vastoin Newtonin ja Descartesin suoraan liikkeeseen perustuvan geometrisen mallin sijaan Leibnizille geometrisen mallin muodostaa pikemminkin poimu tai laskos (Deleuze 1993, 3–13). Tämän pohjalta Leibniz kritisoi ajatusta absoluuttisesta avaruudesta ja määrittelee oman tilakäsityksensä. Tila voidaan määrittellä vasta siinä olevien kappalainen relaatioiden yhteenliittymän kautta:

Avaruus merkitsee samanaikaisesti olemassa olevien mahdollisten olioiden järjestystä, joka koskee niiden yhteistä olemassaoloa eikä liity niiden erityisiin olemassaolon tapoihin. Ja silloin, kun monta asiaa nähdään yhdessä, huomataan niissä tuo asioiden järjestys. (Leibniz 2011, 356.)

2.2.4 Abstraktin tilan kulminoituminen Immanuel Kantin filosofiassa

Leibnizin kritiikki jäi omana aikanaan Newtonin varjoon, mutta hänen ajatuksensa nousivat myöhemmin uudella tavalla esiin. Tämä muutos alkaa tapahtua hitaasti 1800-luvun vaihteessa, jolloin Leibnizista tuli epäeuklidisen geometrian yleistyessä yhä tärkeämpi viittauskohde. Myös Immanuel Kantin filosofia sijoittuu melko tarkasti newtonilaisen ja epäeuklidisen geometrian paradigmaattisen murroksen väliin. Tämä takia myös Kant joutuu ottamaan uudella tavalla kantaa Leibnizin tilakäsitykseen. (Casey 2013, 187.)

Kant pyrki yhdistämään Newtonin ja Leibnizin esittämällä, että avaruus on synteettinen a priori. Synteesirytyksenä Newtonin sekä Leibnizin välillä Kant nojasi omaan epistemologiaansa, joka käsittelee aikaa ja avaruutta havainnon eli ”sisäisen muistin” muotoina. Tilan käsitteen perimmäinen luonne on Kantille a priori kategoria, johon ihmiset suhteuttavat omat havaintona ja kokemuksena tilasta ja tilallisuudesta. Tilallisuuden käsittäminen on ensisijaisesti tiedollinen kysymys jonka ajattelun rajoja Kantin kriittinen filosofia kartoittaa. Tämän pohjalta Kant, määrittelee tilan *Puhtaan järjen kritiikissään* a priori representaatioksi:

Avaruus [Raum] ei ole ulkoisesta kokemuksesta otettu empiirinen käsite. Avaruuden representaation on näet jo oltava perustana, jossa tietyt aistimukset voisivat kohdistua johonkin minun ulkopuolellani (siis johonkin, mikä on jossakin toisessa avaruuden paikassa kuin minä olen) ja jotta voisin representoida ne toistensa ulkopuolisina, ei siis pelkästään erilaisina vaan eri paikoissa olevina. Täten avaruuden representaatio ei voi olla lainattu kokemusten välityksellä ulkoisten ilmentymän suhteista, vaan tämä ulkoinen kokemus on itse mahdollinen ainoastaan kyseisen representaation ansiosta. (Kant 2013, 69.)

Kantille kysymys tilasta liittyy siis hänen laajempaan kriittisen filosofian projektiinsa

tietämisen ehdoista. Tila on Kantin mukaan ajan tavoin a priori representaatio, jonka kautta voimme hahmottaa todellisuutta (Casey 2013, 192). Ne eivät kuitenkaan ole olemassa itsessään sillä tavalla kuin Newton oletti vaan ne perustuu niihin geometrisiin todistuksiin joita meillä on matematiikassa. Avaruus synteettisenä a priorina perustuu siihen, että avaruus on samanaikaisesti sekä "empiirisesti reaalin" että "transsendentaalisesti ideaalinen". Tämän perusteella avaruus määrittyy Kantin mukaan vain "inhimillisen tiedon ja kokemuksen kautta". (Kant 2013, 69–72.)

Kantin filosofiaan kulminoituu myös Lefebvren kuvailema abstrakti tila hänen yhdistäessään nämä uuden ajan filosofiset eri määritelmät tilasta. Casey kuvaa tämän tilan seuraavasti:

Tämä on moderni tila, varhainen ja myöhäinen. Sanon moderni tila, en modernit tilat, Kantin tarkasti määritelty arvostelma on, että "on olemassa vain yksi tila". Moderni tila on viime kädessä yksi: "universaali tila yhtenäisyytenä", "yksi ja sama, ainoa laatuaan". Se, onko kyseessä kosminen tai subjektiviinen tila ei ole lopulta olennaista. Oli se sitten sijoitettuna ihmisten mieleen tai sen ulkopuolelle, niin ainoastaan sillä on väliä, että tila pysyy samana: absoluuttisena ja äärettömänä, homogeenisena ja yhtenäisenä, säännöllisenä ja poimukkaana, isotooppisena ja isometrisena. (Casey 2013, 193.)

Caseyn mukaan tämä modernin tilan huipentuminen Kantiin tarkoittaa samalla myös paikkakokemusten lopullista alistumista tilalle. Jos siis antiikissa ymmärrys tilasta jäsenyi vielä useiden erilaisten paikkakokemusten kautta, niin uuden ajan filosofia, joka alistaa tilakokemukset geometriselle mitattavuudelle. Tämä kulminoituu Caseyn mukaan *Puhtaan järjen kritiikkiin*, jossa Kantin analyysin keskiössä on enää ainoastaan tila (*Raum*) eikä paikka (*Platz*). (Casey 2013, 189.)

Myös Lefebvre tarttuu kritiikissään Kantia kohtaan erityisesti tähän tilalliseen totaliteettiin ja yhden ainoan tilan ajatukseen. Vaikka Kantin näkemykset tilasta ylittävätkin tiettyjä ongelmakohtia joita Lefebvren mukaan kartesiolais-newtonilainen geometria sisältää käsitellessään tilaa lähinnä fyysisenä säiliönä, niin Lefebvren mukaan myös Kantin tilakäsityksen lähtökohtana on samankaltainen

staattinen tilakäsitys kuin kartesiolaisessa filosofiassa. Tästä seuraa, että myös Kant päätyy käsittelemään tilaa neutraalina, homogeenisena ja staattisena kategoriana (ks. tästä laajemmin Empson & Mehigan, 2007). Tähän myös Lefebvre nojaa kritiikissään Kantin tilakäsitystä ja erityisesti myöhempiä neo-kantilaisia strukturalistisia tilakäsityksiä kohtaan (Lefebvre 2003h, 207). Kantin synteesiyrityksestä ja monenlaisista uudenlaisista avauksista huolimatta tilan moninainen ja dialektinen luonne tulee esiin Lefebvren mukaan vasta 1800-luvun filosofiassa.

2.3 Hegel, Marx & Nietzsche Lefebvren tilakäsityksen viitekehjensä

2.3.1 Hegel: tilan historiallinen tuotanto

Ei muuten ole vaikea nähdä, että aikamme on syntymän ja uuteen aikakauteen siirtymisen aikaa. Henki on murtautunut vapaaksi tähänastisen maailmansa olemisen ja representaation tavoista, ja se on valmis upottamaan ne menneisyyden uumeniin ja työhön jossa ne vähitellen muuttavat muotoaan. Tietenkään henki ei koskaan ole rauhassa, vaan kiinni alati etenevässä liikkeessä. (Hegel 1806, lainattu Lindberg 2012, 12.)

Lefebvren mukaan euklidis-kartesiolais-newtonilaisen staattisen tilakäsityksen sijaan tila on jatkuvasti muuttuva ja historiallisesti tuotettu (Lefebvre 1991, 68–72). Tämä perustuu Lefebvren laajempaan filosofiseen viitekehjyksen, Hegeliin, Marxiin ja Nietzscheen (Lefebvre 2003c, 42). Toisaalta tämän taustalla vaikuttaa myös epäeuklidisen geometrian synty 1800-luvun alkupuolella. Epäeuklidinen geometria lähtee liikkeelle siitä, että Newtonin absoluuttinen aika ja avaruus eivät päde (ks. Kern 2001, 132).⁵³ Lefebvrelle siirtymä euklidisestä geometriasta epäeuklidiseen geometriaan tarkoittaa siirtymistä abstraktista tilasta ristiriitojen tilaan jotka ovat perustana 1900-luvun fragmentoituneelle tilakäsitykselle (Lefebvre 1991, 290). Lähtökohtana on, että siinä tilaa ei käsitellä *a*

53 Epäeuklidista geometriaa alettiin teoretisoidaan samaan aikaan monissa eri tutkimuksissa. Sen kehittäjinä pidetään nykyään sekä Carl Gaussia, joka oli tutkimuksissaan löytänyt epä-euklidisen geometrian ensimmäisenä Kantin pohjalta sekä venäläisiä tutkijoita Janos Bolyaita ja Nikolai Ivanovitš Lobatševskia. (ks. Empson & Mehigan 2007.)

priorina vaan historiallisesti muodostuneena, alati muuttuvana kokonaisuutena (Lefebvre 1991, 85).

Ensimmäisen lähtökohdan sille, että tila on staattisuuden sijaan historiallisesti liikkuva antaa Lefebvren mukaan Hegelin tuotannon käsite sekä siihen liittyvä dialektinen logiikka. Lefebvre esittää suhteessa 1800-luvun murrokseen, että:

Jotta voisimme ymmärtää mitä todella tapahtui, on välttämätöntä palata takaisin Hegeliin, joka on eräänlainen kohtaamispaikka filosofian ja politiikan välillä. Hegelin mukaan historiallinen aika tuottaa sen tilan, jota valtio ilmentää ja hallitsee. (Lefebvre 1991, 21.)

Hegel kuvaa dialektista metodologiaan erityisesti *Phänomenologie des Geistes* -teosta selventävässä *Logiikan tieteessä*, joka on yritys Kantin logiikan jälkeiseksi metafysiikan ja logiikan yhdistäväksi tieteksi. Kantilaisessa logiikassa ajattelun lainalaisuuksia tutkiva logiikka ja sen tiedon kohde metafysiikka on jyrkästi erotettu toisistaan Hegel kritisoi kantilaista logiikkaa tästä tiedon muodon ja sisällön erottamisesta (Hegel 2011, 54). Kant oli Hegelin mukaan tehnyt logiikasta ajattelun apriorisia elementtejä tutkivan tieteen joka lainasi menetelmänsä erityisesti matematiikalta.⁵⁴

Suhteessa Lefebvren tilakäsitykseen, Hegelin logiikan keskeisyys kritiikkinä Kantin formalistista ajattelua kohtaan on kolmannen muuttujan esittelemine. Tila näyttäytyy Lefebvrelle aina liikkuvana, dialektisen tuotannon kautta avautuvana pikemminkin kuin staattisena ja formalistisena (Elden 2004, 29–36). Lefebvrelle Kantin staattisen tilakäsityksen korvaantuminen muuttuvalla tilalla tarkoittaa siis samaa minkä Hegel osoitti Kantin logiikan suhteen: se muuttuu dialektiseksi ja historian kautta tuotettavaksi. Hegelin *Phänomenologie des Geistes* on kuvaus tästä historiallisesta tuotannosta (Lefebvre 1991, 68). Lefebvren tilan tuottaminen perustuu Hegelin hengen fenomenologian kolmeen momenttiin: 1. Partikulaarinen 2. Geneerinen 3 Singulaarinen (Lefebvre 1991, 15–16). Pääteoksensa uudessa esipuheessa hän yhdistää nämä tilan konkreettisiin ilmenemismuotoihin:

Tilan käsite kytkee yhteen mentaalisen kulttuurillisen, sosiaalisen ja

⁵⁴ Hegel huomauttaa tämän metodin ongelmallisuudesta: "Ollakseen tiedettä filosofia ei voi, kuten olen toisaalla huomauttanut, lainata metodologiaan matematiikan tapaiselta alemmalta tieteeltä." (Hegel 2011, 41.)

historiallisen. Sen ensimmäinen vaihe on löytäminen (uusien tai tuntemattomien tilojen, maanosien tai kosmoksen löytäminen). Toinen on tuottaminen (tilan organisoiminen jokaiselle yhteiskunnalle ominaiseen muotoon). Ja kolmas on luominen (tila taideteoksena: maisema, kaupunki monumentaalisuudessaan ja koristeellisuudessaan). (Lefebvre 2003h, 209.)

Nämä kolme momenttia ovat Lefebvrelle hegeliläisittäin ”konkreettisia universaaleja”. Virhe, jonka ensin Kant ja tämän jälkeen neo-kantilaiseksi Lefebvren mukaan luokiteltavat strukturalistit Lefebvren mukaan tekevät, on ajatella tilaa epämääräisenä abstraktina kategoriana. Sen sijaan tila näyttäytyy Lefebvrelle Hegelin pohjalta konkreettisena universaalina (Stanek 2011, 138).

Alun perin Hegel nostaa esiin ajatuksen konkreettisista universaaleista vuonna 1807 julkaistussa artikkelissaan ”Kuka ajattelee abstraktisti” (Hegel 2003, 139). Hegel tekee artikkelissaan erottelun konkreettisen ja abstraktin ajattelun välille. Hegelin mukaan abstraktit käsitteet arkipäiväisiä ja yksipuolisia, mutta sen sijaan konkreettiset käsitteet ovat filosofisia, argumentatiivisia ja tietoisia historiallisuudestaan. Hegelin mukaan ihminen, joka näkee asiat niiden historiallisessa ja teoreettisessa kontekstissa, kykenee mitä kirkkaimpaan ja selkeimpään konkreettiseen ajatteluun. Samalla taas historiattomat ja käsitteiden moninaisuutta tuntemattomat argumentit jäävät aina epämääräisiksi ja ainoastaan abstraktin ajattelun tasolle. Lefebvrelle tilan tuotanto näyttäytyy tällaisena tilan konkreettisena tutkimuksena. Se perustuu tilan teoreettiseen ja historialliseen laajaan ymmärtämiseen. Ainoastaan ymmärtämällä tilan historiallisuuden voidaan ymmärtää tilan konkreettiset ilmenemismuodot abstraktin käsittelyn sijaan.

2.3.2 Marx: tilan tuotanto tavaramuotona

Tarkasteltaessa kokonaisia yhteiskuntia jakaantuminen näyttää vielä yhdeltä kannalta edeltävän tuotantoa ja määräävän sitä ikään kuin esitaloudellisena tosiasiana. Valloittajakansa jakaa: maan valloittajien kesken ja velvoittaa näin tiettyyn maaomaisuuden jakoon ja muotoon. – – Tai jokin kansa jakaa vallankumouksella suurmaaomaisuuden palstoiksi ja antaa siis tällä uudella jakamisella tuotannolle uuden luonteen. Tai lainsäädäntö ikuistaa

maanomistuksen tietyille suvuille. (Marx 1975, 14.)

Kritisoidessaan abstraktia tilakäsitystä Lefebvre ei siis pyrkinyt osallistumaan ensisijaisesti tilan käsitteen teoreettisiin pohdintoihin vaan ennen kaikkea sen poliittisiin ulottuvuuksiin. Geometrisella tieteellä oli taustalla myös laajempi poliittinen projekti, jota Lefebvre kuvailee erityisesti Marxin kautta. Lefebvren mukaan tieteellinen abstrakti tila on neutraaliuden sijaan erittäin poliittinen (Lefebvre 1991, 308). Tämän osoittaakseen Lefebvre lukee Marxin tavara-analyysia tilan käsitteen kautta.

Saksalaisessa ideologiassa on tunnettu katkelma, jossa Marx kääntää hegeliläisen tuotannon jaloilleen. Marx ottaa oman teoriansa lähtökohdakseen Hegelin dialektisen tuotannon, mutta on kiinnostunut pikemminkin siitä syntyvästä materiaalisesta tavaramuodosta. Tämän muodon hän myös esittelee teoksensa *Pääoma. Kansantaloustieteen arvostelua* ensimmäisessä luvussa "Tavara ja raha". Tavara on Marxin mukaan kapitalistisen yhteiskunnan perustavin muoto. Kapitalismi perustuu jatkuvaan tavaroiden tuotannon ja siitä seuraavaan tavarautumisen prosessiin (Marx 1974, 45). Marxin mukaan tavaroilla on sekä tuotettu että tuottamaton muoto, mutta ne ovat tässä mielessä tavaroita vasta kun ne on tuotettu (Marx 1974, 56). Lisäksi ne ovat olemassa vain suhteessa niiden historialliseen tuotantonsa (Marx 1974, 69).

Marx selventää tarkemmin tuotannon ja tavaramuodon yhteyttä *Pääomaa* edeltävissä *Vuosien 1857–1858 taloudellisissa käsikirjoituksissa (Grundrisse)*, joissa Marx määrittelee tuotannon keskeisen merkityksen poliittisessa taloustieteessä. Marxin mukaan: ”Kaikki tuotanto on yksilön luontoon kohdistamaa haltuunottoa tietyn yhteiskuntamuodon puitteissa ja sen avulla.” (Marx 1975, 6.)

Tämä tuotannon ja tavaramuodon yhteys on keskeisessä asemassa myös Lefebvren teoriassa tilasta. Lefebvre kääntää Marxin tavara-analyysin rakennettuun ympäristöön. Tila on Lefebvrelle Marxin tavaran tavoin olemassa vain suhteessa (sosiaaliseen) tuotantoon. Lefebvrelle pääoman kasautuminen tavaramuotoon on tilan tuottamista (Lefebvre 1991, 340–341; 348). On muistettava, että Marx ulotti taloudellisen tutkimuksen kaikkiin yhteiskunnallisiin suhteisiin, ei siis vain talouteen. Samalla tavalla Lefebvren mukaan tilallisten suhteiden analyysi on ulotettava kaikkeen: tilan historiasta kaupunkitilan muotoutumiseen. Tästä muodostuu ”Tilan poliittinen taloustiede” (Lefebvre 1991, 104). Lefebvren tilan poliittisen taloustieteen perusajatus on, että kapitalismin synnyn myötä

myös tilaa aletaan käsitellä tavaramuotona.

Lefebvre selvittelee tätä tilan tavaramuodon ja tuotannon yhteyttä erityisesti teoksessaan *La survie du capitalisme* ("Kapitalismin selviytyminen"). Teoksen lähtökohta on päivittää Marxin maanomistusteoriat 1900-luvulle ja kysyä miten sosiaalinen tila on tuotettu. Teoksen pääväite on, että Marx vasta aavisteli maaomistuksen ja alkuperäisen kasautumisen kautta sitä, miksi kapitalismi selviää sisäisistä ristiriitaisuuksista huolimatta. Lefebvre vastaa ja vie Marxin ajattelua eteenpäin 1900-luvun urbaaneihin kysymyksiin: "Kapitalismi perustuu jatkuvaan tilantuotantoon." (Lefebvre 1976, 21.) Pääoman kasautuminen on sosiaalisten suhteiden uusintamista sosiaalisen tilan, arkielämän kautta (Lefebvre 1976, 58). Yhteiskuntasuhteiden reproduktio tapahtuu sosiaalisessa tilassa ei abstraktissa taloudessa. Tässä uusintamisprosessissa asuminen itsessään sosiaalisen tilan tuottamisena on yksi keskeisimmistä muodoista.

Usein esitetään, että Marxin kuvaus kapitalismista perustui ajan järjestämiseen mutta yhtä lailla se perustui ihmisten tilalliseen järjestämiseen.⁵⁵ Tämä käy ilmi *Pääoman* ensimmäisen kirjan 24. luvun "Niin sanottu alkuperäinen kasautuminen" historiallisessa analyysissä, siitä mikä on yhteiskunnallisen tuotantosuhteiden esihistorian tilasuhteiden perusta ja tuotannon lähtökohta (Lefebvre 1976, 42; Marx 1974, 641). Luku kuvaa historiallisesti kuinka maa, maaomaisuus sekä asuminen tulevat pääoman tuotannon piiriin. Lefebvrelle tämä alkuperäinen kasautuminen tarkoittaa abstraktin tilan syntyä. Alkuperäinen kasautuminen tuotantosuhteiden esihistoriana perustuu maaomaisuuden pakkoluovutukseen ja tilan yksityistämiseen. Marx kuvaa luvussa yksityiskohtaisesti niitä käytäntöjä, joiden kautta työläiset irrotetaan maastaan sekä oikeudestaan maaomaisuuteen,

55 Poliittisen sovelluksen Marxin tila-analyysistä antoi Engels. Engelsin teos *Asuntokysymyksestä* antaa empiirisen katsauksen siitä, mitä sosiaalisia seurauksia Marxin kuvaamalla yksityisen maaomaisuuden synnyllä on. Marx kritisoi Engelsin kanssa erityisesti 1800-luvun Pariisia, jonka Paroni Georges-Eugène Haussmann oli modernisoinut (Lefebvre 1991, 308). Engels rinnastaa eräässä mielessä 1800-luvulla syntyneen haussmannilaisen kaupunkisuunnittelun osaksi laajempia abstraktin tilan tieteellisiä ulottuvuuksia. Engelsin mukaan on selvää, että teollistumisen seurauksena syntynyt kaupungistuminen synnytti asuntopulan, mutta siitä seuraa kuitenkin yleinen harha että asuntopulaa oltaisiin helpotettu asuntopoliittisilla toimilla. Engelsin mukaan juuri asuntopoliittikka sekä kaupunkisuunnittelu ovat koko asuntopulan tuottava voima (Engels 1979, 11). Asuntopula ei ole mikään teollistumisen historiallisesta vaiheesta sattumalta syntynyt olotila. sen sijaan se on keskeinen osa koko urbanisaation logiikkaan. Se on aina tietoisesti tuotettu asuntopoliittikkaan naamioituna (Engels 1979, 18). Pariisin rationalisoinut Paroni Haussmann siis vain kiihdytti "sosiaalipoliittisilla" uudistuksillaan asuntopulaa: "Todellisuudessa porvaristolla on vain yksi menetelmä, jonka avulla se ratkaisee asuntokysymyksen omaan tapaansa, ts. ratkaisee asian sen niin, että ratkaisu nostaa kysymyksen aina uudelleen. Tämän menetelmän nimi on Haussmann. – – Haussmannilla tarkoitan yleiseksi tullutta käytäntöä leikellä työläiskortteleita, erittäinkin suurkaupunkiemme keskiössä sijaitsevia työläiskortteleita, olkoonpa sen aiheena mikä hyvänsä: yleinen terveydenhoito ja kaupungin kaunistaminen tai keskustassa sijaitsevien suurten liikennehuoneistojen tarve tai liikenteen vaatimukset." (Engels 1979, 74.)

ja pakotetaan palkkatyöhön työskentelemään maanvuokraajille. Tämä muodostaa pääoman alkuperäisen kasautumisen perustan, joka synnyttää 1500-luvun lopulta alkaen 1800-luvun alkuun kapitalistiselle tuotannolle ominaisen abstraktin tilan, joka perustuu niin tieteellisesti kuin poliittisesti tilan käsitteellistämiseen geometrisena, mitattavana muuttujana.⁵⁶

2.3.3 Nietzsche: apolloninen ja dionyysinen tila

Tietävien arkkitehtuuri - Kerran, ja todennäköisesti piankin, tulee tarpeelliseksi oivaltaa, mitä suurista kaupungeistamme ennen kaikkea puuttuu: hiljaisia ja väljiä, laajalle ulottuvia paikkoja mietiskelyä varten. Rakennuksia ja istututuksia, jotka kokonaisuudessaan ilmaisevat mietinnän ja syrjäänvetäytymisen ylevyyttä. Mennyt on se aika, jolloin kirkolla oli mietinnän monopoli, jolloin vita contemplativa täytyi aina olla vita religiosa. Kaikki, mitä kirkko on rakentanut, ilmaisee tätä ajatusta. (Nietzsche 2009, 151.)

Lefebvren dialektinen tilakäsitys, joka perustuu Hegelin ja Marxin vaikuttamina historialliselle tuotannolle, perustuu myös Nietzscheen historiakäsitykseen, siihen että tila ei ole vain historiaton kantilainen kategoria vaan että se koostuu historiallisesti heterogeenisista ominaisuuksista. (Lefebvre 1991, 22.)

Lefebvre ei suoraan ilmaise miten Nietzsche toimii abstraktin tilan kriitikkona. Sen sijaan se täytyy suhteuttaa Nietzscheen laajempaan filosofiseen hankkeeseen. Nietzsche kirjoittaessa vuonna 1887 moraalisten arvojen ohella perinteisten ”kosmologisten arvojen kumoutumisesta” käy selväksi, että myöskään tilaa ei voida sekä teoreettisella filosofisella tasolla että poliittisella kansallisvaltioiden tasolla nähdä enää abstraktin tilan ”euklidis-kartesiolais-newtonilaisena” konstellaationa. Samalla tavoin Nietzsche vastustaa kantilaista staattisuutta. Tässä mielessä Nietzscheen filosofian voi nähdä Hegelin ja Marxin tavoin

56 Niin sanottu alkuperäinen kasautuminen kuvaa kuinka tila muuttuu puhtaasta käyttöarvosta yhdeksi keskeisimmäksi tuotannon osa-alueeksi, tavaramuodoksi. Jos pääoman talousanalyysin rinnalla kulkee jonkinlainen poliittinen projekti, jota Marx haluaa välittää niin se kiteytyy nähdäkseni jo tämän ensimmäisen luvun lopussa: "Jos tavarat voisivat puhua, niin ne sanoisivat: kiinnostakoon vain meidän käyttöarvo ihmisiä." (Marx 1974, 87.) Myös Lefebvren tilan tavaramuodon historiallisen tuotannon kuvauksen perimmäisenä motivaationa toimii samankaltainen pyrkimys ajatella tila lisäarvon sijaan käyttöarvona, kaikille avonaisena tilana. (Lefebvre 2009d, 185–195.)

suorana kritiikkinä Kantin tilakäsitystä kohtaan. Nietzschen mukaan:

Kantilaiset kategoriat ovat todellisia vain siinä konditionaalisessa merkityksessä, että jäsenämme elämäämme niiden kautta. Euklidinen tila on yksi tällainen konditionaalinen totuus. (Nietzsche 1888, lainattu Hill 2008, 77.)

Lefebvrelle Nietzschen ajattelussa on siis Marxin tavoin keskeistä se poliittinen kritiikki, jolla juuri yhteiskunnallisia tilasuhteita voidaan kyseenalaistaa. Nietzscheille tämä huipentuu kansallisvaltioiden synnyssä. Nietzsche puhuu näistä valtioista uusina epäjumalina: ”Valtio on nimitys kylmistä kylmimmälle hirviölle. Kylmästi se myös valehtelee, ja sen suusta luikertelee tällainen valhe: minä valtio, olen kansa.” (Nietzsche 2009, 61.)

Toisin kuin kreikkalaisilla, meillä ei ole enää suoraa suhdetta tilaan. Toisin kuin kreikkalaiset rakennukset, jotka ilmensivät olemassaolollaan jotain suurempaa, Nietzscheille 1800-luvun kansallisvaltion arkkitehtoninen monumentaalisuus ei ole muuta kuin kansallisvaltioiden ylemmyydentunnosta lähtevää. Tämän vuoksi myös arkkitehtuuri ilmentää Nietzscheille vallan historiallisia ilmenemismuotoja, siis niitä rajoja jonne geometrinen valta ulottuu (Lefebvre 1991, 220). Nämä rajat Nietzsche pyrkii Lefebvren mukaan ylittämään erottelussaan apollonisen ja dionyysisen tilan välillä vuonna 1872 julkaistussa teoksessaan *Tragedian synty* (Lefebvre 1991, 289). Nietzscheiltä välittyvät dionyysiset tilat edustavat Lefebvrelle jossain määrin abstraktin tilan ylittämismahdollisuutta. Siihen liittyy myös Lefebvren aikalaisen Georges Bataillen näkemys arkkitehtuurista jonka Lefebvre yhdistää omaan projektiinsa (Lefebvre 1991, 20). Tekstissään ”Architecture” vuodelta 1929 Bataille kirjoittaa:

Arkkitehtuuri on yhteisöjen olemisen ilmaisu itse, samalla tavoin kuin ihmisen fyysiomia on yksilön olemisen ilmaisu. Joka tapauksessa, juuri hallinnossa olevien henkilöiden (papiston, virkamiesten, upseeriston) fyysiomiaan täytyy tämän vertauksen olla suhteutettuna. Itse asiassa yhteisön ideaalinen oleminen, joka järjestää ja asettaa kiellot auktoriteetillaan, tuo itsensä ilmi täsmällisesti kun se ilmaistaan arkkitehtonisissa kompositioissa. Siten suuret monumentit nousevat korkeuksiin kuin padot, jotka asettavat majesteettisuuden ja

autoritäärisen logiikan kaikkia harmillisia elementtejä vastaan: juuri katedraalien ja palatsien muodossa ovat Kirkko ja Valtio ilmaisseet itseään ja pakottaneet väkijoukot hiljaisuuteen. On nimittäin selvää, että monumentit elähdyttävät sosiaalista viisautta ja saavat usein esiin jopa todellista pelkoa. Bastiljin hävitys on tämän asiointilan symboli: on vaikea selittää tätä väkijoukkojen liikettä muutoin kuin ihmisten suuntautumisella niitä monumentteja vastaan, jotka ovat sen varsinaisia isäntiä. (Bataille 1929, suomennos Roni Grén 2012, 50–51.)

Bataillen arkkitehtuurinäkemystä tutkinut Denis Hollier on todennut, että Bataille seuraa tässä tekstissään Nietzschen avauksia dionyysisiin tilallisuuksiin, jossa tulevaisuus aukeaa vain epämääräisesti kiinnittyneenä menneisyyteen ja nykyisyyteen (Hollier 1992, 59–60). Käsitetty arkkitehtuuri yhteiskunnan yliminänä korvaantuu siis eräässä mielessä dionyysisen labyrintin eletyllä tilalla staattisten geometrinen valtiomuodon sijaan. Samalla tavalla myös Lefebvre kirjoittaa arkkitehtuurin monumentaalisuuden yhteydestä valtaan:

Linnat, palatsit, katedraalit ja linnoitukset, kaikki puhuvat monella tavalla niiden ihmisten suuruutta ja voimaa, jotka nämä ovat rakentaneet sekä voimaa niitä ihmisiä kohtaan keitä vastaan nämä on rakennettu. (Lefebvre 2008, 232.)

Tehtäväksi jää Lefebvren mukaan tämän valtaa ilmentävän arkkitehtuurin monumentaalisuuden ylittäminen. Teoksessaan *Iloinen tiede* myös Nietzsche puhuu tällaisesta tulevasta arkkitehtuurista (Nietzsche 2009, 151). Vaikka Nietzsche ajatus hegeliläisestä tai marxilaisesta tuotannosta on vieras, niin myös hänen kauttaan tilan tuottamista voidaan siis kenties ajatella toisin. Tilan tuottaminen on siis myös jatkuva luovuuden prosessi, jonka kautta tilaa voidaan ajatella myös dionyysisesti vaihtoehtoisella tavalla.

2.4 Tilan dialektinen triadi

Lefebvren mukaan Hegel, Marx & Nietzsche osoittavat abstraktin ja staattisen tilan, sekä sitä ilmentävien ”neokantilaisten” ja ”neokartesiolaisten” tilakäsitysten sijaan, että tila historiallisen tuotannon tulosta (Lefebvre 1991, 24–26). Lefebvre esittää, että tämä tilan historiallinen liike tuotettuna perustuu tilan kolmen erilaisen tilallisuuden väliseen vuorovaikutukseen. Kokemus tilasta on samanaikaisesti sekä fyysinen, tiedollinen että sosiaalinen (Lefebvre 1991, 11; Elden 2004, 189–191). Tämän perusteella Lefebvren mukaan tila on samanaikaisesti: 1. Havaittu (fyysinen tila) 2. Käsitetty (tiedollinen tila) 3. Eletty (sosiaalinen tila) (Lefebvre 1991, 33).

Tämä tilan dialektinen triadi on Lefebvren ajattelun moniulotteisin kohta eikä edes Lefebvre itse pysty selvittämään mitä hän todella tarkoittaa tällä jaottelulla. Vaikka siihen palataan Lefebvren yhteydessä jatkuvasti, niin siitä on todella vaikeata saada kiinni. Jo Lefebvre itse toteaa tämän kolmen tilan mallin monimerkityksellisyydestä suhteessa hänen tilateoriaansa: ”Käsitteellinen triadi on noussut keskusteluissamme esiin, triadi johon tulemme palaamaan uudestaan ja uudestaan.” (Lefebvre 1991, 33.)

Myöskin Lefebvreä käsittelevä tutkimus ei ole yksimielinen siitä, mitä Lefebvre todella tällä tilan dialektisella triadilla tarkoittaa (ks. tutkimuksen eroavaisuuksista Stanek 2011, 128–132). Olen tässä luvussa seurannut erityisesti Christian Schmidin tulkintaa, joka lähtee siitä, että tämä tilan kolminaisuuden dialektiikka perustuu laajemmin Lefebvren ajattelun taustalla vaikuttavaan filosofiseen ajatteluun (Schmid 2005, 111; 205; Schmid 2008, 28). Lähtökohtana tähän tilan dialektisen triadin kokonaisvaltaiseen ymmärrykseen Lefebvren filosofisesta ajattelusta käsin on tilan dialektisen triadin on yhdistäminen paremmin taustalla vaikuttavaan moniulotteiseen tuotannon käsitteeseen (Schmid 2008, 41).

Koska Lefebvre ei kuitenkaan koskaan itse esitä, millä perusteella hän tähän kolmen tilan malliin päätyy, niin on myös muistettava, että se ei kuitenkaan ole täysin analoginen tässä luvussa kuvatulle Lefebvren ajattelun Hegelistä, Marxista ja Nietzschestä koostuvalle konstellaatiolle. Lefebvren filosofiset vaikutteet kuitenkin sekoittuvat keskenään, eikä tämän vuoksi tällaista typologiaa, jossa esimerkiksi eletty tila juontuisi yksinomaan Nietzscheen ajattelusta, voida tehdä. Lefebvren tilan dialektiselle triadille on

siis useita erilaisia teoreettisia vaikutteita, eikä niitä Lefebvren esityksen pohjalta voida tyydyttävällä tasolla osoittaa, kuten tästä käytävän tutkimuksen hajaannus ja erimielisyys osoittaa. Schmidin avaus on kuitenkin siinä mielessä tärkeä, että se osoittaa kyseisen tilan dialektisen triadin filosofisesti huomattavasti monimerkityksellisemmäksi kuin Lefebvreä soveltanut ihmismaantieteellinen tutkimus (ks. esim. Soja 1989), joka on ainoastaan toistanut kritiikittä Lefebvren pohjalta, että tapamme kokea tila perustuukin kolmeen eikä yhteen tilallisuuteen.

Tarkempi luenta tästä tilallisesta triadista kuitenkin myös osoittaa, että vaikka se kenties lähteekin tästä Lefebvren filosofisen konstellaation tavasta jäsentää tilallisuutta, niin se ei enää palaudu ainoastaan niihin. Myös Schmid huomauttaa, että Hegelin, Marxin ja Nietzschen ohella Lefebvren tilan dialektiseen triadiin näyttäisi kuuluvan vaikutteita kieliteoriasta ja semantiikasta (Lefebvren tapa antaa tilalle symbolisia merkityksiä) sekä ennen kaikkea vähemmän tunnettuja fenomenologisia ulottuvuuksia (Schmid 2008, 28). Erityisesti Lefebvren käyttämät *l'espace perçu* ja *l'espace vécu* tuovat mieleen Maurice Merleau-Pontyn vuonna 1945 ilmestyneen *Phénoménologie de la perception* -teoksen. Tätä Lefebvren mahdollista fenomenologista yhteyttä selvitän laajemmin seuraavassa luvussa.

Mitä Lefebvre sitten sanoo tarkemmin näistä kolmesta eri tilallisuuden muodosta? Koska kyseinen katkelma jossa Lefebvre esittelee tilan dialektisen triadinsa on varmasti yksi luetuin kohta kaikista Lefebvren teoksista, niin on syytä käydä vielä läpi miten Lefebvre itse määrittelee nämä tilallisuuden muodot.

1. Havaittu tila (*l'espace perçu*). Ensimmäisenä Lefebvre esittelee havaitun tilan. Se koostuu arkielämästä havaittavista tilallisista käytännöistä:

Tilallinen käytäntö kietoo itseensä tuotannon ja uudelleen tuotannon sekä määrätyn sijainnin ja jokaisen sosiaalisen muodostelman tilalliset ominaisuudet. Tilallinen käytäntö varmistaa jatkuvuuden ja jonkinasteisen koheesion. Sosiaalisen tilan ja yhteiskunnan jäsenten tilasuhteen yhteydessä koheesio merkitsee tiettyä määrää kompetenssia ja performanssia. – – Yhteiskunnan tilallinen käytäntö piilottaa yhteiskunnan tilan. Dialektisessa vuorovaikutussuhteessa tilallinen käytäntö tuottaa tilaa hitaasti ja varmasti, samalla kun se hallitsee ja määrittelee sitä. (Lefebvre 1991, 33, suomennanut

Semi 2010, 63.)

2. Käsitetty tila (*l'espace conçu*). Toinen Lefebvren käsittelemä dialektisen triadin momentti on käsitetty tila. Se koostuu tilan tiedollisista representaatioista:

Tilan representaatiot ovat tieteentekijöiden, suunnittelijoiden, teknokraattien ja insinöörien tilaa. Ne ovat kaikkien tieteellistä taustaa omaavien henkilöiden tilaa, jotka määrittelevät eletyn, havaitun ja käsitteellistetyn ominaisuudet. – – Tämä on kaikkien yhteiskuntien ja tuotantomuotojen vallitsevaa tilaa. (Lefebvre 1991, 38. Suomentanut Semi 2010, 63–64.)

3. Eletty tila (*l'espace vécu*). Kolmas ja monessa mielessä monimerkityksellisin tilallisuuden muoto jota Lefebvre käsittelee on eletty tila. Se viittaa tilaan elettyinä, runollisesti asuttuna ja täynnä poeettisia mahdollisuuksia:

Ne kytkeytyvät mielikuviin ja symboleihin, minkä vuoksi kyse on käyttäjien ja asukkaiden tilasta. Representaation tilat ovat myös erilaisten taiteilijoiden ja filosofien tilaa. Tämä tila on passiivisesti koettu, missä mielikuvitus määrittelee ja muuttaa sen luonnetta. Kun se peittää alleen fyysisen tilan, se samalla luo sille erilaisia symbolisia merkityksiä. Sen vuoksi representaation tilat kiinnittyvät osaksi sanattomia merkkejä ja symboleita. (Lefebvre 1991, 38 Suomentanut Semi 2010, 64.)

Miten tätä tilan dialektista triadia pitäisi tulkita? Keskeisintä suhteessa staattiseen tilakäsitykseen on kolmannen, eletyn tilan lisäys, joka tekee tilasta dialektisen. Yllä esitettiin, että tämä perustuu Hegelin *Logiikan tieteessä* esitettyyn kritiikkiin Kantin staattista logiikkaa kohtaan.⁵⁷ Voidaan kuitenkin myös spekuloida sillä, että Lefebvre olisi päätenyt tähän kolmen tilan malliin pikemminkin kenties kubistisen maalaustaiteen kautta, joka paljastaa tilan ristiriitaiset elementit geometrisen yhteneväisyyden alta hieman samalla tavalla kuin Einstein oli tehnyt fysiikassa tai Sigmund Freud psykoanalyysissa (Lefebvre

⁵⁷ Tilan dialektisen triadin malli noudattelee siis Hegelin dialektiikkaa noin päällisin puolin, mutta se ei palaudu suoraan Hegelin dialektiseen malliin kuten Rob Shields virheellisesti esittää (Shields 2002, 16–17).

1991, 392–394). Erityisesti Lefebvren nuoruuden kokemukset ensimmäisestä maailmansodasta surrealistien kanssa työskentelyyn lähtien vaikuttivat hänen myöhemmään teoriaan tilan murroksesta ja siitä että tila tuotetaan sosiaalisesti 1800-luvun lopulta alkanut tilan käsitteellinen murros toi esiin traditionaalisten geometrinen muotojen tilalle kubistisia muodostelmia (Lefebvre 1991, 124–124; 300–303). Tämän pohjalta tila tulee ymmärrettäväksi moneutena, yhden geometrisen kappaleen sijaan:

Moderniteetti alkaa eräänlaisesta äänettömästä katastrofista. Voimme muistella sen keskeisimmät tapahtumat ja piirteet. Noin vuonna 1910 perinteiset eurooppalaiset tilalliset suhteet ja siihen liittyvät sosiaaliset käytännöt eriytyivät ja jopa hajosivat. Se, mikä vielä *Belle Époque*n porvarillisessa elämänmuodossa näytti pysyvältä ja ikuiselta tuli nyt muutokseen. Tämä koskee erityisesti tilaa ja aikaa, sekä niiden välisiä representaatioita maailmassa. Tieteen sisällä vanha euklidinen ja newtonilainen tila muuttui einsteinilaiseksi suhteellisuudeksi. Mutta samaan aikaan myös, ensin Cézannen ja myöhemmin Kubismin kautta, tilan havaitsemisen suhde sen perspektiivisyyteen eriytyivät. Horisontaalisuus sekä optiset yhdenmukaisuudet katosivat maalauksista. Maalarin katse alkoi havainnoida kohdetta samanaikaisesti monesta eri tulokulmasta sen sijaan, että olisi lähestynyt kohdettaan yhdestä etuoikeutetusta kuvakulmasta. (Lefebvre 2005, 45.)

Malli sinänsä ei siis vielä sano mitään. Merkityksellisempää on miten siinä oleva ajatus tilasta ristiriitaisista elementeistä koostuvana muodostaa ajatuksen tilasta staattisen geometrian ylityksestä, jonka relevanssi määrittyy erityisesti käytännön kautta. Lefebvre painottaa, että:

Havaittu-eletty-käsitetty -triadi (tilallisin termein: tilalliset käytännöt, tilan representaatiot ja representaation tilat) menettää kaiken merkityksensä jos sitä käytetään ainoastaan abstraktina mallina. Mikäli sitä ei saada kytkettyä konkreettiseen ajatteluun, niin sen vaikutus on erittäin rajoittunut, pelkkä ideologinen malli muiden joukossa. (Lefebvre 1991, 40.)

2.5 Lefebvren tilakäsityksen yhteenveto

Tässä luvussa on selvitetty Lefebvren tilakäsityksen teoreettisia perusteita. Lefebvren tilakäsitys muodostuu kritiikkinä euklidisen geometrian abstraktia tilakäsitystä kohtaan. Kritiikin kautta Lefebvre pyrkii esittämään oman teoriansa tilan tuottamisesta. Sen perustana on dialektinen triadi, joka koostuu Lefebvren laajemmasta filosofisesta hankkeesta yhdistää Hegelin, Marxin ja Nietzschen filosofia. Lefebvre yhdistää Hegelin tuotannon, Marxin tavara-analyysin sekä Nietzschen huomautukset arkkitehtuurin ja vallan suhteesta. Tilan dialektisen triadin pohjalta Lefebvre pyrkii osoittamaan, että tila on historiattomuuden ja staattisuuden sijaan historiallisesti tuotettu, kolmen eri tilallisuuden elementin kautta ilmenevä.

Vaikka tilan ja tuotannon käsitteet ovatkin Lefebvrellä analogisia tavalle, jolla Marx käsittelee materiaalisesti tavaroiden tuotantoa, niin niiden filosofinen perusta on ennen kaikkea Hegelillä. Tämän vuoksi esimerkiksi marxilaisuuden kulttuurihistorioitsija Martin Jay on luokitellut Lefebvren länsimaisessa marxilaisuudessa hegeliläistä marxilaisuutta edustavaksi (Jay 1984, 277). Lefebvre jatkaa hegeliläistä projektia tilan kautta.

Kuitenkin juuri Lefebvren tilan tuottamisen historiallisuuden sidonnaisuus hegeliläiseen dialektiseen filosofiaan nostaa kuitenkin esiin lukuisia ongelmia, joista näkyvimpänä on Lefebvren yli-historiallisuus ja siihen liittyvät deterministiset ulottuvuudet. Tästä seuraa erityisesti se, että vaikka Lefebvre jatkuvasti vaatii tilan ajattelemista toisella tavalla (*l'espace différentiel*), niin hänen poliittinen vaateensa ”tilallisesta differenssistä” ei juuri koskaan pääse hegeliläisen dialektisen determinismin yli (Blum & Nast 1996, 577). Tämä on yksi syy miksi Lefebvren tilan dialektinen triadi jää epämääräiseksi ja sekavaksi. Lisäksi, kuten esimerkiksi Nathaniel Coleman (2015, 1) on huomauttanut, Lefebvren ajattelua leimaa kaksi monessa mielessä ongelmallista teemaa 1. humanistinen romanttisuus 2. utooppisuus. Nämä piirteet olivat hegeliläisyyden ohella eräitä eniten vältettyjä sekä kritisoituja teemoja 1900-luvun jälkipuoliskon mannermaisessa filosofiassa. Ei siis ole mikään ihme, että Lefebvre on jäänyt ranskalaisen marxilaisuuden reunahahmoksi. Lefebvren sinänsä hyvät ja edelleen ajankohtaiset huomautukset tilan luonteesta jäävät helposti filosofisesti vanhentuneiden ajatusrakennelmien malliksi.

Nämä ongelmalliset muotoilut kulminoituvat Lefebvren ajattelun kenties epäselvimmäksi muodostuneessa kohdassa, tilan dialektisessa triadissa. Kenties voimme

kuitenkin jättää tietyt tilan dialektisen triadin ontologiset erityispiirteet sekä siihen implikoidut hegeliläisen dialektiikan ongelmakohdat huomioimatta⁵⁸ ja seurata Christian Schmidin esitystä siitä, että vaikka tilan dialektinen triadi onkin kytkettävä Lefebvren laajempaan filosofiseen ajatteluun, niin on muistettava, että se koostuu myös muista kuin hegeliläis-marxilaisista piirteistä. Mikäli Lefebvren filosofista taustaa haluaa ymmärtää paremmin, on siis juuri mentävä tämän Hegelin, Marxin ja myös Nietzschen vaikutusten taakse ja osoittaa, että Lefebvren filosofinen tulokulma tilaan on tätä laajempi.

Noudattelen tätä ohjetta seuraavissa luvuissa ensin asumisen käsitteen ja toiseksi teoreettisesti virittyneen arkkitehtuuriteorian näkökulmasta. Sen sijaan, että seuraisin tarkasti Lefebvren dialektista ajattelua, nostan esiin myös muut puolet, jotka Lefebvre näkee dialektisuuden ohella kuuluvan tilan tuottamiseen. Ensimmäinen näistä liittyy Lefebvren huomautuksiin asumisesta tilan tuottamisena. Tulen seuraavassa luvussa osoittamaan, että kyseinen ajatus on sidoksissa 1900-luvun tilaa, paikkaa ja asumista kuvaavaan fenomenologiseen traditioon.

58 Johonkin tällaiseen Lefebvre myös itse selvästi pyrki suhteessa omaan marxilaiseen taustaansa. Lefebvrelle marxilaisuus oli ennen kaikkea instrumentti, ei dogma: ”Marxilaisuus on hyödyllistä vain jos siitä tekee sellaista.” (Lefebvre 1988, 77.) Tämän näkemyksen mukaan Lefebvrelle tilan dialektisuus ei ole siis ensisijaisesti ontologinen totuus tilasta vaan menetelmä lähestyä tilan historiallisuutta ja muuttuvaa luonnetta.

3. ASUMINEN TILAN POEETTISENA TUOTTAMISENA

Vaikeinta tämän luvun kirjoittamisessa oli geometrisista itseäänselvyyksistä irtautuminen. (Bachelard 2003, 71.)

3.1 Johdanto: tila asuttuna ja elettyinä

Edellisessä luvussa kävin läpi teoreettisia lähtökohtia sitä, miten Lefebvre näkee tilan staattisuuden sijaan historiallisesti tuotettuna. Lefebvre selvittää tilan historiallisuutta erityisesti 1800-luvun saksalaisen filosofian kautta. Mutta tilaa tuotetaan Hegeliin ja Marxiin perustuvan historiallisen tuotannon ohella Lefebvren mukaan myös asumisesta muotoutuvien merkitysten kautta. Tämän myötä Lefebvren tuotannon käsite saa huomattavasti marxilaisuutta laajemman merkityksen. Lefebvre sanoutuu yksinkertaisesta marxilaisen tuotannon käsitteestä irti viimeistään vuonna 1961, jolloin hän kirjoittaa, että tuotannon käsite on:

ihmiskunnan määrittelemisen ydin. Marxilaiset dogmatistit määrittelivät sen ainoastaan työn ja työläisen kautta. Mutta ihminen luo myös maailman tuotannolla, tuottamalla itsensä. Hän ei ainoastaan tuota tavaroita vaan myös historiansa ja omat hetkittäiset käytäntönsä. (Lefebvre 2002, 96.)

Viimeaikainen Lefebvreä käsittelevä tutkimus on painottanut kahta keskeistä teemaa Lefebvren ajattelusta, jonka pohjalta selvitän tässä luvussa Lefebvren tilakäsityksen yhtymäkohtia fenomenologisiin tilateoreetikoihin. Erityisesti Łukasz Stanek on osoittanut, kuinka Lefebvren sosiologiset tutkimukset asumiskäytännöistä ja maaseudun rakennemuutoksesta (ks. Lefebvre 2003d), ja siihen liittyvä Lefebvren kolmiosainen *Critique de la vie quotidienne* ("Arkielämän kritiikki") muodostavat selkeät empiiriset lähtökohdat Lefebvren tilateorialle (Stanek 2011, 81). Tämän lisäksi Christian Schmid on osoittanut, että Lefebvren tilakäsityksellä on tiettyjä yhtymäkohtia fenomenologian keskeisiin teemoihin, kuten havaitsemiseen sekä tilallisuuden ja ruumiillisuuden väliseen suhteeseen. Tämä fenomenologinen puoli on Schmidin mukaan keskeisessä asemassa

Lefebvren tilan dialektisen triadin ymmärtämisessä (Schmid 2008, 28). Olen samaa mieltä Schmidin mukaan siitä, että Lefebvre oli huomattavasti vaikuttuneempi fenomenologiassa tehtyihin avauksiin tilan ja asumisen välisiin suhteisiin kuin on ymmärretty. Samalla kuitenkin painotan, että erityisesti nykyisen fenomenologisen tutkimuksen valossa Lefebvre tulkitsee fenomenologisia ajattelijoita hyvin yksinkertaistavasti sosiologisista lähtökohdista käsin. Tästä huolimatta erityisesti Martin Heideggerin, Gaston Bachelardin ja Maurice Merleau-Pontyn kirjoitusten vaikutus on tuotava esille, mikäli haluamme ymmärtää kokonaisvaltaisesti, mitä Lefebvre tilan tuottamisellaan tarkoittaa.

Esitän, että nämä Stanekin ja Schmidin kuvailemat vähemmän tunnetut puolet tulevat yhteen Lefebvren vähemmän tutkitussa asumisen käsitteessä, joka ilmenee Lefebvrelle sekä sosiologisena että fenomenologisena (Lefebvre 2003e). Tavoitteenani on tässä luvussa osoittaa, että Lefebvre oli marxilaisesta kritiikistään huolimatta hyvin tietoinen erityisesti Heideggerin, Bachelardin sekä myös Merleau-Pontyn kirjoituksista. En lähesty tätä ensisijaisesti skolaarisena kysymyksenä, jonka perusteella yritettäisiin osoittaa Lefebvren fenomenologinen puoli. Sen sijaan kyseisen yhtymäkohdan osoittamisen tarkoitus on alustaa seuraavassa luvussa kuvattua Lefebvren arkkitehtuuriteoriaa, joka irtaantuu selvästi paikoin Lefebvren marxilaisesta kehyksestä. Tässä mielessä Lefebvren vuorovaikutus fenomenologisten tilakäsitysten kanssa voi tarjota tavan ymmärtää Lefebvren tapaa tulkita arkkitehtuuria omista marxilaisista lähtökohdistaan poikkeavana. Tämä laajentaa myös tavan ymmärtää tilan tuottaminen.

Tilan tuotanto rakentuu historiallisuuden ohella Lefebvren mukaan myös arkielämästä rakentuvista yksittäisistä tilallisista käytännöistä, joilla ihmiset asuttavat maailmaa (Lefebvre 1991, 31). Tätä voidaan havainnollistaa tilan tuotannon *poettisen*⁵⁹ *luonteen* kautta. Tilan tuotanto poettisena muodostuu ihmisen kehollisesta suhteesta tilaan joka avautuu asumisen käytäntöjen kautta. Sen voi siis nähdä osana laajempaa fenomenologista kritiikkiä kartesiolaisen filosofian erotteluun tilan ja ruumiin välillä (Simonsen 2005). Nämä ovat kiistattomia lähtökohtia jotka yhdistävät Lefebvreä ja fenomenologisia lähestymistapoja tilaan. Tilateorian ohella Lefebvren arkielämän tutkimuksen kriittinen projekti tutkii siis tulkintani mukaan marxilaisen vieraantumisen ohella myös asumisen sekä kodittomuuden fenomenologista tematiikkaa. Juuri

59 Poeettisuudella ei tässä yhteydessä tarkoiteta pelkästään runoutta. Kuten johdannossa lyhyesti selvitettiin, se perustuu *poiesiksen* käsitteeseen jolla on filosofiassa hyvin pitkä merkityssisältö. Tässä yhteydessä sillä viitataan Gaston Bachelardin *Tilan poetiikan* tavoin niihin tilan tuottamisen moninlaisiin ulottuvuuksiin, jotka eivät perustu geometrisesti mitattavaan tilaan.

fenomenologinen, ei niinkään marxilainen lähestymistapa, mahdollistaa arkielämän asioiden tilallisen tutkimisen.⁶⁰ Tämän perusteella Lefebvre päätyy arkielämän kritiikin postuumisti julkaistussa ”neljännessä osassa” *Éléments de rythmanalyse* (”Rytmi-analyysin elementit”) korvaamaan geometrisen tilakäsityksen relationaalisemmalla tilakäsityksellä. Tämä tulisi nähdä Lefebvren marxilaista tilateoriaa täydentävänä, sillä Lefebvren *La Production de l'espace* -teoksen päätöntökappaleessa Lefebvre viittaa tilallisten rytmien analyysiin menetelmänä, joka täydentäisi marxilaista tilan tuottamisen teoriaa (Lefebvre 1991, 405). Esitän, että kyseinen postuumisti julkaistu teos, jonka suora viittauspiste on Gaston Bachelardin rytmianalyysin käsitteessä, oli Lefebvren keskeneräiseksi jäänyt yritys tutkia tilan tuottamista marxilaisuutta laajemmin tilan poeettisuutena, jonka suora viittauspiste on myös tilan fenomenologina tunnettu Bachelard.

Mitenkään systemaattisesti Lefebvre ei kuitenkaan hänen mahdollisia fenomenologisia vaikutteitaan soveltanut. Sen sijaan fenomenologinen tila asuttuna näyttäytyy Lefebvrelle pikemminkin sosiologisesti eräänlaisina *vasta-asumisen poeettisina muotoina*. Tässä toisenlaisten asumiskäytäntöjen projektissa Lefebvre tulee lähelle sosiologi Michel de Certeauin myöhempiä arkielämää koskevia tutkimuksia, joissa de Certeau myös nojaa paljon Lefebvren arkielämän kriittiseen sosiologiaan.

Lefebvreä motivoi tilan fenomenologien tavoin geometrisen tilan ylittämisen hanke, ja tilan hahmottaminen luonnollis-matemaattisen tavan sijaan pikemminkin poeettisesti. Tässä poeettisessa tilassa myös asumisen käsitteeseen aletaan kiinnittämään uudella tavalla huomiota. Vaikka asumisen voi nähdä etymologisesti *paikallaan-olona*, niin *asuminen poeettisesti* (Bachelard), *kehollisesti* (Merleau-Ponty), *rakentamalla* (Heidegger), *kekseliäästi* (de Certeau) tai *tilaa tuottamalla* (Lefebvre) antavat asumiselle uudenlaisia merkityksiä muuttaen kokemustamme tilasta ja rakennetusta ympäristöstä.⁶¹

Lefebvren arkielämän sosiologisen tutkimuksen yhtymäkohdista fenomenologiaan on tehtävä vielä yksi huomautus. Lefebvre, joka kirjoitti varhaistuotannossaan laajasti Hegelin ja Marxin näkemyksistä vieraantuneisuuden kokemuksesta, tuntuu rinnastavan Heideggerin, jota hän oli lukenut jo 1920-luvun lopussa. osaksi tätä samaa

60 Feministinen arkkitehtuurikriitikko Mary McLeod on huomauttanut Lefebvren pohjalta, että tilaa ja arkielämää ei voi tutkia toisistaan erillisinä alueina (McLeod 1996, 13).

61 Fenomenologiset tilakäsitykset kulminoituvat erityisesti norjalaisen arkkitehtuuriteoreetikko Christian Norberg-Schulzin teoksessa *Genius Loci. Towards a Phenomenology of Architecture* vuodelta 1980, joka nousi myöhemmin perustavaksi kritiikiksi rationaalista arkkitehtuuriteoriaa kohtaan. Norberg-Schulzin teoksen myötä arkkitehtuuriteoriassa alettiin yhä enemmän soveltamaan erityisesti Martin Heideggerin fenomenologiasta kumpuavaa tilakäsitystä (Norberg-Schulz 1980).

vieraantuneisuuden analytiikkaa. Vaikka Heideggerin *Oleminen ja aika (Sein und Zeit)* Marxin ja Heideggerin tavoin tätä tematiikkaa sivuaakin, niin Lefebvren luenta Heideggerista on kenties liian yksinkertaistava tältä osin. Kuitenkin tämä Lefebvren vieraantuneen ihmisen analyysi voi pohjustaa Lefebvren omia näkemyksiä tilan, arkielämän ja ihmisten välisestä suhteesta. Tämän vuoksi tässä luvussa lähtökohtanani on Lefebvren vieraantuneisuuden kritiikin pohjalta muotoutunut ihmiskäsitys, joka antaa pohjan Lefebvren tilakäsitykselle. Lähtökohtani perustuu siihen, että Lefebvren mukaan tilaa ei voida tutkia ilman laajempaa antropologista kysymystä ihmisestä. Samalla tavalla mitään inhimillistä toimintaa ei voida tutkia ilman antropologista kysymystä yhteisöstä toiminnan tilallisena muotona. Taina Rajanti on selkeyttänyt kyseessä olevan metodologisen lähtökohdan ennakkoehtoja väitöskirjassaan *Kaupunki on ihmisen koti. Elämän kaupunkimuodon tarkastelua*: "Yhteisöllinen, kielellinen ja tilallinen ovat inhimillisen olemisen perusulottuvuuksia ja elimellisesti toisiinsa sijoittuvia." (Rajanti 1999, 11.)

Tätä kautta Lefebvren huomautukset asumisesta yhdistyvät hänen strukturalismin kritiikkiinsä ja siihen liittyvään kysymykseen ihmisen ja tilan suhteesta. On muistettava, että Lefebvren arkielämän kriittistä sosiologiaa edelsi Lefebvren jo vuonna 1940 julkaisema *Le Matérialisme dialectique*, jossa Lefebvre selvittelee oman marxilaisuutensa suhdetta filosofiseen antropologiaan. Teos luo perustaa Lefebvren arkielämän kritiikille erityisesti vieraantumisen teeman muodossa, jota Lefebvre käsittelee teoksessa hänen teoreettisen viitekehýksensä Hegel, Marx, Nietzsche -konstellation kautta. Teoksessa Lefebvre kuvaa kuinka maailmanhistoria on ennen kaikkea ihmisen tuottamista, jossa ihminen irtaantuu luonnosta kartesiolaisena "teoreettisena ihmisenä", kuten Hegel ja Marx ovat sen kuvanneet. Tämä Hegelin ja Marxin vieraantunut ihminen kulminoituu Nietzschen pessimistiseen ihmiskuvaan modernin järjen ja valistuksen tuottamasta "teoreettisesta ihmisestä" (Lefebvre 2009a, 136–154). Tämä näkyy Lefebvren mukaan myöhemmin myös teknokraattisessa kaupunkisuunnittelussa, jonka Lefebvre näkee toteuttavan strukturalismin ideologiaa käytännössä.

3.2 Arkielämän kritiikki

Muuta maailmaa sanoi Marx, muuta elämää sanoi Rimbaud. Nämä kaksi käskysanaa ovat meille yksi ja sama. (André Breton, lainattu Koivusalo 2012, 288.)

Muuta maailmaa! Muuta elämää! Nämä ajatukset menettävät kokonaan merkityksensä ilman uuden tilan tuottamista. (Lefebvre 1991, 59.)

3.2.1 Vieraantunut ihminen

Pyrkimys muuttaa arkielämän tilaa ilmenee jo Lefebvren ensimmäisissä kirjoituksissa yhdessä surrealistien kanssa. Ensimmäinen maailmansota ja sitä seurannut hajaannus kyseenalaistivat kartesiolaiseen järkeen perustuvan maailmankuvan sekä ihmiskäsityksen tavalla, jota Nietzsche oli ennakoanut jo 1800-luvun lopulla (Dosse 2011, 421). Lefebvrellä tämä näky irtiottona klassisista filosofisista kysymyksistä ja siirtymänä uudenlaisten arkea koskevien filosofisten kysymysten pariin. Tämän seurauksena Lefebvre alkoi toimimaan yhä enemmän yhteistyössä surrealistien kanssa. Surrealismi pyrki vastaamaan 1920-luvun Ranskan köyhtyneeseen ilmapiiriin tuomalla Hegelin merkityksen vieraantuneisuuden kokemuksen teoreettikkona esiin (Jay 1984, 284–285). Ottaen huomioon, miten koko Lefebvren myöhempi filosofia määrittyy Hegelin dialektiikan kautta, niin Hegelin lukeminen surrealistien kanssa oli yksi Lefebvren elämän käännekohtia.⁶² Surrealismi oli Lefebvren mukaan ensimmäinen yritys muuttaa arkea ja sitä ilmentävää tilaa (Lefebvre 1991, 59).⁶³ Lefebvrelle se kietoutui läheisesti erityisesti Hegelin ranskalaiseen reseptioon, siitä kumpuavaan innostukseen Marxin teoriaan vieraantumisen sekä Martin Heideggerin *Olemisen ja ajan* ilmestymiseen.

Vaikka surrealistit ja Lefebvre olivatkin pyrkineet löytämään Hegelistä välineitä jo

62 Lefebvre kiittelikin ennen kaikkea surrealistien avainhahmoa André Bretonia johdatuksesta Hegelin filosofiaan (Shields 1999, 31). Bretonin lainatessa omaa kappalettaan Hegelin *Logiikan tieteestä* vuonna 1924 Lefebvrelle, hän ei voinut uskoa, ettei Lefebvre ollut tutustunut Hegeliin sen paremmin. Tämän jälkeen ”muutamana päivänä kuluttua aloin lukea Hegeliä, joka johti minut Marxiin” (Lefebvre 1975, 49).

63 Breton oli käynyt myös keskusteluita 1920-luvun puolivälin paikkeilla Le Corbusierin kanssa (Sadler 1999, 8), ja kritisoinut Le Corbusierin modernismia ja funktionalismia mielikuvitusta köyhdyttävänä ja vieraannuttavana samalla tavalla kuin Lefebvre myöhemmin.

1920-luvun puolivälissä arjen muuttamiseen, niin yleisesti hegeliläisyys oli vielä tuolloin Ranskassa lähinnä marginaalinen ilmiö. Sen sijaan Hegel tuli Ranskassa laajemmin keskusteluun Venäjältä emigroituneen Alexandren Kojèven luentojen kautta. Kyseiset pidettiin *École des Hautes Études*issa vuosina 1933–1939. On myös esitetty, että Kojèven luennot Hegelistä olivat yksi ratkaisevin käänne 1900-luvun alkupuoliskon ranskalaisessa filosofiassa vaikuttaen lähes kaikkeen myöhempään ranskalaiseen filosofiaan. Luennoilla kävivät muun muassa Georges Bataille, Jacques Lacan, Maurice Merleau-Ponty, Simone de Beauvoir ja André Breton.⁶⁴

Kojèven luentojen merkitys ja omaperäisyys oli ennen kaikkea siinä, että hän sulautti yhteen Hegelin, Marxin ja Heideggerin näkemykset työn ja vieraantumisen suhteesta inhimilliselle olemassaololle. Koko Hegelin fenomenologia on Kojèven mukaan Marxia ennakoivaa työn filosofista antropologiaa sekä fenomenologiaa Heideggerin merkityksessä. Kojèven mukaan Marx ja Heidegger eivät juuri tuokaan muuta kuin lisäselkoa Hegelin teoriaan (Kojève 2012, 41). Tätä luentatapaa on syystäkin arvosteltu virheelliseksi. Kojève näytti sisällyttävän Hegeliin vain ne piirteet, jotka hän koki keskeisiksi suhteessa omalle projektilleen. Mutta kuitenkin suhteessa myöhempään filosofiaan ja kulttuurilliseen ilmapiiriin, luennoilla esitetty Hegel oli vaikuttava. Kojèven Hegel-tulkinta tähtäsi siis ennen kaikkea toimintaan, käytäntöön ja arkielämän muuttamiseen systemaattisen ja johdonmukaisen esityksen sijaan siitä, mitä Hegel todella tarkoitti. Kojève tulkitse siis oman aikansa vieraantunutta kulttuuria politisoimalla Hegelin teorian itsetietoisuudesta ja tunnustuksesta. Hegelin itsetietoisuus eli ihmisenä oleminen on Kojèven mukaan vastakkaista vieraantuneisuudelle kaikissa sen muodoissa (Kojève 2012, 15). Vaikka Kojèvea onkin siis myöhemmin arvosteltu Hegelin väärintulkinnasta, niin hänen tulkintansa Hegelistä suhteessa ensimmäisen maailmansodan hajaannukseen erittäin osuva.

Lefebvre ei kuitenkaan Bretonin, Merleau-Pontyn ja muiden tavoin istunut Kojèven luennoilla. Kuitenkin samoihin aikoihin luentojen kanssa vuonna 1938 Lefebvreltä ja Norbert Gutermanilta ilmestyi kokoelmateos Hegelistä sisältäen keskeisiä tekstejä Hegeliltä sekä kommentteja Hegelin filosofiasta (Shields 1999, 35–36). Suhteessa ranskalaiseen vieraantumisen ilmapiiriin Lefebvren ja Gutermanin tulkinta Kojèven

64 Kojèven luentojen myötä: “Hegel otettiin Ranskassa vastaan ei-akateemisena konkreettisen pelastajana, joka yhdisti jokapäiväisen elämän ja filosofian sekä radikalisoi humanismin. Hegel nähtiin ”asioihin itseensä” tarttuvana fenomenologina.” (Omaheimo 2008, 14.)

tulkinnan kanssa melko yhtäläinen (Shields 2002, 10; Poster 1975, 5). Lefebvre myös kävi tiedettävästi jonkin verran keskusteluja Kojèven kanssa Hegelin vieraantumisteoriasta (Elden 2004, 68). Molemmat esittivät siis antropologisen tulkinnan Hegelistä, joka nosti uudenlaisia filosofisia kysymyksiä esiin, ja loi tällä tavoin pohjaa erityisesti Marxin ja Heideggerin ranskalaiselle reseptiolle

Hegelin ohella ranskalaisen vieraantumiskeskustelun taustalla vaikutti Marxin teoria vieraantumisesta, jota Marx käsitteli *Vuoden 1844 Taloudellis-filosofisissa käsikirjoituksissaan*. Kyseessä olevat, niin sanotut ”Pariisin käsikirjoitukset”, edustavat ajallisesti vielä nuoren humanistisen Marxin työhön liittyvää antropologista ihmiskäsitystä taloudellisen analyysin sijaan. Käsikirjoitukset löytyivät vasta vuonna 1927, joten niiden ilmaantuminen keskusteluun oli oma tapahtumansa Marx-tutkimuksessa. Lefebvrelle kyseiset käsikirjoitukset olivat Marxin ajattelun kannalta kaikista keskeisimmät. Hän myös käänsi niistä osia yhdessä Norbert Gutermanin kanssa ranskaksi vuonna 1934. Lefebvren mukaan juuri käsikirjoituksissa esitelty marxilainen vieraantumisteoria joka toi antropologisen puolen esiin Marxista, ei niinkään Marxin myöhempien kirjoitusten taloudellinen analyysi, on ratkaisevassa asemassa suhteessa 1900-luvun keskeisimpiin marxilaisiin kysymyksiin.

Myös vieraantumisen⁶⁵ käsite tulee Marxilla esiin ensimmäistä kertaa *Vuoden 1844 Taloudellis-filosofisissa käsikirjoituksissa* (Marx 1972, 9). Tämän vieraantumisen tematiikan myötä arjesta tulee Marxille Lefebvren mukaan filosofinen kysymys (Elden 2004, 42). Lefebvrelle vieraantuminen on siis ennen kaikkea prosessi jota tuotetaan jatkuvasti arkielämän kautta. Tässä mielessä juuri Marxin alkutuotannon⁶⁶ kirjoitukset painottuvat Lefebvrellä:

Marx ei koskaan ajatellut taloutta yksinomaan yhteiskuntaa determinoivana vaan näki kapitalismin tuotantomuotona jossa taloudella oli vallitseva asema, ja tämän vuoksi tarkastelu oli kohdistettava juuri talouteen. Nykyisin arkielämä on ottanut talouden paikan. Arkielämällä on vallitseva asema

65 Vieraantuminen, jonka Lefebvre ottaa lähtökohdaksi arkielämän kritiikille perustuu Marxin erotteluun vieraantumisen neljästä muodosta (Lefebvre 2008, 61–62; Marx 1972, 72–74; Moisio 2011, 26): 1. Työntekijän vieraantuminen tuottamastaan tavarasta. 2. Vieraantuminen työstä toimintana. 3. Ihmisen vieraantuminen omasta lajistaan. 4. Ihmisen vieraantuminen muista ihmisistä.

66 Pariisin käsikirjoitusten asema ranskalaisessa marxilaisuudessa on ollut läpi 1900-luvun ongelmallinen. Niissä esiintyvä vieraantumisen käsite on herättänyt paljon kiistaa suhteessa Marxin myöhäisempään tuotantoon. Esimerkiksi Althusser hylkää koko käsitteen epätieteellisenä (Elden 2004, 40).

yhteiskuntaluokissa (taloudellinen, poliittinen, kulttuurillinen). Siksi meidän on kohdistettava kriittinen analyysi juuri arkielämään. (Lefebvre 1971, 197.)

Lefebvre painottaa siis, että vieraantuminen ei rajoitu pelkästään työhön vaan elämään itsessään. Tätä Lefebvre vie eteenpäin Heideggerin kriittisen soveltamisen kautta. Tällaisesta sosiologisesta tulkinnasta käsin Heideggerin voi nähdä kuvaavan vuonna 1927 julkaistussa *Olemisessa ja ajassa* ”täälläolon eksistentiaalisen analytiikan kautta” myös ensimmäisen maailmansodan jälkeistä vieraantuneisuuden kokemusta.⁶⁷ *Olemisen ja ajan* lähtökohtana on havainto siitä että kysymys olemisesta on unohtunut erityisesti länsimaisessa filosofiassa erityisesti kartesiolaisen filosofian jälkeen (Heidegger 2000b, 21). Kysymys olemisesta yhdistyy tiivistä kysymykseen siitä mikä on olemisen historiallinen muoto, ja se mistä se koostuu. Tämän takia täälläolon metodologinen selvitys on aloitettava arkielämästä (Heidegger 2000b, 37). Heidegger kritisoi varsinaisen olemisen unohtamista kohtaan ja korvaantumisella jokapäiväisellä olemisellä.

Tämän takia ihminen on lähtökohtaisesti arkielämässä jollain tavalla vieraantunut tai unohtanut olemisen (Heidegger 2000b, 68). Tämän Heidegger yhdistää osittain Hegelin ja Marxin pohjalta, mutta ennen kaikkea suhteessa myöhempään olemishistorialliseen projektiinsa, kodittomuuden kokemukseen:

Kodittomuus muodostuu maailman kohtaloksi. Siksi on välttämätöntä ajatella tätä kohtaloa olemishistoriallisesti. Marx tunnisti Hegeliin nojautuen ihmisen vieraantumisen sen olennaisessa ja painokkaassa mielessä; tällä vieraantumisella on juurensa uuden ajan ihmisen kodittomuudessa. (Heidegger 2000a, 8.)

Olemisen unohtaminen liittyy keskeisesti siis kodittomuuden kokemukseen, jolla on hyvin keskeinen merkitys Heideggerin ajattelussa laajemmin. On tosin huomioitava, että Heidegger ei tarkoita tällä kodittomuuden ja vieraantuneisuuden yhteydellä samaa, kuin Marx ja Hegel. Toisin sanoen, vaikka tällainen tulkinta osuu Lefebvren ajattelun kanssa yhteen, niin se ei tee täysin oikeutta sille kontekstille, jossa Heidegger näin toteaa. On siis

⁶⁷ Lefebvren Heidegger-tulkintaa voidaan kritisoida siitä, että se lukee Heideggerin pelkästään 1900-luvun sosiologisen kehikon kautta. Heidegger on itse painokkaasti huomauttanut, että hänen teoriansa ei ole tarkoitettu tällaiseksi 1900-luvun aikalaisdiagnoosiksi: ”Se, mitä teoksen *Sein und Zeit* (1927) luvuissa 27 ja 35 sanotaan jokamiehestä [das man], ei ole tarkoitettu sosiologiseksi sivuhuomautukseksi.” (Heidegger 2000a, 56.)

muistettava tämän tulkinnan kapea-alaisuus.

On kuitenkin myös huomattava, että kodittomuus on myös yksi keskeisin arkkitehtuurissa hyödynnetty Heideggerin käsite, joten se on perusteltua nostaa esiin tässä yhteydessä. Yksinkertaistetusti voidaan ajatella, että Heideggerin näkemys arkielämästä perustuu siis jännitteeseen 1. jokapäiväisen olemisen 2. varsinaisen olemisen välillä. Arkkitehtuuriteoriassa tätä jaottelua on pyritty hahmottamaan sillä, minkälaisia muotoja olemisen saa ja minkälaisia muotoja se on saanut historiallisesti arkkitehtuurin kahdella tasolla, jotka ovat 1. rakentaminen 2. asuminen. Tämän pohjalta on esitetty, että samalla tavalla kuin jokapäiväisyys vaivaa modernia olemisen tapaa arkielämässä, niin yksitasoinen rakentaminen, joka unohtaa asumisen laajemman ulottuvuuden vaivaa modernia rakentamista ja arkkitehtuuria (Passinmäki 2002, 65–73).

Vaikka näitä Heideggerin huomautuksia olemiskysymyksestä, kodittomuudesta ja vieraantuneisuudesta ei siis voi suoraan yhdistää Lefebvren kuvailemaan arkielämän kriittiseen projektiin yksinkertaistamatta samalla rajusti Heideggerin ajattelua, niin ne toimivat kuitenkin jossain määrin Lefebvrellä Hegeliä ja Marxia täydentävinä huomautuksina arkielämän vieraantuneisuuden kokemuksesta. Osoitan seuraavaksi, että tältä perustalta rakentuva Lefebvren *Critique de la vie quotidienne* liittyy suoraan analyysiin asumisessa tapahtuneesta rakennemuutoksesta, niin sosiologisella kuin laajemmallaakin asumisen analyysin tasolla.

3.2.2 Arkielämän kritiikki: asumisesta majoittumiseen

Maailmansotien välinen aikalaiskokemus, jota Lefebvre surrealisteilta saatujen vaikutteiden kautta analysoi Hegelin, Marxin ja Heideggerin kautta, muodosti teoreettisen viitekehyksen myös Lefebvren sosiologisille tutkimuksille, joita hän oli alkanut valmistelemaan vuodesta 1943 alkaen osana väitöstutkimustaan. Näiden pohjalta syntyi teos *Critique de la vie quotidienne* (1947). Teoksen, jonka kaksi jatko-osaa ilmestyivät

vuosina 1961 ja 1981, keskiössä on arkielämän⁶⁸ kriittinen analyysi.⁶⁹ Lefebvren käyttämä arkielämän (*Alltäglichkeit*) käsite on alun perin lähtöisin marxilaiselta George Lukácsilta, jonka marxilais-heideggerilainen tulkinta arjen käsitteestä on vaikuttanut Lefebvreen kiistatta enemmän, kuin hän itse tahtoo myöntääkään (Trebitsch 1991, xvii–xviii). Kun Lefebvre siis itse esittää päätyneensä arkielämän kriittiseen tutkimukseen Marxin *1844 Taloudellis-filosofisten käsikirjoitusten* käsikirjoitusten pohjalta, ja väittää tätä kautta perustaneensa arjen kriittisen marxilaisen tutkimuksen heideggerilaisilla lisäyksillä, niin todellisuudessa hän toistaa laajasti Lukácsin aikaisempaa ajattelua.

Lefebvren filosofisen taustan ohella toinen välitön vaikutus arkielämän kriittiselle tutkimukselle oli ranskalaisen yhteiskunnan rakennemuutos. Lefebvre tutki ranskalaisen maaseudun sosiologista rakennemuutosta CNRS-tutkimuskeskuksessa (*Centre national de la recherche scientifique*), jonka johtajana toimi ranskalaisen sosiologian uudistajana tunnettu Georges Gurvitch. (Trebitsch 2002, xiv; Stanek 2011, 8). Lefebvren arkielämän kritiikki on siis vieraantumisen analytiikan ohella sosiologisen tutkimuksen tulos tästä asumisesta tapahtuneesta rakennemuutoksesta, jota Lefebvre pyrki lähestymään sekä teoreettisesta että empirisestä näkökulmasta (Lefebvre 2008, 8–9).

On lisäksi huomattava, että Lefebvren kirjoittaessa arkielämän kritiikin ensimmäistä osaa limittäin maaseudun rakennemuutosta käsittelevän väitöskirjansa kanssa, arjen sosiologinen tutkimus ei ollut vielä metodologisesti institutionalisoitunut sosiologiaan. Arjen tutkimuksen näkyvin institutionalisoija, Fernand Braudel, tuli tunnetuksi vasta vuonna 1949. Tämän takia tietyt Lefebvren näkemykset arkielämästä vaikuttavat nykyisen arjen sosiologian näkökulmasta erikoisilta.⁷⁰ Muutenkin Lefebvre näyttäisi sitovan oman arjen tutkimisen projektin heideggerilais-marxilaisen filosofian välimaastoon pikemminkin kuin annalistien, Marc Blochin ja Lucien Febvren aloittamaan

68 Arkielämän (*quotidien*) kääntäminen suomeksi ei vastaa täysin tarkkaa rankankielistä "mitä tapahtuu joka päivä" -toistuvaa merkitystä. Lefebvrelle tämä toistuvuus ei tarkoita niinkään arkista tuttuutta, vaan pikemminkin puuduttavaa toistuvuutta. Kenties parhaan määrittelyn tästä toistuvuuden yhteydestä vieraantumisen kokemukseen antaa Lefebvren arkielämän kritiikkiä monessa mielessä jatkava Michel de Certeau: "Arkipäivä on sitä, mikä meille on annettu joka päivä (tai sitä, mikä osaksemme lankeaa), sitä, mikä painostaa meitä ja jopa tukahduttaa meidät joka päivä, sillä nykyhetkikin voi sortaa." (de Certeau et al. 2013, 10.)

69 Lefebvre identifioi oman kriittisen projektinsa Marxin aloittamaan yhteiskuntakriittiseen filosofiaan. Nimestään huolimatta Lefebvre ei kirjasarjassaan selvitä missä määrin kyseinen projekti tulisi ymmärtää suhteessa Kantin tietämisen ehtoja kartoittavaan kriittiseen filosofiaan, erityisesti *Kritik der Urteilskraft* -teokseen, vaikka näin voisi nimen puolesta päätellä.

70 Kuitenkin vaikka Lefebvren arkielämän kritiikki eroaakin nykyisestä arkielämän sosiologiasta, niin perusajatus on sama: arkielämä ei ole neutraali kategoria vaan se koostuu julmista, "arjen terrorimaisista" käytännöistä jotka ovat erityisesti sukupuolittuneita (Lefebvre 1971, 143–147). Uudemmassa "julman arjen" tutkimisesta ks. esim. Hirsiaho, Jokinen, Jakonen & Sorainen 2011.

arjen historialliseen, tai myöhempään esimerkiksi Erving Goffmanin edustamaan arjen sosiologiseen tutkimukseen.

Lefebvren moniosainen arkielämän kritiikki sisältää arjen sosiologiaan liittyviä kuvauksia lukuisista arjen yksittäisistä ilmenemismuodoista. Rajaan tässä yhteydessä näkökulmani kuitenkin vain niihin huomautuksiin, joilla on selvä yhteys Lefebvren myöhemmän tilateorian kanssa. Tällaisen näkökulman pohjalta Lefebvren lähtökohtana on kuvata muutosta asumiskäytännöissä ja sitä miten moderni asumismuoto eroaa aikaisemmista (Lefebvre 2008, 34).

Yksi keskeisimmistä arkielämän vieraannuttavista teemoista joita Lefebvre käsittelee onkin yksityisasuminen. Lefebvre havaitsi jo arkielämän kritiikin ensimmäisessä osassa asumisen käytäntöjen yhteyden vieraantumiseen. Tämän vuoksi Lefebvren analyysin ytimessä on keskiluokka omistusasuntoineen ja vapaa-ajan asuntoineen (Lefebvre 2005, 59–60). Vieraantunut ihminen ei enää asu, ainoastaan majoittuu arkielämässä.⁷¹ Aktiivisesta asumisesta on tullut majoittumista (Lefebvre 1996, 187). Tämän Lefebvre yhdistää myöhemmin osaksi laajempaa strukturalismin kritiikkiään. Arkielämän vieraantunut ihmiskäsitys kulminoituu siis Lefebvren mukaan 1960-luvulla strukturalismin ideologiassa ja sitä edustavassa toisen maailmansodan jälkeisessä rationaalisessa kaupunkisuunnittelussa.

3.2.3 Strukturalismi ja teknokraattinen kaupunkisuunnittelu

Ihmisen kuolema vaikuttaa vain meidän filosofeihin. (Lefebvre 2003a, 36.)

Lefebvre siirtyi arkielämän sosiologisesta tutkimuksesta yhä enemmän eksplisiittisesti tilallisten kysymysten ja yhdyskuntasuunnittelun pariin vuonna 1965, kun hän sai

71 Lefebvre viitaa *Arkielämän kritiikin* ensimmäisessä osassa Auschwitziin ja keskitysleireihin 1900-luvun arkielämän vieraantuneisuuden ja kodittomuuden kokemuksen äärimmäisenä kulminoitumana (Lefebvre 2008, 245–246). Sinänsä pelkäksi kuriositeetiksi tarkoitettu heitto ei varmaankaan tuo mitään keskeistä Lefebvren teoriaan arkielämän kritiikistä. On kuitenkin hieman erikoista, että missään Lefebvreä 2000-luvulla käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa ei tätä kohtaa olla nostettu esiin. Tämä erityisesti siitä syystä, että 2000-luvun alun poliittista filosofiaa ja yhteiskuntateoriaa seuraaville on ollut lähes mahdotonta olla törmäämättä italialaisfilosofi Giorgio Agambenin poleemiseen ja monessa mielessä hyvin samankaltaiseen väitteeseen tai ehkä pikemminkin ajatuskokeeseen siitä, että eurooppalainen kaupunkimuoto on korvautunut keskitysleirin arkkitehtonisella, poikkeustilaan perustuvalla spatiaalisella järjestyksellä (Agamben 2001, 39).

sosiologian professuurin Nanterren yliopistosta, joka sijaitsi Pariisin esikaupunkialueella. Tuona aikana Lefebvre profiloitui erityisesti strukturalismin kriitikkona.⁷² Lefebvre kritisoi erityisesti strukturalistisen Althusserin tieteellistä marxilaisuutta. Althusserin strukturalistinen lähestymistapa tekee Marxista Lefebvren mukaan staattisen ja epädialektisen (Lefebvre 1984, 21–22). Tämän Althusserin strukturalismin kritiikin Lefebvre siirtää lopulta myös laajemmin tilaan ja kaupunkisuunnitteluun liittyviin kysymyksiin.

Samana vuonna, kun Lefebvre astuu uuteen virkaan, Le Corbusier joka oli luonut perustan 1900-luvun modernistiselle arkkitehtuurille kuolee. Lähes puoli vuosisataa aikaisemmin ilmestyneessä arkkitehtuuripamfletissaan *Kohti uutta arkkitehtuuria (Vers une architecture)* vuodelta 1923 Le Corbusier vaati arkkitehtuurin siirtymistä 1900-luvulle osaksi modernia kulttuuria ja teknistä elämänmuotoa:

Arkkitehtuuri ja insinöörien estetiikkakäsitys ovat toisistaan riippuvaisia ja rinnakkaisia ilmiöitä. Kun insinöörien estetiikka elää täyttä kukoistuskauttaan, on arkkitehtuuri suistunut taantumaan. – – Insinöörit soveltavat matematiikkaa ja käyttävät hyväkseen geometrisia muotoja. Geometria hivelee silmäämme ja matematiikka mieltämme. Insinöörien työt lähestyvät taidetta. (Le Corbusier 2004, 13.)

Seuraavien vuosien arkkitehtuuri ja urbanismi noudattelu vahvasti Le Corbusierin määrittelemiä reformeja huipentuen vuonna 1933 kansainvälisen arkkitehtuurikongressi CIAM:n (*Congrès internationaux d'architecture moderne*) kokoukseen, jonka pohjalta laadittiin 1900-luvun vaikutusvaltaisin kaupunkisuunnittelun dokumentti ”Ateenan sopimus”⁷³ joka sai nimekseen ”Funktionaalisen kaupungin” (Sadler 1999, 22). Lefebvre

72 Strukturalismi oli erityisesti ranskalaisessa yhteiskuntateoriassa toisen maailmansodan jälkeen vaikuttanut suuntaus, joka korosti rakenteiden ja tieteellisyyden merkitystä subjektin ja humanismin sijaan. Se lainasi menetelmänsä erityisesti kielitieteen lauserakenteen analyysistä, josta se levisi niin psykoanalyysiin, marxilaisuuteen kuin antropologiaan. Strukturalismin keskeisiä hahmoja olivat Claude Lévi-Strauss, Jacques Lacan, Roland Barthes, Michel Foucault, Louis Althusser sekä Julia Kristeva, vaikka näistä monet kielsivätkin jyrkästi kuuluneensa mihinkään strukturalismiksi nimettyyn suuntaukseen. Strukturalismi oli poikkeuksellisen laaja suuntaus ja yhteisten menetelmien sijaan sitä voidaankin pitää kenties enemmän oman aikansa älyllisen kulttuurin ilmenemismuotona. Tässä mielessä humanistinen Lefebvre, joka oli yksi strukturalismin kiihvimpiä kriitikoita voidaan myös laskea osaksi strukturalistista aikakautta ja siihen liittyvää keskustelua. Strukturalismista laajemmin ks. Dosse 2011.

73 Ateenan sopimus oli CIAM:n vuonna 1933 pidetyn konferenssiristeilyn pohjalta muodostunut dokumentti, joka määritteli modernin arkkitehtuurin ääriviivat Le Corbusierin esittelemän funktionalistien kaupungin pohjalta. Konferenssiin osallistui lähes kaikki Euroopan merkittävimmät

yhdisti arkielämän kritiikissään tämän sopimuksen funktionalistisen kaupungin perinnön oman aikansa keskusteluihin strukturalismista (Lefebvre 2002, 199). Lefebvre näki strukturalistisen ideologian ja sitä ilmentävän teknokraattisen urbanismin muuttuvan yhä enemmän uudenlaiseksi yhteiskunnalliseksi muodoksi, jota hän kutsui ”kontrolloidun kulutuksen yhteiskunnaksi” (Lefebvre 1984, 68).

Lefebvren strukturalismin kritiikin yhteys hänen tilalliseen ajatteluunsa kulminoituu ajatukseen, että tilan tuottamisessa on kyse myös ihmisen tuottamisesta. Uudessa teknokraattisessa urbanismissa ei pelkästään muokattu ympäristöä, vaan siinä määriteltiin myös ihmiskäsitystä uudella tavalla.⁷⁴ Teknokraattisen yhteiskunnan ihmiskäsitys, jonka perusteet Lefebvre näki strukturalismin kautta syntyneinä, perustui siis humanistisen ajattelun korvaamiseen rakenteellisella ajattelulla. Lefebvre kritisoi erityisesti Michel Foucault’n vuonna 1966 ilmestynyttä, heti ilmestyessään laajaa huomiota saanutta, *Sanat ja asiat: eräs ihmistieteiden arkeologia* -teosta, joka päättyy haastavaan väitteeseen siitä, miten uudet (strukturalistiset) tiedonmuodot tulevat pyyhkimään pois Immanuel Kantin herättämän ihmisen, tiedon transsendentaalisen subjektin, ja korvaamaan sen uusilla kasvottomilla rakenteilla.⁷⁵

Sanojen ja asioiden ilmestymisen aikaan Lefebvre luennoi opiskelijoilleen Nanterressa.⁷⁶ Lefebvre myös vastaa Foucault’n väittämään alkuvuodesta 1968

arkkitehdit ja kriitikot, Le Corbusierin ohella muun muassa Alvar Aalto, Sven Markelius ja Sigfried Giedion. Ateenan sopimus määritteli kaupunkisuunnittelun neljä keskeisintä periaatetta, joiden mukaan kaupungit tulisi järjestää: 1. asumisen 2. työskentely 3. vapaa-aika 4. kiertokulku (liikenne). Lefebvrelle ja erityisesti situationisteille nämä neljä elementtiä, joista arkielämä koostuu, edustivat modernin kaupunkisuunnittelun vieraantuneisuuden kulminoitumisistetta, jossa ihmiselämä ei koostu muusta kuin työnteosta, matkustamisesta töihin, tai työstä palautumisesta. (Stanek 2011, 84.)

74 Suomalaisessa kontekstissa tätä samaa muutosta kuvaa Johanna Hankosen loistava väitöskirja *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta* (1994) joka osoittaa, että lähiörakentamisen historiaa ei pidä tutkia niinkään taidehistoriallisesta näkökulmasta vaan laajentaa selvitys koskemaan laajempaa tuotannon muutosta kohti uudenlaista tehokkuuteen perustuvaa yhteiskuntaa jossa myös kansalaisten rooli määriteltiin uudella tavalla. Kenties merkittävämpi muutos tässä projektissa ei ollutkaan elementtirakentamisen käyttöönotto vaan se miten samalla syntyi myös käsitys uudenlaisesta elämänmuodosta, asumisesta ja ihmisten välisistä suhteista.

75 ”Ihminen on keksintö, jonka ajattelumme arkeologia osoittaa viimeaikaiseksi, kenties sellaiseksi, jonka loppu on lähellä. Jos nämä jäsennykset katoaisivat niin kuin ne ilmestyivätkin, jos jokin tapahtuma, josta voimme korkeintaan aavistaa sen mahdollisuuden, mutta jonka muoto ja lupaus ovat vielä tietämättömissä, saisi ne suistumaan sijoiltaan, kuten klassisen ajattelun maaperä suistui 1700-luvun lopussa – silloin voitaisiin hyvin lyödä vetoa, että ihminen pyyhkiytyisi pois kuin hiekkaan piirretyt kasvot meren rantaviivalta.” (Foucault 2010a, 361.)

76 Foucault ’n väite kuohutti Ranskan älyllistä keskustelua erityisesti Nanterren yliopiston marxilaisessa ilmapiirissä johon Lefebvre oli juuri siirtynyt. Tätä ilmapiiriä kuvataan aikalaisittain Jean-Luc Godardin elokuvassa *Kiinatar* (1967). Elokuvassa Foucault’n *Sanat ja asiat* teoksen kansi on Nanterren radikaalien opiskelijoiden jousiammunnan maalitauluna havainnollistaen ”porvarillisen Foucault’n” arvostusta Nanterren radikaalien vasemmistolaisten opiskelijoiden keskuudessa (Koivusalo 2012, 294–295). Yksi Godardin *Kiinattaren* opiskelijoiden todellinen esikuva voisi hyvinkin olla Lefebvre joka oppilaineen luki Navarrenxin maalaistalollaan *Sanoja ja asioita*. Erityisesti kohta, jossa Marx leimataan

ilmestyneellä *Le droit a la ville* -teoksellaan (Lefebvre 1996, 149), jossa Lefebvre esittää, ihmisen käsitteen sijaan meidän tulisi laajentaa tilan käsite Kantin transsendentaalisesta kategoriasta (Lefebvre 1996, 149). Siinä missä Foucault ennakoiki kantilaisen tiedollisen subjektin kuolemaa ja pyyhkiytymistä uusien tiedon muotojen tieltä, niin Lefebvre näki Foucault'n ja strukturalismin pikemminkin jatkavan kantilaista projektia staattisen tilakäsityksensä kautta (Lefebvre 2003h, 208).

Lefebvre siis väitti toisen maailmansodan jälkeisen kulutusyhteiskunnan, joka järjestyi yhä enemmän vieraannuttavien elementtien varaan, olevan strukturalismin todellinen tavoite. Ranskalaisen strukturalismitutkija François Dossen mukaan strukturalismin huippuvuosien jälkeen 1970-luvun alussa:

“Jotkut, kuten Henri Lefebvre, olivat jo tässä vaiheessa havainneet suoran yhteyden strukturalismin menestyksen ja teknokraattisen yhteiskunnan perustamisen välillä. – – Tästä näkökulmasta strukturalismi edusti hallitsevaan asemaan päässeeseen keskiluokan historian loppua. Lefebvren mukaan se oli ihmisen vapautta rajoittavan rakenteen painavuutta korostava ideologia, joka heijasteli kansalaisille vain kuluttajan roolin suovaa konsumerismia.” (Dosse 2011, 414.)

Tämä strukturalistinen kulutusyhteiskunnan ihmiskäsitys kulminoitui Lefebvren mukaan myös kahteen aikakaudelle ominaiseen kaupunkisuunnitteluparadigmaan: 1. Tyypitalot esikaupunkialueilla (*pavillonnaire*) 2. Uudet lähiöalueet kaupunkien historiallisten keskustojen ulkopuolella (*grands ensembles*). Ensimmäinen uusi muoto jota Lefebvre tutki 1950-luvulla toimiessaan väitöksensä jälkeen tutkijana *Institut de Sociologie Urbaine (ISU)* –tutkimusyksikössä oli ranskalainen toisen maailmansodanjälkeinen omakotitalotyyppi (*pavillonnaire*). Sen suunnittelun taustalla oli Lefebvren mukaan 1800-luvulla syntynyt ajatus porvarillisesta tilasta ja siihen liittyvästä perheyksiköstä, jonka *pavillonnaire*-talotyyppi laajensi koskemaan kasvanutta keskiluokkaa. *Institut de Sociologie Urbaine* julkaisi vuonna 1965 raportin kyseisten omakotitalotyyppien tutkimusprojektista nimellä *L'habitat pavillonnaire*⁷⁷ sosiologi Henri Raymondin toimittamana. Lefebvre kirjoitti

1800-luvun ajattelijaksi, sai lukupiiriin osallistuneet ”raivon valtaan” (Dosse 1997, 110).

77 *Pavillonnaire* määriteltiin Lefebvren johtamassa tutkimuksessa seuraavasti: itsenäinen kaupungissa tai esikaupungissa oleva talo omalla pihalla, joka vastakohtana aikaisemmalle (ranskalaiselle) maaseudun

tutkimusprojektin johtajana raporttiin esipuheen (Lefebvre 2003e, 125).

Pavillonaire-projektin rinnalle tuli pian myös empiiriset tutkimukset Ranskan uusista lähiöistä (*grands ensembles*⁷⁸). Lefebvre teki lukuisia tutkimuksia erityisesti uudesta Mourenxin kaupungista, joka rakennettiin Lefebvren kotikylän, Navarrenxin lähetyville (Lefebvre 1960; Lefebvre 2002, 80). Mourenx, joka ilmentää paradigmaattisesti teknokraattista yhdyskuntasuunnittelua, rakennettiin 1960-luvulla asuinpaikaksi sen viereen perustetun Lacq:n öljytehtaan työntekijöille, noudatellen pitkälti Le Corbusierien urbanismin periaatteita. Mourenxin uudet rakennukset noudattelivat siis samaa funktionaalista tilankäyttöä kuin viereinen tehdas. Mourenxissa kaupungista tuli tehdas ja kodeista asumiskoneita⁷⁹ (Lefebvre 1995, 118). Tehtaan tavoin myös kyseinen kaupunki oli Lefebvren mukaan jaoteltu pelkästään funktionaaliin toimintayksikköihin ja tiukkaan järjestykseen: ”Vaikka täällä Mourenxissa ei olekaan paljon liikennevaloja, niin tavallaan koko kaupunki kokonaisuudessaan ei ole mitään muuta kuin yksi iso liikennevalo: tee tätä, älä tee tuota.” (Lefebvre 1995, 119.)⁸⁰

Nämä molemmat Lefebvren empiiriset tutkimusprojektit kuvaavat sitä, miten uudenlainen ihmiskäsitys muutti myös asumiskäytännöt. Lefebvre yhdisti tämän sekä kodittomuuteen että vieraantuneisuuden kokemukseen. Tämä kodittomuuden ja vieraantuneisuuden vastakohtaksi Lefebvre pyrki ajattelemaan asumisen käsitettä. Tämä perustuu sosiologisen asumisen muotojen analysoinnin lisäksi paikoin myös fenomenologiassa tehtyihin avauksiin asumisen moninaisista eri ulottuvuuksista.

asumismuodolle perustuu kollektiivisuuden sijaan yksilöllisyyteen, vaikka arkkitehtonisesti muistuttaakin perinteisiä taloja ja traditionaalista ranskalaista elämänmuotoa. (Stanek 2011, 82.)

78 *Grands ensembles* -ohjelma viittaa Ranskassa 1960-luvulla rakennettuihin suuriin asumisyksikköihin, siis niihin elementtitekniikalla rakennettuihin monen kerrostalon muodostamaan metsän tai pellon keskelle nousseeseen rykelmään, jotka ovat tuttuja myös suomalaisesta lähiörakentamisesta. Isot standardisaatioon perustuvat asumisyksiköt, joissa myös asuminen sekä tilojen käyttö olivat suunniteltu tarkkaan etukäteen edustivat Lefebvrelle teknokraattista suunnittelua puhtaimmillaan (Stanek 2011, 116–117).

79 Le Corbusierin asumiskoneessa on ajatus määritellä myös asuminen muiden koneiden tapaan toiminnallisten elementtien kautta: ”Talo on kone, jossa asutaan: kylpyjä, auringonvaloa, kuumaa ja kylmää vettä, säädeltävä lämpötila, ruoan säilytysmahdollisuudet, hygieniaa ja kauneutta oikeassa suhteessa. Nojatuoli on kone, jossa istutaan. Pesukomuutit ovat koneita peseytymistä varten.” (Le Corbusier 2004, 80.)

80 Situationistit luonnehtivat Mourenxia samalla tavoin: ”Mourenxissa ihmisten asumismuodoissa ei ole muuta eroa kuin se, että naimisissa olevat asuvat rivissä ja naimattomat kerroksissa.” (McDonough 2010, 24.)

3.3 Asuminen tilan poeettisena tuottamisena

3.3.1 Tilan tuottaminen ja rytmianalyysi

Esipuheessaan yllä mainittuun sosiologiseen tutkimukseen *L'habitat pavillonnaire* Lefebvre ei pysynyt kuitenkaan ainoastaan asumiskäytäntöjen historiallisen muutoksen sosiologisessa viitekehyksessä. Sen sijaan hän nosti esiin fenomenologiassa käytävän keskustelun asumisen-käsitteelle annettavista moninaisista merkityksestä (Lefebvre 2003e, 121). Tämän pohjalta Lefebvre tekee esipuheessaan erottelun kaksitasoiseen asumiseen: 1. asumiseen sosiologisesti yhteiskuntasuhteiden ilmentymänä sekä 2. asumiseen poeettisena, jota ilmentää Heideggerin ja Bachelardin fenomenologia (Lefebvre 2003e, 122–125).

Heideggerin tavoin Lefebvre esittää, että varsinainen asuminen on muuttunut modernissa pikemminkin majoittumiseksi. Kuitenkin Heideggerista poiketen⁸¹ Lefebvre painottaa, että tilaa tutkittaessa meidän tulisi kiinnittää huomiota myös enemmän konkreettisesti asumiseen ja asumisessa tapahtuneeseen rakennemuutokseen eli poeettisuuden ohella myös sosiologisesti (Lefebvre 2003a, 85). Tavoitteena Lefebvrellä ei siis ole kuvata asumista fenomenologisesti vaan laajentaa fenomenologisilla huomautuksilla sosiologista keskustelua asumisesta.

Näissä Lefebvren fenomenologisissa vaikutteissa Heideggerin ja Bachelardin lisäksi myös Merleau-Pontyn ajattelun vaikutus on lisäselvitystä kaipaava. Heideggerin, Bachelardin ja Merleau-Pontyn fenomenologisen tilakäsityksen vaikutus kulminoituu erityisesti Lefebvren keskeneräiseksi jääneessä teoksessa *Éléments de rythmanalyse: Introduction a la connaissance de rythmes*, joka julkaistiin postuumisti vuonna 1992 Lefebvren entisen oppilaan Rene Louraun toimittamana. Kyseistä teosta pidetään yleisesti myös arkielämän kritiikin neljäntenä osana, joka kuvaa arkielämän käytäntöjen kasautumista tilallisesti. Teoksessa Lefebvre esittää, että ihminen asuu maailmassa tilaa tuottaen. Ihmisten asuma ja elämä arki on siis lähtökohtana tilallisten merkitysten kasautumiselle, tilan tuottamiselle. Tämä arkielämän poeettinen asuminen muodostaa Lefebvren mukaan eräänlaisia asumisen rytmejä. Rytmejä, joissa tilassa olevat asiat kasautuvat yhteneväiseksi kokonaisuudeksi. (Lefebvre 2004, 6; Meyer 2008, 147–148.)

81 Lefebvre huomauttaa suhteessa Heideggerin poeettiseen asumiseen: "Ihminen ei asu pelkästään kielessä." (Lefebvre 1991, 35.)

Lefebvre yhdistää teoksessaan rytmianalyyttisen näkökulmansa fenomenologisiin avauksiin tilan, ajan ja ruumiin välisistä yhteyksistä, vaikka hän ei tarkenna mihin hän viittaa tällä fenomenologisella lähestymistavallaan (Lefebvre 2004, 18).⁸² Siinä on vaikutteita Lefebvren jo aikaisemmasta Heidegger-luennasta, mutta ennen kaikkea Gaston Bachelardin ajattelusta. Lisäksi siinä voi nähdä esiintyvän hieman samankaltaisia teemoja kuin Maurice Merleau-Pontyn ruumiinfenomenologiassa esiintyy. Lefebvren mukaan rytmianalyysin kohteena on ruumis (Lefebvre 2004, 20).

Lefebvren kuvaileman rytmianalyysin kokonaisvaltainen ajatus on havainnollistaa tilassa olevien asioiden välisiä suhteita, niiden vuorovaikutuksessa syntyviä rytmejä sekä tätä kautta muodostaa kuva tilan tuottamisen rakentumisesta (Lefebvre 2004, 7).

Käsitteellisesti rytmianalyysi määrittyy erikoisessa suhteessa dialektiseen materialismiin ja psykoanalyysiin. Rytmianalyysin käsitettä käytti ensimmäisenä brasilialainen filosofi Lucio Alberto Pinheiro dos Santos, mutta Lefebvre on päätenyt käsitteeseen Gaston Bachelardin kautta, joka esitteli käsitteen jo vuonna 1936 osana omia filosofisia tutkimuksiaan fysiikasta. Lefebvrelle rytmi on tilan ja ajan biologinen, psykologinen ja sosiaalinen suhde. Lefebvren esittelemä ”rytmianalyttinen tiede” yrittää muodostaa näistä jonkinlaisen kokonaisvaltaisen teorian: ”Tämä pieni kirja ei peittele kunnianhimoaan. Se esittää, ei vähempää kuin, uuden tieteen perustamista, uutta tiedon (*savoir*) kenttää: rytmien analyysia käytännöllisin seurauksin.” (Lefebvre 2004, 3.)⁸³

Rytmianalyysi yhdistyy myös siihen, mitä Gaston Bachelard kutsuu ”topoanalyysiksi”. Myös tässä mielessä Lefebvren yhteys Bachelardin ajatteluun on ilmeinen (Lefebvre 2004, 9). Ennen kuin käsittelen tätä Lefebvren rytmianalyttisen projektin suoraa yhteyttä Bachelardin ajatteluun, niin käyn läpi Heideggerin ja Merleau-Pontyn kautta sen taustalla vaikuttavia filosofisia yhtymäkohtia tilan, asumisen ja

82 ”Filosofi voisi kysyä tässä kohtaa: Etkö olekin ainoastaan aloittamassa taivaanrannan kuvausta, fenomenologiaa omasta itsetietoisuudestasi käsin ikkunasi ääreltä? - - Mutta tämä epämääräisen eksistentiaalinen fenomenologia (ditto), josta puhut ja josta syytät näitä sivuja, näyttäisi todellakin yhdistävän aikaa, tilaa ja niiden välistä synteisiä.” (Lefebvre 2004, 18.)

83 Lefebvren rytmianalyttinen projekti kuulostaa nykynäkökulmasta melko erikoiselta. On kuitenkin muistettava, että nykyisessä kaupunkitutkimuksessa tutkitaan paljon juuri kaupunkitilassa yhdistyvää esimerkiksi liikenteen, ihmismassan, materiaalisuuksien, historiallisten kerrostumien ja äänien välistä vuorovaikutusta, jota voisi kutsua jossain määrin kaupunkien rytmeiksi. Tämänkaltaista tutkimusta kartoittaa esimerkiksi kulttuurimaantieteilijä Tim Edensorin toimittama *Geographies of Rhythm: Nature, Place, Mobilities and Bodies* (2010), joka kokoaa Lefebvren alustavista rytmianalyttisistä huomautuksista vaikuttanutta kaupunkitutkimusta yhteen.

kehollisuuden välisistä suhteista.

3.3.2 Heidegger: asuminen ja rakentaminen

Hegelin, Marxin ja Nietzschen ohella Lefebvre mainitsee lukuisissa kohdissa Heideggerin vaikutuksensa hänen ajattelulleen. Heidegger tarjosi Lefebvrelle välineitä erityisesti arkielämän kriittiseen sosiologiaan mutta myös huomautuksiin tilallisuuden suhteesta asumiseen. Tässä yhteydessä on myös painotettava, että Heidegger on laajasti luettu teoreettinen viittauskohta nykyisessä arkkitehtuuriteoriassa. Heideggerin huomautukset tilasta, paikasta ja asumisesta eivät ole myöskään mitenkään irrallisia ekskursioita laajassa tuotannossa vaan ne ovat tiukasti sidoksissa yhteen Heideggerin laajempaan filosofiseen hankkeeseen.

Heidegger nostaa tilallisuuteen liittyvät kysymykset osana hänen ajatteluaan varhaiskauden pääteoksessaan *Oleminen ja aika*. Teos kuvaa tunnetusti olemisen sekä ajallisuuden välistä suhdetta, mutta se sisältää myös huomautuksia täälläolon (*dasein*) tilallisista muodoista ajallisuuden lisäksi:

Tila ei ole subjektissa eikä maailma ole tilassa. Tila on pikemminkin maailmassa, sikäli kun maailmassa-olemisen, joka konstituoii täälläoloa, on avannut tilan. Tila ei ole olemassa subjektissa, eikä subjekti tarkastele maailmaa 'ikään kuin olisi tilassa', vaan 'subjekti', joka on ontologisesti oikein ymmärretty, siis täälläolo, on alkuperäisessä mielessä tilallinen. (Heidegger 2000b, 147.)

Olemisen ja ajan jälkeen 1930-luvulla Heideggerin ajattelussa tapahtui niin sanottu käänne (*Kehre*) fundamentaaliontologiasta yhä enemmän olemishistorialliseen (*Seinsgeschichte*) suuntaan. Tätä käännettä kuvaa erityisesti Heideggerin vuoden 1935 luentosarja *Johdatus metafysiikkaan*. Kyseinen luentosarja nostaa esiin yhä vahvemmin ajatuksen olemisen historiallisuudesta ja kontekstuaalisuudesta suhteessa laajempaan kysymykseen länsimaisen ajattelun uuden alun mahdollisuutena kartesiolaisen subjektifilosofian hylkäämisestä. Etsiessään tämän uuden alun mahdollisuutta, Heidegger turvautuu antiikin

filosofiaan ja etymologiseen luentaan. Osana tätä luentaa paljastuu myös, että kreikkalaisille tila ei tarkoittanut sama kuin Descartesin kuvailema *res extensa*:

Se, jossa jokin tulee joksikin, tarkoittaa sitä, mitä kutsumme "tilaksi". Kreikkalaisilla ei ole sanaa tilalle. Tämä ei ole sattumaa; he eivät näet kokeneet tilallisuutta *extension* pohjalta vaan paikan (topos) pohjalta *khôran*⁸⁴ mielessä. *Khôra* ei tarkoita paikkaa eikä tilaa vaan sitä, minkä paikallaan pysyvä ottaa haltuunsa ja varaa. Paikka kuuluu olioon itseensä. (Heidegger 2010, 68.)

Kreikkalaista geometriaa ei voi siis Heideggerin mukaan ymmärtää kartesiolaisesti. Kreikkalaisille tila ei perustunut mittaamiseen vaan laajempaan kokemukseen maailmasta. Tästä syntyy myös ajatus poliksesta kanssaolon (*mitdasein*) ja asumisen tyysijana, ei geometrisesti rajattuna alueena (Heidegger 2010, 147).

Nämä Heideggerin tulkinnat tilasta geometriaa laajempaan ulottuvuutena yhdistyvät Heideggerin myöhäistuotannossa yhä vahvemmin asumisen tematiikkaan. Heidegger toteaa vuonna 1951 pitämässään ”Rakentaa asua ajatella” -luennossaan arkkitehdeille, että asuntokysymyksen ratkaisu oli niin arkkitehdeille kuin filosofeillekin tärkein toisen maailmansodan jälkeinen ongelma. Mutta vaikka asumispula näytti arkkitehtuurin kannalta tulleenkin jo osittain ratkaistuksi, niin filosofian osalta työ on Heideggerin mukaan vielä kesken. Heideggerin mukaan ihminen on edelleen uusissa asunnoissa henkisesti koditon tavalla, jota vallitseva asuntopolitiikka ei pysty ratkaisemaan:

Nykyisessä asuntopulassa helpottaa ja ilahduttaa varmasti jo tämä; asuinrakennukset tarjoavat kyllä katon päälle päälle, asunnot voidaan nykyisin jopa jäsentää hyvin, ne ovat helppohoitaisia, sopivan hintaisia, ne voivat olla ilmavia, valoisia ja aurinkoisia, mutta: takaako jo asunto asumisen? (Heidegger 2009, 23.)

On hieman erikoista, miten kyseisestä luennosta on tullut niin suosittu arkkitehtuuriteorian

84 *Khôran* käsite esiintyy ensimmäistä kertaa Platonin *Timaios* -dialogissa, jossa Platon määrittelee sen geometriaa edeltäväksi muodoksi, joka on ”ikuisesti olemassa oleva tila, johon häviämisen käsite ei sovellu, joka tarjoaa olinsijan kaikelle, mikä syntyy” (Platon 1999, 52b).

viittauskohta.⁸⁵ Haaste, jonka Heidegger luennossaan asettaa arkkitehtuurille on vaatimukseltaan niin suuri, että minkään arkkitehtonisen projektin on lähes mahdotonta onnistua siinä. Mutta kuten Heidegger toteaa, luennon tavoite ei ole antaakaan rakennusohjeita vaan avata ihmisen ja tilan välistä suhdetta asumisen ja rakentamisen kautta. Heidegger nostaa esiin kaksi kysymystä suhteessa tilan ja asumisen väliseen suhteeseen (Heidegger 2009, 33): 1. Mikä on tilan ja paikan suhde? 2. Millainen on ihmisen suhde tilaan?

Tässä tutkielmassa on jo aikaisemmin käsitelty ensimmäistä kysymystä. Sen sijaan toiseen kysymykseen vastaaminen vaatii asumisen määrittelyä: "Ihmisen suhde paikkoihin ja niiden kautta tiloihin nojautuu asumiseen. Ihmisen ja tilan suhde ei ole mitään muuta kuin olennaisesti ajateltu asuminen." (Heidegger 2009, 36.) Asumiseen taas liittyy rakentaminen. Asuminen on rakentamisen tavoite, mutta jo itse rakentaminen on asumista, siis olemista jossain. Heidegger selvittelee tätä asumisen etymologialla suhteessa olemisen etymologiaan:

Bauen tarkoitti alun perin asumista. Missä sana *bauen* vielä alkuperäisesti puhui, se sanoi samalla, minne saakka asumisen olemus ulottuu. *Bauen, buan, bhu, beo* on nimittäin saksan sanamme *bin* taivutusmuodoissa. (Heidegger 2009, 24.)

Tämän takia oleminen jäsentyy aina suhteessa asumiseen: "Vain jos kykenemme asumaan, voimme rakentaa." (Heidegger 2009, 39.) Tämä Heideggerin perusajatus siitä, että ihmiset rakentavat tilaa asumalla siinä toistuu Lefebvrellä poeettisessa asumisessa. Heideggerille asuminen ja sen suhde rakentamiseen, siis tilan tuottamiseen, jäsentyy olemisen, ei geometrian kautta. Sen taustalla on laajempi ajatus tilan ja asumisen geometrian ylittävästä suhteesta joka saavutetaan poeettisesti (Heidegger 2009, 72). Kuvatessaan geometrisen tilan ylittävää poeettista asumista sekä Heidegger että Lefebvre viittaavat Friedrich Hölderlinin tunnettuun fragmenttiin runollisesta asumisesta, jonka alkuperä on Hölderlinin runossa "Suloisessa sinessä". Heideggerin lainaama fragmentti kuuluu: "Hyvin

85 Luennon pohjalta ei voi myöskään välttyä käsityksestä Heideggerin ylimielisyydestä ja konkreettisten ongelmien vähättelystä. Toisen maailmansodan jälkeinen asuntopula ei ollut inhimillisesti triviaali seikka, jonka tekninen järjestäminen "ilahduttaa" ihmisiä. Näitä teemoja käsittelee tarkemmin arkkitehtuurifilosofi Karsten Harries (2003), joka on kuvannut luennon kontekstia ja siihen liittyvää problematiikkaa laajemmin.

ansioituneena, mutta runollisesti / Ihminen asuu tämän maan päällä.” (lainattu Heidegger 2009, 74.)

Kirjoituksessaan ”... *runollisesti ihminen asuu* ...” Heidegger tulkitsee tämän Hölderlinin fragmentin tarkoittavan yksinkertaisesti sitä, että vaikka ihmisen olemassaolo ja asuminen jäsentyykin ainoastaan suhteessa ”tämän maan päällä” olemiseen, niin vasta runollinen, siis olemisen paljastava tapa, osoittaa asumisen todellisen luonteen. Heidegger jatkaa, että tällainen runollinen asuminen näyttäisi kuitenkin olevan melko ristiriitainen aikana, jota leimaa suuri konkreettinen asuntopula. Heidegger puolustautuu kuitenkin sillä, että vaikka varsinaisessa asuntopulassa tällainen yhteys saattaa kuulostaa kaukaiselta, niin tällainen kysymys poeettisesta asumisesta on kuitenkin lähtökohtaisesti kietoutunut myös fyysiseen asumiseen. Tämän vuoksi myöskään mikään asumisen nykytila ei voi poistaa tätä seikkaa:

Tekeminen on kreikaksi *poiēsis*. Pitäisikö ihmisen asumisen olla poeettista ja runotaidetta? Näin voi olettaa vain se, joka on irtautunut todellisuudesta eikä halua nähdä, missä tilassa on ihmisten nykyinen historiallis-yhteiskunnallinen elämä, se mitä sosiologit kutsuvat kollektiiviksi. Ennen kuin näin karkealla tavalla selitetään, että asuminen ja runous ovat yhteensovittamattomat, lienee hyvä ottaa selkeällä tavalla huomioon runoilijan sana. Hän puhuu ihmisen asumisesta. Hän ei kuvaile asumisen nykytilaa. Ennen kaikkea hän ei väitä, että asuminen merkitsisi asunnon hallussapitoa. Hän ei myöskään sano, että runollisuus merkitsisi vain poeettisen kuvittelukyvyn epätodellista leikkiä. Kuka ajattelevista ihmisistä julkeaa siis selittää harkitsematta ja kyseenalaisista korkeuksista ylenkatsoen, että asuminen ja runollisuus ovat yhteensopimattomat? Ehkä ne sopivat yhteen. Ja enemmänkin. Ehkä toinen kannattelee toista, nimittäin siten, että asuminen lepää runollisuuden varassa. (Heidegger 2009, 71–72.)

Heideggerin lähtökohtana on Hölderlinin kautta kuvata asumista modernissa vieraantuneessa arkielämässä osoittaen että ihminen asuu aina myös laajemmalla tavalla poeettisesti, kuin mitä fyysisestä asuinmuodosta voisi olettaa. Ihminen asuu siis Heideggerin Hölderlin-tulkinnan perusteella samanaikaisesti sekä poeettisesti (runollisesti)

että kuitenkin "tämän maan päällä".⁸⁶ Tämä on Heideggerin mukaan meidän alkuperäinen tapamme olla tilassa. Geometrisen tiedon sijaan rakennamme tilaa asumalla siinä: "Rakentaminen tuottaa olioita paikkoina, se on lähempänä tilojen olemusta ja 'tilan' olemuksen syntyperää kuin kaikki geometria ja matematiikka." (Heidegger 2009, 37.)

Lefebvre liittää vielä Heideggeria vahvemmin tämän asumisen poeettisuuden konkreettiseen kuvaukseen asumisen sosiologisista muodoista käytäntöineen ja toiveineen. On totta, että monet ihmisten todelliset asumismuodot eivät anna aihetta hölderliniläiseen runolliseen asumiseen, mutta on kiistämätöntä, etteikö kaikkeen asumiseen liittyisi aina laajempia merkityksiä. Asumiseen liittyy siis aina unelmia, toiveita, haaveita, joita voi luonnehtia jossain määrin poeettisiksi. Ja vaikka asuntotuotantoa ei voi rakentaa yksinomaan näiden seikkojen varaan, kuuluvat ne silti siihen miten ihmiset asuvat "tämän maan päällä". Lefebvren mukaan tämä kuulostaa väistämättä melko lattealta, mutta se ei kiistä sitä tosiasiaa, että olemme tässä suhteessa hölderliniläisempiä kuin uskommekaan:

Vaikka tämä "asumisen" ja "teollisen tilan" poeettinen kritiikki saattaa kuulostaa konservatiiviselta, nostalgiselta ja atavistiselta, niin se joka tapauksessa esitteli meille tilan ongelmallisuuden. Ihminen ei voi rakentaa ja asua, siis pitää hallussaan asuntoaan jossa hän elää ilman, että hän pitäisi hallussaan samalla laajempia ominaisuuksia asumisesta: sekä todellisia että kuviteltuja ominaisuuksia. (Lefebvre 2003a, 82.)

3.3.3 Merleau-Ponty: keho asuu tilaa

Yhtymäkohdat Heideggerin ja Lefebvren välillä ovat Stuart Eldenin kirjoitusten pohjalta jo melko hyvin tunnettuja. Sen sijaan Merleau-Pontyn yhteys Lefebvren ajatteluun ei ole yhtä tunnettu. Lähtökohdanani tämän yhteyden selvittämiseen on lähinnä Christian Schmidin hypoteesi siitä (2008, 38), että vaikka Lefebvre ei tilateoriassaan viittakaan Merleau-Pontyyn kuin muutaman kerran, niin hänen käyttämänsä käsitteet kuten *havaittu*, *käsitetty*

86 Hölderlinin ohella Lefebvre oli vaikuttanut myös Georges Perecin poeettisesta avauksesta tilallisuuteen. *OuLiPo* -kirjailija Perek oli Lefebvren oppilas ja toimi myöhemmin myös mukana edellä kuvatuissa empiirisissä tutkimusprojekteista asumisesta (Trebitsch 2005, x). Perecin teos *Tiloja/Avaruuksia* ilmestyi Lefebvren pääteoksen tavoin vuonna 1974. Samanaikaisen ilmestymisen ohella teos on muutenkin myös eräällä tavalla poeettinen versio Lefebvren teoksen pääteesisistä kantilaisen tilakäsityksen laajentamisesta perustuen sanaleikille tilan ja avaruuden välillä (space) antaen tarkoituksella tilalle sekä tieteellisen että poeettisen merkityksen (Perek 1992, 41).

ja eletty tila sekä tilan ja ruumiin vuorovaikutuksen tematiikka näyttäisivät viittaavan siihen, että hän on sisällyttänyt ajatteluunsa elementtejä myös Merleau-Pontyn filosofiasta.⁸⁷

Merleau-Pontyn filosofiaa leimaa Husserlin ja Heideggerin fenomenologisen perinteen jatkaminen sekä erityisesti kartesiolaisen filosofian kritiikki sielun ja ruumin erottamiseen.⁸⁸ Samanlainen kritiikki näkyy myös kartesiolaisen geometrisen tilan suhteen. Merleau-Ponty huomauttaa, että geometrisen tilan lisäksi maailmassa vaikuttaa myös toisenlaisia tilallisuuksia. Tämän pohjalta Merleau-Ponty esittää esipuheessaan vuonna 1945 ilmestyneeseen *Phénoménologie de la perception* -teokseen, että meillä on aina kokemusta tilasta ennen kuin se on geometrisesti järjestetty. Ihmisellä on siis jonkinlaista ruumiillista tietoa tilasta ennen maantiedettä tai arkkitehtuuria. Tähän alkuperäiseen maailmaan Merleau-Ponty kehottaa meitä palaamaan:

Asioihin itseensä palaaminen tarkoittaa paluuta tähän maailmaan ennen tietoa, maailmaan, josta tieto aina puhuu ja johon verrattuna kaikki tieteellinen määrittäminen on abstraktia, merkin asemaan jäävää ja toissijaista, kuten maantiede verrattuna maisemaan, jossa liikkuessamme olemme ensin oppineet, mitä metsä, preeria tai joki ovat. (Merleau-Ponty 2000, 171.)

Geometrisen karttojen sijaan perustavin tieto tilasta on aina kokemuksen kautta metsien tai jokien kautta saavutettua ("käännä vasemmalle ison kiven kohdalta"). Se välittyy tilan ja ruumiin välisen suhteen kautta. Tämä ruumiillinen kokeminen on Merleau-Pontyille tilan alkuperä (Casey 2013, 230). Tästä ruumiin ja tilan välisestä suhteesta muodostuu kokonaisuus, jossa "keho asuu tilaa" (Saarikangas 2006, 68).

Merleau-Pontya ja Lefebvreä yhdistää tämä tilan kokemisen ruumiillinen suhde (Schmid 2008, 38). Sekä Lefebvrelle että Merleau-Pontyille tila koostuu aina useista havainnosta riippuvaisista tilallisuuksien muodoista jotka koetaan päällekkäin (Saarikangas

87 Myös Kirsi Saarikangas on todennut, että pääpiirteiltään sekä Lefebvren että Merleau-Pontyn tilateoriat muistuttavat toisiaan, vaikka ne tulevatkin eri lähtökohdista (Saarikangas 2006, 68).

88 En mene tässä yhteydessä Merleau-Pontyn ruumiinfenomenologiaan tai ajatteluun laajemmin sen tarkemmin. Kuvailen ainoastaan niitä kohtia Merleau-Pontyn tuotannosta, jossa hän liittää ruumiillisuuden suoraan tilallisuuteen ja tilaan liittyviin kysymyksiin. Tämän vuoksi tässä antamani kuva Merleau-Pontyn ruumiinfenomenologiasta jää väistämättä yksipuoliseksi. Kokonaisvaltaisen selvityksen Merleau-Pontyn ruumiinfenomenologian eri ulottuvuuksista, suhteesta fenomenologiseen traditioon ja soveltamismahdollisuuksista erityisesti sukupuoleen liittyviin kysymyksiin tarjoaa esimerkiksi Sara Heinämaan *Ihmetys ja rakkaus: esseitä ruumiin ja sukupuolen fenomenologiasta* (2000).

2006, 50). Lefebvre huomauttaa Maurice Merleau-Pontyn tavoin, että tilan tuottaminen ilmenee ihmisten kehollisesta suhteesta tilaan (Lefebvre 1991, 40). Descartesin ja Kantin näkemysten sijaan ihminen ei ainoastaan toimi staattisesti tilassa vaan on perustavanlaatuisesti kietoutunut siihen: ”Ruumiimme ei ole tilassa olioiden tavoin: se asuttaa tilaa ja seurustelee sen kanssa, se sovittautuu tilaan niin kuin käsi sovittaa itsensä työvälineeseen.” (Merleau-Ponty 2012, 63–64.)

Tätä geometrisen tilan taakse menevää tilakäsitystä voi ymmärtää erityisesti maalaustaiteen kautta, jonka Merleau-Ponty rinnastaa monesti filosofiseen ajatteluun (ks. esim. Hyvönen 2001). Merleau-Ponty osoittaa kuinka maalaustaide sekoittaa kuvitellun ja todellisen sekä näkyvän ja näkymättömän. Maalaustaide paljastaa siis toisenlaisen tavan havaita todellisuutta. Tämä horjuttaa kartesiolaisen filosofian geometrisia perusteita:

Kuinka paljon selvempää koko filosofiamme olisikaan, jos voisimme manata pois nämä aaveet, pitää niitä illuusioina ja kohteettomina havaintoina yksiselitteisen maailman reunamilla! Descartesin *Optiikka* yrittää tätä. Se on sellaisen ajattelijan rukouskirja, joka ei enää halua olla tekemisissä näkyvän kanssa, vaan päättää rekonstruoida sen laatimansa mallin mukaan. (Merleau-Ponty 2012, 435.)

Descartesin *Optiikkaan* nähden maalaustaide avaa toisenlaisen lähestymistavan jossa:

Tila ei ole enää se objektien välisten suhteiden verkosto josta *Optiikka* puhuu sellaisena kuin se näyttäytyisi kolmannelle, näkemistäni todistavalle osapuolelle tai maanmittarille joka katsoisi sitä ylhäältä käsin. Tila lasketaan alkavaksi minusta, minä olen tilallisuuden nollapiste tai nolla-aste. En näe tilan ulkoista ymmärrystä vaan elän sitä sisältä käsin, olen sen ympäröimä. (Merleau-Ponty 2012, 452.)

Erityisesti Paul Cézannen maalaustaide tavoittaa Merleau-Pontyn mukaan tämän tilan elämisen sisältä käsin optisen havainnoinnin sijaan. Suhteessa tähän on mielenkiintoista, että Lefebvre julkaisi vuonna 1956 tutkielman taidemaalari Edouard Pignonista, jonka maalaustaiteen perusteet Lefebvre jäljitti pitkälti juuri Cézannen oppeihin. Stuart Elden on

esittänyt kyseisen teoksen olevan itse asiassa Lefebvren ensimmäinen kirja tilasta edeltäen näin myöhempää marxilaista analyysia tilasta ja tilan poliittista taloustiedettä (Elden 2004, 182). Tässä mielessä maalaustaiteen analyysi tarjoaa sekä Lefebvrelle että Merleau-Pontyille tavan haastaa geometrinen tilakäsitys.

Merleau-Ponty kirjoittaa esseessään ”Cézannen epäily” Cézannen maalaustaiteen olevan geneettisen fenomenologian periaatteen selkein ohjelmanjulistus. Cézanne ei maalannut teosta vaan teoksessa. Cézannen maalaustaiteessa taiteilija ei siis ainoastaan toteuta tilallista visiotaan, hän on osa sitä. Tämän pohjalta Merleau-Ponty väittää, että ihminen ei vain havainnoi tilaa ulkopuolisena vaan asuu sen sisällä. Tämä tila ei voi olla geometrisesti rajoitettu: ”Eletty perspektiivi, havaintomme perspektiivi ei ole geometrinen eikä valokuvan perspektiivi.” (Merleau-Ponty 2012, 124.) Cézannen tila osoittaa, että ihminen ei havainnoi tilaa ulkopuolelta, hän asuu ja elää sen jatkuvasti uudella tavalla, eräällä tavalla poeettisena geometrian ylittävänä tilan ja ruumiin välisenä kokemuksena.

3.3.4 Bachelard: tilan poeettisuus

Kolmas tärkeä tilan fenomenologinen filosofi on Gaston Bachelard, jonka *Tilan poetiikka* (*La poétique de l'espace*, 1958) on yksi kattavimmista fenomenologisista selvityksistä asumisesta ja tilasta. Teos vaikutti myös laajemmin tilan käsitteen tutkimukseen mannermaisessa filosofiassa (ks. esim. Foucault 1986). Lisäksi Bachelardista on Heideggerin ja Merleau-Pontyn tavoin ollut keskeinen teoreettinen viittauskohta arkkitehtuuriteorian sisällä. Arkkitehtuuriteoreetikko Juhani Pallasmaan mukaan Bachelardin teoksen merkitys arkkitehtuuriteorian historiassa on jopa käännteentekevä. Vaikka nykyisin arkkitehtuuriteoria ottaakin vuorovaikutteita humanistisista tieteistä, niin teoksen ilmestymisajankohtana arkkitehtuuri ymmärrettiin lähes täysin insinöörimäisestä, teknisestä maailmankuvasta käsin (Pallasmaa 2003, 486–488). Vasta Bachelardin, yhdessä tosin jo aikaisempien Heideggerin ja Merleau-Pontyn fenomenologisten avausten kautta, arkkitehtuuriteoriassa alettiin antamaan tilalle geometrisia laajempia merkityksiä.

Bachelardin teos oli siis monessa mielessä käännteentekevä teos. Bachelard on myös Lefebvrelle erittäin keskeinen ajattelija sekä Lefebvren pääteoksessa *La Production de l'espace* että rytmianalyysiä kartoittavassa *Éléments de rythmanalyse* -teoksessa. Esitän, että erityisesti juuri Bachelardin kuvaileman tilan poeettisuuden kautta myös Lefebvren

tuotannon-käsitteen merkitys voidaan tulkita marxilaisuutta laajemmin. Vaikka Lefebvre ei tätä Bachelardin poeettisuutta tarkemmin erittelekään, niin ”tilan poeettisuuden” ja ”tilan tuottamisen” välillä näyttäisi olevan selkeä yhteys joka kaipaisi laajempaa tutkimusta.

Bachelardin *Tilan poetiikka* edustaa Bachelardin myöhäistuotantoa. Tätä ennen hän oli julkaissut laajasti erityisesti tieteenfilosofiaa ja fysiikkaa käsitteleviä teoksia. Tältä tieteelliseltä kaudelta tunnetaan erityisesti ajatus epistemologisesta katkonaisuudesta halkeamana (*rupture épistémologique*). Kyseinen ajatus on vaikuttanut laajasti esimerkiksi Michel Foucault'n ja Louis Althusserin tieteenfilosofiaan. On siis sinänsä melko yllättävää miksi tieteenfilosofina profiloitunut Bachelard päätti kääntyä poeettisen kuvauksen puoleen fysiikan ja tieteenfilosofian sijaa. Usein esitetty selitys on, että Bachelard koki, että filosofialla ja tieteellä ei saavuteta kuin yksi puoli siitä, mistä maailmasta on kysymys.

Tämä käännös näkyy kiinnostavalla tavalla myös suhteessa kysymykseen tilasta. Juhani Pallasmaa on huomauttanut, että tälle Bachelardin poeettisen kauden pääteokselle on itse asiassa löydettävissä melko suora vastine Bachelardin tieteelliseltä kaudelta. Kyseessä on vuonna 1937 ilmestynyt *L'expérience de l'espace dans la physique contemporaine* (”Tilan kokemus nykyfysiikassa”) (Pallasmaa 2003, 491). Vaikka Bachelardin ajattelun suhteen tehdäänkin siis kyseinen erottelu tieteellisen ja mielikuvituksellisen kauden välille, niin niissä käsitellään osittain samoja teemoja täysin eri näkökulmista. On myös huomattava, että Bachelardin rytmianalyysin käsite on juuri Bachelardin tieteelliseltä kaudelta, vuonna 1936 ilmestyneestä teoksesta *La dialectique de la durée*.

Tilan poeettisuus nostaa esiin kysymyksen asumisen luonteesta. Bachelardin teoksen perusteeksi on, että filosofista ajattelua on vaivannut läpi sen historian ajatus geometrisesta ideaalitiedosta ja tämän vuoksi asumiseen liittyvät muut poeettiset ulottuvuudet ovat jääneet marginaaliin. Tätä vastaan Bachelard asettaa oman fenomenologiansa ”topoanalyysinä”, jonka keskiössä on talo⁸⁹ ja kysymys asumisesta tilan poetiikkana (Bachelard 2003, 149).

Bachelardin kuvailema topoanalyysi sijoittuu jossain määrin fenomenologian ja psykoanalyysin kriittisen soveltamisen väliin. Bachelard kritisoi erityisesti psykoanalyysia vaikka nojaakin sen perusteisiin.⁹⁰ Psykoanalyttinen sekä fenomenologinen perinne

⁸⁹ Ranskaksi *maison* on sekä talo että koti.

⁹⁰ ”Sallittakoon että tiivistän tämän keskustelun poleemiseen eleeseen, vaikka polemisointi ei kuulukaan tapoihini. Roomalainen sanoi suutarille, joka kurotteli liian korkealle: Ne sutor ultra crepidam. (Suutari psykyään lestissään). Toisinaan, kun on kyse puhtaasta sublimaatiosta ja runouden omimman olemisen

näkyvät kuitenkin selvästi Bachelardin ajatuksessa siitä, että meidän on löydettävä uudestaan ”asumisen unenomaisuus” sekä siihen liittyvät mielikuvitukselliset ulottuvuudet. Tähän liittyy myös ajatus tilan poeettisesta luonteesta (Bachelard 2003, 3). Tilan poeettisuus avaa mahdollisuuden nähdä ja kokea tila uudella tavalla. Se muistuttaa Bachelardin mukaan runoilijan tapaa asennoitua maailmaan hieman samalla tavalla kuin runoilijat Heideggerilla tai taidemaalari Merleau-Pontylla, sillä ”runoilijat ja taidemaalarit ovat synnynnäisiä fenomenologeja” (Bachelard 2003, 53).

Psykoanalyysin ja fenomenologian kriittisestä soveltamisesta syntyy Bachelardin ”topoanalyysiksi” kutsuma tiede, joka tutkii siis asumisen hienovaraisimpia elementtejä, yksittäisistä rytmeistä ja ilmiöistä koostuvia spatiaalisia muodostelmia (Bachelard 2003, 176–177). Topoanalyysin pohjalta Bachelard kysyy mitä asumisen poeettisena toimintana todella tarkoittaa. Asuminen on Bachelardille fenomenologista olemista sanan syvimmissä merkityksessä, jota voi verrata Merleau-Pontyn asioihin itseensä palaamiseen, jonka myötä ”asuttu tila ylittää geometrisen tilan” (Bachelard 2003, 148).

Topoanalyysi liittyy Bachelardin jo aikaisemmassa tuotannossa ilmenneeseen rytmianalyysin menetelmään, jota Lefebvre hyödyntää yhdistäessään tilan tuottamisen arjen kriittisen sosiologian hankkeensa teemoihin. Myös Lefebvre identifioi rytmianalyytikon kriittisessä suhteessa psykoanalyysiin Bachelardin tavoin (Lefebvre 2004, 19). Bachelardille tila avautuu elettyinä geometrian sijaan, tai kuten hän itse toteaa: dynaamisena leibnizlaisittain poimuilevasti kartesiolaisen suoraviivaisen mekanismin sijaan (Bachelard 2003, 33). Tila on siis leibnizlainen dynaaminen mahdollisuuksien paikka.

Lefebvre ei koskaan selvennä, miten hän päätyy eletyn tilan käsitteeseensä. On kuitenkin mahdollista, että hän on lainannut käsitteen suoraan juuri Bachelardilta, jonka mukaan:

Tila jonka kuvittelu on ottanut käsiinsä, ei voi pysyä yhdentekevänä tilana joka on alisteinen maanmittarin mittauksille ja arvioille. Se on eletty tila. (Bachelard 2003, 66.)

määrittelemisestä, fenomenologin ehkä pitäisi tokaista psykoanalyytikolle: Ne psuchor ultra uterum. (Psykoanalyytikko pysykään kohdussaan).” (Bachelard 2003, 59.)

Bachelardin ja Lefebvren yhtymäkohdan suhteen on kuitenkin muistettava, että Lefebvre ei käsittele Bachelard-vaikutteitaan mitenkään systemaattisesti. Pikemminkin hän viittaa Bachelardiin useassa eri kohdassa hieman eri merkityksessä, sekä ennen kaikkea: näyttää viittaavan häneen vielä useammin, mutta jättää hänet mainitsematta. Tämä pätee monessa mielessä myös yhtymäkohtiin Heideggerin ja Merleau-Pontyn kanssa. Tämän vuoksi systemaattinen vertailu Lefebvren ja näiden ajattelijoiden välillä on hankalaa. Siksi pidemmän systemaattisen vertailun sijaan on parempi todeta, että tässä kuvailtu tilan poeettisuus ei jäsenny ainoastaan filosofisena käsitteellisenä selvityksenä. Sen sijaan Lefebvrelle tilan poeettisuuksista mahdollisuuksista syntyy ennen kaikkea yksi ajatus, joka yhdistää lähes kaikkia huomautuksia joita Lefebvre tekee tilasta: tilan ajattelemisen ja käyttämisen toisella tavalla, (poeettisen) luovasti ja mielikuvituksellisesti. Selvennän tätä seuraavaksi suhteessa Lefebvren empiirisiin havaintoihin asumisesta avautuvista moninaisista mahdollisuuksista, jotka haastavat vallitsevat suunnittelukäytännöt.

3.4 Vasta-asumisen muodot

Kaikille edellä kuvatuille tilan fenomenologisille suuntauksille näyttäisi olevan yhteistä se, että niiden poeettinen luonne mahdollistaa tilan ajattelemisen toisella tavalla. Tämä on tietenkin erittäin triviaali huomautus, mutta suhteessa Lefebvren tilan tuottamiseen se avaa uudenlaisia mahdollisuuksia havainnollistaa *elettyä tilaa*. Jos Lefebvrelle marxilaisittain tilan tuotanto heijastelee laajempia yhteiskunnallisia suhteita tavaramuotona, niin asumisen rytmeistä konstituoituva tilan poeettinen tuotanto voi tarjota mahdollisuuden ajatella tilaa toisin.

Tämä kiinnittyy mielenkiintoisella tavalla yhteen Lefebvren sosiologisiin tutkimuksiin tilan suunnittelijoiden ja käyttäjien välisistä suhteista. Tällainen lähestymistapa tulee esiin myös ranskalaisen Michel de Certeau'n tutkimuksissa arkipäivän yksittäisistä luovista käytännöistä. Sekä de Certeau että Lefebvre näyttäisivät asettavan vastakkain tilan tuottamisen suunniteltuna tilana (*käsitetty tila*) sekä tilassa asumisen eletyn kautta (*eletty tila*). Tämän pohjalta muodostuu myös käsitetyistä tilasta ja suunnittelusta autonomisia asumismuotoja, joita nimitän tässä yhteydessä *vasta-asumiseksi*. Nämä

muodot ovat kaikille tuttuja: asunnon muovaaminen omanlaisekseen, sen käyttäminen jollain tavalla väärin sekä siihen omien elämän merkkien jättäminen. Nämä banaalit muotoilut arkipäiväisestä asumisesta ovat kuitenkin siinä mielessä tärkeitä tilan, paikan ja asumisen filosofisen kuvauksen kannalta, että niitä ei voida enää palauttaa geometriseen tilankäyttöön vaan niiden muodot avautuvat ainoastaan fenomenologisten merkitysten kautta, kuten Heideggerin, Merleau-Pontyn ja Bachelardin voidaan tässä yhteydessä katsoa esittäneen. Ne tekevät tilan tuottamisesta marxilaisen tuotannon sijaan pikemminkin poeettisen.

Miten nämä vasta-asumisen muodot jäsenyivät? Tähän antaa fenomenologisen analyysin sijaan paremman lähtökohdan Lefebvren empiiriset tutkimukset asumisesta. Lefebvre tutki asumisessa tapahtuneita pieniä muutoksia toisen maailmansodan jälkeisessä urbanismissa. Aikaisemmin mainittu Lefebvren kritisoima Mourenxin suunnittelu perustui siihen, että se jakoi tilan kokonaisvaltaisesti osiin ja funktioihin. Lefebvre kuitenkin havaitsi tutkimuksissaan, että Mourenxin asukkaat alkoivat kuitenkin käyttämään tilaa omaehtoisella tavallaan (Stanek 2011, 89). Sama näkyi myös *Pavillonaire*-tutkimuksessa. Ihmisten asumisen jäljet muodostivat uusia koreografioita tilaan. Arkielämän muuttuvien ja omaehtoisten käytäntöjen kautta tätä tarkoin järjestettyä ja suunniteltua tilaa asuttiinkin nyt 'väärin'. Tämä, eräänlainen *vasta-asuminen* tuli ilmi myös arkkitehti Philippe Boudonin ranskalaista arkkitehtuurikulttuuria jakaneessa väitöstutkimuksessa, joka käsitteli asukkaiden ja asumisen käytäntöjen muodostamia vastataktiikoita Bordeauxin esikaupunkialueella, jossa sijaitti Le Corbusierin urbanismin toteutuneet ensimmäiset käytännön kokeilut.⁹¹

Lefebvre toimi Boudonin väitöksen esitarkastajana ja päätyi sen pohjalta kirjoittamaan myöhemmin esipuheen väitöskirjasta julkaistuun *Pessac de Le Corbusier* (1969) -teokseen (Lefebvre 1972; Stanek 2011, 25). Boudon osoittaa tutkimuksessaan, kuinka ihmiset asettuivat asumaan näihin Le Corbusierin tarkasti suunnittelemiin asumiskoneiksi luonnehdittuihin asuntoihin samalla tietoisesti rikkoen niiden funktionaaliset toiminnot. Boudonin tutkimusaineisto osoitti, että missään alueelle

91 Bourdeaux-Pessac oli ensimmäinen kaupunki uudistus, jossa Le Corbusier pääsi konkreettisesti soveltamaan *Kohti uutta arkkitehtuuria* -pamfletissaan esittämiä näkemyksiä sarjatuotantotaloihin perustuvasta arkkitehtuurista. Le Corbusier laati vuonna 1924 Pessaciin uuden asemakaavan, joka piti sisällään noin seitsemänkymmentä asumisyksikköä. Talot oli suunniteltu standardisaatiota ja homogeenista arkkitehtuuria noudatellen. Niistä muodostui ensimmäinen käytännön kokeilu asumiskoneista jotka tuottaisivat modernille ihmisen sopivan tarkoituksenmukaisen tilan standardisaation periaatteita noudatellen.

suunnittelussa asunnossa ei oltu asuntojen valmistumisvuoden jälkeen asuttu, kuten Le Corbusier oli suunnitellut. Lefebvre yhdisti omassa esipuheessaan nämä Boudonin kuvailemat asumisen vastakäytännöt omaan projektiinsa eletyn ja suunnitellun tilan välisestä ristiriidasta, jonka kanssa ihmiset toimivat arkielämässä päivittäin.

Nämä arkipäivästä nousevat käytännöt ovat kenties kaikista tunnetuimpia ranskalaisen historioitsija Michel de Certeau'n kaksiosaisesta teoksesta *Arkipäivän kekseliäisyys*, joka pyrkii löytämään arkipäivän suunniteltujen käytäntöjen sijaan toisenlaisia tapoja täyttää arkielämä ihmisten omilla merkityksillään.

Arkielämän käytännöt joilla tavoin ihmiset ovat ja muuttavat arkea jäsenyvät de Certeau'n ajattelussa juuri asumisen kautta. De Certeau eräällä tavalla arkipäiväistää Hölderlinin huomautuksesta runollisesta asumisesta sekä sen avaamasta tilan ja ihmisen suhteesta. On siis olemassa paljon arkielämästä nousevia käytäntöjä, kävelyyn, asumiseen, keskusteluun ja ruuanlaittoon liittyviä banaaleja tekemisen tapoja joista muodostuu uusia käytäntöjä, joiden avulla käyttäjät uudelleenjärjestävät tilan (de Certeau et al. 2013, 176). De Certeau korostaa arkielämän asumisessa tapahtuvaa horisontaalista muutosta geometrisesta tilakäsityksestä maan tasalle, arjessa muodostuviin tilallisiin merkityksiin (de Certeau 2013, 15–24).⁹²

De Certeau hahmottelee tätä esimerkillä lintuperspektiivin tilallisesta havainnoinnista: World Trade Centerin katolta näkee (tai näki vuoteen 2001 asti) New Yorkin kaupungin kokonaisuudessaan. Mutta voiko silloin sanoa, että on vielä nähnyt kaupungista mitään? New York näyttää kuitenkin aivan toiselta kadulta katsottaessa. Nämä ovat tiloja, joita visuaalinen ja maantieteellinen (geometrinen) silmä ei tunne (de Certeau 2013, 144). Geometrinen, kaikinäkevä silmä, jota ihmiset jäljittelivät World Trade Centerin kattoterassin kiikareista kulminoituu de Certeau'n mukaan 1900-luvun rationaalisessa kaupunkisuunnittelussa ja sen urbanistisessa diskurssissaan.

Tämä urbanistien diskurssi joka pyrkii tilan täydelliseen hallintaan ylhäältä käsin epäonnistuu kuitenkin väistämättä tehtävässään. Urbaani diskurssi luo väistämättä myös urbaania elämää, joka luo vastastrategioita "ja niitä puolestaan on mahdotonta hallinnoida" (de Certeau 2013, 147). Tämä tapahtui myös 1800-luvulla Euroopan kaupungistumisessa

92 Näistä käytännöistä syntyy de Certeau'n tutkimuskohde: "Tämän kirjan aiheena on kurinvastaisuuden verkosto." (de Certeau 2013, 17.) Näiden vastakäytäntöjen kehittäminen perustuu de Certeau'n mukaan Foucault'n valta-analyysin sekä Henri Lefebvren arkielämän kritiikin yhdistelemiseen. (de Certeau, 278n).

kuriin ja hallintaan tähtäävästä kaupunkisuunnittelusta huolimatta. Kun kaupungista tulee tuotannon paikka, tulee siitä väistämättä myös työtaistelun paikka.

Jos 1800-luvulla kaupunkisuunnittelun sisältä nousi uudenlaista poliittista toimintaa ja vasta-asumisen muotoja, niin mitkä voisivat olla 1900-luvun paikkoja jossa vieraannuttava kaupunkisuunnittelu voitaisiin kyseenalaistaa? Kenties ne eivät lähde enää samanlaisista poliittisista vaatimuksista kuin 1800-luvulla vaan arkielämän sisältä asumisen pienistä asioista. Tai kuten de Certeau toteaa: "Niiden pitäisi johtaa teoriaan arkipäiväisistä käytännöistä, eletystä tilasta ja kaupungin levottomuutta herättävästä tuttuudesta." (de Certeau 2013, 148.)

De Certeau mukaan kaikki voi alkaa yhdestä poikkeavasta kävelyaskeleesta esimerkiksi tylsistyttävän tutulla työmatkalla. Siinä kävelijä toteuttaa tilan poeettisia mahdollisuuksia: "Kävelemisen ele leikkii tilallisella organisaatiolla." (de Certeau 2013, 153.) De Certeau kutsuu tätä kävelyreittien muodostamaa tilankäyttöä "poeettiseksi maantieteeksi" (de Certeau 2013, 158). Tämän kautta tilassa uudelleen muotoutuvat merkitykset tekevät siitä uudelleen elävän (Saarikangas 2006, 43). Tämä elävyys haastaa Lefebvren tavoin geometrisen tilan staattisuuden. Geometrisen tilan sisältä syntyy uudenlaisia käytäntöjä jotka perustuvat tilan käyttäjien "arkipäivän kekseliäisyyteen". Ne tekevät suunnitellusta tilasta uudelleen poeettisen tilan mahdollisuuksineen toteuttaa tätä tilaa uudenlaisilla mielikuvituksellisilla tavoilla.

3.5 Yhteenveto

Olen tässä luvussa osoittanut, miten Lefebvren arkielämän kritiikin sosiologinen projekti liittyy keskeisesti hänen tilakäsityksensä vähemmän tunnettuun fenomenologiseen ulottuvuuteen. Tämä käy ilmi erityisesti tavassa, jolla Lefebvre havainnollistaa asumisen-käsitteen fenomenologisia vaikutteita suhteessa toisen maailmansodan jälkeiseen asumisen sosiologiseen rakennemuutokseen. Vaikka Lefebvre tutki arkielämää ja siihen liittyviä asumisen muotoja ensisijaisesti sosiologisin menetelmin, niin hän kuitenkin jatkuvasti päätyi nojaamaan fenomenologisiin havaintoihin asumisesta. Nämä Lefebvren kuvailemat asumisen kaksi eri puolta yhdistyvät Lefebvren arkielämän kritiikin niin sanotussa neljännessä osassa *Éléments de rythmanalyse* -teoksessa, joka julkaistiin vuosi Lefebvren kuoleman jälkeen. Asumisen fenomenologiset ja sosiologiset puolet yhdistyvät paikoin

myös Lefebvren vieraantuneen ihmisen antropologisessa kuvauksessa. Lefebvren mukaan tilan tuottamiseen liittyy aina laajempi kysymys ihmisen ja asumisen välisestä suhteesta. Tämä valottaa myös Lefebvren laajemman strukturalismi-kritiikin lähtökohtia.

Lefebvren marxilainen tilateoria käy siis jatkuvaa reflektointia fenomenologisten vaikutteidensa kanssa. Tätä muutosta kuvaa hyvin yhden Lefebvren viimeisimmän teoksen, *Une Pensée devenue monde (Faut-il abandonner Marx?)* ("Ajattelun tuleminen maailmalliseksi: Onko meidän hylättävä Marx?"), otsikointi vuodelta 1980.⁹³ Teoksessa Lefebvre laajentaa marxilaisen ajatuksensa oikeudesta kaupunkiin kysymyksen maailmallisuudesta ja oikeudesta tilaan sen kaikessa monimerkityksellisyydessään (Lefebvre 2009f, 223).

Tässä luvuissa kuvatuissa yhtäläisyyksistä huolimatta painotan, että marxilainen Lefebvre ei suoraan jaa tätä fenomenologista tilakäsitystä vaan vie tämän fenomenologisen asumisen ja tilakäsityksen sosiologiseen selvitykseen arkielämän muuttuneista asumismuodoista. Tämän takia häntä ei voi pitää suoraan tilan fenomenologina vaan hieman Michel de Certeau'n tavoin, arjen, asumisen ja sosiaalisen tilan sosiologisena tutkijana, joka soveltaa tilaan liittyviä poettisia mahdollisuuksia.

Näistä varauksista huolimatta erityisesti Heideggerin, Merleau-Pontyn ja Bachelardin vaikutus Lefebvren ajattelulle on silti ilmeinen. Marxilaisesta kritiikistään huolimatta Lefebvre palaa jatkuvasti moninaisesti fenomenologisiin huomautuksiin asumisesta tilan poettisena tuotantona. Ilman tätä ulottuvuutta Lefebvren tilakäsityksen ymmärtäminen jää väistämättä kapea-alaiseksi.

Myös seuraavassa luvussa selvitettävä Lefebvren ja arkkitehtuurin välinen suhde jäsentyy tulkintani mukaan tämän tilan tuottamisen kaksinaismerkityksen kautta. Lefebvrelle arkkitehtuuri ja kaupunkisuunnittelu edustavat tietyssä mielessä marxilaisittain tilan tuotantoa tavaramuotona, mutta kuitenkin samanaikaisesti siihen sisältyy poettinen mahdollisuus tuottaa tilaa myös toisin.

93 Muutoksen viitekehys kyseisen teoksen osalta on kreikasta Ranskaan emigroitunut Heidegger-tuntija Kostas Axelosin ajattelu joka vaikutti keskeisesti Lefebvren viimeisiin teoksiin. Axelos ei ole nykyisin kovin tunnettu Heideggerin tulkitsija, mutta hänen työnsä keskittyi erityisesti Heideggerin maailmallisuuden käsitteen omaperäiseen tulkintaan suhteessa kiihtyvään globalisaatioon, josta sekä Axelos että Lefebvre käyttivät käsitettä mondialisaatio. (Lefebvre 2009f, 274–289.)

4. ARKKITEHTUURI TILAN TUOTTAMISENA

Oman taloni itse rakensin, en koskaan taipunut matkimiseen, ja – nolasin jokaisen mestarin, joka itse ei nauranut itselleen. (Nietzsche 2009, 5.)

4.1 Johdanto

Tilan teoreettisen analyysin ohella Lefebvre osallistui hyvin aktiivisesti 1960-luvun puolivälistä alkaen Ranskassa käytyyn julkiseen keskusteluun arkkitehtuurista ja urbanismista. Kyseistä aikaa leimasi laajasti vahva perinteisen arkkitehtuurin kyseenalaistaminen, uudenlaisen kokeellisen urbanismin sekä eräänlaisten spatiaalisten utopioiden kehittäminen (Lefebvre 1961). Tältä ajalta on myös peräisin Lefebvren postuumisti vuonna 2014 julkaistu eksplisiittisesti arkkitehtuuria käsittelevä käsikirjoitus *Toward an Architecture of Enjoyment* (alkuperäiseltä nimeltään ”Vers une architecture de la jouissance”). Teoksen myötä Lefebvre laajentaa näkökulmansa yhä selvemmin tilan tuottamisen teoreettisista huomautuksista ja asumisen fenomenologiasta konkreettiselle arkkitehtuurin tasolle. Selvitän tämän pohjalta tässä luvussa arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun roolia Lefebvren teoriassa tilan tuottamisessa. Lähtökohtanani on postuumisti julkaistun käsikirjoituksen ohella Lefebvren yhteistyö Kansainväliset situationistit -nimisen ryhmittymän kanssa.

Aikaisemmin on väitetty, että Lefebvren tilateoria olisi vähätelty juuri empiiristä kaupunkitilan tutkimusta (erityisesti Castells 1972)⁹⁴ tai pitänyt arkkitehtuuria marxilaisesti

94 Manuel Castells kritisoi Lefebvreä siitä, että hän ei ollut kiinnostunut ajatustensa toteuttamisesta käytännössä: ”Lefebvren ideat olivat vaikuttavia, siitä huolimatta, että hänellä ei ollut pienintäkään käsitystä todellisesta maailmasta - ei yhtään mitään. Hän ei tiennyt miten talous toimii, miten teknologia toimii tai miten uudenlaiset yhteiskuntaluokat ovat muotoutumassa.” (Castells 1972; lainattu, Elden 2004, 142.) Myös situationisteista on Lefebvren tavoin esitetty, että heidän kaupunkisuunnitteluun liittyvä kritiikki olisi lähinnä tarkoitettu vitsiksi. Vaikka on totta, että situationistien kaupunkisuunnitteluun liittyvät avaukset eivät olleetkaan tarkoitettu monestikaan toteutettaviksi, niin heidän merkitystään ei tule kuitenkaan ohittaa väitteellä, että he olisivat pelkästään pyrkineet uudistamaan arkkitehtuuria sen ulkopuolelta, tietämättä mitään alaan liittyvistä käytännöistä. Pikemminkin ryhmittymässä, ja sen lähetyksillä toimi laaja-alainen joukko nuoria arkkitehteja ja kuvataiteilijoita, näkyvimmillään Constant Nieuwenhuys, Asger Jorn ja Gilles Ivain, jotka olivat saaneet perusteellisen eurooppalaisen klassisen taidekoulutuksen arkkitehtuurista ja kuvataiteesta. Syy heidän avantgardistiseen toimintaansa ei siis ollut heidän tietojensa ja taitojensa rajallisuudessa vaan pikemminkin käsityksessä siitä, että kaupunkisuunnittelua ja arkkitehtuurikulttuuria ei tule kehittää

porvarillisenä tieteenä (Watson 2007). Viimeistään nyt postuumisti julkaistu käsikirjoitus kuitenkin osoittaa, että Lefebvre suhtautui arkkitehtuuriin tyypillisen marxilaisen kritiikin sijaan huomattavasti rakentavammin vaihtoehtoisten tilallisuuksien tuottamisen mahdollisuutena.

Esitän tämän pohjalta, että Lefebvre näkee kaikessa marxilaisessa kriittisyydessään arkkitehtuurin myös mahdollisuutena tuottaa tilaa toisin, sekä mahdollisuutena palauttaa kaupunkitila rationaalisilta suunnittelijoilta sen käyttäjille. Edellisessä luvussa kuvattiin kuinka Lefebvre kiinnitti huomiota siihen, miten tilaa voidaan muuttaa vasta-asumisen poeettisilla käytännöillä. Hieman samankaltainen ajatus ilmenee situationistien niin sanotussa yhtenäisen urbanismin *détournementin* periaatteessa, jossa tavoitteena oli luoda arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun sisältä vaihtoehtoista arkkitehtuuria. Tällainen vasta-arkkitehtuuri pyrkii ottamaan tilan haltuun muokkaamalla sen omanlaisekseen. Samalla tästä tilan haltuunotosta nousee uudenlainen *käyttöoikeus tilaan*, jota Lefebvre tulkintani mukaan postuumisti julkaistussa teoksessaan *jouissance*n käsitteellä pyrkii kehittämään eteenpäin.

4.2 Arkkitehtuurin iloinen tiede

4.2.1 Arkkitehtuuri vuoden 1968 jälkeen

Vuoden 1968 asettama murros eurooppalaiseen kulttuuriin, politiikkaan ja filosofiaan vaikutti myös tapaan ymmärtää rakennettu ympäristö ja arkkitehtuuri uudella tavalla.⁹⁵ Arkkitehtuuriteoreetikko Michael K. Hays, joka on tutkinut arkkitehtuuriteorian muutosta vuoden 1968 jälkeen, on kuvaillut miten erityisesti Ranskassa 1960-luvulla arkkitehtuuriteoria muuttui kapeasta, vain arkkitehdeille, insinööreille ja suunnittelijoille

arkkitehtuurin sisällä meritoitumalla vaan laajemman teoreettisen ja poliittisemmän kuvauksen kautta (Creagh 2007, 106).

95 Samaan aikaan kun uudet kokeelliset kaupunkisuunnittelun muodot nousivat arkkitehtuurissa esiin, vaikutti ranskalaisessa filosofiassa myös laajemmin vahva yritys ajatella niin taide, yhteiskunta kuin perinteinen filosofiakin uudella tavalla. Aikakauden eräänlainen kulminoituma oli filosofi Gilles Deleuzen ja psykoanalyttikko Felix Guattarin vuonna 1974 ilmestynyt *Anti-Oidipus*. Lefebvren ja Deleuzen välisestä tutkimattomasta yhteydestä huomautellaan tasaisin väliajoin (Shields 1999; Elden 2004 & Stanek 2014). Myös nyt julkaistun Lefebvren *jouissance*n käsitteen tematiikan ympärille rakentuva postuumisti julkaistu teos antaa ymmärtää, että Deleuzen ja Lefebvren asettaminen dialogiin voisi tarjota mielenkiintoisia avauksia tilan käsitteen teoretisointiin. Rajaakaan kuitenkin itse tässä yhteydessä mahdolliset yhtymäkohdat Deleuzen ja Lefebvren välillä tutkielmani ulkopuolelle.

suunnatusta oppiaineesta laajemmin osaksi yhteiskunnallista keskustelua, johon erityisesti mannermaiseen filosofiaan liittyvät teoreetikot kiinnittivät kasvavaa mielenkiintoa (Hays 2000, x–xi). Tämän seurauksena keskustelut rakennetusta ympäristöstä, ja siihen liittyvästä kulttuuripolitiikasta spatialisoituivat teoreettisella tasolla 1960-luvun lopun Ranskassa (Haffner 2013; Pelkonen 2007; Busbea 2007).

Tätä uutta arkkitehtuurikulttuuria vauhditti myös perinteisen arkkitehtuurin sisällä ristiriitaisen vastaanoton saanut yhdysvaltalaisarkkitehti Robert Venturin vuonna 1966 julkaisema poleeminen *Moninaisuus ja ristiriitaisuus arkkitehtuurissa*. Teosta on jopa verrattu uuden arkkitehtisukupolven ja -kulttuurin vastineeksi Le Corbusierin *Kohti uutta arkkitehtuuria* -pamfletille. Venturi halusi vapauttaa teoksessaan arkkitehtuurin moninaisuuden ja ristiriitaisuuden modernin rationaliteetin alta. Venturin mukaan kaupungit ovat kompleksisia ja ristiriitaisia, eivät systemaattisesti rakentuneita. Tämän vuoksi myös arkkitehtuurin tulisi tunnistaa ristiriitaisuus ja moninaisuus omaksi lähtökohdakseen (Venturi 2006, 139). Myös Lefebvre oli hyvin vaikuttunut Venturin teoksesta. Lefebvren mukaan Venturin tilakäsitys nostaa esiin vaihtoehtoisen tavan käsitteellistää arkkitehtuuri yhä enemmän arkielämän fragmentaaristen tilallisten muotojen kautta geometrisen tilan sijaan (Lefebvre 1991, 184).

Myöhemmin myös Lefebvren pääteos *La Production de l'espace* (1974) on kulminoitunut yhdeksi tämän ajan ilmentymäksi osittain myös siitä syystä, että Lefebvre henkilöityi opiskelijamellakoiden aikaan vahvasti yhdeksi keskeisimmäksi opiskelijoiden taustahahmoksi (Coleman 2015, 15). Aikakauden laajasti tunteva historioitsija François Dosse on huomauttanut, että Lefebvren sosiologian opetus tuona aikana on suhteutettava juuri tähän tilalliseen kontekstiin ja ilmapiiriin, joka Nanterressa tuona aikana vallitsi. Lefebvren arkielämän sosiologian kriittinen opetus keskittyi erityisesti asumisen, kaupunkisuunnittelun ja laajemmin kaupunkitilan kriittiseen tutkimukseen (Dosse 1997, 108). Lefebvre itse esitti lukuisissa yhteyksissä, että juuri nämä olosuhteet sekä tilallinen segregaatio, joka Nanterressa vallitsi olivat yksi keskeisin syy kevään 1968 tapahtumiin:

Keskeisimmät tekstit, joita opiskelijat tuona aikana lukivat olivat Marxin valtiota ja poliittista vieraantumista käsitteleviä. Olen vakuuttunut, että nämä tekstit vaikuttivat myöhempään opiskelijamellakoiden iskulauseisiin, kuten: Alas poliisivaltio! He olivat oppineet tämän lauseen oman kokemuksensa

kautta, kokemuksistaan poliiseista, kontrolloidusta tilasta sekä Nanterren yliopiston kampukselta, jota ympäröi pelkästään lähiöt. (Lefebvre 1975, 115.)

Yleensä Nanterren merkitystä korostetaan Lefebvren yhteydessä vain opiskelijoiden radikalisoimisessa. Tämän lisäksi Nanterressa syntyi kuitenkin myös uudenlaisia arkkitehtuuriryhmittymiä, joista tunnetuin on *Utopie group*, Lefebvren entisen assistentin Jean Baudrillardin johtama löyhä, erilaisista kaupunkisuunnittelijoista koostuva ryhmittymä, joka perustettiin vuonna 1966 Lefebvren maalaistalossa Navarrenxissa. Ryhmän tavoite oli luoda kokeilevan urbanismin käytäntöjä, joissa yhdistyisivät erityisesti Lefebvren filosofia ja arkkitehtuuriteoreetikko Hubert Tonkan kokeellinen arkkitehtuuri. Lefebvre oli tutustunut Tonkaan opettaessaan *Institut d'urbanismessa*, jossa Tonka oli hänen assistenttinsa (Baudrillard 2006, 5). Ryhmittymä ei kuitenkaan identifioinut itseään perinteisen arkkitehtuurikulttuurin kautta vaan ryhmässä arkkitehtuuri ja urbanismi nähtiin käytännön sijaan pikemminkin filosofisena ongelmana. Baudrillard esittää tämän tyhjentävästi: ”Olimme hyvin ranskalaisia ja siksi hyvin metafysisiä.” (Baudrillard 2006, 16.) Tämän teorialähtöisyyden tavoite oli luoda vuorovaikutusta filosofian ja arkkitehtuurin välille, jonka kautta syntymässä ollut ”kulutusyhteiskunnan” arkkitehtonista järjestystä olisi voinut analysoida.⁹⁶

4.2.2 Tilan ja tuotannon muutos: marxilainen kiista arkkitehtuurista

Jean Baudrillardin huomiot kulutusyhteiskunnan vääristyneestä arkkitehtuurista voivat toimia hyvänä lähtökohtana myös Lefebvren sijoittamisessa osaksi marxilaista arkkitehtuuriteoriaa, tai pikemminkin irtaantumisena siitä. Lefebvren *La production de l'espace* ilmestymisestä oli kulunut tasan neljäkymmentä vuotta, kun Lefebvren kadoksissa ollut käsikirjoitus ”Vers une architecture de jouissance ” julkaistiin postuumisti suoraan englanniksi nimellä *Toward an Architecture of Enjoyment*. Lefebvre kirjoitti käsikirjoituksen alun perin vuonna 1973 osana tutkimushanketta turismikylistä ja Espanjan muuttuneista rannikkokaupungeista.

Tutkimuksen tarkoitus oli kuvata Espanjan rantakaupunkien transformaatiota 1970-

96 Ryhmä oli suhteellisen lyhytikäinen, mutta myöhemmin erityisesti Baudrillard jatkoi tätä analyysillään kulutusyhteiskunnan hyperreaalista arkkitehtoniikasta (ks. tästä esim. Ahlava 2002).

luvulla yhä enemmän eurooppalaisen keskiluokan kulutushyödykkeiksi.⁹⁷ Käsikirjoitus löytyi Lefebvren entisen oppilaan ja kollegan espanjalaisen Mario Gavirian yksityiskirjastosta. Gaviria johti sosiologista tutkimushanketta Espanjassa tapahtuneesta uudenlaisesta urbanisaation ja turismin risteymäkohdasta. Tämän pohjalta hän pyysi Lefebvreä kirjoittamaan teoreettisemmalla tasolla yleisesti projektiin liittyvistä massaturismia ja urbanisaatiota käsittelevistä ilmiöistä sekä siitä, miten nämä jäsentyvät suhteessa perinteiseen eurooppalaiseen kaupunkimuotoon. Lefebvren tutkimusosuuden muodostava nyt julkaistu käsikirjoitus ei kuitenkaan vastannut alkuperäistä tarkoitustaan ja jäi tämän vuoksi Gavirian lopullisen raportin ulkopuolelle.

Hanke kuulostaa nykyisin melko erikoiselta. Kuten teoksen toimittanut Łukasz Stanek huomauttaa: ”Marxilaiselle filosofille on vaikeaa keksiä provokatiivisempaa tutkimuskohdetta kuin Benidormin kaltaiset massaturismin keskittymät.” (Stanek 2014, xxviii.) Tämän yllättävän kiinnostuksen turismia ja uudenlaisia vääristyneitä kaupunkisuunnittelun muotoja voi kuitenkin yhdistää osaksi 1970-luvulla alkanutta taloudellisen tuotannon muutosta yhä enemmän immateriaalisten hyödykkeiden tuotantoon, johon Lefebvre oli alkanut kiinnittää huomiota myös arkielämän kriittisen tutkimusprojektinsa jälkimmäisissä osissa ja siihen liittyvissä muissa kirjoituksissa (Lefebvre 1984; 1987; 2002; 2005). Nykyisin on tietenkin selvää, että turismi muodostaa enää ainoastaan äärimmäisen yksinkertaistetun esimerkin tästä tuotannon muuttuneesta luonteesta yhä enemmän immateriaaliseksi. Mutta kuitenkin vielä 1970-luvulla yritettäessä ymmärtää mitä tarkoittaa, että vapaa-aikaa ilmentävä tila itsessään on tehtaan sijaan uudenlaisen tuotannon kohde, niin konkreettisin tapa kuvailla sitä oli juurikin turismi. Tutkimus perustui täten ajan vallitsevaan hypoteesiin: tulevaisuus on yhä enemmän vapaa-aikaan perustuva yhteiskunta (Stanek 2014, xxix).

Vapaa-ajan lomatilat ja turismi ilmensivät siis keskeisellä tavalla sitä kapitalismin ja tilantuotannon suhdetta, jota Lefebvre pyrki osoittamaan sekä kirjoituksissaan tilasta että

97 Turismi ja turismikylät olivat tämän yhteiskunnallisia kokeita. Nykyisin niitä pidetään paikkoina, joissa massaturismi syntyi, ja jonka yhdyskuntasuunnittelu sekä arkkitehtuuri ovat lähtökohtaisesti vääristynyttä ja epätodellista. Tätä voi havainnollistaa epäpaikan-käsitteellä, jonka ranskalainen antropologi Marc Augé toi sosiologiseen keskusteluun 1990-luvulla. Augén mukaan globalisoituva ja immaterialisoituva tuotanto alkaa tuottamaan uudenlaisia tilallisuuksia ja paikkoja, jotka eivät enää jäsenny perinteisten tuttuun antropologisten paikkojen kautta. Antropologinen paikka oli ”tässä ja nyt”, mutta olemme siirtyneet näistä yhä enemmän epäpaikkoihin jotka ovat pikemminkin ”kaikkiialla ja ei missään” (Augé 2009, 7). Empiirisesti epäpaikkoja ovat Augén mukaan esimerkiksi 1. Moottoritiet 2. Supermarketit 3. Lentokentät. Tässä yhteydessä on mielenkiintoista, että Augé myös huomauttaa, että vapaa-ajan tilat jotka syntyivät turismin myötä 1970-luvulla olivat ensimmäisiä esimerkkejä näistä epäpaikoista (Augé 2009, 66).

arkielämän kriittisessä sosiologiassaan. Samalla tavalla kuin edellisessä luvussa kuvatut Ranskan uudet kaupungit, myös espanjalaiset yhä enemmän jo kaavoituksesta lähtien turismin varaan rakentuneet kaupungit olivat urbaaneja laboratorioita siitä, miten Lefebvren mukaan kapitalistinen tilantuotanto on alkanut toimia erityisesti toisen maailmansodan jälkeen. Samalla näissäkin alkaa kuitenkin näkyä edellisessä luvussa kuvattuja vasta-asumisen muotoja.

Lefebvren kommentit tästä uudesta tilantuotannosta näyttäisivät erottavan hänet muusta aikakauden marxilaisista lähestymistavoista arkkitehtuuriin. Tätä 1900-luvun kaupunkisuunnittelun kehitystä oli marxilaisesta viitekehyksestä kritisoinut näkyvimmin italialainen arkkitehtuuriteoreetikko Manfredo Tafuri pamfletissaan *Per una critica dell'ideologia architettonica* ("Kohti arkkitehtuurin ideologian kritiikkiä") vuodelta 1969. Tafuri vaati pamfletissaan koko perinteisen arkkitehtuurin hylkäämistä porvarillisena tieteenä. Tafuri esitti väitteen, että arkkitehdit ovat suunnitelleet modernit kaupungit täysin kapitalismin ehdoilla. Tämän vuoksi Tafurin mukaan arkkitehtuurillekaan jää enää mitään autonomista taiteellista luomisvoimaa. Taiteellisen luomisvoiman sijasta arkkitehtuuri ei Tafurin mukaan ilmennä enää muuta kuin kapitalismin ideologiaa. (Tafuri 2000, 8–11.)⁹⁸

Tafurin ja Lefebvren eroavaisuus voidaan paikantaa erityisesti vuoteen 1972, jolloin Lefebvre sekä Manfredo Tafuri 1972 kiistelivät urbanismista ja arkkitehtuurin määrittelystä Pariisissa arkkitehtien edessä *Le Groupe de Sociologie Urbaine (GSU)* järjestämässä kollokviossa (Stanek 2011, 165). Vaikka Lefebvre olikin Tafurin kanssa monesta asiasta samaa mieltä, erityisesti kapitalismin ja abstraktin tilan välisestä yhteydestä, niin Lefebvre ei hyväksynyt Tafurin väitettä siitä, että arkkitehtuuri ilmentäisi ainoastaan kapitalismin ideologiaa.

Vastauksena Tafurille Lefebvre pyrki määrittelemään arkkitehtuurin kapitalistisen ideologian sijaan pikemminkin sosiaalisena käytäntönä, joka voi saada monenlaisia

98 Tafurin marxilainen poleemisuus puhutteli erityisesti uuden sukupolven arkkitehtiopiskelijoita ympäri Eurooppaa. Jo ennen pamfletin julkaisua Italiassa, jossa Tafurin arkkitehtuurin ideologian kritiikki tunnettiin parhaiten, vasemmistolaiset opiskelijat joilla oli myös löyhiä yhteyksiä situationisteihin aiheuttivat kulttuuripoliittisen skandaalin Milanon XIV triennaalissa vuonna 1968, jossa he sabotoivat arkkitehtuuri- ja muotoilutriennaaliin tuotuja esineitä. Tämä Tafurin pohjalta ilmennyt arkkitehtuurin isänmurha kohdistui erityisesti muuttuneeseen kuvaan Le Corbusierin arkkitehtuurista (Stanek 2014, xxxiv). Vaikka Lefebvre oli itsekin kritisoinut Le Corbusieria, kuten edellisessä luvussa osoitettiin, niin Lefebvre sanoutui kuitenkin selvästi tästä Tafurin aloittamasta kritiikistä irti (Lefebvre 2003a) Myöhemmin myös tilan teoreetikoista erityisesti Foucault kuvasi paheksuvaan sävyyn Le Corbusierin käsittelyä tuona aikana: "Le Corbusieria kuvataan nykyisin mielestäni tarpeettoman julmasti, eräänlaiseksi kryptotaliniksi. Olen varma, että hän oli täysin hyvää tarkoittava ihminen ja omistautunut saamaan aikaan jotain vapauttavaa." (Foucault 1989, 37.)

ilmenemismuotoja (Stanek 2011, 65). Arkkitehtuuria on siis eräässä mielessä kaikki se, mikä Lefebvren mukaan liittyy tilan tuottamiseen. Myös Lefebvre paikoin sortui tiettyihin ylilyönteihin puhuessaan arkkitehtuurista teknokraattisen yhteiskunnan erityistieteenä. Kuitenkin erottaessaan arkkitehtuurin ja urbanismin keskenään, Lefebvre näyttäisi jättävän varauksen siitä, että arkkitehtuuri ei ole sama asia kuin teknokraattinen yhdyskuntasuunnittelu. Lefebvre näyttäisi ymmärtävän arkkitehtuurin, kuten myös edellisessä luvussa kuvatun asumisen, ennen kaikkea poeettisena tilantuotantona, eikä pelkästään kapitalismin ideologiana Tafurin tavoin.

Esitän, että tämä perustuu ennen kaikkea Lefebvren ja situationistien tapaan käsitellä arkkitehtuuria niin sanotun *détournementin* keinoin. Lefebvren kartoittamassa kokeellisessa arkkitehtuurissa nämä tulevaisuuden vapaa-ajan kulutuksen tilat pyrittiin kääntämään *détournementin* menetelmän keinoin vasta-tiloiksi, joissa vapaa-ajan tuotanto ja siihen liittyvä kulutus on käännetty itseään vastaan (Lefebvre 1991, 384–385).

4.3 Lefebvre ja situationistit

Kaiken ympäristönsä muovaava yhteiskunta on kehittänyt oman tekniikan muokataksaan tämän tehtäväjoukon kiinteää perustaa: omaa aluettaan. Tämä tekniikka on kaupunkisuunnittelu. Sen avulla kapitalismi ottaa haltuunsa kulttuuri- ja luonnonympäristön sekä kehittyy loogisesti absoluuttiseksi ylivallaksi, joka voi luoda – ja jonka on nyt luotava – tilan totalisuus uudelleen omaksi lavasteekseen. (Debord 2005, 147.)

4.3.1 Kansainväliset situationistit

Kaikista keskeisin arkkitehtuuria ja kaupunkisuunnittelua uudistamaan pyrkinyt ryhmittymä, ja jonka toimintaan uudenlainen arkkitehtuurikulttuuri monella tavoin nojasi, oli Kansainväliset situationistit (Situationist international).⁹⁹ Situationistien tavoite oli koko

⁹⁹ Kansainväliset situationistit perustettiin vuonna 1957. Liike lakkautti itsensä vuonna 1972. Liikkeen toiminnan yksi keskeisimmistä muodoista oli *Internationale Situationiste* (IS) -lehden julkaiseminen. Lehden artikkelit olivat olivat kirjoitettu usein kankeasti ja yliteoreettisesti, koska oli "turvauttava vihollisen kommunikaatioverkkoon" (Pyhtilä 2005, 45). Tuo kommunikaatioverkko muodosti situationistien mukaan yhteiskunnan, joka rakentuu speaktaakkelin varaan.

yhteiskunnan, talouden ja kulttuurin radikaali uudelleenjärjestäminen. Tämän saavuttamiseksi he ulottivat kriittisen analyysinsä käytännössä kaikille inhimillisen elämän osa-alueille. Näkyvimmillään situationistien kritiikki ulottui erityisesti uusiin kulttuuriteollisuuden ja media-alan muotoihin. Tämän vuoksi situationisteja käsittelevässä tutkimuksessa heitä onkin lähestytty erityisesti kulttuuri- ja mediakriittisestä näkökulmasta (ks. esim. Pyhtilä 2005). Oma tulkintani situationisteista liittyy kuitenkin tutkimukseen, joka näkee situationistit erityisesti urbanismin kriitikkoina, ei niinkään mediakriitikkoina (ks. erityisesti Sadler 1999; McDonough 2010). Suuri osa situationistien julkaiseman *Internationale Situationiste* -lehden artikkeleista käsitteleekin juuri urbanismiin liittyviä teemoja, ja modernin kaupunkisuunnittelun uudistamista yhtenäisen urbanismin keinoin. Tästä päätellen situationistien yksi keskeisin tavoite oli kulttuuriteollisuuden kritiikin ohella juuri kaupunkitilan ajattelu uudella tavalla.

Situationistien keskeisin käsite oli *spektaakkeli*. Liikkeen johtohahmo Guy Debord¹⁰⁰ pyrki teoksessaan *Spektaakkelin yhteiskunta (La Société du spectacle 1967)* osoittamaan, kuinka spektaakkeli on vienyt äärimilleen Marxin tavarautumisen, ja miten ainoastaan tämän spektaakkelin kautta ihmiset ovat enää suhteessa toisiinsa. Spektaakkeli on muunnos Marxin tavara-analyysistä. Situationistit viittasivat sillä tavaroiden koodattuihin merkityksiin ja ideologioihin, jotka 1900-luvulla alkoivat välittyä yhä enemmän kuvien ja median kautta. Niin sanottu spektaakkelin yhteiskunta sijoittuu

100 Nykyisin situationistien toiminta henkilöityy erityisesti Guy Debordiin. Debord oli situationistien autoritääriin johtaja surrealistien André Bretonin hengessä. Itse hän tosin vihasi Bretonia, ja vertailua Bretonin ja surrealistien välille (Pyhtilä 2005, 18). Tämä oli myös yksi keskeinen syy sille, miksi Lefebvre halusi säilyttää riittävän etäisyyden ryhmittymään. Lefebvre havaitsi lukuisia yhtymäkohtia Debordin persoonallisuuden, ja Lefebvren nuoruuden ystävänsä Bretonin välillä. Vertailu Bretoniin on myös siinä mielessä oikeutettu, että eräässä mielessä surrealismien ja dadaismin perintö vaikutti Situationistien syntyyn. Surrealismien ja dadaismin jo kiihdyttua, André Breton oli ottanut Lefebvren kanssa samaan aikaan osaa Ranskan kommunistisen puoleen PCF:n toimintaan. Breton julistautui kuitenkin viimeistään toisen maailmansodan jälkeen irti kaikesta kommunistisen puolueen toiminnasta. 1940-luvun lopun Pariisissa nuori belgialainen Christien Dotremont tapasi Bretonin. Dotremont oli perustamassa ystäviensä kanssa uutta taiteellis-poliittista ryhmittymää, jonka innoituksena toimi Lefebvren tuore kirja *Critique de la vie quotidienne* (Arkielämän kritiikki). Dotremontin mukaan myös päivitetyn surrealismien kohteena tulisi olla yhä enemmän arkielämän kritiikki. Dotremontin ehdotuksesta vuonna 1949 perustettiin CoBra ryhmä, joka nimensä mukaisesti toimi Kööpenhaminassa (Co), Brysselissä (Br) sekä Amsterdamissa (A). Ryhmän tavoitteena oli taistella abstraktia geometrista maalausta vastaan uusilla muodoilla. Dotremontin ohella CoBra:n muista jäsenistä ennen kaikkea tanskalainen taidemaalari Asger Jorn, sekä hollantilainen arkkitehti Constant Nieuwenhuys olivat ryhmittymässä keskeisessä osassa. CoBra:n ohella toinen keskeinen ryhmittymä, joka vaikutti situationistien syntyyn oli Mouvement Lettriste, jonka johtajana toimi Isidore Isou. Debord liittyi lettristeihin vuonna 1951, mutta erosi nopeasti riitaannuttuaan Isoun kanssa, perustaen lettristien vasemmistosiiven kanssa oman Kansainväliset lettristit -ryhmän. Kansainväliset situationistit perustettiin virallisesti vuonna 1957, kun Kansainväliset lettristit, CoBra:sta kehittynyt Kansainvälinen Imaginaristinen Bauhausliike sekä Lontoon psykomaantieteellinen seura, joka tosin keksittiin vasta perustamiskokouksessa, yhdistettiin. (Pyhtilä 2005, 21–23; Sederholm 1994, 19; Sadler 1999, 2.)

Debordin mukaan maailmansotien väliselle ajalle, jolloin uudenlainen radio- ja kommunikaatioteollisuus löivät läpi ennakoiden toisen maailmansodan jälkeistä massayhteiskunnan kulutuskulttuuria, jossa arjesta ja vapaa-ajasta tuli yhä tärkeämpi kulutuksen alue, kuten Lefebvre oli esittänyt teoksessaan *Critique de la vie quotidienne* jo vuonna 1947 (Pyhtilä 2005, 9).

Debordin mukaan speaktaakkeli on ”kuvien välittämä ihmisten keskinäinen yhteiskunnallinen suhde” (Debord 2005, 31). Tämä speaktaakkelin yhteiskunnallinen suhde toimii erottelemisen logiikan kautta. Ihmiset ovat eristetty toisistaan, ja heidän välinen kommunikaationsa tapahtuu ainoastaan speaktaakkelin välityksellä.

Selkeimmillään tämä erottelu ilmenee Debordin mukaan media- ja kulttuuriteollisuuden synnyssä, mutta myös kaupunkisuunnittelu osoittaa hyvin konkreettisella tavalla, miten speaktaakkelin segregaaation logiikka toimii päivittäisissä käytännöissä asumisen ja kaupunkitilan muodoissa. Debordin mukaan speaktaakkelin yhteiskunnan tarkoitus oli tehdä kansalaisista ainoastaan passiivia kuluttajia, jotka asuvat passiivisesti heille suunnitelluissa uusissa lähiöissä ja tyyppitaloissa, kuten edellisessä luvussa huomattiin.

Huomautukset kaupunkisuunnittelun speaktaakkelimaisesta luonteesta tuovat situationistit lähelle Lefebvren marxilaista teoriaa tilan tuottamisesta. Lefebvre ei koskaan kuulunut varsinaisesti situationistien ydinryhmään¹⁰¹, mutta hän oli muutaman vuoden erittäin läheisissä tekemisissä situationistien, erityisesti Debordin kanssa. Vaikka vuorovaikutus jäi melko lyhytikäiseksi, niin oli se kuitenkin sitäkin intensiivisempää. Lefebvreä on siis pidetty yhtenä keskeisimmistä taustavaikuttajista, mutta toisaalta myös toisin päin situationistit vaikuttivat vahvasti Lefebvren ajatteluun (Merrifield 2006, 31). Situationistit ottivat lähtökohdakseen Lefebvren arkielämää koskevat tutkimukset, joiden perusteella vapaa-ajan järjestämisestä tuli situationistien mukaan kaikista vallankumouksellisista kysymyksistä (Pyhtilä 2005, 26). Sekä Lefebvre että situationistit näkivät

101 Ryhmän julkaiseman lehden *Internationale situationiste* ensimmäisessä numerossa määriteltiin keitä situationistit olivat: "Situaatioiden rakentamisen teoriaan tai käytäntöön liittyvä. Joku joka osallistuu situaatioiden rakentamiseen. Situationistisen internationaalisen jäsenen". (Sederholm 1994, 79.) Konkreettisesti situationisteja olivat Debordin lisäksi ainakin Asger Jorn, Constant Nieuwenhuys sekä belgialainen Raoul Vaneigem, jonka Lefebvre tutustutti Debordiin. Debord koki Vaneigemin älykkyyden kuitenkin itselleen niin uhkaavaksi, että lopulta erotti tämän vuonna 1970 – kuten aikanaan lähes kaikki muutkin liikkeen jäsenet (Pyhtilä 2005, 35). Lisäksi erityisesti situationistien teorian kannalta yksi keskeisin henkilö oli Michèle Bernstein. Debordin silloinen elämäkumpani Bernstein jäi kuitenkin täysin Debordin ja muiden situationistien varjoon, vaikka myöhemmin on osoitettu, että itse asiassa juuri hän kirjoitti suuren osan Debordin nimiin laitetusta teoriasta.

tyypillisen arjen käsittelyn jättävän, erityisesti perinteisessä sosiologiassa, pois kaikista keskeisimmät kysymykset vieraantumisesta. Tämän vuoksi sekä Lefebvre että situationistit kehittivät vaihtoehtoista arkielämän kriittistä kuvausta, jonka tavoitteena oli toisen maailmansodan jälkeisen ”kulutusyhteiskunnan” vieraannuttavien elementtien kumoaminen. Ja koska moderni kaupunkisuunnittelu loi puitteet tälle kulutusyhteiskunnalle, oli arjen kumoamisen lähdeittävä situationistien mukaan erityisesti kaupunkisuunnittelun ja arkkitehtuurin haltuunotosta, sen muuttamisesta, sekä vaihtoehtoisten tapahtumien eli *situaatioiden* luomisesta.

4.3.2 Speaktaakkelin urbanismin kritiikki

Lefebvren ja situationistien näkemykset kaupunkitilasta perustuivat vahvaan teoreettiseen kritiikkiin siitä, miten kaupunki tulisi ymmärtää. Heille kaupunkisuunnittelusta ja urbanismista oli tullut keskeisin kapitalismin toimintamuoto:

Muistan erään hyvin intensiivisen keskustelun Guy Debordin kanssa, jolloin hän sanoi, että urbanismista on tulossa uusi ideologia. Luulen, että tällainen urbanismi ajoittuu vuoteen 1961 – siitä lähtien urbanismista oli tullut Ranskan virallinen ideologia. (Ross 1997, 77 ks. myös Lefebvre 1969, 46.)

Debord pyrki *Speaktaakkelin yhteiskunnassaan* osoittamaan, kuinka kaupunkisuunnittelu ja sen tuottama tilallinen erottelu olivat eräitä keskeisimpiä speaktaakkelin toiminnan muotoja.¹⁰² Myös Lefebvren mukaan arkielämän kriittinen tutkimus kiinnittyi yhä vahvemmin arjen tilallisiin kysymyksiin situationistien toiminnan myötä (Lefebvre 2005 24). Modernin kaupunkisuunnittelun spatiaalisen segregaaation taustalla sekä situationistit että Lefebvre näkivät siis laajemmin speaktaakkelin toimintalogiikan, joka eristää ihmiset toisistaan lähiöihin. Situationistit pyrkivät kumoamaan tämän speaktaakkelin logiikan tarjoamalla vaihtoehtoisia kokemuksia ja tilallisuuksia. Keinoina näiden saavuttamiseen oli erityisesti *situaatiot*, jotka koostuivat muun muassa *détournementin* sekä *yhtenäisen*

102 Tiiviimmillään situationisteista arkkitehtuurin parissa työskenteli erityisesti Constant Nieuwenhuys, joka muotoili situationistien urbanismin kritiikin ääriä jo vuoden 1953 projektissaan ”Pour une architecture de situation” (”Kohti situaatioiden arkkitehtuuria”), jossa hän esitti visionsa tulevaisuuden kaupungista (McDonough 2010, 112).

urbanismin menetelmistä.

Lefebvre ja situationistit pyrkivät siis palauttamaan arkkitehtuurin ja urbanismin keskustelut siitä, voisiko arkkitehtuuri tuottaa myös toisenlaisia, erilaisia tiloja (*l'espace différentiel*). Suhteessa toisenlaiseen arkkitehtuuriin, Lefebvre viittaa erityisesti Charles Fourierin¹⁰³ ajatuksiin kollektiivisesta kaupunkitilasta ja yhtenäisestä arkkitehtuurista (Lefebvre 2014, 142–143).¹⁰⁴ Fourier pyrkii yhtenäisellä arkkitehtuurillaan ottamaan kantaa samanaikaisesti tuotannon, arkielämän ja rakennetun ympäristön muuttamiseen. Myös situationistit käyttivät näitä Fourierin ajatuksia omassa yhtenäisessä urbanismissaan (Sadler 1999, 118).

Situationistit päätyivät käyttämään Fourieria omissa kaupunkitilallisissa kokeiluissaan todennäköisesti Walter Benjaminin tekstien kautta, joilla oli suuri vaikutus situationistien yhtenäisen urbanismin periaatteissa (McDonough 2010, 12).¹⁰⁵ Benjaminin mukaan Fourier kritisoi erityisesti 1700-luvulla nousutta porvarillista ajatusta yksityisen ja julkisen tilan välisestä tiukasta erottelusta, joka alkoi korostamaan yhä enemmän yksityisasunnon ja sitä asuttavan perheyksikön merkitystä ainoana sopivana elämäntapana (Benjamin 2014, 50–51). Situationistit ja Lefebvre taas näkivät tämän julkisen tilaan liittyvän privatisaation tapahtuvan uudella tavalla modernissa kaupunkisuunnittelussa, joka perustui hieman samankaltaiseen erotteluun julkisen tilan ja yksityisen asunnon välillä (Lefebvre 1969, 105; Debord 2005, 147).¹⁰⁶

103 Charles Fourier (1772–1837) oli yksi keskeisimmistä Marxin ja Engelsin arvostelemista niin sanotuista ”utopiasosialisteista”. Fourier tunnetaan erityisesti utoppisista ehdotuksistaan arkkitehtuurin ja asumisen uudelleenjärjestämisessä. Fourier kehitti ajatuksen yhtenäisestä arkkitehtuurista, jota ilmentää falansterit, noin 2000 hengen kollektiiviset yhdyskunnat. (Fourier 2009, 62.)

104 Yksi esimerkki Charles Fourierin kuvaileman kollektiivinen kaupungin idean rehabilitoinnista oli Lefebvren 1972 järjestämä kollokvio ”Actualité de Fourier”. Lefebvre toimitti myös kirjoituskokoelman kollokvion pohjalta vuonna 1975. Lefebvre esiintyi myös saman teeman pohjalta José-Maria Berzosan dokumentissa *Un certain regard: Charles Fourier* (Stanek 2011, 171).

105 Esseessään ”Pariisi 1800-luvun pääkaupunki”, joka on tutkimussuunnitelma Benjaminin tunnetulle Passagen-Werk -projektille, Benjamin huomauttaa, että Fourier otti oman teoriansa lähtökohdaksi juuri pasaasit. Fourierin tavoite ei ollut pelkästään järjestää asumista uudelleen vaan samalla muokata käsitys porvarillisesta moraalikäsitteestä ja sen sosiaalisista rooleista. Hieman samalla tavalla kuin Nietzsche myöhemmin tutkielmassaan *Moraalin alkuperästä*, Fourierin *falansterin* piti siirtää ihmiset sellaiseen suhteiden järjestelmään, jossa moraalilla ei ole enää mitään virkaa (Benjamin 2014, 46). Lefebvren nietzscheläisiä аспектеjä tutkineet Elizabeth Lebas ja Eleanore Kofman ovat osoittaneet, kuinka Lefebvren nietzscheläisyys kietoutuu fourierilaisiin elementteihin hyvin samalla tavalla kuin Benjaminilla (Lebas & Kofman 1996, 11). Benjaminin Fourier-vaikutteinen tutkielma pasaaseista on siis lähtökohdiltaan hyvin samanlainen kuin Lefebvren näkemys Fourierista.

106 Fourier oli nähnyt yksityistilan erityisesti naisten poliittista osallistumista rajoittavana ja eristävänä. Tämä kaupunkisuunnittelun sukupuolittunut jännite nousi uudella tavalla esiin 1960-luvulla keskusteluissa lähiöiden vieraannuttavasta elämänmuodosta, sekä ydinperhettä korostavista suunnittelukäytännöistä (ks. tästä myös Saarikangas 2006). Tämän havaitsi situationistien ohella samaan aikaan esimerkiksi Valerie Solanas. Samana vuonna *Spektaakkelin yhteiskunnan* kanssa ilmestynyt Solanaksen *SCUM-manifesti* tulee spektaakkelin spatiaalisen segregaaation logiikan suhteen samaan

Tämän speaktaakkelin segregaatoin kumoavat tilaatiot ovat: ”Yhtenäisen ympäristön ja tapahtumien pelin muodostaman kollektiivisen organisaation konkreettisesti ja harkitusti konstruoima hetki elämää.” (Sederholm 1994, 79–80.) Situaatiot lähtevät siis elämästä ja ihmisistä itsestään.

Samaan aikaan kun situationistit kehittivät teoriaansa tilaatioista, niin Lefebvre esitteli teoriansa *momenteista*, jotka muistuttavat hyvin paljon tilaatioiden periaatteita (Lefebvre 2002, 340–358). Momentit ovat tilaatioiden tapaan hetkiä, jolloin arkielämän toistuviin käytäntöihin tulee tilapäinen, hetkittäinen murros. Näistä momenteista avautuu Lefebvren mukaan mahdollisuus nähdä maailma toisenlaisella tavalla (Elden 2004 170–173). Lefebvren momenttien alkuperä on erityisesti Nietzschen *Näin puhui Zarathustra* -teoksessaan käyttämässä *Augenblick* -käsitteessä (suom. 1. hetki 2. silmänräpäys). Lefebvrelle Nietzschen *Augenblick* näyttäytyy momenttina, joka tuo yhteen nykyisyyden, menneen ja tulevan yhdessä ohikiitävässä hetkessä.¹⁰⁷ Tämä momentti, joka kiittää ohi kuin silmänräpäys, muuttaa hetkeksi tavan ymmärtää todellisuutta. Situationistien antamien esimerkkien tapaan, Lefebvre kutsui vuoden 1871 Pariisin kommuunia sekä vuotta 1968 esimerkkeinä momenteista. Keskeistä näissä molemmissa oli Lefebvren mukaan pyrkimys ymmärtää kaupunkitila toisenlaisena hetkittäisen käytön kautta (Lefebvre 1969, 63).

4.3.3 Kaupunkitilan *détournement* ja yhtenäinen urbanismi

Lefebvren momenttiteorian yhteys tilaatioihin on melko hyvin tunnettu osoitus siitä, miten läheiset ja toisiinsa kiinnittyneet arjen tutkimushankkeet Lefebvrellä ja situationisteilla oli. Sen sijaan teoksessaan *Toward an Architecture of Enjoyment* Lefebvre käyttää oman kaupunkisuunnittelunsa ja arkkitehtuurikäsitteensä pohjana aikaisemmin yksinomaan situationistien projektille ominaista *détournementin*¹⁰⁸ metodia (Lefebvre

loputulokseen kuin Debord: ”Yhteiskuntamme ei ole yhteisö, vaan paremminkin kokoelma eristäytyneitä perheyksiköjä. Epätoivoisen epävarmana, peläten naisensa jättävän hänet mikäli hän saa kosketuksen muihin miehiin tai mihinkään elämään viittaavaan, mies pyrkii eristämään naisen muista miehistä ja vähäisestäkin sivistyksestä, joten hän muuttaa naisensa lähiohion, joka on kokoelma itsekeskeisiä pareja ja heidän lapsiaan.” (Solanas 2011, 37.) Lefebvren mukaan Solanaksen toisenlaisen kaupunkitilan ja asumisen vaade kuvastaa siirtymää abstraktista maskuliinisesta geometrisesta tilasta yhä enemmän vaihtoehtoiseen differenssin tilaan (Lefebvre 1991, 380).

107 ”Kaksi polkua yhtyy täällä; kukaan ei ole vielä kävellyt kumpaakaan loppuun asti. Tuo pitkä kuja takanamme: se jatkuu ikuisuusiin. Ja tämä pitkä kuja edessämme – se on toinen ikuisuus. - - Ja tässä, täällä portilla ne kalahtavat yhteen. Portin yläpuolelle on kirjoitettu: 'silmänräpäys'.” (Nietzsche 2009, 166.)

108 Situationistit päätyivät *détournementin*-käsitteeseen kritiikkinä speaktaakkelin yhteiskunnallisessa

2014, 95–101). Tämän avaa momenttiteorian ohella toisen tutkimattoman puolen Lefebvren ja situationistien välisestä tiiviistä vuorovaikutuksesta.

Détournement on situationistien mukaan vallitsevan ympäristön haltuunottoa omiin tarkoituksiin. Se on: ”Olemassa olevien esteettisten elementtien hyväksikäyttö. Tämänhetkisen tai menneisyyden taiteellisen tuotannon integroiminen paremman miljööön konstruoimiseksi.” (Sederholm 1994, 79–80.) Koska situationistien mukaan urbanismi perustuu laajemmin geometriseen ajatteluun, toisin sanoen tilan hallintaan, ja koska ”kaupunkimiljööön kehitys on tilan kapitalistisen haltuunoton ilmentymä”, ei vaihtoehtoinen urbanismikaan voi perustua situationistien mukaan muuhun kuin kokonaisvaltaisen tilan muuttamiseen, joka alkaa tilan haltuunotosta *détournementin* keinoin (Kotányi & Vaneigem 2014).¹⁰⁹ *Détournement* perustuu siis ajatukseen tilan ottamisesta takaisin haltuun sen tuottajille.

Kaupunkisuunnittelun kokonaisvaltaiseksi *détournementin* keinoksi situationistit hahmottelivat yhtenäistä urbanismia. Sen perimmäisenä tavoitteena suunnitella kaupunki uudestaan, ottaa se haltuun (Sadler 1999, 105). Yhtenäinen urbanismi on situationistien mukaan ”teoria taiteiden ja tekniikoiden yhdistetystä käyttämisestä sellaisen miljööön kokonaisvaltaiseksi konstruoimiseksi, joka on dynaamisessa suhteessa käyttäytymisessä tehtyihin kokeiluihin” joka tavoitetaan situaatioiden luomisen kautta (Sederholm 1994, 80). Kyseessä on siis kaupunkitilan hetkittäinen käyttö, eräänlainen koe: hetkittäinen tila laboratoriona toisenlaiselle urbanismille.

Ensimmäistä kertaa yhtenäisen urbanismin periaatteet tulivat ilmi tekstikatkelmassa ”Uuden urbanismin kaava”, joka julkaistiin 1958. Teoksen kirjoittaja Gilles Ivain on pseudonyymi venäläissyntyiselle Ivan Stsegloville. Tekstin taustalla vaikuttaa erityisesti surrealistien muutama vuosikymmen aiemmin 1900-luvun alun suurkaupunkien parantamiseksi tehdyt ehdotukset. Ivainin mukaan surrealistit tunnistivat hienovaraisesti kaupunkien historialliset kerrostumat, joiden merkitystä voi verrata jopa geologisiin

tuotannossa esiintyvää niin sanottua rekuperaatiota kohtaan. Rekuperaatio on prosessi, jossa kaikki luova, erilainen ja elävä kaapataan osaksi valtavirtatuotantoa (Pyhtilä 2005, 59). Rekuperaatiolla situationistit viittasivat erityisesti siihen, mitä surrealistille ja avantgardistiselle toiminnalle oli käynyt. Niiden vaarallisuus ja kokeellisuus oli otettu osaksi valtavirtaista kulttuuriteollisuutta, tarjoten niistä eräänlaisen kesytetyn version. Tässä yhteydessä elävän kaupunkitilan ottaminen kaappaaminen pois sen tekijöiltä edustaa tyypillistä rekuperaatiota. *Détournement* taas pyrkii kääntämään rekuperaation prosessin pääläelleen: ottamaan kaupunkisuunnittelun periaatteet sellaisenaan, kuin ne ilmenevät, ja kääntämään ne situaatioiden kautta pääläelleen.

¹⁰⁹ Yksi esimerkki jossa situationistien ja Lefebvren kuvailema tilan *détournement* toteutui käytännössä oli Pariisin tukkutorin (Les Halles) tilapäinen haltuunotto (Lehtovuori 2014, 78).

kerrostumiin maapallolle. Ilman niitä kaupunkeja ei ole olemassa (Sadler 1999, 110). Sen sijaan Ivainin mukaan moderni kaupunkisuunnittelu pikemminkin tuhoaa näitä kerrostumia tuottaen "valheiden geologian" (Sederholm 1994, 90). Tätä vastaan arkkitehtuuri ja kaupunkisuunnittelu on määriteltävä uudestaan:

Arkkitehtuuri on yksinkertaisin tapa artikuloida aikaa ja tilaa, moduloida todellisuutta, pakottaa unelmoimaan. – – Olemme jo maininneet halun rakentaa tilanteita [situaatioita] eräänä perustarpeista, joille seuraava sivilisaatio tulee rakentamaan. Tämä absoluuttisen luomisen tarve on aina ollut tiiviissä yhteydessä tarpeeseen leikkiä arkkitehtuurilla, ajalla ja tilalla. (Ivain 2003, 106.)

Toinen tärkeä tekstikatkelmä yhtenäisen urbanismin määrittelyssä on Attila Kotányin ja Raoul Vaneigemien ”Situationistien yhtenäisen kaupunkisuunnittelun ohjelma vuodelta 1961”. Ohjelmassa manifestoituu se, mihin Debord jo aiemmin viittasi keskusteluissaan Lefebvren kanssa samana vuonna urbanismin ideologiasta:

Urbanismia ei ole olemassa; se on pelkkä ideologia sanan Marxin käyttämässä merkityksessä. Arkkitehtuuri on aidosti olemassa. Kuten Coca-Cola, se on ideologiaan pulloitettu todellista tuotantoa, joka tyydyttää kierosti vääristettyä tarvetta. Urbanismia voidaan verrata Coca-Cola -mainokseen: se on pelkkää spektaakkelin ideologiaa. Kaiken sosiaalisen elämän spektaakkeliksi tyhjentävä moderni kapitalismi on kykenemätön esittämään muuta kuin oman vieraantumisemme. Urbanistinen unelma on sen mestariteos. (Kotányi & Vaneigem 2014.)

Teksteissään sekä Ivain että Kotányi ja Vaneigem tekevät ratkaisevan eron, joka tulkintani mukaan myös erottaa heidät Lefebvren tavoin tafurilaisesta marxilaisesta arkkitehtuuriteoriasta. Lefebvren tavoin, he tekevät erottelun urbanismin ja arkkitehtuurin välillä: ”Toisin kuin arkkitehtuuri, kaupunkisuunnittelu vaatii tuekseen yleistä hyväksyntää sekä myös yksilöllistä sopeuttamista ja ehdollistamista sen byrokraattisiin käytäntöihin.” (Kotányi & Vaneigem 2014.) Vaikka lukuisista situationistien teksteistä (ks. McDonough

2010) välittyikin ajatus, että käytännössä myös arkkitehtuuri usein ilmentää urbanismin ideologiaa käytännössä, niin he näyttäisivät siitä huolimatta jättävän varauksen siitä, että arkkitehtuurin käytäntöjen kautta tilaa voidaan ajatella myös toisin. Tätä voi havainnollistaa edellisessä kappaleessa tehdyllä erottelulla tilan tuotannon yhteiskunnallisten suhteiden (urbanismi) ja poeettisuuden välillä (arkkitehtuuri). Lisäksi tämä erottelu tulee eksplisiittisesti Lefebvrellä esiin postuumisti julkaistussa teoksessaan arkkitehtuurista. Vaikka sekä Lefebvre että situationistit kritisoivatkin modernia kaupunkisuunnittelua, niin arkkitehtuuria he eivät tunnu ainakaan lähtökohtaisesti samaistavan osaksi tätä urbanismin ideologiaa.

4.4 Jouissancen arkkitehtuuri

Ymmärrän arkkitehtuurin tilan tuottamisen erikoistieteenä. (Lefebvre 2014, 3.)

Miten Lefebvren postuumisti julkaistu *Toward an Architecture of Enjoyment* tulisi lukea suhteessa Lefebvren teoriaan tilan tuottamisesta? Ensinnäkin teos näyttäisi olevan jo nimensä ja rakenteesta puolesta tarkoitettu luettavaksi poleemisena vastineena Le Corbusierin 1920-luvulla kirjoittamaa *Kohti uutta arkkitehtuuria* -manifestia kohtaan. Siinä missä Le Corbusier uskoi uuden arkkitehtuurin olevan ratkaisu kaikkiin 1900-luvun alun sosiaalisiin ongelmiin ja yhteiskuntajärjestyksen takaamiseen (”arkkitehtuuri tai vallankumous”), niin Lefebvre taas näyttäisi vaativan arkkitehtuuriteoriaa palauttamaan arkkitehtuuriin mielikuvituksen ja tilan poeettisen kuvittelemisen. Näiden teemojen valossa, teos ei ole siis irrallinen Lefebvren muusta tuotannosta. Vaikka käsikirjoitus onkin Lefebvren teoksista kaikista suurin arkkitehtuuria kommentoiva teksti, niin myös siinä näkökulma on Lefebvren muiden teosten tavoin laajennettu useaan eri alueeseen: filosofiaan, antropologiaan, historiaan, psykoanalyysiin, semiologiaan, taloustieteeseen ja lopulta puhtaasti arkkitehtuuriin.

Toward an Architecture of Enjoyment -teoksen alkuperäinen nimitys ”Jouissancen arkkitehtuurina” näyttäisi liittyvän Le Corbusierin ohella myös psykoanalyysiin. Käsite yhdistetään erityisesti ranskalaiseen psykoanalyytikko Jacques Lacaniin, joka määritteli laajaa keskustelua herättäneissä psykoanalyysin etiikkaa käsittelevissä seminaareissaan *jouissancen* Freudin mielihyväperiaatteen taakse menevänä periaatteena (Roudinesco

2014, 79). Se ei siis palaudu tyhjentävästi enää Freudin psykoanalyysiin (Lacan 2005, 244–246). Lacanilta periytyvä *jouissance* käsite, johon Lefebvre tutkimuksessaan viittaa, on myös siinä mielessä ranskalaisen filosofian ominaispiirre, että kyseiselle käsitteelle ei tunnu löytyvän kunnollista käänösvaihtoehtoa mistään muusta kielestä. Lisäksi käsitteen nykyiset merkitykset ovat muodostuneet juuri sanan käytön kautta ranskalaisessa filosofiassa, eikä sitä ilman tätä käsitteen ranskalaista aatehistoriallista taustaa pystykään enää määrittelemään. Tarkan käänöksen mukaan *jouissance* tarkoittaa nautintoa kahdessa eri ulottuvuudessa 1. Ruumiillista (seksuaalista) nautintoa sekä 2. Nautintoa (omistusoikeutena) välineenä subjektinmuodostuksessa suhteessa itseen ja toisiin nautinnon omistuksen näkökulmasta.

En mene tässä yhteydessä sen tarkemmin käsitteestä käytävään lacanilaiseen keskusteluun sen tarkemmin. Lefebvre itse käyttää *jouissance* käsitettä melko annettuna, eli siinä olemuksellisesti epämääräisessä merkityksessä, joka on vakiintunut mannermaiseen filosofiaan, jossa se tarkoituksella jätetään kääntämättä.¹¹⁰ Painotan, että käsitteen epämääräisyys Lefebvrellä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että Lefebvre ei tuntisi Lacanin teoriaa.¹¹¹ Kulttuurimaantieteilijä Derek Gregory on osoittanut, kuinka Lacanin psykoanalyysin perusjaottelu reaalisesta, imaginaarisesta ja symbolisesta on erittäin keskeinen Lefebvren tilan dialektisen triadin muodostumisessa (Gregory 1997, 205). Samalla tavoin Lacania ja Lefebvrea vertaillleet Virginia Blum ja Heidi Nast huomauttavat, että Lefebvren kolmen eri tilallisuuden välinen tilakäsitys perustuu hyvin isolta osin lacanilaiseen psykoanalyysiin (Blum & Nast 1996, 559).

Samalla tavoin argumentoin, että Lefebvren nautinnon käsite tulee ymmärtää tätä Lacanilaista viitekehystä vasten, ei ainoastaan yksinkertaisena fyysisenä nautintona. Pikemminkin arkkitehtuuriin pitäisi palauttaa ihmisen ja tilan välinen kokemuksellinen suhde, tilan käyttöoikeus, joka 1900-luvun teknisestä kaupunkisuunnittelusta Lefebvren

110 Tässä mielessä teoksen kääntäjä Robert Bononno tekee virheen kääntäessään *jouissance* *enjoyment:iksi*. Vaikka hän selittääkin kääntäjän alkusanoissaan tätä perustellusti sillä, että Lefebvre ei välttämättä käytä käsitettä täysin samassa merkityksessä kuin Lacan vaan pikemminkin *plaisirin* merkityksessä kuten Roland Barthes. Itse argumentoin, että juuri Lefebvren oma muutos Gavirian ehdottamasta nimestä barthesilaisena *plaisirin* arkkitehtuurista *jouissance* arkkitehtuuriin osoittaa, että Lefebvre halusi identifioida projektinsa juuri lacanilaisen psykoanalyysin viitekehukseen.

111 On kuitenkin muistettava, että tämä luenta perustuu ainoastaan tulkintaan. Lefebvre ei viittaa itse teoksessa Lacaniin kertaakaan, mutta tästä huolimatta useassa katkelmassa yhtymäkohdat Lacanin teoriaan ovat kuitenkin hyvin selkeitä. Samalla tavalla Lefebvre viittaa pääteoksessaan Lacaniin suoraan vain neljä kertaa, ja aina vain alaviitteissä. Tästä huolimatta, jo ennen postuumisti julkaistua Lefebvren teosta, on uskottavasti esitetty, että lacanilainen psykoanalyysi on erittäin tärkeä vaikutte Lefebvren tilateoriassa (ks. tästä Gregory 1997, 215).

mukaan puuttuu.¹¹²

Lacanin teoriassa jouissancea ei voida koskaan saavuttaa, se on ainoastaan jatkuvaa ”kadonneiden asioiden etsintää” (Roudinesco 2014, 8). Myös Lefebvrelle *eletty tila* on jotain, mitä ei kenties koskaan voi todella saavuttaa. Lacanin *jouissance*nsen tavoin se perustuu jatkuvaan haluun liittyvään puutteen kokemukseen (Stanek 2014, liv). Lefebvre ja situationistit lähtivät ajatuksesta, että kaupungeilla on ollut joskus yhtenäinen merkitys, jonka spektaakkelin segregatio on erottanut. Tämä kaupungin kadonnut merkitys motivoi heitä Lacanin *jouissance*nsen käsitteen tavoin löytämään tämän kaupungin yhtenevän merkityksen uudestaan.

Lefebvren postuumisti julkaistua teosta ei tule siis, ja tätä painotan, lukea kirjaimellisesti ehdotuksena, että tulisi rakentaa paikkoja, jotka perustuisivat nautintoon. Tämä perustuu *jouissance*nsen käsitteen yksinkertaistavaan tulkintaan. Pikemminkin se täytyy lukea käyttöoikeutena tilaan ja siitä kumpuavaan nautintoon. Kyseessä oleva nautinto ei perustu niinkään ensisijaisesti fyysiseen nautintoon, vaan *jouissance*nsen omistusoikeutena, jonka voi ajatella liittyvän Lefebvren ajatukseen oikeudesta kaupunkiin. Tätä oikeutta kaupunkiin käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa. Lefebvren ajatus *jouissance*nsen arkkitehtuurista ei siis perustu nautinnon paikkoihin sellaisenaan vaan ajatukseen, joka nostaa esiin ihmisen sekä rakennetun ympäristön välisen keskeisen suhteen, josta muodostuu perustava omistusoikeus tilasta (Lefebvre 2014, 112). Jos Lacanille *jouissance*nsen oli subjektinmuodostusta ajava keskeinen voima, niin Lefebvrelle *jouissance*nsenesta kumpuavan arkkitehtuurin voi ajatella olevan samankaltainen tilan jatkuvan sosiaalisen tuottamisen kantava voima. Tilaa tuotetaan sosiaalisesti, koska ihmisen perustava tapa olla maailmassa on tilallinen.

Suhteessa Lefebvren käsikirjoituksen alkuperäiseen tutkimuskohteeseen Lefebvre pyrki siis hahmottelemaan tilallista sommitelmaa täydelliselle arkielämän ylittävälle vapaa-ajan tilalle. Sanoutuessaan irti varsinaisesta turistikaupungin tutkimuksesta hän alkoi kiinnittää huomiota *jouissance*nsen tilalliseen toimintalogiikkaan. On huomattava, että Lefebvrelle nautinnon paikat eivät ole suunniteltu varsinaisesti nautintoon. Lefebvre on

112 Suhteessa vallitsevaan kaupunkisuunnitteluun tämä voi kuulostaa erikoiselta. Miten muka lacanilaisen käsitteistön kautta on mahdollista määritellä onnistuneen kaupunkisuunnittelun periaatteita. Vaikka lähestymistapa näyttää kieltämättä oudolta, niin sille on kuitenkin löydettävissä oma viitekehyksensä osana suunnittelun teoriaa. Kaupunkitutkija Sarah Westin (2014) huomauttaa teoksessaan *The Paradoxes of Planning: A Psycho-Analytical Perspective*, että juuri psykoanalyttinen käsitteistö saattaa tarjota ratkaisun ja vaihtoehtoja siihen ikuisuuskysymykseen, miksi kaupunkisuunnittelua on niin usein syytetty inhimillistä näkökulmaa vieraannuttavaksi.

pikemminkin kiinnostunut siitä logiikasta, jolla tilat ovat muutettavissa (Lefebvre 2014, 112) toisenlaisiksi:

Nautinnon tilat eivät muodostu rakennuksista tai paikoista, jotka on määritelty niiden funktioiden mukaan. Ei voi olla kaupunkia tai kylää, joka olisi rakennettu sitä varten. Pikemminkin nämä nautinnon tilat nousevat momenttien elinvoimaisuudesta. (Lefebvre 2014, 152.)

Ihmisiä ajaa Lefebvren mukaan *jouissance*n kaltainen halu tuottaa tilaa. Lefebvrelle tilan ruumiillinen kokeminen, jota voi selventää *jouissance*n tematiikan kautta tarkoittaa, että kaupunkisuunnittelussa täytyisi ottaa huomioon tämä ihmisten antropologinen kokemus osallisuudesta tilaan jonka speaktaakkelin urbanismi on erottanut. Lefebvre huomauttaa, että tämän antropologisen yhteyden nostaa esiin jo Aristoteles onnellisuuden muodossa (kaupungit tulee rakentaa ihmisille sekä turvallisiksi että onnellisiksi paikoiksi) kaikista keskeisimpänä kaupunkisuunnittelun periaatteena (Lefebvre 2014, 61).

Sen sijaan tällainen merkitys kaupunkisuunnittelussa katosi uuden ajan maailmankuvan myötä, jolloin antiikin tapa ymmärtää ihmisten ja tilan välinen suhde korvaantui abstraktilla tilakäsityksellä. Aikalaisittain tämän toi esille Spinoza, joka huomautti että kartesiolainen filosofia ei halua käsitellä nautintoa tai iloa sen missään muodossa. Tämä nautintokielteisyys kulminoituu Lefebvren mukaan Immanuel Kantin filosofiassa, jossa kaikki tilan ruumiillinen kokeminen on korvattu transsendentaalisella avaruuden käsitteellä. (Lefebvre 2014, 68–69.)¹¹³

Lefebvre esittää, että Nietzsche nousee tätä Kantin määritelmää vastaan erottelullaan apolloniseen ja dionyysiseen josta seuraa tilan ajattelemisen uudella tavalla jatkuvan luomisen kautta (Lefebvre 2014, 70). Lefebvre viitaa myös pääteoksessaan (Lefebvre 1991, 399) Nietzschen katkelmaan ”Onnensaarilla” siitä, kuinka tilan tuottaminen on jatkuva luomisen prosessi:

113 Lefebvren mukaan vasta Hegelin myötä halusta tulee uudelleen filosofinen kysymys (Lefebvre 2014, 69). Suhteessa tähän siirtymään, myös Lacan on sijoittanut oman psykoanalyysinsä taustan lähtevän liikkeelle Hegelistä, edeten Nietzschen kautta Freudiin (Dosse 2011, 132). Lacanin ajattelussa tämä käänne Freudista kauemmas Hegeliin tapahtui hänen osallistuttuaan Alexandre Kojèven Hegel-luennoille (Roudinesco 2014, 19). Lacanille tämä kojèvelainen hegeliläisyys tarkoitti ennen kaikkea sitä, että ”ihmisen historia on haluttujen halujen historiaa” (Dosse 2011, 129). Suhteessa Lacanin psykoanalyysiin, tämä tarkoitti Lacanille epistemologista siirtymää psykoanalyttikko Henri Wallonin hengessä Descartesin positiosta ”ajattelen” hegeliläis-freudilaiseen positioon ”haluan” (Roudinesco 2014, 19).

Mitä te olette tähän asti kutsuneet maailmaksi, se teidän on ensin luotava: järjeksenne, kuvaksenne, tahdoksenne, rakkaudeksenne sen itsensä pitää tulla! Ja totisesti, oman autuutenne vuoksi, te tiedon etsijät. (Nietzsche 2009, 96.)

Tilan luominen ”oman autuuden vuoksi” liittyy situationistien ajatukseen tilan *détournementista*. Se on Lefebvrelle juuri uuden tilan luomista (Lefebvre 2014, 152). Vuoden 1968 pohjalta, josta uudenlainen arkkitehtuurikulttuuri lähti liikkeelle, Lefebvre jaksoi väsymättömästi toistella, että toisenlainen poeettinen tilantuotanto on mahdollista ainakin hetkittäisellä momentteihin ja situaatioihin perustuvan tilan tuottamisen *détournementin* tasolla.

4.5 Lopuksi

Modernin holhoavan kaupunkisuunnittelun logiikan kulminoituma oli situationistien mukaan Pariisin kasvitieteellisessä puutarhassa oleva kyltti jossa luki: ”Labyrintissa leikkiminen kielletty.” (Arnkil & Uschanov 2003, 99.) Kyseessä oli samankaltainen barokkimainen puutarha jossa Leibniz oli ymmärtänyt, että tila ei ole newtonin kuvailema absoluuttinen säiliö vaan pikemminkin jatkuvien relaatioiden monadologinen verkosto. Situationistit taas näkivät labyrintin metaforan paljastavan homogeenisen modernin kaupunkisuunnittelun alta toisenlaisen tilallisuuden, joka perustuu kieltojen sijaan leikkimiseen luoden samalla jatkuvasti uusia tilallisuuden muotoja (Sadler 1999, 146).

Tässä luvussa on selvitetty minkälaisia arkkitehtonisia sovellutuksia Lefebvre antaa teorialleen tilan tuottamisesta. Lefebvren tilakäsityksen suhdetta arkkitehtuurin tutkittaessa ilmenee, että Lefebvren käsitys arkkitehtuurista on huomattavasti positiivisempi kuin mitä Lefebvren marxilainen viitekehys antaa ymmärtää. Arkkitehtuuri on paljon muutakin, kuin vain *käsitetyn tilan* erikoistiedettä. Olen selittänyt tätä sillä, että arkkitehtuuri saa Lefebvren ajattelussa käsitetyn tilan tuottamisen ohella myös poeettisen luomisvoiman.

Suhteessa Lefebvren tilan dialektiseen triadiin meidän on hylättävä siis näkemys, että Lefebvre näkisi arkkitehtuurin ja arkkitehtuuriprofession tuottavan ensisijaisesti käsitettyä tilaa. Siinä missä Tafuri ymmärtää arkkitehtuurin lähtökohtaisesti marxilaisesti yhteiskuntasuhteiden ilmentäjänä, niin Lefebvre jättää arkkitehtuurille myös eletyn tilan taiteellisen ulottuvuuden. Tästä muodostuu Lefebvren ambivalentti suhtautuminen

arkkitehtuuriin, joka koostuu käsitteellistetyn erikoistieteen lisäksi myös tilalle annetuista eletyistä merkityksistä. Nietzscheä mukailleen arkkitehtuuria voisi luonnehtia apolloniseksi ja dionyysiseksi. Tämä on Lefebvren ambivalentin suhtautumisena arkkitehtuuriin ydin, joka tulee esiin erityisesti niissä ristiriitaisissa merkityksissä joita hän antaa Le Corbusierille (ks. tästä tarkemmin Coleman 2015 92–93). Le Corbusier näyttäytyy Lefebvrelle samanaikaisesti sekä luovana ja hyvänä arkkitehtina että autoritäärisen ihmiskäsityksen omaavana ”katastrofaalisena urbanistina” (Lefebvre 1996, 207). Lefebvren mukaan:

Arkkitehdit ovat erittäin epämukavassa asemassa. Tieteilijöinä ja insinööreinä tietyssä viitekehyksessä heidän on pysyttävä totutuissa käytännöissä. Toisaalta taiteilijoina, joilla on sensitiivinen ymmärrys tilan käytölle ja käyttäjille, tilanne on toinen. – – Arkkitehdin kohtalo on elää tämän konfliktin kanssa kun hän yrittää työskennellä jatkuvasti kasvavan tiedon ja luovuuden välisen kuilun kanssa. (Lefebvre 1991, 396.)

Tätä arkkitehtuurin ambivalenttia asemaa suhteessa Lefebvren marxilaisuuteen sivuaa myös postuumisti arkkitehtuurin ja *jouissancen* välistä yhteyttä selvittävässä käsikirjoituksessaan. Mutta mitä *jouissancen* käsite voi antaa arkkitehtuurille? Kenties Lefebvren teoksen viesti ei olekaan tuoda eksplisiittisesti *jouissancen* käsitettä arkkitehtuuriin vaan pikemminkin osoittaa, että arkkitehtuuria voi ja tulee lähestyä laajemmin osana muita tieteitä ja teoreettisia virtauksia. Lefebvre osallistui kaupunkisuunnittelusta käytyyn keskusteluun aikana, jolloin siihen kohdistui kenties kaikista suurimmat teoreettiset vaikutteet. Tämän vuoksi Lefebvre määrittelee arkkitehtuurin hyvin toisella tavalla kuin miten se nykyisin ymmärretään. Lefebvre esittää, että arkkitehtuurin tilan tuottamisena liittyy paljon arkkitehtuurin ulkopuolisia teemoja. Lefebvren tavoin voimme kuunnella myös erästä johtavimmista kaupunkitutkijoista, Saskia Sassenia, joka on muistuttanut arkkitehteja siitä, miten laajasta ja monitieteellisestä alasta on todella kysymys:

Arkkitehtuuri edustaa minulle ennen kaikkea tiedon muotoa. Se ei ole pelkästään seinien pystytystä. Siihen on sisällytetty kaikki tieto, joka meillä on. – – Teen suuren erottelun pelkän talon pystyttämisen (rakennusteollisuus) ja arkkitehtuurin välillä. Paljon, mitä arkkitehtuurin nimiin nykyisin laitetaan ei mielestäni tavoita arkkitehtuurin todellista merkitystä laajana tieteenalana. (Sassen 2013.)

Sassen esittää, että meidän tulisi nähdä arkkitehtuuri laajana ja monitieteellisenä alueena. Tämä muistuttaa hyvin paljon Lefebvren näkemystä arkkitehtuurista, ja olisi pohjimmiltaan kenties se viesti, mitä Lefebvre alun perin julkaisemattomaksi jääneessä käsikirjoituksessaan pyrki esittämään. Lefebvren määritelmä arkkitehtuurista tilan tuottamisesta koskee kaikkia tilassa olevia ihmisiä, ei pelkästään arkkitehteja. Tämän vuoksi Lefebvren mukaan myös arkkitehtuuria on pidettävä moninaisista elementeistä koostuvana tieteenä.

5. LEFEBVRE JA KULTTUURIPOLITIikka

Kaupunkitilan käytön järjestäminen on yksi aikamme kuumimpia kysymyksiä. Ajan tapaan näissäkin kysymyksissä mielipiteet jakautuvat mitä kiivaimpiin vastakohtiin. (Sitte 1889/2001, 5.)

5.1 Johdanto

Lefebvreä laajasti tutkinut Panu Lehtovuori kirjoittaa 40 vuotta täyttäneen Lefebvren pääteoksen kunniaksi: ”Lefebvre tarjoaa melko vähän vastauksia, mutta sitäkin enemmän hyvien kysymysten aineksia.” (Lehtovuori 2014, 79.) Myös vuonna 2014 ilmestyneessä kokoelmateoksessa *Urban Revolution Now Henri Lefebvre in Social Research and Architecture* muistutetaan, että Lefebvre tarjoaa urbaaniin sosiologiaan ja tilatutkimukseen ennen kaikkea teoreettisen lähtökohdan, ei suoria vastauksia tai aukottomia metodologisia välineitä (Stanek et al. 2014, 1). Minkälaisia kysymyksiä Lefebvren kautta sitten voisi esittää suhteessa nykyiseen kulttuuripoliittiseen tutkimukseen ja siihen liittyvään teoreettiseen taustaan? Selvitän tässä luvussa Lefebvren teorian nykyistä relevanssia suhteessa kaupunkitilaan liittyvään kulttuuripoliittikkaan sekä kulttuurisuunnittelun (*cultural planning*) kasvaneeseen merkitykseen osana kaupunkisuunnittelua.¹¹⁴

¹¹⁴ Kulttuurisuunnittelu (*cultural planning*) on poikkitieteellinen kaupunkisuunnittelun työkalu. Kulttuurisuunnittelusta alettiin puhumaan jo 1970-luvulla suhteessa alueellisten erojen nousun asettamiin uusiin kysymyksiin. Tämä tapa ymmärtää kulttuurisuunnittelu perustui laajempaan kulttuuripoliittiseen painopisteeseen taiteen ja kulttuurin sosiaalisista vaikutuksista (”social impacts of arts”). Tällaisen taide ja kulttuurivetoisen alueellisen kehityksen policy-ohjelman suomalaisena pioneerityönä voi nähdä esimerkiksi *Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun 1970-luvulla*, jossa kulttuuri- sekä taidepolitiikka valjasteltiin alueelliseen kehitykseen ja kulttuuripalveluiden tasavertaiseen levittämiseen osana hyvinvointivaltiollisen Suomen sosiaali- ja aluepolitiikkaa (ks. Kangas 1988). Sen sijaan nykyinen keskustelu kulttuurisuunnittelun kasvaneesta merkityksestä, jota esimerkiksi Euroopan kulttuuripääkaupunkihankkeisiin liittyvät uudistukset ilmentävät, ei enää perustu niinkään taiteen ja kulttuurin alueellisiin sosiaalisiin vaikutuksiin vaan se tulisi nähdä osana 1980-luvulta alkanutta jälkifordistista *Creative city* -keskustelua, johon viitataan tässä yhteydessä kulttuurisuunnittelulla. Käytän myös käsitettä ”kulttuurivetoinen kaupunkisuunnittelu” tavoittamaan kulttuurisuunnittelun laajemman ulottuvuuden, joka yhdistää keskustelun kulttuurisuunnittelusta osaksi kulttuurivetoista tuotantoa, jossa kaupunkisuunnittelulla sekä tilan kulttuurillisella tuottamisella on keskeinen rooli (uudemman kulttuurisuunnittelun käänneestä tällaisena kulttuurivetoisena kaupunkisuunnitteluna ks. esim. Berglund & Tuominen 2014). Kulttuuripoliittisen tutkimuksen viitekehystä demokraattisesta hyvinvointivaltion kulttuurisuunnittelusta uudenaikaiseen jälkifordistiseen paikkakilpailuun ovat tutkineet erityisesti Jenny Johannisson (2009) sekä Dorte Skot-Hansen (2009).

Kulttuurisuunnittelulla viitataan kaupunkisuunnitteluun, joka ottaa perinteistä kaupunkisuunnittelua kattavammin kulttuuri- ja taidepolitiikan osaksi kaupunkien suunnitteluprosessia. Tämä kulttuurin kasvanut merkitys suunnittelussa perustuu muutokseen, joka taloudessa on viime vuosikymmeninä tapahtunut. Tämän seurauksena rakennetusta ympäristöstä, ja siinä tapahtuvasta ihmisten välisessä vuorovaikutuksesta on tullut yhä keskeisempi kulttuuriin (Jameson 1991; Throsby 2010; Viren & Vähämäki 2011) perustuvan tuotannon lähtökohta.

Kulttuurisuunnittelun ajatellaan lähtevän kaupunkien kulttuurisesta monimuotoisuudesta ja niiden omista erityispiirteistä. Tämän vuoksi kulttuurisuunnittelun ideaalitavoite ei ole ainoastaan lisätä kulttuuria suunnitteluun vaan pikemminkin valjastaa eri alueiden luova potentiaali kaupunkisuunnittelun välineeksi. Tähän liittyy myös ajatus asukkaiden aktivoinnista ja osallistamisesta osaksi suunnitteluprosessia. Asukkaiden aktivointi ja osallistaminen onkin ollut viime vuosikymmenen yksi keskeisimpiä nykyisistä trendeistä kaupunkisuunnittelussa (ks. esim. Norvasuo 2008) ja siihen liittyy myös hallinnallisuuden tasolla uudenlaisia keinovalikoimia (Kuokkanen 2014)

Selvitän lopuksi näiden kulttuurisuunnittelun piirteiden pohjalta asukkaiden roolia kulttuurivetoisessa kaupunkisuunnittelussa ja kaupunkitilan tuottamisessa. Kysyn miten tässä tutkielmassa esitetyt huomiot asumisesta tilan tuottamisena voisivat tuoda lisäselkoa tähän tapaan ymmärtää kaupunkien rakentuminen asukkaiden pohjalta. Tähän liittyy myös keskeinen kriittinen ulottuvuus, jota Lefebvren kautta voi havainnollistaa. Vaikka kulttuurillisen kaupunkitilan tuottaminen vaatiikin asukkaiden jatkuvaa aktivointia osaksi kaupunkitilan tuottamista, siis mitä enemmän kulttuuria ja ihmisten välistä yhteistä toimintaa kaupunkitilan tuotannon lähtökohtana käytetään, niin paradoksaalisesti myös sitä enemmän kaupunkitilaa pyritään yksityistämään. Marxilaisesta viitekehyksestä on esitetty, että kaupunkitila pyritään jatkuvasti irrottamaan sen tuottajista (ks. esim. Harvey 2012, 78; Viren & Vähämäki 2011, 49). Tämän kriittisen huomion suhteessa juuri kulttuurivetoiseen kaupunkitilan uudistamiseen on tuonut esiin erityisesti kaupunkisosiologi Sharon Zukin teoksessaan *Naked City: The Death and Life of Authentic Urban Places* (2010).¹¹⁵

115 Zukinin mukaan kaupunkisuunnittelun ja -kulttuurin kehityksessä kriittinen näkökulma loistaa poissaolollaan, koska kulttuurivetoisesta kaupunkisuunnittelusta sekä sitä ilmentävästä uudenlaisesta kaupunkikulttuurista hyötyy eniten hyvätuloinen ylempi keskiluokka, jolla ei ole Zukinin mukaan intressiä nähdä laajempia poliittisia seurauksia, joita tällä uudella kaupunkikulttuurilla saattaa olla. Lefebvre huomauttaa saman jo vuonna 1973. Lefebvren mukaan kaupunkisuunnittelu ja kaupunkikulttuuri koskettaa lähinnä keskiluokkaa, ja siksi ne harvemmin nousevat kriittisen tutkimuksen keskiöön: ”Jotkut vasemmistolaiset - eikä pelkästään Ranskassa - väittävät, että taistelu tilasta ei kiinnosta työväenluokkaa tai massoja; se koskee ainoastaan eräänlaista eliittiä, intellektuelleja,

Zukin nojaa kritiikissään ainakin implisiittisesti Lefebvren teoriaan oikeudesta kaupunkiin ja laajemminkin Lefebvren ajatuksiin tilan poliittisesta luonteesta. Kartoitan tämän pohjalta voisiko Lefebvren kautta löytää teoreettista taustaa siitä, mikä on kulttuurivetoisessa kaupunkisuunnittelussa esiintyvä asukkaiden ja kaupunkitilan tuotannon välinen suhde, sekä minkälaisia laajempia (vrt. Sokka 2014) implisiittisiä kulttuuripoliittisia vaikutuksia se ilmentää.

Palaan huomautuksissani edellisen kappaleen kokeelliseen arkkitehtuurikulttuurin esittelyyn jonka pohjalta etsin ääriiviivoja kulttuurisuunnittelulle, jonka perusta olisi laajemmassa ymmärryksessä tilan tuottamisen moninaisissa merkityksissä. Lähtökohtanani on hypoteesi siitä, että kulttuurisuunnittelu tai kulttuurivetoinen kaupunkisuunnittelu vaatii onnistuakseen 1. Laajemman teoreettisen selvityksen siitä mitä kaupunkitilalla sekä sen yhteisellä tuottamisella kulttuurin kautta tarkoitetaan. 2. Asukkaiden roolin uudelleenmäärittelyn tässä kulttuuriin perustuvassa kaupunkitilan tuotannossa.

5.2 Kaupunkitilan muodostuminen tuotannon kohteeksi

Taloudellinen tuotanto ja kulttuuri ovat tietysti lähtökohtaisesti toisiinsa sidottuina kaupungeissa. Kuten Max Weber klassikotutkimuksessaan *Kaupunki (Die Stadt)* osoittaa: Euroopan erityistie alkoi juuri kaupungeista (Weber 1992, 23).¹¹⁶ Tämä erityistie synnytti myös uudenlaisen elämänmuodon, jonka järjestäminen vaati absoluuttisen suvereenin vallan sijaan uudenlaisia tilaan kohdistuvia tieteitä. Näistä uusista tieteistä yksi keskeisin oli kaupunkisuunnittelu (Foucault 2010b, 28–29). Kaupunkisuunnittelu eurooppalaisena tieteenä syntyi 1800-luvulla modernien kaupunkien uudenlaisten väestöllisten ongelmien myötä melko samanaikaisesti sekä Pariisissa, Berliinissä että Barcelonassa. Näiden

keskiluokkaisia esteetikkoja, jotka ovat järjestäytyneet näiden asioiden ympärille ylläpitääkseen omia etuisuuksiaan.” (Lefebvre 2013, 134.)

116 Weber otti tosin kaupunkimuodon kuitenkin ainoastaan ideaalityypinä, joka perustui länsimaiseen rationaalisuuteen. Weber jätti siis kaupunkielämästä syntyvät kulttuurilliset merkitykset analyysinsä ulkopuolella Pian sosiologiassa alettiin Weberin sijaan painottamaan kaupunkia pikemminkin kulttuurin ja elämäntavan tuottajana. Tämä Georg Simmelistä (2005, 27–46) lähtenyt kaupunkien kulttuurillisten merkitysten tutkiminen huipentui Chicagon koulun tutkimuksissa 1930-luvun urbaanista yhteiskunnasta ja siihen kuuluvista uusista elämäntavoista. Kaikista eksplisiittisimmin muutoksen weberiläisestä eurooppalaisesta kaupunki-ideaalista uudenlaisiin kaupunkimuotoihin toi Chicagon koulun johtava tutkija Louis Wirth klassikkoartikkelissaan ”Urbanism as a Way of life” (1938), joka käänsi katseen Weberin kaupunkimuodon rationaalisuudesta pikemminkin kaupungin tuottamaan urbaaniin elämäntapaan. Tämän näkökulman mukaan Euroopan erityistie alkoi siis kaupunkikulttuurista, ei kaupunkimuodosta itsestään.

kaupunkien pyrkimys ratkaista 1800-luvun suurkaupunkeihin kytkeytyvät väestölliset ongelmat johtivat lopulta tämän uuden tieteen oppialalliseen syntyyn (Jauhiainen & Niemenmaa 2006, 37).

Suhteessa nykyiseen kulttuurivetoiseen kaupunkisuunnitteluun, on mielenkiintoista palata kaupunkisuunnittelun epistemologiseen lähtökohtaan siitä, onko kyseessä pohjimmiltaan tieteellinen ja tekninen vai taiteellinen ja kulttuurillinen oppiala. Tämä kiista lävisti kaupunkisuunnittelun opetuksen ensimmäisiä vuosikymmeniä, koska kaupunkisuunnittelun opetus niin Pariisissa kuin Berliinissä alkoi 1800-luvulla samanaikaisesti sekä taiteellisessa että teknillisessä korkeakoulussa. Jo syntymästään lähtien kaupunkisuunnittelulla on ollut siis jännite taiteellisten arkkitehtien (Camillo Sitte) sekä insinöörien (Reinhard Baumeister ja Otto Wagner) välillä (Jauhiainen & Niemenmaa 2006, 37). Walter Benjamin on kuvannut tämän jännitteen, ja siitä lähteneen dialektisen kehityksen insinöörin hahmon synnyn kautta: ”Insinöörin käsite, joka on peräisin vallankumoussotien ajalta alkaa vahvistua. Näin saa alkunsa kilpailu rakentajien ja somistajien välillä, *Ecole Polytechniquen* ja *Ecole des Beaux-Artsin* välillä.” (Benjamin 2014, 46.)

Kilpailussa insinööripainotteinen suunnittelu alkaa voimistua, jonka syyksi Benjamin omaperäisen materialistisen historiatutkimuksensa kautta ehdottaa uuden rakennusmateriaalin, rautaisten teräspalkkien läpilyöntiä. Raudan kasvava merkitys rakentamisessa ja kaupungistumisessa korostaa yhä enemmän insinöörien merkitystä. Benjaminin tavoin voimme todeta kaupunkisuunnittelun insinööritieteen vakiinnuttaneen asemansa esteettisen koulukunnan sijaan. Pariisin rationalisoi moderniksi paroni Georges-Eugene Haussmann tavoitteenaan luoda kontrolloitu kaupunkitila. Berliinissä taas rakennusmestari James Hobrechtin johdolla suunnittelussa keskityttiin lähinnä infrastruktuurillisiin suunnittelukäytäntöihin. Myös Barcelonassa insinööri Ildefons Cerdá pyrki uudistuksessaan systemaattisen maankäytön keinoin luomaan geometrisesti rationaalisen ja toimivan kaupungin. Suunnittelun esteettinen puoli jäi lähinnä teoreettisten kirjoitusten, erityisesti Camillo Sitten varaan (Jauhiainen & Niemenmaa 2006, 38). Teoksessaan *Kaupunkirakentamisen taide* vuodelta 1889 Sitte kuitenkin korostaa väsymättömästi, että kulttuurin sekä taiteen merkitystä suunnittelussa ei saa unohtaa:

Taiteen kansantaloudellisesta merkityksestä on jo paljon kirjoitettu, ja tämä arvo yleisesti jo myönnetäänkin. Tämä on tärkeää, sillä taiteen puhtaasti ideaalista merkitystä itsetarkoituksena, jopa kulttuuripyrkimysten ja inhimillisen toiminnan korkeimpana tarkoituksena, ei suinkaan tunnusteta yleisesti. Koska taiteeseen sisältyy sosiaalisia ja taloudellisia arvoja, saattavat kovasydämiset kaupunkiekonomistitkin huomata, ettei lopultakaan ole syytä olla investoimatta kaupunkirakentamisen taiteen kautta kotiseututunteeseen, paikallishenkeen ja mahdollisesti myös turismiin. (Sitte 2001, 138.)

Kaupunkisuunnittelun historiassa eurooppalaisen kaupunkien kehityksessä 1800-luvun lopulta nykyhetkeen on nähty kolme kautta (Taylor 1998): 1. Ensimmäinen näistä on 1800-luvulta lähtien fyysiseksi suunnitteluksi nimitetty oppiala, jossa suunnittelussa kiinnitettiin laajalti huomiota sekä esteettiseen että materiaaliseen ulottuvuuteen osana kaupunkirakentamista 2. Toinen on rationaalinen suunnittelu, joka alkoi toisen maailmansodan jälkeen ja huipentui 1960-luvulla. Siinä suunnittelu nähdään rationaalisena toimintana, jossa voidaan tieteellisesti tuottaa optimaalisen suunnitelma. 3. Kolmantena piirteenä on nähty 1980-luvulta alkanut kommunikatiivinen suunnittelu, jossa on alettu nostaa esiin suunnittelun prosessuaalista luonnetta.

Uutena käänteenä, kaupunkisuunnittelun neljäntenä vaiheena, on alettu nähdä esteettisen suunnittelun paluun yhdistyminen kommunikatiiviseen suunnitteluun (Mattila 2003, 55). Tähän esteettisen suunnittelun käänteeseen voidaan sijoittaa myös kulttuurisuunnittelun kasvanut merkitys.

Nykyisin kommunikatiivisen suunnittelun ohella puhutaan siis yhä enemmän myös kulttuurillisesta suunnittelusta. Jos tätä kaupunkisuunnittelua suhteutetaan laajemmin taloudessa tapahtuvaan kehitykseen niin voidaan esittää, että nykyisestä kaupunkisuunnittelusta, jossa on yhä enemmän tiedollisia (kommunikatiivisia) ja kulttuurillisia aspekteja, on tullut vallitseva alusta inhimilliseen pääomaan perustuvalla tuotannolla. Muutoksen tuo esiin erityisesti Michel Foucault tutkimuksissaan uusliberalismista. Foucault'n luentosarja *Naissance de la Biopolitique 1978–1979* tunnetaan siitä, että se nimestään huolimatta on ennen kaikkea uusliberalismin historiallisia ennakkoehtoja kartoittavaa. Luentosarja kuvaa erityisesti inhimillisen pääoman synnyn

historiallisia ennakkoehtoja suhteessa uusliberalismin läpimurtoon politiikassa ja taloudessa. Uusliberaali valta perustuu Foucault'n mukaan yhä enemmän sallivaan hallintaan, jonka vuoksi kulttuuripolitiikan kaltaisiin yhteiskunnallisiin policy-ohjelmiin on alettava kiinnittämään enemmän huomiota osana yhteiskunnallista kehitystä (Foucault 2008, 232).

Mitä tämä muutos tarkoittaa suhteessa tapaan ymmärtää rakennettu ympäristö? Myös kaupunkisuunnittelun rooli kasvaa Foucault'n kuvaileman uuden hallintamuodon synnyssä. Tämä kehitys on muuttanut kaupunkeja ja valtiollisia tilasuhteista laajasti viime vuosikymmeninä (Brenner & Theodore 2002). Se näkyy myös Suomessa yhä laajempina hyvinvointivaltiollisen aluepolitiikan korvautumisella uusilla alueiden elinvoimaisuuden muodoilla (Moisio 2012; Kumpulainen 2012). Nämä uudet tilasuhteet voidaan nähdä myös osana laajempaa muutosta siitä onko kaupunkitila pohjimmiltaan julkista vai yksityistä (Eräsaari 2002).

Kaupungeista ja niiden urbaanista kulttuurista on siis tullut yhä enemmän arvonmuodostuksen paikkoja taloudellisessa kehityksessä. Lefebvre havaitsee tämän jo 1970-luvulla, ja italialainen Antonio Negri reilu vuosikymmen myöhemmin.¹¹⁷ Siinä missä Negrille metropoli ottaa tehtaan paikan, niin Lefebvrelle urbanismista itsessään tulee keskeisin tuotantovoima (ks. Lefebvre 2003a). Tämän seurauksena tilan poliittisuus siirtyy tehtaista kaupunkiin (Lefebvre 1991, 89). Vaikka Lefebvre oli omassa teoriassaan kiinnostunut ennen kaikkea kaupunkisuunnittelun toinen vaihe toisen maailmansodan jälkeinen urbanismi ja rationaalinen suunnittelu, niin myös Lefebvreltä on löydettävissä paljon ennakoivia huomautuksia kaupunkien ja inhimillisen pääoman välisestä suhteesta ja siitä kuinka finanssimarkkinoiden kiinteistökeinottelu on syrjäyttänyt perinteisen teollisuuden (Merrifield 2006, 83).

Nykyisin tämä tuotannon muutos metropoliin tehtaista henkilöityy kuitenkin juuri Negriin. Yhdessä yhdysvaltalaisen Michael Hardtin kanssa vuonna 2000 julkaisemassaan *Imperiumi*-teoksessaan, joka laajeni myöhemmin trilogiaksi, esitetään, että koska kapitalistinen tuotanto on muuttunut yhä enemmän subjektiivisuuksien ja elämän tuotantoon fyysisen tuotannon sijaan, niin myös tuotantoympäristössä tapahtuu muutos tehtaista metropoleihin ja kaupunkitilaan (Hardt & Negri 2005, 249; ks. myös Sassen

¹¹⁷ Tuotannollisen tilan eli tehtaan laajenemista kaupunkiin ei siis esitä ensimmäisenä Negri vaan juuri Lefebvre (Rajanti 2013 79). Erityisesti David Harvey on korostanut, että Negrin kritiikki nykyistä yhä enemmän kulttuurillistuneeseen ympäristöön ja tietotyöhön perustuvaa tuotantoa kohtaan on samankaltaista, jota Lefebvre esitti jo 1970-luvulla arkielämän muuttuneiden tilallisuuksien suhteen (Harvey 2012, 67).

2011). Tämän seurauksena kaupunkikulttuurista tulee yhä vahvemmin immateriaalisen tuotannon perusta, kuten Negrin ajattelua Suomessa eteenpäin kehittäneet Jussi Vähämäki ja Eetu Viren kuvaavat:

Tieto- ja palvelupohjaisessa taloudessa tuotanto perustuu ihmisten yhteiskunnalliseen elämään ja sosiaaliseen kanssakäymiseen. Keskeisiä tuotantovälineitä ovat tällöin elämän ja kanssakäymisen ”välineet” ja kyvyt sekä aika ja tila, jossa niitä käytetään. Toisin sanoen itse kaupunkitila ja siinä elämisen edellytykset ovat tietokapitalismissa keskeisiä tuotantovälineitä. Siksi pääomasuhteen uusintamiseksi kaupunkitilasta, ilmaisusta ja merkeistä, ihmisten vapaasta pyrkimyksestä ilmaista itseään yhdessä toisten kanssa, tehtävä arvoaan lisäävää pääomaa. (Viren & Vähämäki 2011, 48.)

5.3. Kulttuurivetoinen kaupunkisuunnittelu kaupunkikehityksen uutena vaiheena

Sekä Lefebvren että Negrin mukaan taloutta ja tilan tuottamista ei siis voida erottaa toisistaan. Tämä näkyy myös siinä, miten taloustieteen nykyiset inhimillisen pääoman painotukset ja alueellinen kulttuuripolitiikka, ovat tulleet vahvasti yhteen viimeisten vuosikymmenten aikana nousseissa keskusteluissa kaupunkien muuttuneesta roolista. Kontekstiltaan taloustieteen herännyt kiinnostus alueista liittyy niin kutsuttuun siihen, mitä kulttuuripoliittisissa keskusteluissa kutsutaan urbaaniksi uudistumiseksi (Bianchini 1993). Siinä kulttuurista on tullut yhä keskeisempi rakennetun ympäristön jäsenmuoto, jota ilmentää erityisesti ajatus luovista kaupungeista sekä siihen liittyvistä ohjelmista.¹¹⁸ Keskeistä kaikissa näissä luovien kaupunkien ohjelmajulistuksissa on, että kulttuurista on tullut keskeisin alueellisen talouskasvun väline (Andersson 2007), ja yhtenä tällaisena kulttuurin välineellisenä sovellutuksena luovien kaupunkien tuottamiseen on juuri kulttuurivetoinen kaupunkisuunnittelu ja kulttuurisuunnittelu (Evans 2001; Young 2008; Abram 2011).

Taloustieteilijä Jukka Vahlo on määritellyt kulttuurisuunnittelua laajasti tutkineen kulttuuripolitiikan professori Colin Mercerin pohjalta sen, mistä kulttuuripolitiikkaan

¹¹⁸ ks. esim. UNESCO Creative Cities Network.

liittyvästä kulttuurisuunnittelusta on kyse: Kulttuurisuunnittelu (*cultural planning*) on kaupunkipoliittinen työväline ja menetelmä, jonka avulla pyritään integroimaan alueellista kulttuuritoimintaa ja -pääomaa vahvemmin kaupunkikehityksen osaksi." (Vahlo 2014, 19.) Tämä alueellinen kulttuuripääomaa perustuu asukkaiden väliseen toimintaan ja kulttuuridiversiteettiin. Yksi keskeinen teema, joka kulttuurisuunnitteluun liittyvissä ohjelmissa toistuu onkin juuri kansalaisten tai asukkaiden aktivoiminen ja kaupungin eri alueiden diversiteetin korostaminen kaupunkien kehityksessä (Vahlo 2014, 22).

Myös Sharon Zukin on painottanut tämän alueellisen monimuotoisen ja aktiivisten asukkaiden välistä yhteyttä nostamalla esiin *autenttisuuden* kasvaneen merkityksen kulttuurivetoisissa kaupunkiuudistuksissa. Teoksessaan *Naked City: The Death and Life of Authentic Urban Places* Zukin esittää, että nykyinen kulttuuriveton tuotanto tarvitsee yhä enemmän autenttista urbaania elämää, jota saadaan juuri asukkaiden ja alueellisen kulttuurillisen monimuotoisuuden valjastamisesta osaksi suunnittelua. Mutta tällä menetelmällä on kuitenkin Zukinin mukaan laaja paradoksaalinen varjopuoli: mitä enemmän tämä suunnittelu ottaa lähtökohdakseen alueiden autenttisuutta, niin sitä enemmän se samalla tuhoaa olosuhteita tämän autenttisuuden synnylle (Zukin 2010, 2).¹¹⁹

Zukinin väite autenttisuuden korostamisen paradoksaalisuudesta osuu yhteen kaikista keskeisimpään kulttuurisuunnittelun ongelmakohtaan. Esimerkiksi kulttuuripolitiikan merkitystä alueellisessa kehityksessä ja kaupunkisuunnittelussa laajasti tutkinut Nancy Duxbury ehdottaa kaupunkien kestävään kehittymiseen, alueiden monimuotoisuuden lisäämiseen ja asukkaiden aktivointiin juuri niitä keinoja, jotka Zukin osoittaa olevan syynä kaikkiin niihin ongelmiin joita niillä yritetään korjata:

Luovuuden ja innovaatioiden tuottamiseksi, paikallisten suunnitteluprosessien on arvoitettava seuraavia periaatteita: homogeenisten tuotteiden ja tavaroiden aikakaudella, kaupunkikehityksen on lähdeävä *autenttisuudesta*. Tasapaino on avainasemassa: jokaista massatuotettua kaupunkikehityksen ideaa kohtaan, on löydettävä jotain joka painottaa paikallisen yhteisön ainutlaatuisuutta, esimerkiksi julkisen taiteen kautta. (Duxbury 2004, 3, alkuperäinen kursivointi.)

119 Myös Lefebvren mukaan suunnittelun paradoksiksi nousee, että lisäarvoa tuottava suunnittelu irrottaa tilan käyttäjät, siis kaiken sen autenttisuuden, joka tekee siitä arvokasta, kaupunkitilasta (Lefebvre 1991, 362).

Jacques Derrida (2003) on kirjoittanut Platonin käyttämästä *farmakonin* käsitteestä, joka tarkoittaa samaan aikaan sekä lääkettä että myrkkyä. Eikö kulttuurisuunnittelu näyttäisi olevan monessa mielessä tällainen *farmakon*? Autenttisuus, jota Nancy Duxbury tarjoaa lääkkeeksi kaupunkisuunnittelun ongelmiin paljastuu Zukinin analyysissä näiden ongelmien perustavaksi syyksi. Zukinin mukaan tämä suunnittelin paradoksaalisuus on toistunut lukusia kertoja eri muodoissa kaupunkisuunnittelun historiassa. Zukinin teoksen esikuvana on legendaarisen kaupunkiteoreetikko ja -aktivisti Jane Jacobsin vuonna 1961 ilmestynyt *The Death and Life of Great American Cities*, jonka eräänlaisena jatko-osana Zukinin teosta voidaan pitää.¹²⁰ Jacobs hyökkäsi teoksessaan New Yorkin pääurbanisti Robert Mosesia vastaan, jonka New Yorkin rationalisointipyrkimykset Jacobs näki Pariisin modernisoineen Haussmannin perillisinä.¹²¹ Jacobsinin mukaan moderni kaupunkisuunnittelu, joka pyrki rationaaliseen, turvalliseen ja miellyttävään kaupunkiin tuotti lähinnä kaaosta ja turvattomuutta. Samalla tavalla Zukinin mukaan myös kulttuurivetoinen tuotanto, joka lähtee asukkaiden kulttuurillisesta monimuotoisuudesta ja autenttisuudesta, näyttäisi pikemminkin tuhoavan kaupunkikulttuuria ja niitä olosuhteista, jotka mahdollistavat monimuotoisen asumisen kaupungeissa.

Miten Jacobsin teoria sitten näyttäytyy tänään Zukinin kautta? Jacobsinilta on ainakin opittu, että monimuotoiset alueet rohkaisevat ihmisiä osallistumaan ja elämään kaupunkitilassa, teknis-rationaalisesti suunnitellut eivät. Vaikka nämä Jacobsin kriittiset huomiot tunnustetaankin nykyisin monessa mielessä onnistuneen kaupunkisuunnittelun lähtökohdiksi, niin Zukin huomauttaa, että tämä on vain toinen puoli Jacobsinin kuvailemasta onnistuneesta kaupunkisuunnittelusta. Siinä missä Mosesin ortodoksinen suunnittelu melkein tuhosi kaupungin pyrkiessään purkamaan kaiken vanhan ja erilaisen rakennuskannan kuten Jacobs havaitsi, niin nykyinen kaupunkisuunnittelu, joka kyllä rakastaa Jacobsinin hengessä kaikkea vanhaa ja erilaista pikemminkin tuhoaa autenttisen

120 Myös Lefebvre oli vaikuttanut Jacobsinin teoksesta ja sisällytti omaan teoriaansa osia Jacobsin kritiikistä modernia kaupunkisuunnittelua kohtaan (Lefebvre 1991, 364).

121 Jacobs esittää teoksessaan vahvaa kritiikkiä kaupungin modernia rationaalista suunnittelua kohtaan, joka näyttäisi kaventavan kaupunkien monimuotoisuutta. Kaupungin monimuotoisuus koostuu Jacobsin mukaan neljästä elementistä, jotka tekevät kaupungista elävän: 1. Eri toimintojen sekoittaminen, jotta katutilassa olisi toimintaa kaikkina aikoina päivästä 2. Lyhyet korttelivälit, jotka mahdollistavat suuren jalankulkijoiden läpäisyvirran. 3. Rakennuskannassa tulee olla eri-ikäisiä ja -kuntoisia rakennuksia. Tämä mahdollistaa erilaisiin taloudellisiin resursseihin pohjautuvien toimintojen diversiteetin. 4. Tiiviys, joka mahdollistaa riittävän volyymin eri toimintojen elävyyden ylläpitämisen. (Jacobs 1961, 151.)

kulttuurin erityisesti gentrifikaation¹²² muodossa. Zukin on esittänyt, että Jacobsinin aikaisiin kysymyksiin vastaamisen sijaan kaupunkisuunnitteluun tulisi kohdistaa kritiikkiä joka lähtee nykyisistä kysymyksistä. Kyseessä on siis eräänlainen Jacobsinin uudelleenluku suhteessa nykyiseen kaupunkitilaan liittyvään kulttuuripolitiikkaan:

Vaikka Jacobs yhdessä muiden aktivistien kanssa onnistuikin pysäyttämään Mosesin suunnitelman tuhota merkittäviä osia ala-Manhattanilta ja korvata ne moottoriteillä sekä uusilla kerrostaloilla, niin taistelu kaupallisen kaupungin ja urbaanin naapuruston välillä jatkuu edelleen. Tätä taistelua ei käydä pelkästään uusien rakennushankkeiden tiilistä ja muurauslaasteista vaan myös siitä, millä ihmisryhmillä on oikeus asuttaa sekä vanhoja että uusia kaupunkimuotoja. Kuka hyötyy kaupungin uudistumisesta? Onko kaikki asukkaat samassa asemassa suhteessa siirtymässä uuteen? Nämä ovat panoksena siitä, mitä ranskalainen yhteiskuntateoreetikko Henri Lefebvre kutsuu oikeudeksi kaupunkiin. Nämä saavat merkityksensä sitä kautta, miten kaupungin autenttisuus tuotetaan, tulkitaan ja hyödynnetään. – – Autenttisuus on tilan kulttuurillinen valtamuoto, joka tukahduttaa kaupungin perinteistä työväenluokkaa ja nykyisin myös alemmaa keskiluokkaa, jolla ei ole enää varaa työskennellä tai asua kaupungeissa. (Zukin 2010, xii–xiii.)

Kuitenkin on huomattava, että ambivalentissa *farmakonin* merkityksessä Zukin myös huomauttaa, että kulttuurivetoisissa kaupunkiuudistuksissa on paljon hyvää, ja mikäli haluamme tavoitella yhteisöllisempää, kestävämpää asumista sekä monimuotoisia kaupunkeja, niin juuri eri alueiden kulttuurillisten voimavarojen tunnistaminen on oikea suunta (Zukin 2010, xiii). Zukinin mukaan ongelmana ei siis ole etteivätkö nämä keinot olisi hyviä. Ongelma on lähinnä siinä, että ne sivuuttavat paljon laajemman poliittisen kysymyksen joka sen taustalla vaikuttaa: onko ihmisillä oikeutta oikeus asua tilassa, ei

122 Gentrifikaatiolla (”sievistyminen”) viitataan Zukinin kuvailemaan prosessiin, jossa perinteinen työväenluokkainen asuinalue, johon erityisesti taiteilijat ovat muuttaneet työskentelemään ja asumaan halvan hintatason vuoksi, muuttuu tästä syntyvän autenttisuutensa vuoksi haluttavaksi asuinalueeksi erityisesti luovan keskiluokan piirissä. Tämä kysyntä nostaa samalla alueen hintatasoa, jolloin tyypillisesti tämän alueen vetovoimaiseksi luoneet joutuvat muuttamaan alueelta pois. Nykyisessä kulttuurivetoisessa tietotaloudessa gentrifikaatiosta on tullut yhä useammassa kaupungissa erittäin suuri poliittinen kysymys. Lefebvren teoriaa gentrifikaation kritiikkinä on kehittänyt eteenpäin erityisesti kulttuurimaantieteilijä Neil Smith teoksessaan *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City* (1996).

pelkästään kuluttaa sitä? (Zukin 2010, 6). Selvitän seuraavaksi Lefebvren kautta, miten näitä Zukinin kuvaamia kulttuurivetoisen kaupunkisuunnittelun ongelmakohtia voitaisiin välttää liittämällä kulttuurisuunnittelu osaksi laajempaa tilakäsitystä, tuotantoa ja siihen liittyvää asukkaiden poliittista toimijuutta.

5.4 Oikeus kaupunkiin: yhteinen kaupungin tuotantovoimana

Ensimmäinen ihminen, joka maa-alueen rajattuaan keksi sanoa: *tämä on minun* ja löysi vielä ihmisiä jotka olivat tarpeeksi yksinkertaisia uskoakseen sen, oli kansalaisyhteiskunnan todellinen perustaja. Miltä kaikilta rikoksilta, sodilta, murhilta, kauhuilta ja kurjuudelta ihmiskunta olisikaan säästynyt, jos joku olisi kiskonut hänen aidanpylväänsä maasta tai täyttänyt hänen rajaojansa ja huutanut kanssaihmisilleen: Älkää kuunnelko tuota huijaria, olette hukassa ja unohdatte, että maan hedelmät kuuluvat kaikille eikä maa kuulu kenellekään. (Rousseau 2000, 72.)

Vuonna 1972 New Yorkin *Museum of Modern Art (MoMA)* järjesti yhdessä New Yorkin Institute for Architecture and Urban Studies -instituutin kanssa kollokvion nimeltä *The Universitas Project. Solutions for Post-technological Society*, johon myös Lefebvre osallistui.¹²³ Lefebvre esitelmöi kollokviossa otsikolla ”Space, the Production of Space, and the Political Economy of Space”. Lefebvren mukaan oli selvää, että tulevaisuuden keskeiset ongelmat, joita selvittämään kollokvio oli järjestetty, liittyvät kaupunkitilan muodostumiseen yhä enemmän taloudellisen tuotannon kohteeksi. Tätä ei kuitenkaan ole Lefebvren mukaan ymmärretty vielä laajemmin, jonka seurauksena yhä enemmän kaupunkitilaan liittyvien kysymysten parissa vallitsee yhä suurempi käsitteellinen hajaannus: ”Yhdysvalloissa ei oikein tarkkaan tiedetä mitä kaupunkien kanssa pitäisi tehdä. Siksi täällä ollaan valmiita kuuntelemaan eurooppalaisilta tulevia ehdotuksia, jopa marxilaisilta.” (Lefebvre 1996, 201.)

Olemmeko edelleen jossain määrin samankaltaisessa hajaannuksessa tilan ja

123 Kollokvioon osallistuivat ohjelmasta päätellen muun muassa Michel Foucault, Roland Barthes, Roman Jakobson, Umberto Eco, Henri Lefebvre, Jean Baudrillard, Manuel Castells, Alain Touraine sekä Hannah Arendt (joka tosin joutui perumaan esityksensä sairastumisen vuoksi).

tuotannon välisen selvityksen suhteen? Kannattaako meidän edelleen kuunnella mitä ”jopa marxilaisella” Lefebvrellä on sanottavana tästä käsitteellisestä hajaannuksesta?¹²⁴ Lefebvren keskeisin tavoite, joka näkyi niin puheenvuorossa kuin laajemminkin hänen teoriassaan tilasta oli käsitellä tilallisia kysymyksiä osana laajempaa taloudellista, kulttuurillista ja poliittista problematiikkaa. Tämän pohjalta Lefebvre päätyi muodostamaan kokonaisvaltaisen teoriansa tilasta. Mielestäni kulttuurisuunnittelun arviointiin tulisi myös ottaa huomattavasti teoreettisempi lähtökohta ja lisätä kokonaisvaltaista poikkitieteellistä ymmärrystä siitä mistä tilasta, asumisesta ja tilan kulttuurillisesta tuottamisesta on kysymys. Tässä mielessä Lefebvren teoria voi tarjota hyvän lähtökohdan.¹²⁵

Vaikka asukkaiden merkitystä ja kaupunkitilan kulttuurillista monimuotoisuutta on paljon korostettu kulttuurisuunnittelussa, niin esimerkiksi kulttuurisuunnittelun taustalla vaikuttavaa kulttuuripolitiikkaa tutkinut Deborah Stevenson kritisoi sitä laajemmista poliittisista implikaatioista, jotka ovat jääneen Stevensonin mukaan kulttuurisuunnittelun suhteen huomioimatta. Stevenson väittää, että erityisesti kulttuurisuunnitteluun liitettävä osallistavuus ja asukaslähtöisyys on luettavissa osana laajempaa poliittista hallinnallisuuden keinovalikoiman muutosta. Kulttuurisuunnittelun keskeisyys osana luovia kaupunkeja erityisesti Isossa-Britanniassa liittyy yhteen New Labourin aloittaman kolmannen tien politiikan kanssa. Stevenson kuvaa artikkelissaan ”Cultural Planning and the Politics of Third Way”, kuinka kulttuurisuunnittelussa käytetyt luovuuden, osallistavuuden ja autenttisuuden diskurssit heijastelevat melko suoraan laajempaa kolmannen tien poliittista kontekstia (Stevenson 2004; Vahlo 2014). Ottamatta tässä yhteydessä kantaa kolmannen tien politiikkaan ja sen seurauksiin tarkemmin, niin voidaan todeta, että se osoittaa kuinka puhe autenttisuudesta, luovuudesta ja osallistavuudesta eivät

124 Lefebvre ottaa kulttuuripolitiikkaan yhteiskunnallisena kehityksenä (cultural politics) kantaa erityisesti tekstissään ”Toward a leftist cultural politics”. Lefebvre hahmottelee tekstissä uuden kulttuurin mahdollisuutta ja erityisesti sen suhdetta arkielämän käytäntöihin. Tekstissä Lefebvre määrittelee marxilaisen kulttuuripolitiikan ydintä (Lefebvre 1988, 79). Sitä ei voi nähdä irrallisena osana muusta yhteiskunnasta, eikä käsitellä ilman teoreettista taustaa.

125 Lefebvren teoriasta kulttuurillistuneen tuotannon valossa ks. esim. Harnock, Greig, & Rabon Ribera-Fumaz (2011): A New Space for Knowledge and People? Henri Lefebvre, Representations of Space, and the Production of 22@ Barcelona sekä Lehtovuori, Panu (2005): Experience and Conflict: The Dialectics of the Production of Public Urban Space in the Light of New Event Venues in Helsinki 1993–2003. Lehtovuori on kehittänyt Lefebvren pohjalta myös käsittekaupunki-ajatuksen, joka perustuu Lefebvren käsitteeseen tilaan (Lehtovuori 2005, 53). Lehtovuori kritisoi yleisiä kaupunkisuunnittelun käytäntöjä siitä, että vaikka uudemmissa suunnittelutrendeissä otetaan kulttuuri ja käyttäjät uudella tavalla huomioon, niin suunnittelu nojaa liian kapeaan tilakäsitykseen, joka jättää lopulta kuitenkin käyttäjät pääasiallisesti huomioimatta. Sen vastinparille Lehtovuori on pyrkinyt kehittämään uudenlaista ”kokeellista urbanismia” (Lehtovuori 2011, 71).

ole arvovapaita laajemmasta yhteiskunnallisesta tuotannosta. On muistettava, että näiden toimien myötä julkiseen tilaan on kohdistunut täysin uudenlaista kontrollia, kaupallistumista ja kaventumista. Nämä taas ovat selkeässä ristiriidassa kulttuurillisesti moninaisen tai osallistavan kaupunkisuunnittelun ideaalin kanssa.

Myös suomalaisessa kontekstissa yhdyskuntasuunnittelun professori Terttu Pakarinen esitti 2000-luvun alussa hieman Stevensonin tavoin, että asukkaiden merkitys ja osallistamisen vaade on muodostunut jo niin normatiiviseksi ja samalla myös semanttisesti täysin merkityksettömäksi vaateeksi, että sitä toistellaan jokaisessa suunnitteluprosessissa itse sisältöä sen tarkemmin miettimättä. Pakarisen mukaan pitäisi olla itsestään selvää, että ihmiset osallistuvat omalla toiminnallaan rakennetun ympäristön merkitysten muotoutumiseen ilman sen laajempaa osallistamistakin (Pakarinen 2002, 90). Pakarinen näyttää siis jakavan Lefebvren kanssa ajatuksen siitä, että jo ihmisten antropologinen tapa olla tilassa on aina samalla myös tilan sosiaalista tuottamista. Ihmiset tuottavat tilaa omilla tavoillaan asua tilassa siitä huolimatta onko heitä siihen erikseen ”osallistettu”. Samalla tavalla Lefebvren kuvailema tilan sosiaalinen tuotantoprosessi muodostuu jo lähtökohtaisesti kulttuurillisesti moninaisista elementeistä. Asukkaat luovat rakennuksille, paikoille ja tiloille aina omat kulttuurilliset merkityksensä. Tässä mielessä on myös semanttisesti ongelmallista puhua kulttuurin ”lisäämisestä” suunnitteluun.

Lefebvren kautta voisi siis esittää, että kaupunkia ei voi suunnitella valmiiksi asukkaille vaan asukkaat tuottavat itse kaupungin. Voisi myös esittää, että kaikki Zukinin kuvailema autenttisuus syntyy tästä tuotantoprosessista. Edellisessä luvussa kuvattu tilan hetkittäinen käyttö ei siis saa olla toimintaan päälle liimattua, sen tulee lähteä asukkaista itsestään, asumisen poeettisesta voimasta. Kaupunkitilan hetkittäistä käyttöä tai lopputulosta ei voi siis suunnitella etukäteen. Samankaltainen tendenssi on havaittu myös kulttuurisuunnittelua kriittisesti arvioivissa tutkimuksissa. Niissä osoitetaan kuinka kaupunkitilan hetkittäinen ja performatiivinen käyttö instrumentaalisenä keinona luoda investointeja ja turismia on kyllä nostanut valtaisan kaupunkitapahtumien ja festivaalien esiintulon kaupunkitilaan, mutta lopputulos näissä on kuitenkin vain alkuperäisen kulttuurin köyhtyminen ja yksipuolistuminen kaupunkitilassa (Berglund & Tuominen 2014, 12).

Zukin havainnollistaa tätä Jane Jacobsin nykyisen suosion kautta. Zukin huomauttaa, että Jacobsinin kritiikkiin kaupunkisuunnittelua kohtaan ei kuulunut

pelkästään kulttuurillisen diversiteetin lisääminen ja asukkaiden aktivoiminen vaan jatkuva poliittinen kysymys siitä kenelle kaikille kaupunki kuuluu:

Nykyiset kaupunkisuunnittelijat vannovat Jane Jacobsin nimeen. Hänen tavoite kaupungin monimuotoisuuden säilyttämisestä ylläpitämällä naapurustojen ja katujen sosiaalisia toimintoja on kirjattu jopa rakennussuojelua koskeviin lakeihin. Mutta nämä lait ottavat vain yhden ulottuvuuden huomioon siitä moninaisesta kaupungista jota Jacobs rakasti. Ne rohkaisevat tilallisten käytäntöjen sekoittamiseen mutta ei tilan käyttäjien sekoittamiseen. Niissä ei koskaan mainita esimerkiksi alhaisen vuokratason ylläpidon tärkeydestä kaupungin elinvoimaisuuden kannalta. (Zukin 2010, 25.)

Myös Lefebvre huomauttaa, että tällaista kulttuurillista vetovoimaa ei voida instrumentaalisesti lisätä:

Työväenluokan asuinalueilla on tiettyä elävyyttä, joka tekee niistä mielenkiintoisia. Haluaisimme löytää samaa elävyyttä muualtakin. Siksi olemme valmiita viemään sitä siistiytyneille aavikkomaisille kaupunkialueille hyödyntämällä paikallisen kulttuurin kehittämisen asiantuntijoita. Työväenluokkaisten asuinalueiden spontaani elävyys esimerkiksi Bellevillen ja Couronnesin metroasemien välissä ei kuitenkaan tällaisia asiantuntijoita tarvitse. Mitä nämä alueet sitten piilottelevat? Yksinkertaisesti: elämää. (Lefebvre 2003f, 157.)

Myös esimerkiksi Richard Florida aloittaa teoksensa *Cities and The Creative Class* toteamalla, että Jane Jacobsin olisi pitänyt saada Nobel-palkinto hänen kaupunkien monimuotoisuuden eteen tekemästään työstään (Florida 2005, 6). Mutta puhuuko Florida koskaan kaupungin monimuotoisuudesta ilman, että siihen liittyisi ajatusta sen tuottamasta taloudellisesta lisäarvosta? Floridan vaatimaa lisäarvoa tuottavaa kaupungin diversiteettiä ja kulttuurillista monimuotoisuutta ei kuitenkaan voi ylläpitää ilman laajempaa sosiaalista diversiteettiä, monimuotoisuutta sekä ihmisten tasavertaista oikeutta kaupunkitilaan. On ongelmallista soveltaa nykyisessä kulttuurivetoisessa suunnittelussa esimerkiksi Jacobsinin

tekemiä huomautuksia kaupunkitilaan kuuluvasta moninaisuudesta sekä heterogeenisista elementeistä mikäli ne irrotetaan siitä poliittisesta ja toisaalta myös teoreettisesta kontekstista, jossa nämä vaateet kaupunkitilan monimuotoisuudesta ja elävyydestä on alun perin muotoiltu. Siksi koko kysymys kaupunkitilan muuttamisesta kulttuurin keinoin täytyy kytkeä laajemmin sen tuotannolliseen perustaan. Tämä tuotannollinen perusta muodostuu lähtökohtaisesti asukkaiden välisessä kohtaamisessa.

Miten tätä voisi soveltaa suhteessa ajankohtaisiin keskusteluihin kaupunkitilan käytöstä? David Harvey on huomauttanut, että Lefebvren ajatus oikeudesta kaupunkiin muodostaa kulttuurillistuneessa tuotantoympäristössä yhä ajankohtaisemman teoriakehikon erityisesti suhteessa siihen kiinnittyvään *commons*-keskusteluun (Harvey 2012, 67). *Commonssit* viittaavat yhteiseen, ja vielä tarkemmin yhteistuotantoon.¹²⁶ Keskustelu commonsseista on ollut erityisen vilkasta 2000-luvun alun vaihtoehtoisessa taloustieteessä. *Commonssit* saivat laajaa huomiota erityisesti Michael Hardtin ja Antonio Negrin 2000-luvun alussa julkaistun Imperiumi-trilogian myötä. Hardt ja Negri pyrkivät määrittelemään teossarjassaan yhteisen uudella tavalla uuden metropoliin sijoittuneen immateriaalisen tuotannon viitekehyksessä. Heille metropoli on uusi yhteisen tuotannon paikka (Hardt & Negri 2005, 249–250).

Sen sijaan Lefebvren ikoninen vaade ”Oikeus kaupunkiin” esiintyi ensimmäistä kertaa vuonna 1967 julkaistussa artikkelissa ”Le droit à la ville”, joka laajeni myöhemmin alkuvuodesta 1968 julkaistuksi saman nimiseksi kirjaksi. Tuolloin sen välittömänä kontekstina oli Ranskan modernisaatiosta seurannut asuntopolitiikka sekä asumisessa tapahtunut rakennemuutos, joka oli myös yhtenä keskeisenä jännitteenä vuoden 1968 toukokuun aiheuttamalle murrokselle Ranskan 5. tasavallassa. Ilmestyessään teosta pidettiin Ranskassa yhtenä vaikutusvaltaisimmista analyyseistä siitä, mistä modernissa kaupunkisuunnittelussa on kysymys. (Stanek 2011, 74.)

Teosta voi myös verrata monessa mielessä Jane Jacobsin *The Death and Life of Great American Cities* -teokseen, joka yhdistää Lefebvren tavoin teoreettiset huomautukset kaupungistumisesta kaupunkisuunnittelun poliittiseen kritiikkiin sekä kaupunkiaktivismiin asti. *Le droit à la ville* kuvaa kolmea 1900-luvun kaupunkisuunnittelulle leimallista piirrettä, jotka Lefebvre tunnistaa urbanismin ja kapitalistisen tuotannon risteymäkohdiksi. Näistä muodostuu teoksen kolme teesiä: 1. Haussmannilainen kaupunkisuunnittelu on

¹²⁶ Käsitteen alkuperä on yhteismaan tai -laitumen käsitteessä, siis yhteisessä ja kaikille avoimessa tilassa (Harvey 2012, 67–68).

1900-luvulla vakiinnuttanut itsensä ainoana virallisena tapana ymmärtää kaupunkien uudistuminen.¹²⁷ 2. Tästä rationaalisesta suunnittelusta seuraa kokonaisvaltainen muutos siinä, miten asuminen ymmärretään.¹²⁸ 3. Muuttunutta asumistapaa ilmentävät empiirisesti ranskalaisessa nousseet uudet kaupungit, ja niiden strukturalistinen näkemys ihmisestä. (Lefebvre 1996, 76–78.)

Suhteessa tähän Lefebvre nostaa ajatuksen ihmisten perustavanlaatuisesta oikeudesta kaupunkiin (Lefebvre 1996, 157). On kuitenkin huomattava, että oikeus kaupunkiin ei ole kuitenkaan oikeus pelkästään juridis-oikeudellisessa merkityksessä. Oikeus kaupunkiin perustaa itsensä juridisia oikeuksia huomattavasti laajemmalle merkitykselle: "Oikeus kaupunkiin julistaa itsensä ylimpänä oikeuksien muotona: oikeus vapauteen, yksilöllisyyteen ja asumiseen, oikeus taiteeseen, osallistumiseen sekä kaupungin haltuunottoon ovat sisällytettynä oikeudessa kaupunkiin." (Lefebvre 1996, 173–174.) Oikeus kaupunkiin ei siis saa jäädä Lefebvren mukaan pelkäksi iskulauseeksi tai epämääräiseksi juridiseksi ”jokaisella on oikeus asuntoon” -tyyppiseksi poliittiseksi ohjelmajulistukseksi.

Miltä Lefebvren *Le droit à la ville* sitten näyttää tänään? Teos on monessa mielessä edelleen ajankohtainen huomautus siitä, että kaupungeja tulisi suunnitella laajemmin ihmisten ja asukkaiden ehdoilla. Esitän, että Lefebvren oikeus kaupunkiin tänään pitää ajatella tulkintana siitä, että kaupunki itsessään on jakamaton, yhteinen tuotantoalusta, jonka tuottamiseen osallistuu jokainen kaupungissa asuja. Tämän takia myös onnistunut kulttuurin käyttö kaupunkisuunnittelussa lähtee siitä, että kaupunkitila ajatellaan perustavanlaatuisella tavalla yhteiseksi kulttuurillisten merkitysten tuottamisen alustaksi. Tämä perustuu huomautukseen, jonka Lefebvren ajattelun yksi keskeisin jatkaja, David Harvey, on teoksessaan *Rebel Cities. From the Right to the City to Urban Revolution* esittänyt. Hänen mukaansa Lefebvren ajatus oikeudesta kaupunkiin voisi toimia perustanlaatuisena tilallisena perustana uudelle, yhä enemmän tällaiselle yhteiselle, commonssien varaan rakentuvalle kaupunkisuunnittelulle, joka saa yhä enemmän merkityksensä kulttuurin kautta.

Ne ainekset, jotka tekevät tilasta elävän ovat lähtökohtaisesti yhteisiä. Toisin sanoen *commonssit* ovat se voima joka tekee kaupungista autenttisen. Ne tuotetaan

127 Tästä käy esimerkkinä Jane Jacobsin kritisoima Robert Mosesin kaupunkisuunnittelu.

128 Tämä asumisen rakennemuutos kytkeytyy tutkielman kolmannessa luvussa kuvattuun asumisen käsitteelliseen yhteyteen vieraantumisen kanssa.

jatkuvasti uudelleen kaupunkitilassa ihmisten välisessä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Kaupunkicommonsien keskeinen muoto on siis ihmisten välinen vuorovaikutus ja siitä syntyvä kaupunkikulttuuri. On myös muistettava, että kulttuuri on commonsina juuri se, joka houkuttelee kaupunkeihin tällä hetkellä eniten investointeja (Harvey 2012, 89; 102). Commonsit eivät kuitenkaan ole olemassa itsessään. Ne perustuvat jatkuvaan yhteistuotantoon. Kulttuurilliset commonsit ovat siis asukkaiden itsensä tuottamia. Mikäli ne eristetään kaupunkitilan yhteisestä perustasta, siis siitä alustasta jossa tämä yhteistuotanto muodostuu, on seurauksena juurikin Zukinin kuvailema kaupunkitilan ja -kulttuurin autenttisuuden paradoksi.¹²⁹ Tämän vuoksi asukkaiden rooli tuottajina (ei pelkästään osallistujina) on otettava kokonaisvaltaisesti paremmalla tavalla huomioon kaupunkitilaa tuottaessa. Tulkintani mukaan Lefebvren aikaisemmin käsitellyt huomautukset asumisen poeettisesta luonteesta voivat tarjota mielenkiintoisen lähtökohdan tähän asukkaiden roolin uudelleenmäärittelyyn.

Kaupunkitilan ajattelemisen uudella tavalla yhteisenä tuotantovoimana muuttaa myös tapaa, jolla asukkaiden rooli ymmärretään. Esimerkiksi Aalto-yliopiston tekemässä *New Approaches to Urban Planning* -selvityksessä tulevaisuuden kaupunkisuunnittelun mahdollisista trendeistä esitetään, että asukkaiden aktivointi ei tarkoita pelkästään sitä että heidän mielipiteitään kuunnellaan osana suunnitteluprosessia, vaan heidät nähdään huomattavasti laajemmin jo itsessään tämän tilan suunnittelijoina. Tulevaisuuden onnistunut suunnittelu riippuu siis juuri sen asukaslähtöisyydestä ja kyvystä nousta osallistavan suunnittelun instrumentaalisen luonteen yli. Yksi raportin keskeisimmistä teemoista on osallistavan suunnittelun yhteydessä noussut ajatus asukkaiden autonomisesta toiminnasta uudenlaisen itse-organisoinnin muotona (*self-organisation*). Tämä itse-organisointi näkyy raportissa eräänlaisena aktiivisen kansalaisuuden ideaalina. Sen ilmenemismuotoja ovat muun muassa kaupunginosa-liikkeet, vaade yhteisöllisille sekä yhteisille kaupunkitiloille, ja hyvin konkreettisenä esimerkkinä niin sanottu sissiviljely

¹²⁹Juhana Venäläinen kirjoittaa luovan talouden yhteisöllisen luonteen, ja toisaalta jatkuvan yksityistämistendenssin välisestä ristiriidasta suhteessa commons-ajatteluun: "Keskustelu "luovasta taloudesta" ja "luovista kaupungeista" on tuonut esille sen sinänsä melko ilmeisen seikan, että kaupunkiympäristöjen merkittävin tuotannollinen potentiaali jälkiteollisessa tilanteessa liittyy immateriaaliseen ja verkostomaiseen "kulttuurin tuotantoon". Kulttuurisen talouden (sisältäen laajassa mielessä ymmärrettyinä sekä palvelut, turismin, hoivan ja koulutuksen että perinteiset kulttuurialat) tuottavuus perustuu yksityisesti omistettujen esineiden sijaan etenkin jaettuihin yhteisresursseihin eli commonsiin. Kun nämä "yhteiset" ovat samalla sekä kulttuuritalouden tuotannontekijöitä että sen lopputuote(eli kun kulttuurilla tuotetaan uutta kulttuuria), yhteiseen perustuvan taloudellisen järjestelmän ja yksityiseen perustuvan oikeudellisen sääntelyn välille muodostuu kriittisiä jännitteitä." (Venäläinen 2011, 328.)

(guerrilla gardening). (Horelli 2013, 161.)

Tämä nykyinen trendi, jossa asukkaiden itseorganisoituminen nähdään lähtökohtana kestävämpään kaupunkisuunnitteluun, sijoittuu mielenkiintoisella tavalla Lefebvren ja situationistien kuvailemaan arkkitehtuuriin tilan haltuunottona. Sen teoreettisena taustana voidaan nähdä myös ranskalaisessa politiikassa 1950-luvulla noussut ajatus niin sanotun *autogestionin* (”itsehallinto”) teoriasta.¹³⁰ Myös Lefebvre osallistui aktiivisesti *autogestionin* teorian kehittämiseen, ja sovelsi lopulta *autogestionin* teoriaa myös huomautuksiin tilan tuottamisesta.¹³¹

Lefebvrelle *autogestion* yhdistyy siis kysymykseen tilan tuotannosta ja tilan käyttäjien välisestä suhteesta, jonka pohjalta Lefebvre pyrki teoretisoimaan uudenlaista itsehallintoon perustuvaa kaupunkisuunnittelua.¹³² Artikkelissaan ”Autogestionin teoreettisia ongelmia” vuodelta 1966 Lefebvre esittää tiettyjä perusteemoja jotka yhdistävät hänen mukaansa *autogestionista* käytävää keskustelua. Näistä keskeisin on *autogestionin* jäsentyminen erityisesti kaupunkitilaan liittyvien kysymysten kautta (Lefebvre 2009b, 145–150). Lefebvre myös yhdistää *autogestionin* ajatukseen oikeudesta kaupunkiin. *Autogestion* oikeutena kaupunkiin muodostaa Lefebvren mukaan uudenlaisen kaupunkisuunnittelun ja urbaanin kulttuurin mahdollisuuden palauttaen sitä kautta kaupunkitilan perustavammalla tavalla sen käyttäjille asukaslähtöisestä näkökulmasta (Lefebvre et al. 2009, 3).

Lefebvre pääsi kehittämään tätä mikrotason kaupunkisuunnittelua konkreettisesti vuonna 1986, kun Belgradin kaupunki järjesti avoimen arkkitehtuurikilpailun Belgradin uudemman kaupunkipuolen kehittämiseksi. Lefebvre osallistui kilpailuun yhdessä arkkitehtien Serge Renaudin ja Pierre Guilbaudin kanssa ehdotuksella, jonka tavoitteena oli määritellä kaupungin ja asukkaiden välinen suhde uudella tavalla. Lefebvren

130 *Autogestion* (englanniksi Workers' self-management), joka kääntyy hieman ongelmallisesti itsehallinnoksi, viittaa sosialistiseen malliin joka perustuu keskusjohtoisuuden sijaan kansalaisten ja työläisten vapaampaan itsehallintoon. *Autogestionin* suhdetta poliittiseen toimintaan ja kansalaisten aktiiviseen rooliin politiikassa on korostanut esimerkiksi ranskalainen vastademokraattisten käytäntöjen tutkijaksi profiloitunut Pierre Rosanvallon (2008). Kaikista laajimmillaan *autogestionin* malli oli käytössä Titon johtamassa sosialistisessa Jugoslaviassa.

131 Lefebvre vieraili Jugoslaviassa useita kertoja ja oli näkyvä intellektuelli, jonka kirjoja käännettiin ja luettiin maan länsimaisen marxilaisuuden ilmastossa laajasti. Lefebvre osallistui muun muassa useita kertoja jugoslaviaalaisten filosofien järjestämään Korčula-kesäkouluihin, jotka olivat jugoslaviaalaisten ja länsimaisen kriittisen teorian keskeisimpiä kohtauspaiikkoja. Lefebvren lisäksi muita vierailijoita näissä tapahtumissa olivat muun muassa Herbert Marcuse, Ernst Bloch, Jürgen Habermas ja Zygmunt Bauman. (Boynik 2014 153.)

132 Tässä yhteydessä on mielekästä huomauttaa, että Jugoslavian *autogestion* -politiikka tuotti myös ainutlaatuisen *autogestioniin* perustuvan kulttuuripoliittisen mallin Jugoslaviaan (ks. tästä laajemmin esim. Boynik 2014).

ehdotuksesta nousee esiin kolme keskeistä teemaa (Lefebvre et al. 2009, 19–22; Stanek 2011, 238–240), jotka kaupunkisuunnittelun tulisi Lefebvren mukaan ottaa paremmin huomioon asukkaiden näkökulmasta. Nämä muistuttavat hyvin paljon myös Jane Jacobsin huomautuksia kaupunkisuunnittelun periaatteista:

1. Diversiteetti: Lähtökohtana suunnittelulle on oltava diversiteetin lisääminen. Tämä saavutetaan kaupungin eri toimintojen sekoittamisella.
2. Vuorovaikutus. Tämä toimintojen sekoittaminen on tehtävä tavalla, joka mahdollistaa erityisesti vuorovaikutuksen ja ennalta määrittelemättömät kohtaamiset näiden sekoitettujen toimintojen välillä.
3. Eri alueiden omalaatuisuus. Alueita ei edes pidä yrittää suunnitella kerralla kokonaisvaltaisesti valmiiksi vaan niiden merkitysten muotoutuminen on jätettävä asukkaille itselleen.

Kaikissa näissä Lefebvren uudistuksissa on keskeistä pyrkiä ajattelemaan kaupunkitila lähtökohtaisesti yhteisenä, siis eräänlaisena commonssina. Tätä kautta Lefebvre kytkee laajemman teoriansa tilan tuotannosta, poliittisen kritiikin kaupunkitilan kaventuneesta luonteesta aktuaaliselle kaupunkisuunnittelun tasolle. Sen lähtökohtana ovat asukkaat sosiaalisen tilan tuotantoprosessin kantavana voimana. Näitä on myös mahdollista ajatella konkreettisiksi ohjeiksi sille, mitä voisi olla Lefebvren tilateoriaan perustuvan kokeellisen kaupunkisuunnittelun ääriviivat.

5.5 Lopuksi

Kaupunkisuunnitteluun liittyvän kulttuuripolitiikan viimeaikaiset painotukset kulttuurin merkityksestä osana kaupunkien kehitystä ovat osoittaneet, että Lefebvren ajatus (kaupunki)tilasta sosiaalisen tuotantoprosessin kautta muodostuvana on tullut uudella tavalla ajankohtaiseksi. Mitä enemmän kaupunkisuunnittelussa ja arkkitehtuurissa hyödynnetään kulttuurin roolia, niin sitä enemmän Lefebvren väite siitä, että tila tuotetaan

sosiaalisessa vuorovaikutuksessa pitää paikkansa.

Kulttuurivetoisissa kaupunkiudistuksissa ihmisten sosiaalinen vuorovaikutus sekä sitä ilmentävät kulttuurillinen sekä inhimillinen pääoma tulevat yhä tärkeimmiksi tekijöiksi kaupunkitilan merkitysten muodostumisessa. Tätä kaupunkisuunnittelun kulttuurillisista ulottuvuutta on viime vuosina pyritty vahvistamaan ja sisällyttämään yhä enemmän osallistamalla paikallista kulttuuria ja asukkaita osaksi suunnittelua. Tässä kulttuurisuunnitteluksi (*cultural planning*) kutsutussa kaupunkisuunnittelun menetelmässä korostuu kulttuurin ja taiteen merkitys osana kaupunkien muotoutumista. Kuitenkin tällä hetkellä kulttuurisuunnittelu hakee vielä muotoaan. Kulttuurisuunnittelun onnistuminen tulevaisuudessa riippuu mielestäni kahdesta perustavanlaatuisesta asiasta, jotka olen tässä luvussa nostanut Lefebvren teorian valossa esiin.

Ensinnäkin: kulttuurisuunnittelussa tulisi selvittää tilan ja tuotannon välinen suhde sen yhteisen ja yhteistuotannollisen luonteen kautta. Tätä voi Lefebvren tavoin teoretisoida esimerkiksi suhteessa Antonio Negrin sekä Michael Hardtin ajatukseen commonsseista, jotka liittyvät metropolialueille ominaiseen immateriaaliseen tuotantoon. Toiseksi: aktivoidessaan asukkaita osaksi tätä kaupunkitilan sosiaalista tuottamista, myös asumisen käsitteestä kumpuava asukkaiden poeettinen rooli tulisi määritellä uudestaan. Asukaslähtöiseen suunnitteluun liittyy paljon laajempia hallinnallisuuteen liittyviä kysymyksiä sekä laajempia poliittisia ulottuvuuksia, joita voi Lefebvren teorian kaltaisen kriittisen teoriakehikon kautta tuoda esiin. Lefebvren mukaan arkkitehtuurin analyysi vaatii aina myös laajempaa tilan käsitteen analysoimista (Lefebvre 1991, 15). Saman voisi kenties laajentaa koskemaan myös kulttuurivetoista kaupunkisuunnittelua. Se vaatii osakseen myös laajempaa analyysia tilan ja tuotannon välisestä yhteydestä.

Koska kulttuurisuunnittelu tyypillisesti lähtee asukkaiden aktivoinnista ja ruohonjuuritason toiminnasta, niin kaupunkitilan avoimuus on taattava mahdollisimman laajasti. Tätä vaatii Lefebvren lisäksi myös, yksi tämän hetken tunnetuimmista kaupunkisosiologeista, Sharon Zukin esikuvansa Jane Jacobsin pohjalta. Jane Jacobs esitti, että kaupunkisuunnittelun rakenteet muodostuvat mikrotasolla pikemminkin kuin hallinnollisella tasolla. Tilaa tuotetaan siis asukkaiden välisissä mikrokäytännöissä, ei perinteisessä ylhäältä alas liikkuvassa rationaalisessa kaupunkisuunnittelussa. Tämän takia onnistunut onnistunut suunnittelu vaatii katseen kääntämiseen niihin moninasiin asumiskäytäntöihin ja tapaan olla kaupunkitilassa, joista kaupunkitilan jatkuva tuottaminen

koostuu. Kenties suhteessa asumisen poeettisiin käytäntöihin voitaisiin Lefebvren ja Lefebvreä innoittaneen Martin Heideggerin pohjalta esittää myös ohje nykyiseen kulttuurivetoisten kaupunkiympäristöjen asukaslähtöiseen kehittämiseen: "Vain jos kykenemme asumaan, voimme rakentaa." (Heidegger 2009, 39.)

TUTKIELMAN YHTEENVETO

Tässä tutkielmassa on selvitetty Henri Lefebvren tilan tuottamisen teorian muotoutumista filosofian sekä kulttuuripolitiikan välisten leikkauskohtien kautta. Tutkielmassa on kiinnitetty huomiota erityisesti tuotannon käsitteen moninaiseen merkitykseen Lefebvren tilateoriassa. Tilan ja tuotannon välinen yhteys näkyy lähtökohtaisesti siinä tavassa, millä Lefebvre kritisoi kartesiolaisesta filosofiasta periytyvää tapaa ymmärtää tila abstraktisti staattisena ja muuttumattomana säiliönä. Lefebvre väittää, että tila ei ole tällainen geometrisesti mitattava abstrakti muuttuja vaan pikemminkin kaiken sosiaalisen toiminnan keskiössä oleva ihmisten välisen vuorovaikutuksen kautta tuotettu. Aikaisemman tutkimuksen perusteella voidaan esittää, tämän tilan ja tuotannon välisen yhteyden alkuperä tulee Lefebvren metodologisesta tavasta käsitellä tilaa marxilaisena tavaramuotona. Lefebvre siirtääkin monella tapaa Marxin huomautukset tuotannosta uudella tavalla kaupunkitilaan liittyviin kysymyksiin. Lefebvren mukaan Marx vasta aavisteli maan ja tuotannon välisen yhteyden, sekä pääoman alkuperäisen kasautumisen kautta kapitalistisen tuotannon oleellisesti tilallista toimintalogiikkaa. Tätä marxilaista tilan ja tuotannon välistä yhteyttä Lefebvre kehittää eteenpäin suhteessa 1900-luvulla nousseisiin uudenlaisiin kaupunkitilaan liittyviin kysymyksiin.

Tutkielman alussa suhteutin Lefebvren osaksi niin sanottua tilallista käännettä, jonka myötä tilasta, paikoista sekä rakennetusta ympäristöstä on tullut yhä keskeisempiä tutkimuskohteita. Tutkielman pääkysymyksen muodosti kyseinen marxilaisesta viitekehyksestä lähtevä tilan ja tuotannon välisen suhteen marxilaisen viitekehyksen laajempi selvitys. Esitin, että Lefebvren tilan tuottaminen malli on aikaisemmin ymmärretty liian yksinkertaisesti ainoastaan Lefebvren marxilaisen taustan kautta. Tämän osoittavat Lefebvren pääteoksen ohella erityisesti Lefebvren postuumisti julkaistut teokset *Éléments de rythmanalyse* (1992) sekä *Toward an Architecture of Enjoyment* (2014). *Éléments de rythmanalyse* nostaa, esiin Lefebvren tilateorian vähemmän tunnetun fenomenologisen puolen. Vaikka Lefebvre suhtautuikin marxilaisena kriittisesti fenomenologiaan, niin hänen tilakäsityksensä nojaa hyvin vahvasti fenomenologisiin, erityisesti Martin Heideggerin, Gaston Bachelardin ja Maurice Merleau-Pontyn, huomautuksiin asumisen ja tilan suhteesta. *Toward an Architecture of Enjoyment* taas

vahvistaa, että Lefebvren teoreettisesti orientoitunut tilakäsitys kytkeytyy suoraan pyrkimykseen kommentoida kriittisesti vallitsevaa arkkitehtuuriteoriaa sekä tavoitteeseen tuottaa uudenlaista kokeellista kaupunkisuunnittelua.

Näiden perusteella voidaan osoittaa, että Lefebvren teorian tilan tuottamisesta palauttaminen suoraan marxilaiseen tuotantoon ja tavara-analyysiin on ongelmallista, vaikka Lefebvren ajattelu rakentuukin pitkälti Marxin käsitteiden varaan. Tästä yhteydestä huolimatta Lefebvre ei näe tilakäsitystä pelkästään marxilaisesti yhteiskuntasuhteiden tuottajana ja arkkitehtuuria tämän ilmentäjänä. Sen sijaan Lefebvrelle tilan ja tuotannon suhde on huomattavasti tätä moniulotteisempi. Tämä moniulotteisuus muodosti viitekehyksen tutkielmani eri luvuille, joissa toin esiin vähemmän tutkittuja niin teoreettisia kuin empiirisiä puolia Lefebvren tilateoriasta.

Aloitin Lefebvren tilan ja tuotannon välisen suhteen uudelleenlukemisen selvittämällä Lefebvren tilan tuottamisen teoreettisia lähtökohtia suhteessa Lefebvren laajempaan filosofiseen taustaan. Lefebvren teoria tilan tuotannosta muodostuu kritiikkinä staattiseen ja geometriseen tapaan käsitellä tilaa. Tämän pohjalta Lefebvre esittää tunnetun *tilan dialektisen triadinsa*, jonka perusteella tilaa tuotetaan jatkuvasti *havaitun, käsitetyn ja eletyn tilan* välillä. Esitin tämän pohjalta, että Lefebvren historiallisesti tuotettu tila ja sitä ilmentävä Lefebvren ajattelun kenties tunnetuin ulottuvuus, *tilan dialektinen triadi*, täytyy kytkeä laajemmin osaksi Lefebvren filosofisia vaikutteita ja sieltä kumpuavaa tuotannon käsitettä, johon sisältyy vaikutteita niin Hegelin, Marxin kuin Nietzschenkin filosofiasta.

Erityisesti tilan historiallisen tuotannon nietzscheläiset painotukset osoittivat, että tilan tuottamisessa on Lefebvren hegeliläis-marxilaisen dialektisen tuotannon käsitteen ohella kyse myös laajemmasta tila poeettisesta, luovasta tuottamisesta eräänlaisena ”arkkitehtuurin poetiikkana”. Nämä marxilaista tuotantoa laajemmat painotukset näkyvät siinä, miten Lefebvre luonnehtii asumista ja arkkitehtuuria tilan tuottamisena. Selvitin tätä alustavasti fenomenologisten tilakäsitysten kautta. Vaikka Lefebvre suhtautuikin marxilaisena kriittisesti fenomenologiaan, niin hänen tilakäsityksensä nojaa paikoin hyvin vahvasti fenomenologisiin, erityisesti Martin Heideggerin, Gaston Bachelardin ja Maurice Merleau-Pontyn, huomautuksiin asumisen, tilan ja ihmisen välisestä suhteesta. Näiden pohjalta Lefebvre päätyy esittämään, että tilaa tuotetaan marxilaisten yhteiskuntasuhteiden ohella arkielämässä rakentuvista yksittäisissä tilallisista käytännöissä, siis niissä tavoissa, joilla ihmiset asuvat maailmassa. Tämän kautta avautuu myös mahdollisuus asua ja tuottaa

tilaa toisin: poeettisesti.

Tilan tuottamisen laajaan luentaan liittyvät myös ne poeettiset mahdollisuudet, joita Lefebvre varaa arkkitehtuurille. Esitin, että Lefebvren tilan teoreettinen analyysi kytkeytyy suoraan pyrkimykseen kehittää vaihtoehtoisia tapaa nähdä, kokea ja suunnitella kaupungit. Lefebvre pyrki kehittämään vaihtoehtoisia kaupunkisuunnittelua ja arkkitehtuuria vuorovaikutuksessa erityisesti Kansainväliset situationistit -nimisen ryhmittymän kanssa. Sekä situationistit että Lefebvre eivät pyrkineet niinkään arkkitehtuurin uudistamiseen konkreettisesti. He halusivat pikemminkin osoittaa, että tilaa voi katsoa myös toisin. He pyrkivät nostamaan esiin mielikuvituksen poeettisen voiman osana kaupunkien kehitystä, jonka kautta jokainen on oman kaupunkitilansa tuottaja. Aina kaupunkien parantamiseksi tehtävien ehdotuksien ei tarvitse olla suuria tai välttämättä edes fyysisiä muutoksia lainkaan, kuten situationistit huomauttivat. Pelkästään asukkaiden suhtautuminen tilan toisella tavalla avaa situationistien ja Lefebvren mukaan kaupunkitilalle uusia merkityksiä. Tilaa ei siis tuoteta pelkästään kaupunkisuunnittelulla, vaan myös kaupunkitilan hetkittäisellä käytöllä, situaatioilla ja momenteilla, jotka poeettisesti muuttavat tavan kokea ja ymmärtää tilan toisella tavalla.

Lopuksi käsitelin Lefebvren kulttuuripoliittista relevanssia suhteessa nykyiseen kulttuurivetoiseen kaupunkisuunnitteluun. Kulttuuripoliitikassa on viime vuosikymmeninä havahduttu siihen, että rakennetusta ympäristöstä ja siinä tapahtuvasta ihmisten välisessä vuorovaikutuksesta, on tullut yhä keskeisempi kulttuurillistuneeseen tuotannon lähtökohta. Siksi myös inhimillisen suunnittelun rooli ja siihen liittyvät kulttuurilliset merkitykset ovat korostuneet kaupunkisuunnittelussa. Suhteessa näihin muutoksiin kysyin tutkielman aikaisempien lukujen pohjalta, voisiko Lefebvren teoria voisi toimia teoreettis-metodologisena kehikkona tällaisen kulttuurillistuneen kaupunkisuunnittelun ja siihen liittyvän kulttuuripoliittikan analysoinnissa. Tässä uudessa kulttuurivetoisessa kaupunkisuunnittelussa puhutaan paljon asukkaiden ja kaupunkilaisten kasvaneesta merkityksestä ja osallisuudesta suunnitteluun. Kaupunkitila nähdään siinä yhteisenä, erityisesti taiteen ja kulttuurin kautta kommunikatiivisesti yhteisesti tuotettuna. Vaikka nämä uudistukset ovatkin yleisesti ottaen parantaneet kaupunkien viihtyisyyttä, niin ainakin toistaiseksi asukkaiden aktivointi osaksi suunnitteluprosessia ja tilan tuottamista omien merkitystensä kautta jää usein instrumentaaliseksi tasolle. Samalla myös lähtökohtaisesti yhteiseksi ajateltu kaupunkitila uhkaa kaventua. Suhteessa tähän

ongelmaan esitin Lefebvren asumista koskevan poetiikan sekä kaupunkitilan hetkittäistä yhteisöllistä käyttöä koskevan kokeellisen kaupunkisuunnittelun kautta, että asukkaiden (siis tilassa asuvien) rooli pitäisi määritellä uudestaan tilan tuottajina osana suunnittelua. Tämä osallistava suunnittelu onkin ollut yksi viime vuosien kasvaneista trendeistä kaupunkisuunnittelussa ja arkkitehtuurissa. Tästä huolimatta tutkielman alustavien, Lefebvren pohjalta tehtyjen huomautusten kautta, voidaan esittää että tämä osallistaminen kaipaisi vielä laajempaa asukkaiden, kansalaisen sekä kaupunkitilan tuottajien uudelleenajattelua erityisesti suhteessa kaupunkitilan rakentumiseen ja siihen liittyvään monimuotoisuuteen.

Kokonaisvaltaisesti tutkielmassa analysoidut tilan ja tuotannon teemat kietoutuvat toisiinsa. Rakennettua ympäristöä ja kaupunkisuunnittelua ei siis Lefebvren mukaan voi irrottaa tilaan liittyvistä teoreettisista kysymyksistä. Tilan tuotannon eri muodot ilmenevät siis samanaikaisesti ja päällekkäin eri tasoilla. Tämän vuoksi tilan poeettista tuotantoa ei voi myöskään erottaa tilan marxilaisesta tuotannosta tavaramuotona. Näiden teemojen limittyminen nostaa esiin myös uudenlaisia kysymyksiä. Vaikka useat tässäkin tutkielmassa Lefebvren kautta mainitut teoreetikot kuvaavat tilaa omaperäisistä ja mielenkiintoisista lähtökohdista, niin näiden teoreetikoiden välinen vuoropuhelu jää usein ohueksi. Tämä vuoksi tässä tutkielmassa esitetyt yhteydet Lefebvren suhteesta fenomenologisten tilateoreetikoiden Heideggerin, Merleau-Pontyn ja Bachelardin ohella myös tilan poliittisiin ajattelijoihin, kuten Walter Benjaminiin, Michel Foucault'hon, Gilles Deleuzeen, tai uudenlaista geopolitiikkaa kehittäviin teoreetikoihin Giorgio Agambeniin, Elizabeth Grosziin ja Antonio Negriin kaipaisivat laajempaa tutkimusta. Useamman tilaa eri näkökulmasta tutkineen teoreetikon systemaattinen vertailu, joka määrittelisi tilan käsitteen merkityksen niin filosofisesti, poliittisesti kuin kulttuurillisesti laajemmalla tavalla voisi tarjota lähtökohdan ymmärtää tilallisuuteen liittyvää filosofista tematiikkaa kattavammin. Toinen haaste, ja jatkotutkimusta kaipaava kysymys on, miten nämä teoreettiset keskustelut saadaan kytkettyä käytäntöön osana kaupunkisuunnittelun uusia virtauksia. Yhden keinon tähän voisi tarjota laajempi tutkimus asukkaiden roolin uudelleenmäärittelemisen kaupunkitilan tuottajuuden näkökulmasta ja siihen liittyvistä asumisen käytännöistä osana kaupunkisuunnittelua.

Vaikka Lefebvren teoriaa tilasta on pidetty vanhentuneena ja se on jäänyt vähemmän tunnetuksi suhteessa yllä mainittuihin teoreetikoihin, niin Lefebvren teoria on

keskeisessä asemassa näissä molemmissa jatkokysymyksissä, joita tutkielma on herättänyt. Tutkielmani pohjalta esitetyn luennan perusteella Lefebvreä ei tule pitää ainoastaan tilaa teoreettisesti lähestyneenä filosofina vaan ennen kaikkea tilan monitieteellisen tutkimusmenetelmän kehittäjänä. Jos Lefebvre voi opettaa jotain edelleen, niin kenties se on ennen kaikkea tämä: tilaa tulee tutkia laajasti kaikista sen eri ulottuvuuksista käsin. Lefebvre ei siis ehkä ole koskaan ollut filosofisesti erityisen omaperäinen tai kiinnostava ajattelija, mutta hänen poikkeuksellisen laaja-alainen lähestymistapa tilaan sekä tilan tuottamiseen liittyviin kysymyksiin avaavat edelleen mahdollisuuksia lähestyä tilaa uudella tavalla poliittisten ja poeettisten näkökulmien kautta niin tilan, asumisen kuin arkkitehtuurin näkökulmasta.

LÄHTEET

- Abram, Simone (2011): *Culture and Planning*. Farnham: Ashgate Publishing.
- Agamben, Giorgio (2001): *Keinot vailla päämäärää. Reunamerkitöjä politiikasta*. Suomentanut Jussi Vähämäki. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Ahlava, Antti (2002): *Architecture in Consumer Society*. Helsinki: The University of Art and Design.
- Ajzenberg, Armand, Hugues Lethierry & Léonore Bazinek (toim.) (2011): *Maintenant Henri Lefebvre: Renaissance de la pensée critique*. Paris: Editions L'Harmattan.
- Andersson, Harri (1997): Kulttuuri ja paikan politiikka kaupunki uudistuksessa. Teoksessa Haarni, Tuukka, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.): *Tila, paikka ja maisema. Johdatus uuteen maantieteeseen*. Vastapaino: Tampere, s. 107–128.
- Arendt, Hannah (2002): *Vita Activa: Ihmisenä olemisen ehdot*. Suomentanut Riitta Oittinen & työryhmä. Tampere: Vastapaino.
- Arnkil, Antti & Tommi Uschanov (2003): Johdatusta situationisteihin. *niin & näin* 10:3, s. 97–99.
- Augé, Marc (2009): *Non-places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. Kääntänyt John Howe. London: Verso.
- Bachelard, Gaston (2003): *Tilan poetiikka*. Suomentanut Tarja Roinila. Helsinki: Nemo.
- Baudrillard, Jean (2006): *Utopia Deferred: Writings from Utopie*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Benjamin, Walter (2014): *Keskuspuisto. Kirjoituksia kapitalismista, suurkaupungeista ja taiteesta*. Suomentaneet Taneli Viitahuhta & Eetu Viren. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Berglund, Eeva & Pekka Tuominen (2014): Kulttuurin ja muotoilun arvo kaupunkien kehittämisessä. *Yhdyskuntasuunnittelu* 52:2, s. 4–18.
- Bianchini, Franco & Michael Parkinson (toim.) (1993): *Cultural Policy and Urban Regeneration: The West European Experience*. Manchester: Manchester University

Press.

Blum, Virginia & Heidi Nast (1996): Where's the Difference? The Heterosexualization of Alterity in Henri Lefebvre and Jacques Lacan. *Environment and Planning D: Society and Space* 14:5, s. 559–580.

Boynik, Sezgin (2014): *Towards a Theory of Political Art: Cultural Politics of 'Black Wave' Film in Yugoslavia, 1963–1972*. Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research.

Brenner, Neil (2000): The Urban Question: Reflections on Henri Lefebvre, Urban Theory and the Politics of Scale. *International Journal of Urban and Regional Research* 24:2, s. 361–378.

Brenner, Neil & Stuart Elden (toim.) (2009): *Henri Lefebvre. State. Space, World: Selected Essays*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Brenner, Neil & Nikolas Theodore (toim.) (2002): *Spaces of Neoliberalism: Urban Restructuring in North America and Western Europe*. Oxford: Blackwell.

Brenner, Neil (2014): *Implosions/Explosions. Towards a Study of Planetary Urbanization*. Berlin: Jovis.

Burkhard, Bud (2000): *French Marxism Between the Wars: Henri Lefebvre and The "Philosophies"*. Amherst: Prometheus Books.

Busbea, Larry (2007): *Topologies: The Urban Utopia in France, 1960–1970*. Cambridge, MA: MIT Press.

Butler, Chris (2012): *Henri Lefebvre: Spatial politics, Everyday Life and the Right to the City*. London: Routledge.

Casey, Edward S. (2013): *The Fate of Place: A Philosophical History*. California: University of California Press.

Castells, Manuel (1972): *La Question urbaine*. Paris: Maspero.

de Certeau, Michel (2013): *Arkipäivän kekseliäisyys I. Tekemisen tavat*. Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Tampere: niin & näin.

- de Certeau, Michel, Luce Giard & Pierre Mayolin (2013): *Arkipäivän kekseliäisyys 2. Asuminen, ruuanlaitto*. Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Tampere: niin & näin.
- Charnock, Greig, & Rabon Ribera-Fumaz (2011): A New Space for Knowledge and People? Henri Lefebvre, Representations of Space, and the Production of 22@Barcelona. *Environment and Planning* 29:4, s. 613–632.
- Coleman, Nathaniel (2014): *Lefebvre for Architects*. London: Routledge.
- Crampton, Jeremy W. & Stuart Elden (2007): *Space, Knowledge and Power: Foucault and Geography*. Farnham: Ashgate Publishing.
- Creagh, Lucy (2007): Asger Jorn and the "Apollo and Dionysus -Debate". Teoksessa Pelkonen, Eeva-Liisa & Esa Laaksonen (toim.): *Architecture + Art: New Visions, New Strategies*. Helsinki: Alvar Aalto Academy, s. 96–112.
- Debord, Guy (2005): *Spektaakkelin yhteiskunta*. Suomentanut Tommi Uschanov. Helsinki: Summa.
- Deleuze, Gilles (1993): *The Fold: Leibniz and the Baroque*. Kääntänyt Tom Conley. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Deleuze, Gilles (2005): Jälkikirjoitus kontrolliyhteiskuntaan. Suomentanut Jussi Vähämäki. Teoksessa *Haastatteluja. Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin haastatteluja ja kirjoituksia*. Helsinki: Tutkijaliitto, s. 118–125.
- Deleuze, Gilles & Felix Guattari (2007): *Anti-oidipus*. Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Derrida, Jacques (2003): *Platonin apteekki ja muita kirjoituksia*. Suomentaneet Teemu Ikonen ym. Helsinki: Gaudeamus.
- Descartes, René (2001): Metodin esitys. Suomentanut Sami Jansson. Teoksessa Descartes, René: *Teokset I*. Helsinki: Gaudeamus.
- Descartes, René (2002): Mietiskelyjä ensimmäisestä filosofiasta. Suomentaneet Tuomo Aho & Mikko Yrjönsuuri. Teoksessa Descartes, René: *Teokset II*. Helsinki: Gaudeamus.
- Dosse, François (1997): *The History of Structuralism II*. Kääntänyt Deborah Glassman.

- Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Dosse, François (2011): *Strukturalismin historia I*. Suomentanut Anna Helle. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Duxbury, Nancy (2004): Creative Cities: Principles and Practices. *Canadian Policy Research Network: Family Network*.
- Edensor, Tim (toim.) (2012): *Geographies of Rhythm: Nature, Place, Mobilities and Bodies*. Farnham: Ashgate Publishing.
- Elden, Stuart (2004): *Understanding Henri Lefebvre*. London: Continuum International Publishing Group.
- Empson, Barry & Tim Mehigan (2007): Shaping Space: Notes on the Problem of Space in Art and Philosophy. *Double Dialogues* 7.
- Engels, Friedrich (1979): Asuntokysymyksestä. Suomentanut Antero Tiusanen. Teoksessa Marx, Karl & Friedrich Engels: *Valitut teokset* 5. Moskova: Edistys, s. 6–104.
- Eräsaari, Leena (2002): *Julkinen tila ja valtion yhtiöittäminen*. Gaudeamus: Helsinki.
- Evans, Graeme (2002): *Cultural planning: An Urban Renaissance*. London: Routledge.
- Florida, Richards (2005): *Cities and the Creative Class*. London: Routledge.
- Foucault, Michel (1986): Of Other Spaces. Kääntänyt Jay Miskowiec. *Diacritics* 16:1, s. 22–27.
- Foucault, Michel (1989): Kaupunki, tila & valta. Suomentanut Jorma Mänty. Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto.
- Foucault, Michel (2008): *The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France 1978–1979*. Kääntänyt Graham Burchell. New York: Picador.
- Foucault, Michel (2010a): *Sanat ja asiat: Eräs ihmistieteiden arkeologia*. Suomentanut Mika Määttänen. Helsinki: Gaudeamus.
- Foucault, Michel (2010b): *Turvallisuus, alue & väestö. Hallinnallisuuden historia*. Suomentanut Antti Paakkari. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Fourier, Charles (2009): Työn puoleensavetävyydestä. Suomentanut Antti Nylén.

- Teoksessa Sutinen, Ville-Juhani (toim.): *Utopiasosialistit*. Turku: Savukeidas, s. 63–67.
- Fraser, Benjamin (2011): *Henri Lefebvre and the Spanish Urban Experience: Reading from the Mobile City*. Lewisburg, PA: Bucknell University Press.
- Goonewardena, Kanishka, Stephan Kipfer, Richard Milgrom & Christian Schmid (toim.) (2008): *Space, Difference, Every day life: Reading Henri Lefebvre*. New York: Routledge.
- Gottdiener, Mark (1994): *The Social Production of Urban Space*. Austin: University of Texas Press.
- Gregory, Derek (1994): *Geographical Imaginations*. Oxford: Blackwell.
- Gregory, Derek (1997): Lacan and Geography: The Production of Space Revisited. Teoksessa Benko, Georges & Ulf Strohmayr (toim.): *Space and Social Theory. Interpreting Modernity and Postmodernity*. Oxford: Blackwell, s. 203–231.
- Grén, Roni (2012): *Georges Bataille, historia ja taide*. Turku: Annales Universitatis Turkuensis.
- Griffiths, Gareth (2003): Indikatiivista imperatiiviin: Arkkitehtuuri, filosofia ja avantgarden käytäntö. *niin & näin* 10;3, s. 35–41.
- Grosz, Elizabeth (2001): *Architecture from the Outside: Essays on Virtual and Real Space*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Haarni, Tuukka & Marko Karvinen & Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) (1997): *Tila, paikka ja maisema. Johdatus uuteen maantieteeseen*. Vastapaino: Tampere.
- Haffner, Jeanne (2013): *The View from Above: The Science of Social Space*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Hankonen, Johanna (1994): *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hardt, Michael & Antonio Negri (2005): *Imperiumi*. Suomentaneet Arto Häilä et al. Helsinki: WSOY.
- Harries, Karsten (2003): Kotia etsimässä. Suomentanut Pekka Passinmäki. *niin & näin* 2003:3, s. 46–51.

- Harvey, David (2010): *Social Justice and the City*. Athens, Georgia: University of Georgia Press.
- Harvey, David (2012): *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. London: Verso Books.
- Hays, K. Michael (2000): Introduction. Teoksessa Hays, K. Michael (toim.): *Architecture Theory Since 1968*. Cambridge, MA: The MIT Press, s. x–xv.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (2003): Kuka ajattelee abstraktisti? Suomentanut Vesa Oittinen. *niin & näin* 10:3, s. 13–15.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (2011): *Logiikan tiede*. Suomentanut Ilmari Jauhiainen. Helsinki: Summa.
- Heidegger, Martin (2000a): *Kirje humanismista & maailmankuvan aika*. Suomentanut Markku Lehtinen. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Heidegger, Martin (2000b): *Oleminen ja aika*. Suomentanut Reijo Kupiainen. Tampere: Vastapaino.
- Heidegger, Martin (2009): *Esitelmiä ja kirjoituksia: Osa II*. Suomentaneet Vesa Jaaksi, Reijo Kupiainen, Miikka Luoto & Tere Vadén. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura.
- Heidegger, Martin (2010): *Johdatus metafysiikkaan*. Suomentanut Jussi Backman. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Heinämaa, Sara (2000): *Ihmetys ja rakkaus: esseitä ruumiin ja sukupuolen fenomenologiasta*. Helsinki: Nemo.
- Heinämaa, Sara & Erika Ruonakoski (2011): Johdanto. Teoksessa de Beauvoir, Simone: *Moniselitteisyyden etiikka*. Suomentanut Erika Ruonakoski. Helsinki: Tutkijaliitto, s. 9–29.
- Hess, Rémi (1988): *Henri Lefebvre et l'aventure du siècle*. Paris: Editions Métailié.
- Hill, R. Kevin (2008): From Kantian Temporality to Nietzschean Naturalism. Teoksessa *Nietzsche on Time and History*. Berlin: Walter de Gruyter, s. 75–86.
- Hirsiaho Anu, Eeva Jokinen, Mikko Jakonen ja Antu Sorainen (2011): *Julma arki*.

- Tieteessä Tapahtuu* 29:8, s. 8–14.
- Hollier, Denis (1992): *Against Architecture: The Writings of Georges Bataille*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Horelli, Liisa, (toim.) (2013): *New Approaches to Urban Planning. Insights from Participatory Communities*. Helsinki: Aalto University.
- Ivain, Gilles (2003): Uuden urbanismin kaava. Suomentaneet Antti Arnkil & Tommi Uschanov. *niin & näin* 10:3, s. 105–107.
- Jacobs, Jane (1961): *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.
- Jakonen, Mikko (2010): Hobbes ja tiedon politiikka. *Politiikka* 52: 4, s. 273–294.
- Jameson, Fredric. (1991): *Postmodernism, or The Cultural Logic of Late Capitalism*. Durham: Duke University Press.
- Jameson, Fredric (2000): Architecture and the Critique of Ideology. Teoksessa Hays, K. Michael (toim.): *Architecture Theory Since 1968*. Cambridge, MA: The MIT Press, s. 442–461.
- Jauhiainen, Jussi S. & Vivi Niemenmaa (2006): *Alueellinen suunnittelu*. Tampere: Vastapaino.
- Jay, Martin. (1984): *Marxism and Totality*. Berkeley: California Press.
- Johannisson, Jenny (2009): A Sense of Place? Tracing a Spatial Approach to Cultural Policy. Teoksessa Pyykkönen, Miikka, Niina Simanainen & Sakarias Sokka (toim.): *What about Cultural Policy?: Interdisciplinary perspectives on Culture and Politics*. Jyväskylä: Minerva, s. 173–192.
- Johnson, Peter (2006): Unravelling Foucault's Different Spaces. *History of the Human Sciences* 19:4, s. 75–90.
- Järvelä, Marja (2009): Reclaiming Space as a Meaningful Place. Teoksessa Pyykkönen, Miikka, Niina Simanainen & Sakarias Sokka (toim.): *What about Cultural Policy?: Interdisciplinary perspectives on Culture and Politics*. Jyväskylä: Minerva, s. 161–172.

- Kangas, Anita (1988): *Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu tutkimuksena ja politiikkana*. Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research.
- Kangas, Anita (2001): Kulttuuripolitiikan murros. Teoksessa Riukulehto, Sulevi (toim.): *Perinnettä vai bisnestä? Kulttuurin paikalliset ulottuvuudet*. Jyväskylä: Atena, s. 18–31.
- Kant, Immanuel (2013): *Puhtaan järjen kritiikki*. Suomentaneet Markus Nikkarla & Kreetta Ranki. Helsinki: Gaudeamus.
- Kern, Stephen (2003): *The Culture of Time and Space, 1880–1918*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Kipfer, Stefan, Parastou Saberi & Thorben Wieditz (2013): Henri Lefebvre Debates and Controversies. *Progress in Human Geography* 37:1, s. 115–134.
- Kirsch, Scott (1995): The Incredible Shrinking World? Technology and the Production of Space. *Environment and Planning* 13, s. 529–529.
- Kofman, Eleonore & Elizabeth Lebas (1996): Lost in Transposition: Time, Space and the City. Teoksessa Lefebvre, Henri: *Writings on Cities*. Oxford: Blackwell, s. 3–60.
- Koivusalo, Markku (2012): *Kokemuksen politiikka: Michel Foucault'n ajattelujärjestelmä*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Kojève, Alexandre (2012): *Johdatus Hegelin lukemiseen: Vuosien 1933–1939 luennot Hengen fenomenologiasta*. Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Koskela, Hille (2009): *Pelkokierre. Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kotányi, Attila & Vaneigem, Raoul (2014): Situationistien yhtenäisen kaupunkisuunnittelun ohjelma vuodelta 1961. Suomentanut Tamas Matekovits. *Commons.fi* 13.8.2104. Saatavilla <<http://www.commonswiki.fi/situationistien-yhtenaisen-kaupunkisuunnittelun-ohjelma>>, luettu 12.1.2105.
- Kumpulainen, Kaisu (2012): *Kylätoiminta ja aktiivisen kylän tuottaminen*. Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research.
- Kuokkanen, Kanerva (2014): Uusi kaupunkipolitiikka ja kansalaisosallistumisen

- monitulkintaisuus. Teoksessa Häikiö, Liisa & Helena Leino (toim.): *Tulkinnan mahti: Johdatus tulkitsevaan politiikka-analyysiin*. Tampere: Tampere University Press, s. 219–243.
- Lacan, Jacques (2005): The Subversion of the Subject and the Dialectic of Desire. Kääntänyt Alan Sheridan. Teoksessa Lacan, Jacques: *Écrits*. London: Routledge, s. 223–249.
- Lebas, Elizabeth, Eleonore Kofman & Stuart Elden (toim.) (2003): *Henri Lefebvre: Key Writings*. New York: Continuum.
- Le Corbusier (2004): *Kohti uutta arkkitehtuuria*. Suomentanut Pauliina Nurminen. Helsinki: Avain.
- Lefebvre, Henri (1960): Les nouveaux ensembles urbains: Un cas concret: Lacq-mourenx et les problèmes urbains de la nouvelle classe ouvrière. *Revue Française De Sociologie* 1:1–2, s. 186–201.
- Lefebvre, Henri (1961): Utopie expérimentale: Pour un nouvel urbanisme. *Revue Française De Sociologie* 2:3, s. 191–198.
- Lefebvre, Henri (1969): *The Explosion: Marxism and the French Upheaval*. Kääntänyt Alfred Ehrenfeld. New York: Monthly Review Press.
- Lefebvre, Henri (1972): Preface. Teoksessa Boudon, Philippe: *Lived-in Architecture: Le Corbusier's Pessac Revisited*. Kääntänyt Gerald Onn. Cambridge, MA: MIT Press.
- Lefebvre, Henri (1975): *Le temps des méprises*. Paris: Stock.
- Lefebvre, Henri (1976): *The Survival of Capitalism: Reproduction of the Relations of Production*. Kääntänyt Frank Bryant. London: Allison and Busby.
- Lefebvre, Henri (1982): *The Sociology of Marx*. Kääntänyt Norbert Guterman. New York: Columbia University Press.
- Lefebvre, Henri (1984): *Everyday life in the Modern World*. Sacha Rabinovitch. New Jersey: Transaction Publishers.
- Lefebvre, Henri (1987): The Everyday and Everydayness. Christine Levich. *Yale French Studies* 73, s. 7–11.

- Lefebvre, Henri (1988): Toward a leftist Cultural Politics: Remarks Occasioned by the Centenary of Marx's Death. Teoksessa Grossberg, Lawrence (toim.): *Marxism and the Interpretation of Culture*. Chicago: University of Illinois Press, s. 75–88.
- Lefebvre, Henri (1991): *The Production of Space*. Kääntänyt Donald Nicholson-Smith. Oxford: Blackwell.
- Lefebvre, Henri (1995): *Introduction to Modernity: Twelve Preludes, September 1959–May 1961*. Kääntänyt John Moore. London: Verso.
- Lefebvre, Henri (1996): The Right to the City. Teoksessa Lefebvre, Henri: *Writings on Cities*. Kääntäneet Eleonore Kofman & Elizabeth Lebas. Oxford: Wiley-Blackwell, s. 63–181.
- Lefebvre, Henri (2002): *The Critique of Everyday Life II: Foundations for a Sociology of the Everyday*. Kääntänyt John Moore. London: Verso.
- Lefebvre, Henri (2003a): *The Urban Revolution*. Kääntänyt Robert Bononno. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lefebvre, Henri (2003b): Retrospections. Teoksessa Lefebvre, Henri: *Key Writings*. Kääntäneet Stuart Elden, Elizabeth Lebas & Eleonore Kofman. New York: Continuum, s. 6–13.
- Lefebvre, Henri (2003c): Hegel, Marx, Nietzsche. Teoksessa Lefebvre, Henri: *Key Writings*. Kääntäneet Stuart Elden, Elizabeth Lebas & Eleonore Kofman. New York: Continuum, s. 42–49.
- Lefebvre, Henri (2003d): Perspectives on Rural Sociology. Teoksessa Lefebvre, Henri: *Key Writings*. Kääntäneet Stuart Elden, Elizabeth Lebas & Eleonore Kofman. New York: Continuum, s. 111–120.
- Lefebvre, Henri (2003e): Preface to the Study of the Habitat of the 'Pavillon'. Teoksessa Lefebvre, Henri: *Key Writings*. Kääntäneet Stuart Elden, Elizabeth Lebas & Eleonore Kofman. New York: Continuum, s. 121–135.
- Lefebvre, Henri (2003f): The Other Parises. Teoksessa Lefebvre, Henri: *Key Writings*. Kääntäneet Stuart Elden, Elizabeth Lebas & Eleonore Kofman. New York:

- Continuum, s.151–162.
- Lefebvre, Henri (2003g): The Style of the Commune. Teoksessa Lefebvre, Henri: *Key Writings*. Kääntäneet Stuart Elden, Elizabeth Lebas & Eleonore Kofman. New York: Continuum, s. 206–213.
- Lefebvre, Henri (2003h): Preface to the New Edition. Teoksessa Lefebvre, Henri: *Key Writings*. Kääntäneet Stuart Elden, Elizabeth Lebas & Eleonore Kofman. New York: Continuum, s. 206–213.
- Lefebvre, Henri (2004): *Rhythmanalysis: Space, Time, and Everyday Life*. Kääntäneet Stuart Elden & Gerald Moore. London: Continuum.
- Lefebvre, Henri (2005): *The Critique of Everyday Life III: From Modernity to Modernism: Towards a Metaphilosophy of Daily Life*. Kääntänyt Gregory Elliott. London: Verso.
- Lefebvre, Henri (2008): *The Critique of Everyday Life I: Introduction*. Kääntänyt John Moore. London: Verso.
- Lefebvre, Henri (2009a): *Dialectical Materialism*. Kääntänyt John Sturrock. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lefebvre, Henri (2009b): Theoretical Problems of Autogestion. Teoksessa Lefebvre, Henri: *State, Space, World: Selected Essays*. Kääntäneet Gerald Moore, Neil Brenner & Stuart Elden. Minneapolis: University of Minnesota Press, s. 138–152.
- Lefebvre, Henri (2009c): Reflections on the Politics of Space. Teoksessa Lefebvre, Henri: *State, Space, World: Selected Essays*. Kääntäneet Gerald Moore, Neil Brenner & Stuart Elden. Minneapolis: University of Minnesota Press, s. 167–184.
- Lefebvre, Henri (2009d): Space: Social Product and Use-value. Teoksessa Lefebvre, Henri: *State, Space, World: Selected Essays*. Kääntäneet Gerald Moore, Neil Brenner & Stuart Elden. Minneapolis: University of Minnesota Press, s. 185–195.
- Lefebvre, Henri (2009e): Space and State. Teoksessa Lefebvre, Henri: *State, Space, World: Selected Essays*. Kääntäneet Gerald Moore, Neil Brenner & Stuart Elden. University of Minnesota Press, s. 223–253.
- Lefebvre, Henri (2009f): The World-wide Experience. Teoksessa Lefebvre, Henri: *State,*

- Space, World: Selected Essays*. Kääntäneet Gerald Moore, Neil Brenner & Stuart Elden. Minneapolis: University of Minnesota Press, s. 274–289.
- Lefebvre, Henri (2014): *Toward an Architecture of Enjoyment*. Kääntänyt Robert Bononno. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lefebvre, Henri, Pierre Guilbaud, and Serge Renaudie (2009): “International Competition for the New Belgrade Urban Structure Improvement.”. Teoksessa Bitter, Sabine, Helmuth Weber & Jeff Derksen: *Autogestion, or Henri Lefebvre in New Belgrade*. Berlin: Sternberg Press, s. 1–71.
- Lehtonen, Turo-Kimmo (2006): Kaupungin aineksia. *Yhdyskuntasuunnittelu* 44:2, s. 6–23.
- Lehtovuori, Panu (2005): *Experience and Conflict: The Dialectics of the Production of Public Urban Space in the Light of New Event Venues in Helsinki 1993–2003*. Espoo: Helsinki University of Technology.
- Lehtovuori, Panu (2012): Towards Experiential Urbanism. *Critical Sociology* 38:1, s. 71–87.
- Lehtovuori, Panu (2014): La Production de l’espace (1974), *Yhdyskuntasuunnittelu* 52:2, s. 77–78.
- Leibniz, Gottfried (2011): Kirjeenvaihto Samuel Clarken kanssa. Suomentaneet Markku Roinila & Jyrki Siukonen. Teoksessa Leibniz, Gottfried: *Filosofisia tutkielmia*. Helsinki: Gaudeamus, s. 347–422.
- Lindberg, Susanna (2012): Johdanto. Teoksessa Lindberg, Susanna (toim.): *Johdatus Hegelin Hengen fenomenologiaan*. Helsinki: Gaudeamus, s. 7–38.
- Marx, Karl (1972): *Taloudellis-filosofiset käsikirjoitukset 1844*. Suomentanut Antero Tiusanen. Moskova: Edistys.
- Marx, Karl (1974): *Pääoma. Kansantaloustieteen arvostelua. Osa 1: Pääoman tuotantoprosessi*. Suomentanut Antero Tiusanen. Moskova: Edistys.
- Marx, Karl (1975): *"Grundrissen" johdanto: eli yleisjohdatus vuosien 1857–1858 taloustieteellisiin käsikirjoituksiin*. Suomentanut Antero Tiusanen. Helsinki: Kansankulttuuri.

- Massey, Doreen (2008): *Samanaikainen tila*. Suomentanut Janne Roivio. Tampere: Vastapaino.
- Mattila, Hanna (2003): Vuorovaikutteinen suunnittelu ja kaupunkisuunnittelijan esteettinen asiantuntemus. *Yhdyskuntasuunnittelu* 41:2, s. 55–70.
- McDonough, Tom (2010): Introduction. Teoksessa McDonough, Tom: *The Situationists and the City: A Reader*. London: Verso.
- McGuigan, Jim (2004): *Rethinking Cultural Policy*. Berkshire: McGraw-Hill International.
- McLeod, Mary (1996): “Everyday and ‘Other’ Spaces”. Teoksessa Coleman, Debra; Danze, Elizabeth & Henderson Carol (toim.). *Architecture and Feminism*. New York: Princeton Architectural Press, s. 1–37.
- Merleau-Ponty, Maurice (2002): Esipuhe havainnon fenomenologiaan. Suomentanut Antti Kauppinen. *Tiede ja Edistys* 20:3, s. 170–182.
- Merleau-Ponty, Maurice (2012): *Filosofisia kirjoituksia*. Suomentaneet Tarja Roinila & Miika Luoto. Helsinki: Nemo.
- Merrifield, Andy (2006): *Henri Lefebvre: A Critical Introduction*. New York: Routledge.
- Merrifield, Andy (1995): Lefebvre, Anti-Logos and Nietzsche: An Alternative Reading of The Production of Space. *Antipode* 27:3, s. 294–303.
- Meyer, Kurt (2008): Rhythms. Streets. Cities. Teoksessa Goonewardena, Kanishka, et al. (toim.) *Space, Difference, Everyday Life: Reading Henri Lefebvre*. New York: Routledge, s. 147–160.
- Middleton, Sue (2013): *Henri Lefebvre and Education*. New York: Routledge.
- Mitchell, Don (2003): *The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space*. New York: Guilford Press.
- Moisio, Olli (2011): Ihminen, työ ja vieraantuminen: Karl Marxin taloudellis-filosofiset käsitteelliset 1844. *Tiede & Edistys* 36:1, s. 19–32.
- Moisio, Sami (2012): *Valtio, alue, politiikka: Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään*. Tampere: Vastapaino.
- Määttänen, Kirsti (1994): Descartes ja lähiöt. *niin & näin* 94:3, s. 31–32.

- Negri, Antonio (2008): Metropoli on väelle se, mitä tehdas oli joskus työväenluokalle. Suomentanut Eetu Viren. *Uudet Barbaarit*, <https://barbaarit.wordpress.com/tekstit/negri-metropoli-on-vaelle-se-mita-tehdas-joskus-oli-tyovaenluokalle/>, luettu 4.5.2014.
- Nietzsche, Friedrich (2004): *Iloinen tiede*. Suomentanut J.A. Hollo Helsinki: Otava.
- Nietzsche, Friedrich (2009): *Näin puhui Zarathustra: kirja kaikille eikä kenellekään*. Suomentanut Jari Tammi. Helsinki: Pikku-idis.
- Nietzsche, Friedrich (2007): *Tragedian synty*. Suomentanut Jarkko S. Tuusvuori. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura.
- Norberg-Schulz, Christian (1980): *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli.
- Norvasuo, Markku (toim.)(2008): *Asuttaisiinko toisin? Kaupunkiasumisen uusia konsepteja kartoittamassa*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu, Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus
- Omaheimo, Jussi (2008): Alexandre Kojève & 1900-luvun ranskalainen filosofia. *niin & näin*. 2008:3, s.13–17.
- Pakarinen, Terttu (2002). Osallistumisen taustalla olevat ajatusmallit ja osallistumisen tulevaisuus. Teoksessa Bäcklund, Häkli & Harry Schulman (toim.): *Osalliset ja osajat, Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pallasmaa, Juhani (2003): Tilan poetiikka ja arkkitehtuurin teoria. Teoksessa Bachelard, Gaston: *Tilan poetiikka*. Helsinki: Nemo, s. 485–493.
- Pallasmaa, Juhani (2012): *The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses*. Hoboken: John Wiley & Sons.
- Palonen, Kari (2003). Four Times of Politics: Policy, Polity, Politicking, and Politicization. *Alternatives: Global, Local, Political* 28: 2, s. 171–186.
- Passinmäki, Pekka (2002): *Kaupunki ja ihmisen kodittomuus: filosofinen analyysi rakentamisesta ja arkkitehtuurista*. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura.
- Pelkonen, Eeva-Liisa (2007): Introduction. Teoksessa Laaksonen, Esa & Eeva Liisa

- Pelkonen (toim.) *Art + Architecture: New Visions, New Strategies*, s. 8–12.
- Penttilä, Timo (2013): *Oikeat ja väärät arkkitehdit: 2000 vuotta arkkitehtuuriteoriaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Perec, Georges (1992): *Tiloja/avaruuksia*. Suomentanut Ville Keynäs. Helsinki: Loki-Kirjat.
- Perez-Gomez, Alberto (1983): *Architecture and the Crisis of Modern Science*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Perhoniemi, Tuukka (2014): *Mitan muunnelmia: Miten määritämme maailmaa, ihmistä ja tietoa*. Tampere: Vastapaino
- Pirnes, Esa (2008): *Merkityksellinen kulttuuri ja kulttuuripolitiikka: Laaja kulttuurin käsite kulttuuripolitiikan perusteluna*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Platon (1999): *Timaios*. Suomentanut Marja Itkonen-Kaila Teoksessa Platon: *Teokset V*. Helsinki: Otava, s.157–245.
- Poster, Mark (1975): *Existential Marxism in Postwar France: From Sartre to Althusser*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Pyhtilä, Marko (2005): *Kansainväliset situationistit: speaktaakkelin kritiikki*. Helsinki: Like.
- Rajanti, Taina (1999): *Kaupunki on ihmisen koti*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Rajanti, Taina (2013): David Harveyn lävitse (1973). *Yhdyskuntasuunnittelu* 51:4, s.77–80.
- Ridell, Seija, Päivi Kymäläinen & Timo Nyysönen (toim.) (2009): *Julkisen tilan poetiikkaa ja politiikkaa*. Tampere University Press.
- Rosanvallon, Pierre (2008): *Vastademokratia. Poliittika epäluulon aikakaudella*. Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Tampere: Vastapaino.
- Ross, Kristin (1997): Henri Lefebvre on the Situationist International. *October* 79, s. 69–83.
- Ross, Kristin (2007): *The Emergence of Social Space*. London: Verso.
- Roudinesco, Elisabeth (2014): *Lacan: In Spite of Everything*. London: Verso Books.
- Rousseau, Jacques (2000): *Tutkielma ihmisten välisen eriarvoisuuden alkuperästä*

- alkuperästä ja perusteista*. Suomentanut Ville Keynäs. Tampere: Vastapaino.
- Saarikangas, Kirsi (toim.) (1999): *Kuvasta tilaan: Taidehistoria tänään*. Vastapaino, Tampere.
- Saarikangas, Kirsi (2006): *Eletyt tilat ja sukupuoli: asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sadler, Simon (1999): *The Situationist City*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Sassen, Saskia (2011): *Cities in a World Economy*. New York: SAGE.
- Sassen, Saskia (2013): AD Interviews: Saskia Sassen. Archdaily 22.8.2013. Saatavilla <<http://www.archdaily.com/418484/ad-interviews-saskia-sassen/>>, luettu 20.2.2015.
- Schmid, Christian (2005): *Stadt, Raum und Gesellschaft: Henri Lefebvre und die Theorie der Produktion des Raumes*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Schmid, Christian (2008): Henri Lefebvre's Theory of the Production of Space: Towards a Three Dimensional Dialectic. Teoksessa Goonewardena, Kanishka, et al. (toim.): *Space, Difference, Every day life: Reading Henri Lefebvre*. New York: Routledge, s. 27–45.
- Sederholm, Helena (1994): *Intellektuaalista terrorismia: kansainväliset situationistit 1957–72*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Semi, Jussi (2010): *Sisäiset sijainnit: tutkimus sukupolvien paikkakokemuksista*. Joensuu: University of Eastern Finland.
- Shields, Robert (1999): *Lefebvre, Love and Struggle: Spatial Dialectics*. London: Routledge.
- Shields, Robert (2002): Henri Lefebvre, arkielämän filosofi. Suomentanut Mervi Ilmonen. *Yhdyskuntasuunnittelu* 40:3–4, s. 6–22.
- Simmel, Georg (2005): *Suurkaupunki ja moderni elämä*. Suomentanut Tiina Huuhtanen. Gaudeamus: Helsinki.
- Simonsen, Kirsten (2005): Bodies, Sensations, Space and Time: The Contribution from Henri Lefebvre. *Geografiska Annaler* 87:1, s. 1–14.

- Sitte, Camillo (2001): *Kaupunkirakentamisen taide*. Suomentanut Jarmo Kalanti. Helsinki: Rakennustieto.
- Siukonen, Jyrki (1995): Kaupunki, kirjasto, puutarha ja teatteri. Huomioita kertomuksellisuudesta ja arkkitehtuurista *Monadologian* taustalla. Teoksessa Leibniz, Gottfried: *Monadologia*. Helsinki: Gaudeamus, s. 99–127.
- Skot-Hansen, Dorte (2009): Whose City? Planning for Creativity and Cultural Diversity Teoksessa Pyykkönen, Miikka, Niina Simanainen & Sakarias Sokka (toim.): *What about Cultural Policy?: Interdisciplinary perspectives on Culture and Politics*. Jyväskylä: Minerva, s. 193–208.
- Smith, Neil (1996): *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City*. London: Routledge.
- Smith, Neil (2008): *Uneven Development: Nature, Capital, and the Production of Space*. Athens, Georgia: University of Georgia Press.
- Soja, Edward (1989): *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*. London: Verso.
- Sokka, Sakarias (2014): Fakkiutunut hallinto ei ymmärrä kulttuuripoliittista valtaa. *Tiede & edistys* 39:3, s. 214–224.
- Solanas, Valerie (2011): *SCUM-manifesti*. Suomentanut Suvi Auvinen. Turku: Savukeidas.
- Stanek, Łukasz (2011). *Henri Lefebvre on Space: Architecture, Urban Research, and the Production of Theory*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Stanek, Łukasz (2012): Architecture as Space, Again? Notes on the ‘Spatial Turn’. *SpecialeZ* 2012:4, s. 48–53.
- Stanek, Łukasz (2014): Introduction. A Manuscript Found in Saragossa: Toward an Architecture. Teoksessa Lefebvre, Henri: *Toward an Architecture of Enjoyment*. Minnesota: University of Minnesota, s. vii–x.
- Stanek, Łukasz, Christian Schmid & Ákos Moravánszky (toim.) (2014): *Urban Revolution Now: Henri Lefebvre in Social Research and Architecture*. Farnham: Ashgate.
- Stevenson, Deborah (2004): “Civic Gold Rush”: Cultural Planning and the Politics of the

- Third Way. *International Journal of Cultural Policy* 10:1, s 119–131.
- Syrjämaa, Taina & Janne Tunturi (toim.) (2002): *Eletty ja muistettu tila*. Helsinki: SKS.
- Tafuri, Manfredo (2000): *Toward a Critique of Architectural Ideology*. Kääntänyt Stephen Sartarelli. Teoksessa Hays, K. Michael (toim.): *Architecture Theory Since 1968*. Cambridge, MA: The MIT Press, s. 6–35.
- Taylor, Nigel (1998): *Urban Planning Theory Since 1945*. New York: Sage.
- Trebitsch, Michel (2002): *Preface*. Teoksessa Lefebvre, Henri: *The Critique of Everyday Life II: Foundations for a Sociology of the Everyday*. London: Verso, s. ix–xxix
- Trebitsch, Michel (2005): *Preface*. Teoksessa Lefebvre, Henri: *The Critique of Everyday Life III: From Modernity to Modernism: Towards a Metaphilosophy of Daily Life*. London: Verso, s. vii–xxxiv.
- Trebitsch, Michel (2008): *Preface*. Teoksessa Lefebvre, Henri: *The Critique of Everyday Life I: Introduction*. London: Verso, s. ix–xxviii.
- Tuusvuori, Jarkko S. (2003): Talo elää tavallaan. *niin & näin* 10:3, s. 19–23.
- Throsby, David (2010): *The Economics of Cultural Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vahlo, Jukka (2014): Kulttuurisuunnittelua tulevaisuuden kulttuuripääkaupungeissa? *Yhdyskuntasuunnittelu* 52:2, s.19–38.
- Vaneigem, Raoul (2012): *The Revolution of Everyday Life*. Kääntänyt Donald Nicholson-Smith. Oakland, CA: PM Press.
- Venturi, Robert (2006): *Moninaisuus ja ristiriitaisuus arkkitehtuurissa*. Suomentanut Anni Vartola. Helsinki: Avain.
- Venäläinen, Juhana (2011): Oikeus urbaaniin tilaan. Huomioita poliittisen talonvaltausliikkeen uussvanhasta oikeuttamisperustasta. *Oikeus* 40:3, s. 326–346.
- Vesely, Dalibor (2004): *Architecture in the Age of Divided Representation: The Question of Creativity in the Shadow of Production*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Villanen, Sampo (2004): Eduskuntatalon portaiden aikatila. *Tiede & Edistys* 29:4, s. 308–319.

- Villanen, Sampo & Mervi Ilmonen (2002): Henri Lefebvren keskeisiä käsitteitä. *Yhdyskuntasuunnittelu* 40:3, s. 38–39.
- Viren, Eetu (2011): Hajamielisiä huomioita kaupunkitilan kontrollista. *ytt.fi*. Saatavilla <<http://ytt.fi/2011/02/hajamielisia-huomioita-kaupunkitilan-kontrollista/>>, luettu 24.4.2105.
- Viren, Eetu & Jussi Vähämäki (2011): *Perinnöttömien perinne. Marx ilman marxismia*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Vähämäki, Jussi (2009): *Itsen alistus: työ, tuotanto ja valta tietokykykapitalismissa*. Helsinki: Like.
- Watson, Victoria (2007): How Henri Lefebvre Missed the Modernist Sensibility of Mies van der Rohe: Vitalism at the Intersection of a Materialist Conception of Space and a Metaphysical Approach to Architecture. *The Journal of Architecture* 12:1, s. 99–112.
- Warf, Barney & Arias Santa (toim.) (2008): *The Spatial Turn: Interdisciplinary Perspectives*. London: Routledge.
- Weber, Max (1992): *Kaupunki*. Suomentanut Tapani Hietaniemi. Tampere: Vastapaino.
- West-Pavlov, Russel (2009): *Space in Theory: Kristeva, Foucault, Deleuze*. New York: Rodopi.
- Weston, Sarah (2014): *The Paradoxes of Planning: A Psycho-Analytical Perspective*. Farnham: Ashgate.
- Wirth, Louis (1938): Urbanism as a Way of Life. *American Journal of Sociology* 44:1, s. 1–24.
- Young, Greg (2012): *Reshaping Planning with Culture*. Farnham: Ashgate.
- Zukin, Sharon (2009): *Naked City: The Death and Life of Authentic Urban Places*. Oxford: Oxford University Press.